

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204336

UNIVERSAL
LIBRARY

OUP—67—11—1—68—5,000.

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. 183
p 2751

Accession No. 11400

Author పొరపాటి శర్మ

Title శర్మ

This book should be returned on or before the date last marked below.

Approved for School use.

అంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల. 23.

శ్యామల

వేంకటాచార్యతీర్థరకపులచే

రచియింపఁబడినది.

రెండవకూర్పు 1000.

అంధ్రప్రచారిణీగ్రంథనిలయము.

పితాపురము.

1927

వెల రు. 1—8—0

శ్రీ విద్యజ్ఞాన మనోరంజనీ ముద్రాక్షరశాల,

పి తా పు ర ము.

1927

రెండవ ప్రకరణము.

లేదు. ఆతఁ డింకను నెంతసేపు కనుప్పెట్టుకొని యుండవలయును? ఈ విధముగా నింకను నచ్చటనే వేచియున్నందువలన లాభమేమున్నది? రెండుజాములు తిరిగిపోయెను. ఇంకను నాలస్యముచేసినచో నీవిజనారణ్యమధ్యమునందే యీరాత్రి గడవవలసివచ్చును. కాని యిది వఱకాకస్మికముగఁ గన్నులఁబడి నిమిషములో మాయమైపోయిన యాబాలికామూర్తిని మరల నొకసారి చూడవలయు నని యాయువకుని హృదయము వ్యాకులపడుచుండెను. సన్యాసి పూజనుండి లేచులోపలఁ జోయి యాబాలికను జూచిరావలయు నని యాతఁడు భావించుకొని యెను.

ఆతఁ డామందిరమునుండి వెలుపలికి వచ్చుట కుద్యుక్తఁ డయ్యెను. కాని యాతనిపాదము లేకారణముననోగాని ముందఱికిఁ జాగలేదు. ఆతని యవయవము లేవియు నెందుచేతనో యాతని యాజ్ఞను బాలించుటకు సంపూర్ణముగ నంగీకరింపకుండెను. ఇంతలో వెలుపల నున్న యాతనిగుఱ్ఱము తృష్ణార్తిచే వికలస్వరముతో సకలించఁ జొచ్చెను. మందిరమునఁ బ్రవేశించినప్పటినుండియు నాయువకుఁడు తనగుఱ్ఱముమాటయే మఱచి యుండెను. ఇప్పటి యాహేహారవమువలన నాతని కాయశ్వముమాట జ్ఞప్తికి వచ్చెను. అప్పు డాతఁ డుచ్చస్వరముతో “ ఈసమీపమునందెవ్వరైన నున్నచో దయయుంచి దాహపీడితంబగు నాయశ్వమున కించుకజలప్రదానము చేయుడు ” అని కేకవై చెను.

ఆమందిరమధ్యమునందాతనిగంభీరస్వర మతిగంభీరముగఁ బ్రతిస్పందిత మయ్యెను. ఆప్రతిశబ్దము నాలకించి యాతఁడు విస్మితుఁడై న సువంకలఁ దిలకించెను. సన్నాసికూడఁ జరితుఁడై సేత్రోన్మీలముం గావించెను. కన్నులుదెరిచిన సన్నాసింగాంచి యువకుఁ డాతనితో

సంభాషించుట కుద్యుక్తుఁడయ్యెను. కాని సన్నాసి హస్తసంజ్ఞచే మాటాడవలదని సూచించుచు “ఓయీ! నీవుధర్మవిరుద్ధముగ నిప్పు డిట్టి యసమసాహసకార్యముం గావించితివి. ఇందువలన నీకు విశేషముగ విపత్తు కలుగఁగలదు. ఏమైన నేమి? నీవాకప్పు డీవిశాలరాజ్యమున కధిపతి వయ్యెదవు. కాని నీవు సీత్రాణరక్షణ విషయంబున జాగరూకుఁడనై యుండవలయును—ఇక నింటికే బొమ్ము! ఈరాజ్యము నీదియే యగును—ఇది జగన్మాతయొక్క—ఇచ్ఛాశీల—” అనియెను. తరువాత నాసన్నాసి రెండుమూఁడుమాటలతో హస్తసంజ్ఞచేయుచు నాయువకుని మండింబునుండి వెడలిపోవ్మని యాజ్ఞాపించెను. ఆయువకుఁడు సన్నాసి న్నియో స్రశ్శము లడుగవలయు నని తలంచెను గాని యట్లుచేయఁజాలకపోయెను—ఎవ్వరో యాతని నామందిరమునుండి త్రొక్కివేయుచున్నట్లయ్యెను. ఆతఁడు మందిరమునుండి వెలుపలికి వచ్చెను. అప్పుడిదిగూడ నాతనికి ములయందు “అనుజ్ఞ-ఇచ్ఛ-శీల—” అను మాటలు మూడును బ్రతిభవనితము లగుచుండెను.

ఆతఁ డింక నేమిచేయుటకు దోచక సోపానములపై నిలిచి యుండి యొకదీర్ఘనిశ్వాసయుగు విడిచి తనగుడ్డుమువంకఁ దిలకించెను. కాని, యదియేమి! అదిగో! ఆపరమహాసలావణ్యమయియగు దేవీ మూర్తి—ఆజానులంబితి వినీలకుటిలకుంతలవిరాజితయు, విశాలతరళనయనయుగళయు, మనోహరగైరికవనచనుకోభితయు, శృంగార చిత్రీప్రతిమయు నగునాబాలికామూర్తి యదియే!—ప్రాయత్నపూర్వకముగఁ దన యశ్వమునకు జలప్రదానముం జేయుచున్న యాదివ్యమూర్తి నాతఁడు కనుగొనియెను. ఆమెను జూచినతోడనే యాయువకునిహృదయమున నానందోదయ మయ్యెను. ఆతఁ డామె నింకొకసారి చక్షువలయు నని యిదివఱకే తలంచుకొని యుండెను. కాని యశుగ

పూర్వంబు లగు సన్న్యాసి వచనములవలన నాతని హృదయంబున మ
ఱియొక యభినవభావోదయమైనది. సన్న్యాసి నింకను బ్రీష్ణింపవల
యునను నుద్దేశము కలిగియున్నను నాతఁడు మఱిమాటాడఁజాలకపోయె
ను. కాని యిప్పు డాతఁ డాబాలికం జూచి గూఢమూలమున విశేష
ములం దెలిసికొనవచ్చు నని భావించుకొనియెను.

అప్పు డాతఁ డతి త్వరితముగ నాబాలికయొద్దకుఁ బోయి సమీ
పమున నిలువఁబడి “నీవెవ్వరు? ఈసన్న్యాసి యెవ్వరు? మీ నివాస
మెక్కడ? ఈమందిరమునం దెంతకాల ముండెదరు? మీవారింక నెవ్వ
రును లేరా? మరల నీసన్న్యాసిని సందర్శించుటకు సమయమెప్పుడు?”
అని యీవిధముగా నాతఁ డొకదాని వెచుక నొకటిగ ననేకసంగతులం
గుర్చి యాబాలిక నడిగెను. కాని యాబాలిక యాతని యొక్కచో
శ్చైతన్యం బ్రత్యుత్తర మీయలేదు. ఆమె యదానీనభావముతో నా
యశ్వమునకు నీళ్లు పోయుచుండెను. జలప్రదానానంతరమున నామె
తన జలపాత్రముం దీసికొని మందగమనముతోఁ దన యింటికినే పునకు
వెడలిపోయెను. అప్పు డాతని కామె నడ్డగించుటకుఁ దగిన సాహసము
లేకపోయెను.

ఆబాలిక యట్లే నొక మందిరమునొద్దకుఁ బోయి యాయువకుని
వంకఁ దిరిగిచూచి మెల్లమెల్లగఁ దనపట్టిణహస్తము నూచుచు నాతనిఁ
దండఱిణాంగులికి లక్ష్యము చేసి మిగుల మెల్లగ, మిగుల గంభీరము
గ, మిగుల భయంకర మగుస్వరముతో “ఓయువకుడా! జాగరూ
కుడనై యుండుము? ఎప్పుటికైన నేనే నిన్ను జంపి తీరుదును! ఇది
యే జగన్మాతయనుజ్ఞ—ఇచ్చ—లీల!” అనియెను.

ఆయువకుఁ డున్నప్పునివలె నాబాలికనైపుణ్యం బరుగెత్తుకొని
పోయెను. కాని కేసల మాషందొర్రాచీరి మాల్గినిరొకఁ డగులుట

మాత్రా నైవది. ఒక్కనిమిషములో నాబాలిక మందిరమునఁ బ్రవేశించి గుభాలునఁ దలుపులను మూసివైచెను. ఇంక నాయువకుఁడా బాలికను జూడఁజాలకపోయెను.

అప్పుడాతఁడు బలముగఁ దనచేతులతో నాతలుపులను గొట్టనారంభించెను. కాని యెవ్వరు నాతనిశబ్దములకుఁ బ్రతివచనమునీయలేదు. ఆయువకుఁడప్పుడాద్వాదోసోసానముల నవరోహించి క్రీమగ సన్నాసియుండు చోటికిఁ బోయెను. అప్పటి కాద్వారముకూడ మూయఁబడియే యుండెను. అచ్చటఁగూడ నాతఁడు తలుపులపైఁ గ రాఘాతములం గావించి చూచెను. కాని యెవ్వరు నెట్టిప్రతికూలము నీయలేదు. ఏదియో యొకయబ్బహుసంధ్యమాత్రా మాతనికర్ణకుహరములఁ బ్రతిధ్వనిత మగుచుండెను. ఏహృదయము భయమనుమాట నెఱుంగవో, యట్టివీరపురుషునిపాపాణహృదయమునఁగూడ నాకస్మికముగ నిస్సహాయో యొకవిధమగు భయము సహస్రమూర్తులం దాల్చి విబ్రంభింపఁబడంగెను. ఆతఁడు తడఁబడుచున్నయడుగులతోఁ, గొట్టుకొనుచున్న గుండెలతో మెల్లగఁ దనయశ్వమునొద్దకుఁ బోయి రిమిషములో నాగుడ్డము సభిరోహించి దారుణకళాఘాతముం గావించెను. ఆదెబ్బతో నాయశ్వ మతిశీఘ్రముగ నాస్థానమును విడిచి కుంతస్థిత మయ్యెను.

మూఁడవప్రకరణము.

విజయరాయలు నిడుఁబోలుమండలమునకు సేనానాయకుఁడు. తనివయసు ముప్పదిమైదువత్సరములకు మించి యుండదు. అప్పటి

కాతడు మహావీరుడని దక్షిణహిందూస్థానమున దండెత్తుచు బేరుమోచి యుండెను. అతని బాహుబలముమూలముననే నిడుబ్రోలురాజ్య నామము సుప్రసిద్ధమై పరజనభయంకరమై యుండెను. అతని గౌరవము దక్షిణహిందూదేశ మంతటను వ్యాపించి యుండెను.

అకాలమున మన్నెరాజుల విద్రోహములు ప్రబలి యుండుటచే వారియున్నతల నడగించి రాజ్యమునకు సుఖముం గూర్చుభారము మహారాజగు మాధవరాయనిపై నుండెను. మాధవరాయఁడు కడు వృద్ధుఁడు. అంతియకాక యనేకకారణములచే నాతఁడు రోగశోకోపహతుఁడై యుండెను. నిడుబ్రోలుమండల విఖ్యాతిని నిలుపుటకును, క్షత్రియోచితగౌరవమును బ్రకాశింపజేయుటకును నాతని కింక సామర్థ్యము లేక యుండెను. కాని యంతమాత్రిమున నిడుబ్రోలుమండల క్రీస్తసారభము ప్రభావహీనము కాలేదు. రాజకుమారుఁ డగువిజయరాయలు సర్వసేనానాయకుఁ డగుటయే యందులకుఁ గారణము.

మహారాజకుమారుఁ డగువిజయరాయఁడు నిడుబ్రోలుమండలమునకు సర్వసేనానాయకుఁడు. అంతియకాని యువరాజుమాత్రము కాఁడు. అతఁడు తండ్రికి జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు కాఁడు. అతని జ్యేష్ఠభ్రాతృయగుదేవరాయ లొకకుమారునిం గని యకాలమున లోకాంతరగతుఁడయ్యెను. అకుమారునిపేరు రామరాయలు. అతఁడే యీనిడుబ్రోలుమండలమునకు యువరాజు. అతఁడే మహారాజగు మాధవరాయని

యైన నొకప్పుడు మహారాజు కాఁగలఁడు. రామరాయని కిరుక్త వయస్సుండెను. కాని యాతఁడు వీరపురుషుఁడు కాఁడు. సుధవిద్యను బాగుగ నభ్యసించెను. సుక్షత్రియపరాక్రమమునుగూడ నాతనికి ప్రతిర్జనాభిముచరించునట్లు వ్యాపించియున్నది. కాని యాతనికి యుద్ధమనిన సంతగాఁ బ్రియము లేదు.

రామరాయలు నిరంతరము నేకాకియై యుండుట కిష్టపడుచుండును. పుర్రకమును జడుపుకొనుచున్నప్పుడతడు సర్వకార్యములను మఱచిపోవుచుండును. అతఁ డెల్లప్పుడు నాలోచనానిమగ్నుఁడై యుండును; ఎప్పుడును విషణ్ణహృదయుఁడై యుండును. కాని యాతని హృదయముమాత్రము మహోదారమైనది. దీనులదుఃఖములయం దాతని హృదయము వ్యాకులపడుచుండును. దుఃఖాత్ములదుఃఖముల నివారించువిషయమున నాతఁ డెల్లప్పుడును బ్రయత్నించుచుండును. అతఁడు యువరాజే; కాని, రాజభవనమునందలి నైభవాడింబరముల నాతఁడు ప్రేమించువాఁడు కాదు. అతనికి మనోహరయానాడులును, సర్వాంగసందర్బులగు సత్వంబులును, సర్వాభరణభూషితంబు లగుభద్రగజంబులు సనేకము లున్నవి. అతనిమనోరంజనముకొఱ కెన్నియో యమూల్యవేషభూషణము లున్నవి. కాని యాతఁడు వాని నెన్నఁడును పయోగించుటలేదు. సామాన్యనివలె నాతఁ డొంటరిగ నానగరమునం దిరుగుచు నవసరమైనప్పుడు దీనులదుఃఖముల నివారించుటకుఁ దగినకార్యములం జేయుచుండును.

కుమారి రామరాయలు తనపితఁడొక్కయగు విజయరాయల నెంతయో గౌరవించుచుండెను. అంతియకాక విశేషముగఁ బ్రేమించుచుండెను. అతఁడు పితఁడొక్కఁ జనకునివలెఁ జూచుకొనుచుండెను. విజయరాయలుకూడఁ దనయన్నకుమారుఁ డగురామరాయలను కుమారునికంటె నెక్కువగఁ బ్రేమించుచుండెను. అంతఁజచ్చటను లేదు; అంతటివాత్సల్య మెచ్చటను లేదు. వృద్ధుఁ ధరరాయనికిఁ జాలమంది బిడ్డలు పుట్టెను. కాని వారందఱు జాలముననే విడిచి లోకాంతరమున కేగిరి. కేవలము గరుడగువిజయరాయలుమాత్రము జీవించియుండిను. కాఁ

రాజగు మాధవరాయలు తనచిన్నకుమారుఁ డగువిజయరాయని దళ
ప్రాణములకంటె నధికముగఁ బ్రేమించుచుండె నని విశేషముగఁ జెప్పు
నక్కఱ లేదు. మొత్తముమీఁదఁ దనకుమారుఁ డగువిజయరాయనికిని
మనుమఁ డగురామరాయనికిని గలపరస్పరప్రేమభావముం గాంచి యా
మాధవరాయలు తనవ్యాధ్యమున సకలకష్టములను మఱచి సుఖమై
యుండెను. ఆకారణముచే రాజ్యప్రజలందఱునుగూడ పృథ్విమహారా
జునసంతరమున నీరాజ్యమైన భవమున కించుకంతయు లాఘవము కలుగఁ
బోదని తలంచుకొనుచు నానందింపఁదొడంగిరి.

విజయరాయనివంటి సదాశయనంపన్నఁ డగుమహాపురుషుఁ డా
రాజ్యమునందు మఱి యెవ్వఁడును లేడు. దుఃఖిమాన మనుచు ది యె
ట్టిదో యాతఁ డెన్నఁడు నెఱిఁగి యుండలేదు. ఆతనిదృఢయమునల
ఁబ్బికోరికయును లేదు. ఆతని కేవిషయమునందు నెట్టియాభావమును
లేదు. యుద్ధమే యాతనిజీవితమునందలి ప్రాణానోద్దేశము. వీర్యశౌర్య
ములే యాతనిమూలమంత్రములు. వీరుఁడనిపించుకొనుటయే యా
తనిజీవితమునకుఁ బరమావధి. అపరాధులను శిక్షించుటయే కాని తు
మించుట యాతనిస్వభావము కాదు. ఎల్లప్పుడు నెల్లవారిని సంతోషు
లుగాఁ జేయుటయందే యాతఁడు సంతోషముతోఁ బ్రయత్నించు
చుండును. సామాన్యసైనికుఁడుమొదలు సేనాపతివఱకు నాతని దమ
ప్రాణములకంటె నెక్కుడుగఁ బ్రేమించుచుండిరి. అందుచే వారెల్లరు
నిర్భయముగ నాశుభాశుకఁ దమప్రాణములనైన సర్పించుటకు సిద్ధ
ముగా నుండురు. కావుననే విజయరాయ లజేయుఁ డనిప్రఖ్యాతి నొం
డుటకు సమర్థుఁ డయ్యెను.

మన్నెరాజులందఱును దుర్వృత్తులై ప్రజోపద్రవములం గల్పిం
చుచుండుటచే నట్టివిద్రోహులగుండగముల నడఁగించుభారమును విజ

యరాయలు సహింపవలసివచ్చెను. విజయరాయ లేన్నఁడును దసవిధా
యకృత్యములయందు వెనుకంజ వేయువాఁడు కాదు. తండ్రిచే
ననుజ్ఞాతాఁడై యాతఁడు పదివేలపై న్యముతో నుత్తరారణ్యరాజవ్యదు
గ్గములపై దాడినెడలెను. ఆతఁడట్లు మహాగౌరంభముతోఁ బోయి
యావనదుర్గములనెల్ల సాధించి స్వాధీనముచేసికొనియెను. ఆప్రాంత
ములయందెల్ల విజయరాయని విజయకీర్తులు విఖ్యాతము లయ్యెను.
ఆరణ్యకదస్యవీడితు లగువృజ లెల్లరును నాతనిదివ్యకీర్తిని గానము
చేయుచుండెరి. వనదుర్గములయందలి మన్నెదొరల హృదయముల
యన్ని గూనినవీరనామము భయంకరముగఁ బ్రతిధ్వనించుచుండెను.

విజయరాయనిదాడికి వెఱచి పాటిపోయిన వనదుర్గనాయకుల
లోఁ గొందఱ ఆప్పడప్పడు మరల విజృంభించుచుండుటచేఁ బ్రచ్ఛన్న
ముగ నట్టివానిని బట్టి దండ్రించుటకై యాతఁ డొంటరిగ నరణ్యములం
బ్రవేశించి తిరుగుచుండును. ఆతని నచునరించి పైచికులుగూడఁ బ్రచ్ఛ
న్నముగ వచ్చుచుందురు. ఇట్టి ప్రయత్నమునందే తిరుగుచు నాతఁ
డానాఁడు భద్రారణ్యమునందలి మందిరప్రాంతమునకు వచ్చి యుండె
ను. అప్పు డేమేమి జరగెనో యంతయు మాపాఠకులకుఁ దెలిసియే
యున్నది.

నాలుగవప్రకరణము.

అరణ్యమును దాటిపోవునంతవఱకును విజయరాయలు గుఱ్ఱ
మునుగొని ప్రబలవేగమున బరుగెత్తింపఁ దొడంగెను. అంతవఱకుఁ

దానేమిచేయుచుండెనో యేమేమి భావించుచుండెనో యెంతమాత్రము నాతనికి దెలియుటలేదు. అవిశాలాగ్రామస్థమునుండి వరుగెక్కి పోవుచున్న యాతనియశ్వపశుబలము దిగంతముల బ్రతిభస్మించుచున్నకొలదిని, తీవ్రవేగమువలన బొడమింప యెదురుగాలి యాతనివలను దిమ్మెత్తించుచున్నకొలది నాతడు మఱింతవేగముగ గుట్టమును బరుగెత్తించునారంభించెను. అంతవఱకు నాతనిహృదయమునం దెట్టిభావమును, మఱియెట్టికోరికయు నుద్భవించలేదు. భిష్టు డాతని కిట్టిము తేకపోయినను నాతనిహృదయమునం దాయుచ్ఛము, నాభావమును బ్రవేశించుటకు విశేషపరిశ్రమ నందెను. ఆతడు జాయశ్వము సతివేగముగఁ బరుగెత్తించుచు నాతీవ్రవేగసాహాయ్యమునఁ దనహృదయమునుండి యట్టిభయంకరభావములను దొలగించినైచుటకై విశేషముగఁ బ్రయత్నపడుచుండెను. కాని చూపుచున్నము కొనసాగుట లేదు. అప్పుడతడు హఠాత్తుండై యశ్వగమనవేగమును శాంతింపఁజేసి తనలో సేమేమియో భావించుకొనుచు మెల్లమెల్లగ నుత్తరాదిత్యాభిముఖుడై పోవుచుండెను.

“ నేను రాజు నగుదునా? ఇది యెట్లుతట్టిలచును? నాసాగ్రామగు కుమారురాయ లకాలమునఁ గాలాధీనుడై పోవునా? ఏమో? ఎవ్వరు చెప్పగలుగుదురు? ఆతని కేమైన నావత్తు కలుగఁగూడదా? ఆతడు మరిణించునేమో యెవ్వరెఱుంగుదురు? ఈప్రపంచమున జీవితముకంటె సశాశ్వతమగువత్తువు మఱియొకటి యేమున్నది? ” ఇట్టి యాలోచనములతో నాతనిహృదయము కొట్టుకొనిపోవుచుండెను. ఆతడు సహజముగనే కుమారుని మిగులఁ బ్రేమించుచుండెను. కాని యప్పుడతని కాదుఃఖిసమయమునఁ దెలియకుండఁగ నేదియో యానంది భావముకూడ నుత్పన్నమగుచుండెను. ఆతడు మహారాజగుచు—ఈ

విశాలరాజ్యమున కంతకు నాశాడే ప్రభువగుచు—ఇది సర్వమే యగు నా ? రాజగుటవలన నేమి సుఖము ? మాంపురము రాజు కావలయు . యంతగఁ బ్రయాసపడుట యెందుకో ? అందువలన నాతని కెంతమాత్రమును సుఖము లేకే ? రాజునివలము సర్వదా వింతాకర మైచుచు యు, దుఃఖావాసపైకడలియు ననుభవస్థలనిభ్రాంత మై యున్నది. ఇట్టి స్థితిలో విజయరాయని హృదయమున “ప్రియాశంద మెందులకుడయిం చింది ? అయినను నాతని హృదయమునుండి వివార మెందులకుఁ బో యినది కాదు ?

దుఃఖతరంగములును, సుఖతరంగములునుగూడ నాతనిహృదయమును ఘటించి నైచుచుండెను. వీనితోఁగూడ భయతరంగములును సమ్మిళితము లగుచుండెను. కాని యిందేది సత్యము ? ఆతఁడు నిజముగాఁ జంపఁబడునా ? అతని కకాలమరణము తిట్టస్థించునా ? ఇది జగతిరవలసినదే యగునా ? ముఖసందర్శనమాత్రముననే సకలశ్రుతిల మోహింపఁజేయుఁజాలు పరమరూపలావణ్యవతి యగు నాదేవీమూర్తి—ఆదాలికామూర్తి—నిష్కరుణముగ నాతని విశాలవక్షసున నీ తనంద్రాయుధమును బ్రయోగించునా ?

అట్లు కాదు. ఇది యంతయు నాతని మానసిక కలహము. ఆతనికి భయముకలిగించి మందిరమునుండి వెడలఁగొట్టు యిట్టి కృత్రిమకల్పనమును గావించి యుండును. మానవజీవితమునందలి భవిష్యద్రంగమును దర్శింపఁజేయుటకు మనుష్యుఁ డెప్పటికిన సమర్థుఁడు కాఁజాలునా ? కపటాత్ము లగువారు మూర్ఖులను మోసము చేయుటకై యిట్లే జ్యోతిర్విద్య యను నెపంబున భవిష్యత్ఫలంబులను సూచించుచుందురు. విజయరాయఁడు బొంబాయి కాదు ; మూర్ఖుఁడును గాఁడు. అట్టివాఁ డింతలో నింత యవస్థకుఁ జేరె పోయినాడే

నాలుగవ పాఠము.

మి ? ఇంత యేల ? రత్నప్రవాహిని యగురించిత్రమునఁ గూడ ను
నిమిషమైన నెవ్వని హృదయము చలియింపకుండెనో, యెవ్వని ఖల్గ
లంబున సమస్తశత్రుముండలమును బ్రకంపితమై పోవుచుండెనో యట్టి
ప్రతాపశాలి యగువిజయరాయని హృదయముకూడ నొక సామాన్య
సన్మాన్యసి వాక్యములవలనను, నంతకంటె సథిరమాహూవిని యగునొక
బాలికనుకులవలనను నొక్కసారిగ నిష్పడు పగిలెనట్లు పోవుచున్న
దేమి ? అయ్యో ! విజయరాయఁడు నిమిషమున కీట్లు పత్రము పోవు
చున్నాఁడేమి ?

అతఁ డొక్కసారి బిగ్గరగ నవ్వెను. హృదయభావములను గూ
రీభూతములుగఁ జేయుటయల్లుచున్నది. తోడనే యాతఁడు తన
యశస్వమును జబుకుతోఁ గొట్టి యతివేగముగఁ బరుగెత్తించెను ; ఎట్లో
యొకవిధముగ నానాభావసమ్మిళితంబగు తన హృదయవిచారమును
బోగొట్టుటకుఁ బ్రయత్నించెను. కాని యెంతమాత్రము నట్లు చేయఁ
జాలకపోయెను.

అట్లుగాలమునకుఁ బూర్వమే యాతఁడు తన శిబిరమునఁ బ్ర
వేశించి యాకారముం గాంచి పైనికు లెల్లరును విస్మితులై
రి. కాని యెవ్వరు నాతినింగూర్చి యావిషయమునఁ బ్రశ్నించుటకు
సాహసించలేకపోయిరి. కాని యారాత్రి సేనానాయకు లంబటు నచ్చ
టచ్చటఁ గలిసికొని విజయరాయనినునోవికాగముంగూర్చి యాలోచిం
చుకొనిరి. ఆరాత్రి విజయరాయఁ డెవ్వరితోడను మాటాడలేదు.

అయిదవప్రకరణము.

మఱునాఁడియుదయమున లేచినతోడనే పై నికుల కందఱకు విజయరాయలు నిమగ్రబోలుచున్ననునకుఁ బ్రమాణముచేయుచున్నాఁడను సంగతి తెలియవచ్చెను. అత్మబంధుఁడును మంత్రిమారుఁడును నగు విద్యాధరునకు సమస్తసైన్యము నొప్పగించి యాతఁడు రాజధానికిఁ బోవ నెంచెను. ఇంతతోందరగా విజయరాయఁడు రాజధాని కేలపోవలసి వచ్చెనో యెవ్వరికిఁ బెలియుట లేదు. అందఱును విస్మితు లగుచుండిరి. కాని యీసంగతి విజయరాయని సహుగుట కొక్కరికిని సామాన్యము కలుగలేదు.

మఱునాఁడు సమస్తసైనికుల నొక్కచోఁజేర్చి విజయరాయలు నేనొకవిశేషకారణముచే రాజధానికిఁ బోవుచున్నాను. నాప్రియబంధువగు విద్యాధరుని నాస్థానమునందు నిలిపి పోవుచున్నాను. నేను శీఘ్రముగనే మరలీ వచ్చెదను. అంతవఱకును మీరందఱు సీసూకంసనాథి పతిని నావలెనే భావించి గౌరవించుచుండవలయును. ఇదియే నాకోరిక. నేను పోయెదను. నాగౌరవమును, నాక్తిని, నిమగ్రోలురాజ్య గౌరవమును మీచేతులయందుంచి పోవుచున్నాఁడను. ఇటు చూడుడు ! నాగౌరవమును దక్కించి నిమగ్రోలు రాజ్యవైభవోన్నతులను శతగుణాధికములుగ వర్ణింపజేయుఁడు” అని యాహ్వానించెను. పైని కు లామాటలకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ జయజయధ్వనులను జేసిరి.

ఒకశుభముహూర్తమున నాటిమధ్యాహ్నమే విజయరాయలు రాజధానికిఁ బ్రయాణమయ్యెను. ఇంతయాశస్మికముగ నిట్లు చేయుట కేమికారణము? విజయరాయ లిప్పుడే రాజగుటకుఁ గుశూహలపను

చుండెనాయేమి? లేదు. అట్లు తప్పరవట లేదు. ఆకోరిక యాతని హృదయమునం దొకనిమిషమైన నిలిచియుండలేదు. అట్లయినచో గుచూరు డ్దేమనమాచారముం దెలిసికొనుట కాలము వ్యాఖ్యలుచు చుండెనాయేమి? లేదు. అట్లును దలంచుటలేదు. అట్టియైతేమి యున్నయెడల నొకదూతను బంపి యనాయాసముగ నాసమాచారము ను దెలిసికొనవచ్చునగదా! ఇత నింతశీఘ్రముగ శిబిరమును విడిచి రాజధానికి బోవుటకుఁ గారణ మేమైయుండును? విజయరాయఁడు రాత్రి యొకనిమిషమైనను నిద్రింపఁజాలకపోయెను. ఒక్కనిమిషము మాత్రము కన్నముసెను. కాని యానిమిషములోనే యాతఁ డొక భయంకరస్వప్నముం గాంచెను. ఆబాలిక తనహృదయతలంబున వాఁ డిక్కితోఁ బొడిచిస్ట్లును, విశాలవక్షోభాగమంతయు రక్తసిక్త మై పోయిస్ట్లును, మర్మభేదనంబగుబాధచే దాను దారుణవృధఁ డందుచు స్ట్లును, నావసమందరి రాక్షసీమూర్తిందాల్చి తననక్షమునైఁ గూరు చుండి వెచ్చనిరక్తమును బాసముచేయుచుస్ట్లును నాతఁడు కలలోఁ గనుగొనియెను.

అప్పు డాతనికి నిద్రాభంగమయ్యెను. తోడనే యాభయంకర స్వప్నముకూడ నంతస్థితి మైపోయెను. కాని యాతఁ డేవిధముచేతన నాచింతాశల్యమును దనహృదయమునుండి తీసివేయఁజాలకపోయెను. భయమన నెఱుంగని యాతనిహృదయ మప్పుడు భయస్రికంపితమై పోవుచుండెను. అతఁడు జాగ్రదవస్థలోఁగూడ నన్నిచైపులను రక్తమయశరీరిణియగు నాదేవీమూర్తి నే చూడఁదొడ్డంగెను. ఇచ్చట నున్నచో సత్యముగఁ దన కాబాలికచేతులలో మరణింపవలసివచ్చునను భయ మాతనిహృదయమును గళవళపెట్టఁదొడ్డంగెను. ఏది మొట్టమొదటఁ గేవల సందేహముగను ననుమానముగను మాత్రము తోచి

యుండెనో యదియే యిప్పుడు సత్యముగను విధాయకమైవదిగను బరి
వర్తితమయ్యెను. ఘాతుకురా లగుబాలికచేతులలోఁ దనకు మరణము
తటస్థింతునని యాలనిహృదయమున దృఢవిశ్వాసము కలిగెను. యుద్ధ
మునం దెవ్వఁడు పుమానందముతోఁ బ్రాణదానము చేయుటకు సిద్ధ
పడియుండునో యట్టివానికి ఘాతుకులచేతులలోఁ జిశువువలె హింసిం
పఁబడుట తటస్థించినప్పు డించుకమడుల్యము కలుగకమానదు. విజయ
రాయఁడు సరిగ నెట్లయ్యెను.

ఆతఁడు చచ్చుటకు సిద్ధపడియుండలేదు. ఇంకను సీతదేశము
నందే యున్నచో నానరఘానికి సమీపమునందే యున్నట్లుగును. ఇం
కను నెన్నిసారు ల్బిభృథయంకరస్వన్నములు వచ్చునో యెవ్వరెఱుంగు
దురు? ఏదేనొకసమయమున నేదేనొకమిషచే నాదాద్రణబాలిక యె
ప్పుడువచ్చి తనహృదయక్రముపానముచేయునో యెవ్వరుచెప్పగలరు?
ఈయాలోచనాపరంపరలచే నాతఁడు పరాభూతుడైపోయెను. ఇట్టి
భయముచేతనే యాఁడ షోకసూరి యప్రీతిభుడై యేమిచేయుటకుం
దోగవక యాయురణ్యమధ్యమునందలి పేవిమందిరమును బరిత్యజించి
పలాయితుఁ డయ్యెను. మరల నిప్పు డ్దిభయముచేతనే యాతఁడు
శిబిరమును వదిలి పలాయితుఁ డగుచుండెను.

ఆజనప్రకరణము.

విజయరాయలు రాజధానిని సమీపించి యాలోచించుకొనఁ
జొచ్చెను. “నేను మహారాజానందకుఁ బోయి యేమనిచెప్పుదును?
ఇంతయాకస్మికముగ శిబిరమును విడిచివచ్చినందుల కేమికారణమును

జూపింతును ! ఒక సామాన్యసన్న్యాసశాలికాభయంబు సేకలను విడిచి రాజధానికీ బాహిపోయి వచ్చితి నని యేవిధముగనైన బయలుపడినచో సప్తమ నాకెంతతలవంఘ్నముగ నుండును ? ఎవ్వనిభయముచే సమస్తశత్రుమండలమును బ్రకంపితమై పోవుచుండెనో యిది ? నేనొక బాలికకై భయపడుచుంటినా?—ఈయవమానము ప్రచారితమగుటకుఁ బూర్వమునందే నేను మరణించుట మేలుగనుండును” అని యాలోచించుకొనియెను.

రాజధానిశమీపమునకు వచ్చి యు విజయరాయలు నగరమునఁ బ్రవేశించుటకు సాహసింపలేకపోయెను. ఆతఁడు మరల శిబిరమునొద్దకుఁ బోవుటకు గుడ్డిమును మరలించెను. ఆతనిపార్శ్వవర్తు లాతనిభావ ఘుంఠించి విస్మయకాంతిహృదయులైరి. విజయరాయని బుద్ధి చే దరిపోయినదని యందఱుకు దెలిసిపోయెను. వారుకూడ నిశ్శబ్దముగఁ దమగుడ్డుములను మరలించి నేనావతివెనుకనే మెల్లగ నడపించుచుండిరి కాని విజయరాయలు కొన్నియడుగులుమాత్రము పోయి యతివేగముగ మరల సశ్వమును దిద్ది చురుకుతో బలముగఁ గొట్టెను. మర్మ యాతనచే నాతనియశ్వ మతివేగముగ రాజధానినైపుకుఁ బరుగెత్తుకొనిపోయెను. పార్శ్వవర్తులు కొయ్యబొమ్మలవలె విజయరాయని వెనువెంటనే బయలుదేరిరి.

విజయరాయ లొక్కసారిగ రాజప్రసాదమునం బ్రవేశించి మహారాజును దర్శించుటకై పోయెను. ఆకస్మికముగ నాతనిఁగాంచి సగరివారందఱు నాశ్చర్యమందిరి. ఆతని ముఖలక్షణములం గాంచి మత్రియు సభికాశ్చర్యనిమగ్నహృదయులై పోయిరి. కాని యెవ్వరు నాతని మాటాడించుటకు సాహసింపలేకపోయిరి. విజయరాయలు తండ్రిని దర్శించి యాతనిపాదఘాతని శిరంబునం దాల్చి “తండ్రి! మీయాశీ

గ్రావరసృభాసమువలన శశువులనందలను బాటఁగోలి వచ్చితిని. ఇక నచ్చట మాత యెట్టియావశ్యకకార్యములును లేకుండుటచే నీయా సంగసన్మృత్యంతమును మహారాజునకు స్వయముగ నివేదించుటకై నేనే బయలుదేరి వచ్చితిని. చాలదినములనుండి దేవర శ్రీపాదదర్శనము లభింపకుండుటచే నాహృదయము మిగుల వ్యాకులపడుచున్నది" అని విన్నవించు గావించెను.

మహారాజు పరమానందముతో విజయరాయని నాలింగనము చేసికొని యీతనిమత్తమును మూర్ఛియైదును; అంతర మాశుభ సమాచారము సగరిమందంటటను వాద్యోత్సవములతో బ్రచురింపఁ జేయుట కాజ్ఞ పంపంగెను. ఇంతమాత్రముచేతనే యావృద్ధమహారాజు సంతోషపెట్టి యూరకుండలేదు. అప్పుడే రెంకపెన్స సభచేయుటకు నిశ్చయించెను. పూజ్యులును, మాన్యులు నగుసభ్యులు సభకు వచ్చు గంటవఱకును మహారాజు కుమారునివలన యుద్ధసమాచారములను వినుచుండెను.

రెండుగంటలు దాటకుండగనే పెద్దసభ కూడెను. ఆసభామధ్యమున సర్వజనసమక్షమునందును మహారాజగు మాధవరాయలు తనపుత్రుఁడగు విజయరాయని రాజబిరుదముచే సలంకృతునిం గావించెను. పైనికులు జయజయధ్వనులం గావించిరి. దుర్గమునందు విజయధేరులు మ్రోగింపఁబడియెను. ప్రతిముఖద్వారమునను వాద్యోత్సవములు గావించఁబడియెను. సగరిమంతయు నానందోత్సవములతో నిండిపోయెను.

అప్పుడు సభామధ్యమున యువరాజగుకుమారరాయలు నిలువఁబడి పితండ్రి యగువిజయరాయల నుద్దేశించి, ఆర్యా! మీవలన నీవీరక్షత్రియవంశము గౌరవాన్వితమైనది. అందులకుఁ బ్రతిఫల

ముగ్ధుల బూజ్యుడగుపితామహుడు రాజబిరుదముచే మిమ్ముల సలంకరించి యున్నాడు. తత్త్రియపీరులును, సైనికులును మీవిజయమును గొనియాడి మీయొద్దఁ దమకృతజ్ఞతను వెల్లడించుకొని యున్నారు. ప్రజలందఱు నానందోత్సవములతో సగరమంతయు సలంకరించి మిమ్ము సన్మానించుచున్నారు. ఇప్పటి నాహృదయములోని యానందమును నేనేమూలముగాఁ దెలియఁజేయఁ గలుగుదును? నాకుఁ గల సర్వస్వమును నేనెప్పుడు మీకు సమర్పించుచున్నాఁడను. ఇది మొదలు గ మీరే యీనిమిషోల్లురాజ్యమునకు యువరాజులును భావిమహారాజులును. ఏమనిన—మీరే యీరాజ్యసింహాసనము సధిరోహించుట కర్హులై యున్నారు” అనియెను.

సభవా రందఱును లేచి నిలువఁబడి “ యువరాజునకు బయమగుఁగాక!” అని కీర్తింపనారంభించిరి. వృద్ధమహారాజానందబాప్సుముల నాఁచికొనఁ జాలకపోయెను. రామరాయని యూదార్థముచే విజయరాయని హృదయ మానందరసప్రవాహమును దేలిపోయెను. అతఁడు సాదరంబుగ సన్నేహముగఁ గుమారు నాలింగనము చేసికొని “ వత్సా! నిజముగ నీవే మహారాజు వగుటకుఁ దగిన గుణనిధివి. ఇట్టి యుదారహృదయునకు, నిష్ఠిమధురస్వభావునకు దానానుదానుఁడనై యీజీవయాత్రానిర్వహణము చేయఁగలిగినచో నేను ధన్యుడ నగుదును.” అనియెను.

మహానందముతో నానాటిరాజసభ ముగిసినది. యువరాజుగు రామరాయనిం గూర్చియు, సర్వసేనాధిపతియగు విజయరాయనిం గూర్చియుఁ గావించఁబడుచున్న జయజయధ్వనులచే సగరమంతయు నాందోళిత మయ్యెను; గగనభాగము విదీర్ఘము కాఁజొచ్చెను. ఆ యూనందోత్సవమునందు విజయరాయలు తనయు, రాణియొక్క పౌత్రులతో

ము, భద్రాశ్రయ మధ్యస్థంబగు దేవీమందిరవృత్తాంతము, సన్న్యాసి వృత్తాంతము, బాలికావృత్తాంతము నంతయు నొక్కసారిగ మఱచిపో యెను.

మనుష్యహృదయమువంటి రహస్యస్థాన మీప్రపంచమునం దే దియును లేదు. మనస్సునం దెప్పు డెట్టిభావ ముదయించునో, కొన్ని సామాన్యకారణములచే మనస్సునం దెప్పు డెట్టియభూతపూర్వపరివర్తనము కలుగునో యానంగతి పరీక్షించి యెవ్వరు చెప్పగలుగుదురు ? విజయరాయ లెట్టి యభూతపూర్వహృదయపరివర్తనముచే రాజగౌనికి మరలి వచ్చెనో, యామూలకారణము నాతని మనఃప్రపంచమునఁ గలిగిన యీయానందపరివర్తనముచే నిమిషములో మఱచిపోయెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

రాజసభారంగమున మహారాజు కొలువునీర్చియున్న కాలమునకు సరిగ రాజప్రసాదమునకు జరుగ నున్న మండ్రోద్యాసమధ్యమునండిలి యొకవిలాసమందిరమునం దిరువురుగృహణీలు కూర్చుండి యామకొనుచుండిరి. వారి సమీపమునను బౌర్వములందును మఱికొందఱు సుందరులు నివసించియుండిరి. ఆయిరువురు రమణులలో నొకయవతివయ సిరువదియైదు వత్సరములు; రెండవకాంతకుఁ బదియైదేండ్లప్రాయము. ఇరువురు నతిలోకసుందరీమణులే. ఎట్టిసౌందర్యముండినఁ బరమరూపవతు లగుదురో యట్టిసౌందర్యము వారిరువురకును గలిగి యుండెను. కాని యీయిరువురి యందమునకును విశేషవిభేద మున్నది.

అందులో యువనిచేరు మగళ. రెండవయీమ చేరు సరిళ. ము

కళ స్వస్థైర్యాధిపతి యగు విజయరాయనిపత్ని. సరళ యవరాజగు కుమారరామరాయల యథాంగలక్ష్మి; నిమజ్జిలురాజ్యమునకు మహారాజ్ఞి. మురళి ప్రధానమంత్రి తనయ. సరళ మంత్రికుమార్తెగారు విద్యాధరుని కుమార్తె. మహారాజు తనమంత్రిని సంతోషింపఁజేసికొనియెను. వృద్ధరాజు మిగుల దూరలోచనము కలవాఁడు.

మురళయందమునందుఁ దీర్ఘభావ మున్నది. ఆమెనంకఁ జూచినచోఁ గన్నులు మిఱుమిట్లు గొనును—హృదయము చెదరిపోవును—ప్రాణము చలించిపోవును. ఆమెయనములు చంచలములు; పలుకులు భావగర్భితములు; గమనములు కడుమందములు. ఆమెను జూచినచో భయమగును; మహాస్వాగములు సురాపానము చేసినవియుం బోలె ననశము లైపోవును.

కాని సుఖహాస మట్టిది కాదు. కోమలశృంగారవల్ల పరిపూర్ణ వికాస మిహుంపమునం దున్నది. ఆమెనంకఁ జూచినచో పృథ్వియును నం దొకివిధమగు పవిత్రభావ ముదయించును; ఆమె స్వస్థమునందు యవతరించిన దివ్యమూర్తి యేమో యని తోచును. ఆమెను జూచినచో భక్తిభావ ముదయించును; దేవతంజాలెఁ బూజంపవలయు నని తోరిక కలుగును. ఆమె కన్నలయందు దయయు పెద్దభావములు సరళతయు నెల్లు ప్రకాశించుచుండెనో యామె వదనమండలమున నెల్లులజ్జ, విషయము మాధుర్యము మొదలగు సద్భావములు స్వదా విరాజిల్లుచుండును.

ఆయుభయులు నొకయింటి యాడుబిడ్డలు; మేల్మొయు, అనగోడలును—ఉభయులును బరస్పరము ప్రేమించుచుండును. అందు సరళ తనమేనత్త యగుమురళను దనప్రాణముంబోలె ప్రేమించును.

చుండెను. మురళీయును సరళను మిగుల బ్రహ్మచర్యముచేసెడిది. కాని యాసరళను రామరాయలు పెండ్లియాడినది మొదలుగ నామెను మురళి ప్రేమభావము పూర్వమువలె లేదు. ఇప్పటి కాభావము క్రమముగ నామెపై గోపనముగా నుండు హృదయ యగుసరళ మురళిపక్షయందున నెట్లయ పరాధమును జేసియాండలేదు. మీందుమిక్కిలి యామె మురళిసన్నిధి సతివియభావముతో నంచరించుచు ననేక పాపములచే నామెకు సంతోషముం గూర్చుకార్యములనే చేయుచుండెను. అందువలన మురళి తనకోపస్వభావమును గోపనము చేసికొనుచుండెను. ఇంతమాత్రమే కాని యామె సరళను శాంతభావముతోఁ దిలకించుట లేదు. యువరాజును పెండ్లియాడుట యొక్కటియే సరళ యపరాధము. ఇంకను నామెయపరాధ మేమనినః—ఆమె నిమగ్నమునకు భావిమహారాజు కాంగలుగుటయే. ఆమాట తలంచుకొని మురళి యవ్వడవ్వు చున్నతనామె యగుచుండెను. ఆమె తన మనసునందు “విషపానము చేసియైన నుఖముగ మరణింతునుగాని దీనిని మహారాజు యని పిలువజాలను. దీనిసన్నిధిని జేతులు జోడించుకొని నిలువజాలను.” అని యనుకొనుచుండును.

సరళస్వభావయు, విషయవతియు, భీతహృదయయు నగుసరళను మురళి తనకంటె నికృష్టురాలుగాఁ దలంచి మనసునం దీనడించుకొనుచుండెను. “ఇదియూ రాణియగుటకుఁ దగినది? ఒకదెబ్బకొట్టిన మొట్టమొదటి యోధుని నీయల్పజీవి మహారాజు యగుట కర్హురాలు కాదు. పరమేశ్వరుఁడు నాకే మహారాజు యగుటకుఁ దగిన గుణములను బ్రసాదించి యున్నాడు. నేనే రాణి నయ్యెదను.” అని యామె భావించుకొనుచుండును.

ఎనిమిదివవ ప్రకరణము.

-:0:-

ఉద్యానవనమునందలి పొదరింటిలోఁ గూర్చుండియున్న యొ
యిరువురు యువతులలో నను బ్రపంచమున సభారంగమునందలి సైని
కులజయజయ ధ్వనులు ముగిసిన గల్లగోచరము లయ్యెను. సరళ యె
వ్వడు నేటిని చేయుచుండునో యాపనియందే నిమగ్నహృదయ మై
యుండును ; బాలికవలె నాపనియందే లెదేశభ్యాసముతో బాహ్యాశ్చ
సహస్యమై యుండును. గర్విమతి యగుమురళి మాత్ర మిట్లుగా నుం
డఁజాలదు. స్వేదా యామ చెవులు కిక్కించుకొని బాహ్యప్రపంచము
నందలి సామన్యశబ్దమునుపై తము గ్రహించుటకుఁ బ్రయత్నించు
చుండును. ఆమె యొక కార్యమును జేయుచుండియు సహస్రకార్య
ములపై మహాప్రణాళిములను బ్రసరింపజేయుచుండును. అందుచేతనే
ముందుగ నా సైనికుల జయధ్వను లామెకర్ణకుహరములఁ బ్రసరించును.

అప్పు డామె యాటలు మానినైచి “ ఇట్టి సమయమున వెలు
పల నా కలకలధ్వను లేమి ? ” అని యనుకొనుచుఁ జెంతనున్న యొక
సెలికఁడై జూచి “ వకుళా ! అవ్వల నా కలకల మేమి ? సైనికుల జ
యధ్వనులవలె బోధ యగుచున్నది—కేవల మంతియే కాదు. నలు
దెసలఁ దూర్యధ్వనులుకూడ వినఁబడుచున్నవి. వినుచుంటివా ? ” అ
నియెను. వకుళ సగౌరవముగ “ డేవీ ! నేను వెలుపలకుఁ బోయి య
దియేమో తెలిసికొని వస్తునా ? ” అనియెను. అప్పుడు సరళ చిఱుక
వ్యవధానమున విజయముం గాంచియుండుదు. ఆసమాచారమే వచ్చియుం
డును. అందుచే మహారాజు జిట్టియానందోత్సవములను గావించుచు
న్నాఁడు. రమ్మ వకుళా ! కమలా రమ్మ ! రావే విమలా ! మన ము

దానిమును బోయి యాచుత్సవముం దర్శించి యానందితము రండు !” అనియెను.

ఆనందముచే మురళీవదనమండలమున నుఖసంద్రికలు ప్రకాశించుచుండెను. కాని యామె తనహృదయభావమును మఱుగు పఱచి “ ఆయన యెన్నిగొప్ప యుద్ధమూలను జయింపలేదు ! అప్పు డింతటి సమానోహ మేమియును లేదే ? ” అనియెను. సరళ నవ్వెను. — ఆన వ్యసం జెప్పి మర్మమును లేదు ; ఎట్టి యహంకారమును లేదు; ఎట్టి యభిమానమును లేదు; ఎట్టి యంతర్భావమును లేదు — కేవలసారళ్యమును మాన్యుమును మాత్రమే. అట్టి నవ్వు నవ్వుటకు సరళహృదయ యగు సరళకే తెలియును. అట్టి మధురహాసము చేయుచు సరళ “ అత్తా ! ఇప్పుడు బోధపడినది. చిన్నమామగారు మన్నెరాజుల నందఱను జయించి స్వయముగనే వచ్చియుందురు. ఇది నిశ్చయము. లెమ్ము ! మన మందఱమును బోయి దర్శింతము ” అనియెను.

మురళి “ సరళ కంఠమాత్రముననే యానందము ! నేనట్లు భావించుట లేదు. వకుళా ! నీవు పోయి రాజసభలో నేమి జరిగుచున్నదో చూచికమ్ము ! ” అనియెను. వకుళ వెడలిపోయెను. క్రిమముగా నాటలు ముగింపఁబడియెను. మురళి యాలోచనానిమగ్నఁడై యామె సింగమువలె నాస్థలమునం దటునిటు దిరుగుచుండెను. సరళ యిరువురు ముగ్గురు సఖులతోఁ బూవులఁగోయుటకుఁ బోవుచు , అత్తా ! మామగారులోపలికివచ్చినతోడనేయిక్కడనుండిమాయనయుత్తమాంగమునఁ బుష్పాంజలి విడువవలయును. ” అనియెను. కొలఁదిసేపటిలో వకుళ వచ్చి “ విజయరాయలు వచ్చియుండెను. అతని విజయమునకు సంతసించి మహారాజులనికి రాజబిరుదము నొసంగి యుండెను. యవరాజుకు కుమారురాయలు సభారంగమునఁ దనపినతండ్రికిఁ దనయువ

రాజపదమును సమర్పించియున్నాడు. కాని విజయరాయలు కుమారు నాలింగనము చేసికొని నీవే భావిమహారాజుగా నుండఁ దగినవాఁడవని యాశీర్వదించెను. ఇప్పుడే వారిరువురును గలసి యంగకపురమునకు వచ్చుచున్నారు ' అని చెప్పెను.

ఆమాటలను విని సరళ , అత్తా ! వింటివా ? నేను చెప్పినమాట సత్యమేగద ! చిన్నమామగారు వచ్చుచున్నారు. రమ్మ వకుళా ! మనము పూవులను గోయుదము ' అనియెను. సఖులందఱును మురళను రాణి యని పిలుచుచుఁ దమతమ యానందములనుబ్రకటించుచుండిరి. అప్పుడు సరళయుఁ దనహృద యానందమును బట్టజాలకపోయెను. ఆమె యెట్లు తన యానందమును సూచింపవలయునో నిశ్చయింపజాలక మురళ సలంకరించుచు , రావేవకుళా ! కమలా ! రమ్మ ! మాయత్త యిప్పుడు మహారాజు యైనది. రండు ! ఈమె నిప్పుడు రాణివలె సలంకరింతము ' అనియెను.

ఆనందము విశ్వవ్యాప్తము యుండెను. నలువంకల నానంద రసతరంగము లుద్వేలితములగుచుండ నెవ్వరు నిరానందులై యుండఁ గలుగుదురు ? కాని యిప్పుడు మురళిహృదయమున మాత్ర మానందోదయము కాలేదు. అందఱి యానంద ప్రవాహములయందును నామె నిరానందభావము తేలిపోవుచుండెను. అప్పు డామె తనలో , ఏమైన నేమి ? ఆయన మహారాజగుఁగాక ! సేన్యా మహారాజు సగుదును ? నేను రాణిని గాఁజాలను ? రాణివంటిదాన నైతిని ' అని మాటిమాటికి దలపోయఁదొడంగెను. తుద కామురళిహృదయమున సత్తి విచార భావము , బలవంతముగఁ బ్రచలిత మగుచుండెను. ఇంక నామె యా భావమును పఱుఁగు పఱుపజాలకపోయెను. ఇంకను సచ్చటనే యున్నచోఁ దనహృదయము వెల్లడి యగునను నుద్దేశముతో నామె యతి

వేగముగ నాస్థలమును విడిచి పోవఁదొడంగెను. ఆమెం జూచి స్థలం దఱు నొకరిమొగమొకరు చూచుకొన నారంభించిరి. అప్పుడు సరళ 'అత్తా! ఇది యేమి? రమ్మగమ్ము! మంచుండఱుమును ఇక్కడను గారిని బహూకరించి 'రత్తము రమ్ము' అనియెను.

అందఱు నాయుద్యానమునుండి బయలుదేటి రాజభవనము పునకుఁ బోవుచుండిరి. అందఱు నానందరసమున నోలలాడుద మని వేడుకపడుచుండిరి. సరళప్రయత్నము లన్నియు విఫలము లయ్యెను. మురళప్రవర్తనమువలన వారిహృదయము లన్నియును జెదరిపోయినవి. వారియెదుట నిత నొకనిమిషమైనను నానందము నిలువఁజాలకపోయెను. సరళ యెంతప్రయత్నించినను మరల వారి కట్టియత్సాహమును గల్పింపఁజాలకపోయెను. తుదకు వారియానందహృదయములయందు విషాదచ్ఛాయ లావరించుకొనియెను—సరళమనను కూడఁ జెదరిపోయినది.

వెలుపల సంతట నానందోత్సవములు—లోపల నట్టి వేవీయును లేవు. ఇతరజను లందఱు నానందము నుపభోగించుచున్నారు. స్వజనులకుమాత్ర ముద్భోగభాగ్యము లేదు. తలఁచుకొన్నది యొకటి—జరిగినది మఱియొకటి! విజయరాయలును గుహారరామరాయలునుగూడ సంతోషురమునకు వచ్చిరి. వారిని సన్మానించుటకుఁ దగిన యుపకరణము లన్నియును సమకూర్చఁబడియే యున్నవి. కాని వానిలో జీవకళ లేదు—ఉత్సాహకళ లేదు—ఆనందకళ లేదు.

కౌన్సులవప్రకరణము.

అలంకరింపఁబడిన శయనమందిరిమున దుగ్ధ ఫలనిభం బగుపరిష్కంఠమునై మురళ చింతానిమగ్నమానసమై పరుండి యుండెను. ఆమె హృదయమునం దిప్పు డించుకంతయును శాంతి లేదు. భర్తయిప్పుడు రాజయ్యెను; ఇప్పు డామె రాణి యైనది. నిడుబోలురాజ్యమునందలి ప్రతిగృహమునందు నామెభర్తనామము ప్రతిధ్వనించుచుండెను. ఇంతటి యానందదినము మఱియొకటి యుండునా? కాని యామెకు సుఖము లేదు. ఆమెహృదయమున మాత్ర మానందము లేదు. సమీపముననే యడుగులచప్పుడు విననయ్యెను. స్వామివిచ్చేయుచుండెనని భావించి మురళ యతిశీఘ్రముగ లేచి కూరుచుండెను. ఇట్టి యానందదినమున స్వామిసమ్ముఖమునఁ దాను విషణ్ణభావముతో నుండుట సిగ్గులవేటని భావించి యతికష్టముచే నామె తన హృదయమునం దానందమును బ్రవేశపెట్టుటకుఁ బ్రయత్నించెను. ఆమె తనవిచారావృత పదనమండలమున హాసచంద్రికల సుస్థింపఁజేయుట కెంతయో శ్రమ పడియెను. ఎల్లరు నెంతయో యానందమున మగ్నులై యున్నారు. ఆమెయు నట్లే యానందనిమగ్న హృదయమై యుండుటకు వేడుకపడియెను. కాని యామెప్రయత్నము లన్నియు విఫలములై పోయెను. హృదయభావము దాఁగియుండుట యెట్లు?

విజయరాయ లామెవదనమును చిలకించి యులికిపడియెను. కరఁ డాముఖమునం దేమిచూచెనోకాని యీచూపుమూలముననే చూతనిహృదయమునం దేదియో భావముదయించి మంచు గ్రమ్మినట్లును సోయెను. కాని యాభావ మొక్కనిమిషము మాత్రమే యుండెను.

ను. ఉత్తరక్షణముననే మరల నాతఁడు మురళవదనమును దిలకించును. అప్పటి కది హాసవిలసిత్వమై యుండెను—అనందోద్ధిపితమై యుండెను. అచ్చట దుఃఖచిహ్నమైనను లేకుండఁబోయెను.

చాలదీపముల కైన సమ్మేళనము ! ఆమె తనభర్తను బ్రోణము లకంటె సథిక్ముగఁ బ్రేమించుచుండెను. చిరకాలమునకు స్వామిదర్శన మగుటచే నామె తన హృదయమునే మఱచిపోయెను. ఎదుటనున్న నాగునిం జూచుటతోడనే యప్పు డామెహృదయమునఁ బ్రేమప్రవాహము కూలంకషముగఁ బొంగిపొరల నారంభించెను. ఆప్రవాహము నందు హృదయమునందలి యిరభావము లన్నియును నిమిషములోఁ గొట్టుకొని పోయెను. అప్పుడు మురళ సుఖసంభాషణమువలన దుఃఖభావముల నన్నిటిని మఱచిపోయెను.

విజయరాయలు తనవిజయయాత్రలలోఁ దానేమి కార్యములం జూపించినదియు వరుసగాఁ దనప్రియురాలగు మురళకుఁ జెప్పనారంభించెను; కాని భద్రాచల్యదేవీమందిరవృత్తాంతమువఱకుఁ జెప్పి యాకస్మికముగ సంభాషణము నాపివైచెను. అనేకకారణములచే నాతఁ డావృత్తాంతమును బ్రకటించుట కిష్టములేని వాడయ్యెను. ఇంతియకాదు. ఆతఁ డావృత్తాంతమును మఱచిపోయియే యుండెను. తన ప్రయాణ సందర్భముం గూర్చి చెప్పటకుఁ బ్రార్థించింపకయే యుండినయెడల నాతని కావృత్తాంతము జ్ఞప్తికి రాకపోయియే యుండును. ఇప్పు డాకస్మికముగ నాసంగతి స్మృతికి వచ్చుటచే నాతనిహృదయమున నేదియో ప్రబలాఘాత మైతల్లయ్యెను. ఆతఁ డామాటను దాచి మఱియొక విషయముం గూర్చి మాటాడసాగెను. కాని కుశాగ్రబుద్ధియగు మురళను మఱపించుట మాత్రము సామాన్యమైన పనికాదు. విజయరాయలు మాటాడుచు మాటాడుచు నాప్రసంగము నాపివైచెను.

మురళి యాసంగతి సంతలోనే గ్రహించి, మీరు నాకంతయును తెప్పటలేదు. ఏల చెప్పరు? నేను మీసహధర్మిణిని గానా? ' అని యెను.

విజయరాయ లింక నుపాయాంతరిముం గానక, "అంతయు, నీ కుఁ జెప్పియే యంటిని" అనియెను.

మురళి—లేదు. అంతయుఁ జెప్పలేదు. మీరు చెప్పఁ దలచు కొననవ్వను నే నేమి చేయుదును? నేనుమీసాదదానినగనా?

విజయరాయ—ఒకసంగతి మాత్రము నీతోఁ జెప్పలేదు. కాని యా మాట నీవు విన్నచో నవ్వుదువు.

మురళి—నవ్వుట యెందులకు? మీప్రేమము లేనిచోఁ జెప్పవలదు.

విజయరాయ లింక సుఖమునూట చెప్పఁజాలక దేవమందిరవృత్తాంత మంతయును మురళి కెఱింగించెను. మురళి నిశ్చలముగ సంతయును వినియెను; ఏమియును మాటాడలేదు! విజయరాయని మాటలు ముగిసినతరువాతఁగూడ నామె గోమియును మాటాడ లేదు. ఆ తరువాత కొంతసేపటివఱకు నామెముఖముపంకఁ జూచుచు లిమ్మట "నీ వింకను నవ్వవేమి?" అనియెను. అప్పుడు మురళి "నవ్వు వచ్చినప్పుడు నవ్వెదను?" అనియెను.

పదియవ ప్రకరణము.

సరళయును దనస్వామి వఱ్ఱోభాగమున సద్ధశాయినై ఖర్తముఖమండలమును విశాలనయనములతోఁ దదేకదృష్టిం చు నాతనివలన రాజసభావృత్తాంతముల నాలకించుచుండెను.

కోరిక యానంగతులను వెలిసికొనవలయు నని కాదు. రాజ్యము పో
యి దిరిగియున్న పచ్చి రామరాయలు తన వృత్తాంతమును జెప్పచున్న
ను సరళహృదయ యగునానంగుని యెరిగియుం గాంచుచు నానాని
యమృతిమందులు లగు నానంగుని గాంధముతోడనే యాలించుచుం
డును. ఆమె సభావృత్తాంతములను వినుటలేదు. భర్తముఖ్యోద్ధతింబు
లగుమధురపంచములవలనఁ గర్తృమందముఁ గావించుకొనుచుండెను.
ఆమె రామరాయలంజూచినతోడనే నిన్నియను మఱినిపోషించు. ఆమె
కేవలమాననివగనమండలమును సులలింపించి హృదయమునం నివృత్తి
మహాదానందము ననుభవించుచుండెను.

రామరాయలు తన యవరాజపదమును బరిత్యజించిన వృత్తాంత
తముం జెప్పచు “సరళ! నిజముగా నాకు రాజుగానుండవలయు నను
కోరిక లేదు. పిసలండ్రి యందుల కంగీకరించినచో నేను కృతాఙ్గుడ
నగుదును. విజనస్థలంబునకుఁ బోయి నీవును నేనును బరమానందము
తో నివసించి సుఖపీఠము చేయఁగలుగుదుము” అనియెను. సరళ
సంతోషముతో “మంచిది అట్లే యగుఁగాక! దానికేమి?” అనియెను.

రామ—సరళ! మనుజునికోరిక లన్నియును ఫలించురా? మ
నకుఁ గోరిక యున్నదిగాని యది మనలను విడుచుట యెట్లు? నీవు
? యూనిమబోలుసామ్రాజ్యమున కుత్తరాధికారిని !

సరళ—అవును. మీరు మహారాజు లయ్యెదరు. మీకు మహా
కారణము ననుకోరిక లేదా?

రామ—నేను మహారాజు నై నచో నీవు మహారాజువి కావా?
అట్లు చెప్పి రామరాయలు సాచరింబుగను సప్రేమంబుగను స
ఖమండలమును దిలకించెను. సరళ లేచి “మహాట చెప్పిన
వైరుధ్యం!” అనియెను.

రామరాయలు నవ్వుచు “ నవ్వుట యెందులకు ? ” అనియెను.

సర—అయినచో వినుడు—నేను మహారాజుని గాజాలను.

రామ—అది యేమి ?

సర—నేను కలఁ గంటిని—ఆమాట చెప్పిన మీఠ నవ్వెదను.

ఈసంగతి నేను మీ కిదివఱకే చెప్పియుంటిని.

రామ—నవ్వును—సరళా ! ఇఁక నవ్వును ! ఏమి కల గంటివో చెప్పుము.

సర—నవ్వురుగన ?

రామ—నవ్వును.

సర—నా యొడలు జల్లు మనుచున్నది !

రామ—నీవంటిముగ్ధ నెచ్చటను జూచియుండలేదు. ఇంత సం దేహమేల ? నవ్వును; నవ్వును; ముమ్మాటికి నవ్వును. చెప్పుము.

సర—ఇఁక జెప్పెదను. తఱచుగఁ గలలు వచ్చుచుండును—క లలో నావంటి యువతియుకతె నాకగపడి నాచేయివట్టుకొని నన్నాద రించుచు “ సరళా ! నీవు మహారాజుని కాజాలవు. నేనే రాణి నయ్యె దను ” అని చెప్పినది.

రామరాయలకు నవ్వెల్లు వచ్చును ? ఆతఁడు భయపడియెనో విస్మితఁ డయ్యెనో యావిషయముంగూర్చి ధీరముగఁజెప్పజాలము. ఆతఁ డు కొంతసేపటివఱకు నిదుర్తురులై యుండి “ ఆయువతి యెవ్వరు ? నీ ఖేప్పజైన నామెను జూచితివా ? ” అనియెను.

సర—లేదు. ఆమె యీదేశ స్త్రీ కాదు.

రామ—ఆసంగతి నీళ్లు తెలిసినది ?

సర—ఆమె దుస్తులు మనదేశ స్త్రీల దుస్తులవంటివి కావు.

రామరాయ లాలోచనానిమగ్నుఁ డయ్యెను; అంతలోనే మఱ

లఁ దెలివి సచ్చక్షాని యిట్లా లోచించుచున్న వో సరళ భయపడు నని భావించుచున్నది “ సరళా ! నవ్వునవ్వుతొంటములె ప్పడైన సత్యము లగు నా ? నీవు నాయాదరచాత్రురాలవు; పాణినియవు; అడ్డాంగలక్ష్మివి. సరళా ! నీవే యానిమజోలునాజ్యమునకు మహారాజ్ఞి వయ్యెదవు ” అనియెను. సరళ మెల్లగఁ దలయూఁచెను; ఏమియు మాటాడలేదు. కొంతనేపటి కిరువురును నిద్రించిరి.

విశేషానందముతో విజయరాయలు తనపత్నిని జూడఁబోయెను. అంతకంటెను బరమానందముతో రామరాయలు సరళ నాదరింపవలయు నని కుతూహలపడియెను—కాని యెట్లో యెచ్చటనుండియో వచ్చి యాయిరువురి యానందములమీఁదను విషాదచ్ఛాయ లలము కొనియెను.

పదునొకండవవ్యక్తిగణము.

నిదుబోలుమండలమునకుఁ గేవల ముక్తరభాగమున మహారణ్యము కలదు. అందుఁ గూర్తులగు కోయలు నివసించుచుండిరి. కొన్నిపల్లెల కొకనాయకుఁ డుండి యాయరణ్యకులను శాసించుచుండును. అట్టి నాయకుని డైవముగ జూచుకొనుచుఁ గోయలందఱు గాతని వశపర్తు లగుచుండిరి. ఆనాయకులకుఁ గొండలే దుర్గములు. ఆయరణ్యరాజ్యమంతయుఁ జాలయేండ్లవఱకు నట్టి నాయకులచేతనే పరిపాలింపఁబడుచుండెను. ఆనాయకులలోఁ గూడఁ బరస్పర కలహములు లేటస్థించినప్పుడు బలవంతులగువారు బలహీనులను నిగ్రహించి కొన్నిపల్లెలను దమరాజ్యమునందుఁ గలుపుకొనుచుండిరి.

అకోయజాతికి భక్తివిశ్వాసములే ప్రధానములు. కూర్మీరులగుటచే నొకగుంపువాడు నొకగుంపువానిని జేగనియదు. కొంతకాలమునకు శూరసేనుడను నొకరాజు యొద్ద బుద్ధిబలంబును బాహుబలంబుననుగూడ నాకోయనాయకుల సందఱను గైవసము చేసికొని కృమముగ వారలకును నావనరాజ్యమున కంతకును సద్భివృద్ధిం దయ్యెను. అంతకుఁబూర్వ మాయరణ్యరాజ్యమునందలి కొంతభాగము నిడుబ్రోలురాజ్యమునకు లోఁబడియుండెడిది. శూరసేనుడు ప్రభునైనప్పటినుండియు నాభాగము మరల సరణ్యరాజ్యమునకే చేరిపోయెను. ఆరాజ్యమునకు రాజధాని గిరిదుర్గము. గిరిదుర్గమునకును నిడుబ్రోలురాజ్యమునకును జైవిధముగఁ బరిస్పర్శనైరకారణ మేర్పడియెను. శాంతిక్రియఁ దగుమాధనరాయలు రాజ్యలోభముచే శూరసేనునిపైఁ గత్తికట్టి మహారణ్యమంతయు రణక్షేత్రముగఁ జేసి గౌరమాపుణ్యజలంబుల రక్తస్రోతకలుషితములుగాఁ జేయుట కిష్టపడలేదు. అంతియకాక చూతని జీవితమునఁ జాలభాగము కష్టములతోనే నిండియుండుటచే యుద్ధములు చేయుట కాతనికి దీరికయే లేకపోయెను.

అనుహయశూరుండును, మహాదాహియుండు సగువిజయరాయ
 యొక్క యుద్ధమున పాల్గొని యేకాగ్రమున బురస్కరించుకొని
 మహాసంరింభమాతో గిందున్ను పై దాడివెడలి శూరసేనునితో నిరుప
 దిదివములు యుద్ధముచేసి తుదకా శూరసేనుని సమిత్రభాంధవముగ
 నాశనము చేసినచెను; అమహావిజయానంతరముననే మాధవరాయ
 లు పరమానందముతోఁ దన కుమారుని సర్వసేనానాయక పదంబున
 కభిషిక్తునిం గావించెను.

విజయనాయకుని గిరిద్వర్గమును జయించినవాని యశస్యరాజ్యము అని వృషభాక్షిని స్వాధీనము కాలేదు. తమరాజునే దైవముగఁ జూచుచు

చుకొనుచుండు సావితిభక్తివరాయణులగునాకోయ లిప్పటికి నప్పడ
ప్పుడు గుంపులుగుంపులై నిమగ్నముల మండలముల బడి దోచి
నిపోవుచుండిరి. విజయరాయలు గిరిదుర్గమును జయించిన తరువాత
మరలఁ బూర్వరీతిసే వనదుర్గములు బయలుదేరినను. ఆత్మరాజ్యమున
కథికసంతాపకరంబు లగునట్టి వనదుర్గములను రూపుమాపుటయందే
యూతఁడు నిమగ్నమై సమయము వచ్చినపుడెల్ల వాని నొక్కటొక్క
టిగ నాశనము గావించుచుండెను. కాని యాగభీరవిశాలారణ్యమధ్య
మునం దచ్చట నేమి జరుగుచున్నదో యెవ్వరికిఁ జెలియును ?

పండ్రొండవప్రకరణము.

ఎంతటి ప్రపంచకజ్ఞానవిహీనులైనను, నెంతటి మూఢులైన
ను భారతివృక్షమున జన్మించినంత మాత్రమున దేవుడనియు, దేవత
యనియు, గురువనియు, బ్రభువనియు భక్తివిశ్వాసములుండుట సహ
జము. తమకు సర్వస్వరూపుఁ డగుసూరసేనుడు గతించిన తరువాత
నాయూరణ్యకులు చూడఁజూట్టమును, మౌక్తిక దైవమును లేక యష్ట
కష్టముల పాలైపోయిరి.

అప్పుడు వారందఱును దమ్ము పాలించుప్రభువునుగోరి కనఁబడి
న తాళ్ళ కన్నిటికిని గైమోము లర్పించిరి; చెంతనున్న చెట్లకన్నిటికిని
జేతులై మ్రొక్కిరి. సదుల మునింగిరి; నగములఁ బూజించిరి; కుల
దేవతలఁ గొలిచిరి; కోలఁ బరిభ్రమించిరి. పరమేశ్వరుడు వారలఁ గ
రుణించి యొకప్రభువును బ్రసాదించెను.

అయ్యారణ్యకులప్రభు వొకబాలకుడు. ఆబాలకుని పయను ప దియాజేండ్లకు మించి యుండదు. అయినను నాతడే సమస్తారణ్యము లకును బ్రభువయ్యెను; వృద్ధులు, బాలకులు, ప్రియులు, దుష్టులులు వేయెల ! కోయలందఱును నాతని యధికారము సంగీకరించిరి. అమ హారణ్యమున గిరిగహ్వరములయందును, దరువండములయందును, న దీతరంగములయందును, దోటలయందును, బాటలయందును, బల్లెల యందును బ్రాంతరములయందును నెల్లయెడల బాలరాజగు 'వనరా జు' పవిత్రవామము స్రతిధ్వనిత మగుచుండెను. అతని యాజ్ఞ వేద వాక్యముగఁ బ్రతిపాలింపఁ బడుచుండెను.

పూర్వమువలె నిష్ప డంతఃకలములు లేవు. కోయనాయకుల తో నెప్పుడైన నించుక పరస్పరాభిప్రాయభేదములు కలిగి నవ్వడు వ నరాజునకు విన్నవించుకొని యాతని యానతి ననుసరించి ప్రవర్తించు చుండిరి. అజాతి యెట్టిదియో యందులకుఁ దగిన రాజకూడ లభియిం చెను; వనరాజు రాజకుమారుడు గాఁడు. అతఁడు నాయకునివలెఁగా ని, ప్రభువువలెఁగాని ప్రవర్తించుట లేదు. అతనికి రాజభవనము లేదు; దుర్గము లేదు; మంత్రిలేదు; సభ్యులు లేరు; అంగరక్షకులు లేరు; సైనికులు లేరు; గుఱ్ఱములు, నేనుఁగులు మొదలగు వాహనాడంబర ము లేవియు లేవు. సమస్తారణ్య రాజ్యపాలకుఁ డగుసావనరాజున కే మియును లేవు. ఆరణ్యకులే యాతనికి సర్వస్వము నై యుండిరి.

చంచల హృదయులును, సరళస్వభావులును, సాహసికులును, భ్రమణశీలురును, విలాసాప్రియులును, సనవగత నైభవాడంబరులు నగు కోయలకు సరిగనట్టి ప్రభువే లభియించెను. వనరాజు సర్వదా సర్వప్ర దేశములను సంచరించుచుండును. అతఁ డెచ్చట నున్న సదియే రాజ భాని; అక్కడి నాయకులే మంత్రిులు; అచ్చటి స్థానిక సైనికులు.

కాని యాతఁడు నిరంతరము సారణ్యకులతోఁగలసి యుండుట లేదు. ఒక్కొక్కప్పుడతఁడెవ్వరికి నగపడకుండ నంతర్ధానుఁడగుచుండును. అతని స్థిరనివాస మేదియో యెవ్వరికిని దెలియదు. అతఁడెప్పుడచ్చట నుండునో యెవ్వరికిని దెలియదు. కాని యాయారణ్యకుల కావశ్యకమైనప్పుడు వారు జెడకుకొనకుండఁగనే యాతఁడచ్చటి వారికి సాక్షాత్కరించుచుండును.

వసరాఁజు శోయలవలె నల్లనివాఁడు కాఁడు; అట్టి మోటుఁడనము కలవాఁడును గాఁడు. కాని యాతనిఁ జూచినచో విశేషనాగరకత నందిన జాతులతోఁగూడ నిట్టివాఁడు జన్మించి యుండఁడని బోధయగుచుండును. అతని సర్వాంగములును మాంసలములు, బలిష్ఠములు, సుందరములు నై యుండెను. చిన్నతనము నుండియు వ్యాయామాదులవలన నాతఁడు తనశరీరమును బలిష్ఠముగఁ జేసికొనియున్నట్లతని రూపమును బట్టి బోధయగుచుండును. అతఁడు పదియాతేండ్ల బాలుఁడనుమాట నిజమే. కాని యాయుధవిద్యావ్యాపారములందాతనితో నమాను లగువీరు లెవ్వరును లేరు. అతని యుద్ధవిద్యావైశ్రణ్యముం దిలకించినచో నావిషయమునం దాతఁడు విశేష శ్రద్ధాలాభమును పొందియున్నట్లగవడును. అతని సాహస మనమానమైనది; శౌర్యవీర్యము లనుపమానము లైనవి. ఇంతియకాదు. అతఁడు జగన్మోహనముార్తి!

అతని పదససౌందర్యమున సనిర్వచనీయం బగులావణ్యముకలదు. ఆమోహనమూర్తి నెంతసేపు తిలకించినను దివి దీరదు. అతని జూచినతోడనే నేత్రముల కమృతస్నానము చేసినట్లగును. అతని బ్రేమింపకుండ నెవ్వరు నుండఁజాలరు. అంతటి వీరశృంగారమూర్తి నెవ్వరు నెచ్చటను జూచియుండలేదు. అతనివేషమును సుందరమైనదియే.

అతఁ డాచానులంబితంబగు తనవినీల కేశదామమును జేర్చి నడువలపై
సిగ్గవైచుకొని దానిపై మణిమయంబగు నువర్ణవలయము నలంకరిం
చుకొని యుండును. ఆవలయమధ్యభాగమునం గూర్చిబడిన ప్రదీప్త
వజ్రమణిఖండమునకు సరిగ నుపరిధాగమున సర్వదా సందరిమయూరి
పింఛ మింద్రధనుఃకాంతులను బ్రసరింపఁజేయుచుండును.

ఆతని పరిధానము పీతాంబరము—ఆతనివెనుకభాగమున సుం
దరం బగుకృష్ణాజినము వేల్చిలాడుచుండును. దానిపై ధనుస్తాణీరములు
విరాజిల్లుచుండును. ఆపార్శ్వమున సతిమనోహరంబుగ నొక చిన్నవీణ
విలసిల్లుచుండును. పార్శ్వమున వేల్చిలాడుచున్ననిశితకృపాణమును, గ
టితటంబునఁ గూర్చిబడిన శాణితచ్చురీకయు, నాచెంతనే నిలువఁబడి
న మోహనమురళియు నాతని యందమునకు వింతచందముం గూర్పు
చుండును. అతఁ డెల్లప్పుడును స్ఫటిక దుద్రాక్షమాలికా లంకృతుడై
యుండును. ఆతనిసౌలతల యొకప్పుడు సింధూరితిలకవిలసితమై యుం
డును; మఱియొకప్పుడు రక్తచందనదర్చిత మైయుండును. అతఁ డొక
ప్పుడును వాహనముల నుపయోగించుటలేదు; పాదచారియై తిరుగు
చుండును. అట్టియ్యును దలంచిన మాత్రముననే యెల్లయెడల నాతని
దర్శనము లభియించుచుండెను. అందులననే గోవగోపికాబృందము
గోపాలబాలకృష్ణునింబోలెఁ గోయలందఱు నాబాలకృష్ణుని—ఆవీరబా
లుని—ఆననరాజును బరమేశ్వరునిగ భావించి నేవించుచుండిరి.

పదుమూడవ ప్రకరణము.

వనరా జెవ్వరు ? వనమహంసపరివ్రాజక శ్రీశారదా యద పూజ్యపాదుల ప్రియశిష్యుడు. అట్లు కాపురమునో నొకసామాన్య బాలుకుడు సమస్తాశ్రమాశ్రమములను ప్రియసగుటకు సమర్థుడై యున్నాడు ? శారదానందము బ్రతుకనుచోటి కెల్ల నాతని యెంతనే యాబాలకుఁ డాతని పూజాద్రవ్యములను మోసికొనుచుఁ బోవుచుండును. వనరాజు తనయైదేండ్ల ప్రియమునుండియు శారదానందుని శ్రీవాదములను సేవించుచు నాతని ప్రియశిష్యుడై యుండెను. స్వామి యతి ప్రియత్నముతో సతివాత్సల్యముతో నాతని కెల్ల విద్యలను బ్రసాదించెను.

వనరాజు వీణావాదనమునం దద్వితీయుఁడు; అతని వీణావాదనమైన పూర్వ మవ్వనీయమైంది. అతని మధురమోహనగానముచే గణనఁ దగినములుకూడఁ గరఁగిపోవుచుండును. విశేషపరిశ్రమ చేయించి శాంతిఁ దెచ్చునని స్వామి తన ప్రియశిష్యుని సంగీతవిద్యావారింగతుని గావించెను. అతని ప్రేమామృతగానమునకు—వీణామధురగానమునకు—మురళీమోహనగానమునకు—వనసర్వములుగూడ వశీకృతములై పోవుచున్నప్పుడు కోయలాతని భక్తితోఁ గొలుచుచుండిరని చెప్పటలో ఏంత యేమున్నది ?

ఇంతియకాదు. స్వామి యాబాలుని శరీరబలప్రవృద్ధనకరంబులగు వ్యాయములుచుండును, వివిధాయుధప్రయోగోపసంహారములచుండును, సమస్త సమరధర్మములయందును నద్వితీయుని గావించెను. ఆయుధశిక్షాసంపన్నమున నాచార్యుడగు ద్రోణుడుకూడ నర్జునుని పోలి నాత్సల్యముతో విద్యనేర్పియుండలేదు. ఇంతయేల ? శారదా

నందస్వామి యాతనికి రాజగణేశ్వరుడగుటకుఁ దగినవిద్యాశిక్షణముం గావించెను. రాజలక్షణలన్నియు బగునాతనియాకారముంగాంచి శాసనదానందస్వామి యాతని నెల్లయును మహారాజుం బేయవలయు నని తలంచుకొనినాడు. ధర్మశాస్త్రముగఁ బరమేశ్వరుడగుట నెట్లు సంకల్పించుచుండును.

శారదానందుడు నిరంతరవనంచారియగుటచే నాతనికిఁ గోయలందఱును బరిచిపెట్టె యుండిరి. శాంతమూర్తియుఁ బ్రేమాద్వితీయమగుచును, దహోధియు, భూతదయాపరుండును, మధురవీర్యభాషియుఁ గునాస్వామిని గోయలందఱును గురువుగను బ్రత్యక్షుడై వముగను భావించుచుండిరి. నిరంతరము నాస్వామి ననుసరించియే తిరుగుచు సకలజనమునాపంచకరుండై యలరారుచున్న యాబాలకునిం గూడ నెల్లఱును బరమాదరముతోఁ బ్రేమింప నారంభించిరి.

అట్టిమనోహరరూపమును నట్టిమధురస్వభావమును నట్టిసుందర విలాసమును, స్త్రీపరిశ్రీచరిత్రమును గలబాలుని వారిదివలె కన్నభును జూచియుండలేదు. కావుననే వారందఱు నాతని ప్రేమింపఁదొడంగిరి. మఱియు నాతనిమోహనసంగీతమును, విజ్ఞానమును, బుద్ధిసూక్ష్మతయు బలపరాక్రమములును, సాహసమును, యుద్ధనైపుణ్యమునుగూడఁ గ్రామకృమముగ వారలవ్యాదయములయందలి ప్రేమభావముచు వర్ధిల్లఁ జేయుచుండెను. తుద కాచీమయే యాబాలునకుఁ బదియాతేండ్లు నిండియు నిండకమునుచే యామహారణ్యరాజ్యమున కారతఁడు ప్రభువగుటకుఁ గారణమయ్యెను. భగవత్స్వరూపుఁ డగుశారదానందస్వామి గోయలప్రాధానము వంగీకరించి యాబాలుని చాళికి రాజుగాఁ బ్రసాదించెను.

గురుదేవుఁ డగుశారదానందస్వామి యావిధముగఁ గోయల న

నుగ్రహించి పిమ్మట నాయరణ్యరాజ్యమునుండి యంతర్హతుడైపోయెను. ఇప్పుడు వనబాలుడు వనరాజయ్యెను. అంతటినుండి వనరాజునకు స్వామిసేవాభాగ్యము దూరమయ్యెను. ఆతఁ డిప్పు డొంటరిగ నరణ్యరాజ్యమునఁ బరిభ్రమించుచుండెను. ఆతఁ డెప్పుడైన నొక్కచోఁ గోయలనందఱు సమావేశము చేయఁదలఁచినప్పుడు మురళీగానము చేయుచుండును. ఆమధురగానము నాలకించినతోడనే యాయరణ్యరాజ్యమునం దీమూలనుండి యామూల కెల్లతావులకును వంశీధ్వనులమూలమున సమాచారము లందిపోవుచుండును. స్వీకరింపఁగల లందినతోడనే యెల్లవల్లెలయందలికోయలును రణవేమాలంకృతులై బాణబాణాసనధారులై శీఘ్రముగఁ బ్రభునన్నిధానమునకు వచ్చి చేరుచుండురు. ఏదైన విశేషకార్యములేనిచో వనరాజు తమ్మారక యాహ్వానము చేయఁడని వారెల్లరును బాగుగ నెఱుంగుదురు. ఆతఁడు రాజైనపిమ్మట సమస్తారణ్యకుల నొక్కచో సమావేశము గావించిన దిప్పటి కొక్కసారిమాత్రమే.

పదునాలుగవప్రకరణము.

భద్రారణ్యమునం దొకచోన్నదేవీమందిర మున్నది. ప్రథమమునఁ జూచినపారి కడియొక సామాన్యమందిరముగా నగపడును. కాని యది 'యూరణ్యకజనులకందఱకును బ్రధానతీర్థస్థానమును బ్రధానదేవతామందిరమునై యున్నది. ఆయూరణ్యకు లప్పుడప్పు డీమందిరమునకు వచ్చి దేవీపూజాదికములం గావించి పోవుచుండురు. కోయ

లందఱు నావశ్యకమైనప్పు డొక్కచోఁ గలిసికొనుస్థానముగూడ నీమం
దిరమే. మహారణ్యమునందలి కోయలందఱును ననరాజు వేణువును
బూరించినప్పు డీమందిరమునొద్దకే గుంపులుగుంపులుగఁ జేరుకొను
చుందురు. ఇప్పటికి వారిందఱు నొక్కసారిమాత్రమే యామందిరము
నఁ గలిసికొని యుండిరి. ఆమందిరమునం దెప్పుడు నెవ్వరును నివసించి
యుండరు. దేవీపూజార్థ మచ్చట సర్పకు లెవ్వరును లేరు. దేవీపూజ
ప్రతిదినము జరుగుటయును లేదు. కోయలపూజల కర్చకులతో నిమి
త్తమును లేదు. కోయ లప్పుడప్పుడు తమశక్త్యనుసారముగఁ గోళ్ళు,
గొట్టెలు, మేకలు, నెనుబోతులు మొదలగువానిని దీసికొనివచ్చి దేవికి
బలిప్రదానముం గావించి మొక్కులఁ జెల్లించుకొని పోవుచుండుదు;
నురాచానము కావించి యానందసామ్రాజ్యమున కధీశ్వరులై తల్లియగు
నాదేవీమూర్తికి నలువంకల నానందతాండవములఁ జేయుచుందురు.
ఆశ్మశ్రమములలోఁ బాటు సంగీతములును వాద్యధ్వనులునుగూడ దెసలఁ
బ్రకంపితములుగఁ జేయుచుండును. రాత్రివేళలయందు వారు కోలలఁ
బ్రజ్వలింపఁజేసి వినోదక్రీడలఁ గావించుచుండురు. కోయలు వచ్చి
యాదేవీమందిరమునఁ బూజలఁ గావించుచున్నప్పుడు వారియానంద
ధ్వనులచే నయ్యరణ్యమంతయు మాటుమ్రోగుచుండును.

ఆమందిరమునం దొక్కరును లేకుండుట యేన్నఁడును లేదు.
ఆమందిరమునం దప్పుడప్పు డొకయున్నాడిని యగపకుచుండును. ఆమె
గూన మతిలోకి సామూహ్యమైంది. ఉన్మాదగ్రస్తం బగునాయమరూప
ము జలవచూలికావృత్తింబగు చంద్రశేఖంబోలే శోభాయమానమగు
చుండును. తైలవిరిహితంబు లగు నామెదీర్ఘకుంతలములు విడివడి
యాజానులంబితములై వెన్నునను వక్షమునను జీరాకుచుండును. బ్రహ్మ
యతిమతినం బగుజ్యోవనకమును ధరించియుండును. పూగలనేరులు,

పగజాలదండలు, స్ఫటికమాలికలు, దుద్రాక్షతావళములు, పుష్పహారములు మొదలగు నానావిధమాలిక లామెకంఠసీమ నలంకరింపఁబడియుండును. కుండపెంకులకోవలును జింతగింజలచేరులనుగూడ నామె ధరియించును. ఆమె నిరంతరము కిషోలభాగమునం దంతట సడ్డముగఁ గుంకుమబొట్టు పెట్టుకొనుచుండును. ఇంక నామె కెట్టియలంకారములును లేవు. కాని యాయున్నాదిని యనేకములగు సరణ్యవస్తువులను దన కలంకారములుగ సవరించుకొనుచుండును. సాధారణముగఁ బిచ్చిపాండ్రం జూచినచోఁ జాలభయమగుచుండును. కాని యామెం జూచినవ్యసూ భయము కలుగకుండుటయేకాక మరలమరలఁ జూడవలయుననియే వేమక యగుచుండును—ఆమెతో మాటాడవలయు ననియే కోరిక కలుగుచుండును. ఇంతియకాక యాయున్నాదినియం దింకొక విశేషమున్నది. ఆమె గానము చేయుచుండును. అంతటిమధురనంగీతమును సచరాచరం బగునీప్రపంచమునం దెవ్వరు నెన్నఁచును విని యుండలేదు. ఆమె సంగీతమునము సహజమైనది; స్వరజ్ఞానము స్వభావసంపదరమైనది; మాధుర్యమును స్వతంత్రితావిలసితమైనదియే. ఆయున్నాదిని కేవలము గీతములఁ బాడుచుండును. అవియు స్వభావమధురములైనవియే—అట్టిమనోహరగీతము లింక నెచ్చటను లేవు. ఆగీతములయం దామెహృదయమే లీనమైపోవునో యామెహృదయమునం దాగీతములే లీనములై పోవునో యెవ్వరికిని బోధపడుట లేదు. ఆమె సంగీతముచేఁ బాషాణహృదయములుగూడఁ బ్రేమ పరివర్తిల్లుచులై పోవుచుండును. ఆగానామృతశ్రవణముచే హరిణిహరిణములును, మనుష్యరీమయూరిములుకూడ నానందనృత్యములు చేయుచుండును; క్రూరసత్వములుకూడ సాధుజంతవులై పోవుచుండును.

అరణ్యకు లామగదిరిమునకుఁ బూజార్థము వచ్చినవృత్తి

ముగ నాశ్యామలను వెదకుచుదురు. శ్యామల లేకున్నచో వారిపూజలు సరిగ సాగవు. శ్యామలపాటలు వినఁబడకున్నచో వారియానందము సంపూర్ణము కాఁజాలదు. కాని యెల్లప్పుడును వారి కామెదర్శనము లభింపదు. ఆయున్మాదిని యొక్కొక్కప్పు డామందిరమునం దుండదు. ఎక్కడకుఁ బోవునో యెవ్వరికిని దెలియదు. చాలమంది కోయలొక్కచోఁ జేరినప్పుడు తొలుతుగ శ్యామల యంతర్నిత్యము పోవుచుండును. ఆమెకు శ్యామలయను పే రెవ్వరు పెట్టిరో తెలియదు. కాని యెవ్వరైన నామెను బేరఁగినచో నాయున్మాదిని నవ్వుచు నవ్వుచుఁ దల యూచును; నృత్యము చేయును; జ్వల్లవసనాంచలముచే మొగము గప్పకొని కిలకిల నవ్వుచు—మరల నవ్వుచు నవ్వుచుఁ గరతాములు నైచుచు “నాపేరు—శ్యామల—శ్యామసుందరి—సామగాయని—సోమపాయిని—ప్రీమమోహిని” అని నవ్వుచు నవ్వుచుఁ నాడుచుఁ బాడుచు సంతర్భితయై పోవుచుండును.

పద్మనై దవప్రకరణము.

విజయరాయలు విడిచిపెట్టిన తరువాత మహారణ్యమునందలి పర్వతపంక్తులలోఁ గొన్నిదినములనుండి వేణుధ్వనులు వినఁబడుచున్నవి. కొండలనుండి కొండలకును, బల్లెలనుండి పల్లెలకును, గ్రామములనుండి గ్రామములకు నావంశీధ్వనులు పరివ్యాప్తము లగుచుండెను. క్రీమముగ నాధ్వను లచ్చటినుండి నిన్నటి యుదయమునఁ జాలదూరమువఱకు వ్యాపించినవి. మహారణ్యములోని పల్లెలయందంతటను నంశీధ్వనులు నిండిపోయెను. సమస్త పర్వతపంక్తులకు, సర్వారణ్యభాగములయం

దును సభివన్నతనోడియ మయ్యెను. అహారవిహారముల నుజ్జగించి కోయలందఱును గణవేషాలంకృతు లగుచుండిరి. గుంపులుగుంపులై వారిందఱును మందిరాభిముఖులై వచ్చుచుండిరి. ఒకరినొకరు పిలుచు కొనుచు వచరాజదర్శనమునకుఁ దొందరపడుచుండిరి. చెల్లెలలన్ననలంకరించుచుండెను; బౌద్ధభక్త నలంకరించుచుండెను. తనయ తండ్రి నలంకరించుచుండెను. అట్లేయ లందఱు సలంకృతులై యెక్కడకుఁ బోవుదురు?

గుంపులుగుంపులుగ వారిందఱు దేవీమందిరము కొద్దకు వచ్చి విడియుచుండిరి. లిందఱును వచరాజదర్శనమున కువ్విస్త్రోరుచుండిరి. ఉదయమునకు జపతొనన్మొనైయున్న యామందిర మిప్పుడు వేల కొలది పురుగు గవనాగమములచే నెగులఱుచుండును. ఇప్పుడెచ్చట ఎలుకెవలఁ గోలాహలముగ నుండెను—ఎచ్చటఁ జూచిన హాస్యధ్వనులే—ఎచ్చటఁ జూచిన నామోహధ్వనులే—ఎచ్చటఁ జూచిన విజయధ్వనులే.

కాని వనరా జితవటకును వచ్చియుండలేదు. కొన్నిదినముల నుండి యాతనిజూడ యగవట లేదు—ఎప్పుడినుండి కోయరాజ్యమున వేసుధ్యను లాంఛము లయ్యెనో యర్థమినుండియు నాతఁ డెవ్వరికి నగవట లేదు. కేవల మాతనిమరిశీగానముమాత్రమే వినఁబడుచుండెను. ఇప్పుడు నేనును నొకమూల విడిచి వనరా జెచ్చట నంతర్నితుఁడై గున్నాఁడు—అన్నిపల్లెలయందును బర్బటముచేసి యాతనిముఠా యాతనివార్తము నలంకరించువటకు నాతఁ డెవ్వరికి నగవడఁడు!

ఇదివఱకుఁ జాలమంది యారగ్యాకులం జూచినప్పుడు శ్యామల పాతిపోవుచుండెడిది. కాని నేడుమాత్ర మిట్లు చేయలేదు. ఒక్కవోఁ జరియున్నవోయల నందఱు నొకసారి చూడవలయు నని యామోకు

గోరీ పుష్పి తిక్కాబోలును ! అగుచేతనే కానచ్చును. నేడమె వారంక్షణములును దిరుగుచున్నది. అయినాదిగి సునకప్పుడు సుప్రసంగము :—అంతలోనే ముచ్చును. అప్పుడు ను—అది గోరు గోరీ, ఘోరముల నొనగించుచుండును. ఇక్కడగోరీ బడియును, అమంది కోయలఁ జుట్టును జేర్చుకొని వారికి సుగీతము నీనిపించుచుండెను. ఆమె నందఱును భక్తిభావహృదయములతోఁ జూచుచుండిరి. చాలమంది యామెను దేవీమూర్తిగ భావించి పూజించుచుండిరి. అనేకులామెను దమప్రాణములకంటె నెక్కుమగఁ బ్రేమించుచుండిరి. కొందఱు వస్త్రములను గొందఱులంకారములను గొందఱు హారపఞ్చాములను నామెకుఁ బ్రీయపూర్వకముగ సర్పించుచుండిరి. వారందఱునుగూడ నీమందిరమునందలి దేవీమూర్తిని బూజించుటకుఁ దమకేక్తికొలదిగఁ బూజాద్రవ్యములను దెచ్చియుండిరి. అట్లే వారు శ్యామలకును మంచిమంచి వస్తువులను దెచ్చి సమర్పించుచుండిరి.

శ్యామలను గోయలందఱును బాగుగ నెఱుఁగుదురు. వారికిఁ బ్రత్యేకజాతీయాదర్శము లింక నెట్టివియును లేవు. అప్పటి యాయాచార్యుల కందఱకు నొక్కటే పరమావధిగా నుండెను. వారిదేవీమూర్తి—వారి శ్యామలామూర్తి—వారి సురాజమూర్తి—ఈమూలము మూర్తులయందే యెల్లప్పుడును వారిమనఃప్రాణములు విలీనమునై యుండును ; వారి సర్వస్వము సర్పించఁబడుచుండును. ఇప్పుడు వారందఱు పక్కచోడేరి వారిశ్యామలామూర్తిని, వారి దేవీమూర్తిని దర్శించి యానందించుచున్నారు—ఇంక వారికి వసరాజమూర్తి సాక్షాత్కరింపవలసియుండెను. అందుకొఱకే యందఱు సుత్కలత్తులై పోతీక్షించుచుండెను.

పదునాల్గవ్వికగణము.

“వేణుగానరనంబు ♦ విసవచ్చె నేమొ
యమునలో నప్పుడే ♦ యమ్మొ ముగ్ధుగ
జ్జీయసఖ! చెప్పవే ♦ వ్రేపల్లెనుండి
బయలుదేరినట్లమ్మ ♦ బాంకృష్ణుండు?
శిశుపింఛకాంతలు ♦ చెలరేగెనేమొ
తరులత్రములలోన ♦ దళితలోపుట్టె;
ప్రేయసీ! యప్పుడే ♦ బృందావనమున
గొలుపునీర్పునట్లమ్మ ♦ గోపాలమూర్తి?
గిరిమల్లెలతావి ♦ గిరికొన్నదేమొ
యాశీరమండలం ♦ బవశమైపోయె;
కల్పాశి! చూడవే! ♦ కన్నులగప్పి
మోసగించునో గుమొ ♦ మోహనమూర్తి?”

శ్యామల యిట్లు వాడుచు సంతలో గీతము నాడినైచి కరితా శిమలనుచు నవ్వుచు లేచి నిలువఁబడియెను. అనంతర మట్లే నవ్వుచు నవ్వుచు బరుగెత్తసాగెను. ఆమె మధురసంగీతమునకు ముగ్ధులై కోయలందఱు నామెచుట్టును మూఁగనారంభించిరి. ఆమె యతివేగముగ దేవీమందిరమునై పురకుం బోవుచుండుటం గాంచి వారందఱును, దత్తరముతో నామెకుఁ ద్రోవయిచ్చిరి. శ్యామల యొక్కపరుగునఁ బోయి యామందిరమునఁ బ్రవేశించి ద్వారమును మూసివైచెను. తలుపులునై చినశబ్ద మాయరణ్యమునం దతిదూరమునఁ బ్రతిధ్వనించెను. అప్పు డయ్యారణ్యకు లందఱును దమమకార్యములయందు నియుక్తులై యుండిరి.

అకస్మికముగ నాయారణ్యకజనసమాజమునం దంతటను గలక
ము బయలుదేరినది. అప్పుడు వారందఱు నొక్కతారక యోధవేషా
లంకృతులు కావచ్చిరి. అట్లేను ముఱుగులు ముఱుగు నాశ్చర్యములు
సంగీతారధ్యనులు నొక్కసారిగ నెలుచుకొనినది. వారందఱును దమత
మనాయకుల సనుసరించి వరుగులతీరి సలిచియుండిరి.

దూరమునం దేదియైనశిశువునైన మగపశుచుండెనాయేమి?—
లేదు. సర్వప్రభుం డగువనరాజు మధురమరళీగానము వినఁబడుచున్న
ది; శీఘ్రముగనే వనరాజు వారికి సామోత్కరింపనై యుండెను. అందు
చేతనే వారందఱు నీవిధముగ నుత్కంఠలై యెదురుచూచుచుండిరి.
అదియే యామోహనవేణుగానామృతము!—అంతటి మధురవేణుగా
నామృతమును గోయ లెల్లు మఱివఁగలుగుదురు? ఆమహారణ్యము
దంతట నమృతమును వర్షింపఁజేయుచు నామధురమోహనగాన ముద్దీ
పిత మగుచుండెను. ఏమురళి యింతవఱకు నెల్లయారణ్యకులహస్తము
లయంచును శిందులుద్రొక్కుచుండెనో యామృదులమురళి యదియే—
చిరపరిచితం బగునామధురస్వర మదియే! ఇప్పటికామురళి స్వామిహ
స్తముల సలంకరించినది. ఆతఁ డావేణువు నందికొని గానము చేయు
చున్నాడు! ఇతఁ నాతఁడు ప్రత్యక్షము కాఁగలడు.

మొట్టమొదట నాకోయలందఱు నాగాన మెచ్చటనుండి వినఁ
బడుచుండెనో తెలిసికొనఁజాలకపోయిరి. ఇప్పుడు తెలిసినది. ఆచెంత
నున్న గిరిశిఖరమునుండి పాడుచు నావనరాజు దిగవచ్చుచుండెను. అది
యే యామురళి. ఆమనోహరశిఖరింఘ మట్లే యాలనిశిఖాశిఖరమునం
శిందులుద్రొక్కుచుండెను. ధనుస్తూణీరములు, కృపాణము, భురిక,
వీణ, కృష్ణాజనోత్తరీయము—అన్నియు నట్లేయున్నవి. అందు పీఠా
బరమునే ధరించియుండెను; గళమున స్ఫుటికరుద్రాక్షచూర్తిలు యథా

పూర్వముగనే విలసిల్లుచున్నది. ఘోరభాగమున నిగూఢతెలక మెప్పు టివలెనే మెరుయుచుండెను. అమూల్యము వసరాజుమూర్తి!

అకస్మికముగ నందఱకు నాదివ్యమూర్తి ప్రత్యక్షమయ్యెను. కోయలందఱహృదయములును బరనశములై పోయెను. అతడు నిజముగ దేవతాస్వరూపుఁడని యిదితఱకే వారు నమ్మియుండిరి. అదివ్యమందిరమునందలి దేవీమూర్తియే—నరకపాలమాలికాలంకృతిదివ్యశక్తియే స్వయముగఁ దమ్ముఁ బరిపాలించుటకై వసరాజమూర్తిందాల్పి సాక్షాత్కరించుచున్నట్లు వారికిఁ దోచెను. అప్పు డాయారిణ్యకులందఱు నాతనిం దర్శించి భక్తివిశ్వాసములతో నొక్కపెట్టున జయజయ ధ్వనులం జేయసాగిరి. వారిజయధ్వనులు దిగంతములఁ బ్రతిధ్వనించుచు నయ్యసంతారణ్యమున ననంతవాయుతరింగములం దీడి యనంతాకాశమున విలీనమై పోవుచుండెను.

అప్పుడ వసరాజు కోయలను సమీపించి ప్రసన్నవదనముతోఁ దక్షిణహస్తము నెత్తి నుండ్రగంభీరమధురస్వరంబున , ఓదేవీదాసులారా! సోదరులారా! వరాభయదాయని యగువనదేవి—జగన్మార మవలను సర్వదా కాపాడుచున్నది. అభయమాత యాత్మగా నేను మీ కిందఱకు నాశ్రియించుచున్నాడను. నిరంతరరణివఱుఁడగు నిమజ్జోలు సేనాపతి విజయరాయలు చిరికాలమునుండి మిమ్ములను నీశించుచున్నాడు. తనల్లిల రక్తవాహినులం గాంచి ల్లియగు వనదేవత కిమ్ముల నీరుపెట్టుకొనుచునేయున్నది. కాని ప్రతీకారమున కిప్పుడు సమయము కాదు. సమరప్రియుఁడగు నాతఁడు సస్తిస్యముగ మరల నిట్టి కిమ్ముట తటస్థించునేని మీరెల్లరు నెఱుకటి వలెనే యాతని కింటఁ బడకుండఁ దప్పించుకొని యుండుడు! పూర్వనైరములం డలగు మనొని యంతనితోఁ గలహింపవలగు. అపరాజ్యముల విజృంభణ నె

ట్టి కల్లోలమును గల్గింపవలదు. అమృతమూర్తి యగు దేవి యనుగ్రహముచే మన కెట్టి లోపమును లేదు. నిర్దియక్ష మనలను గూర్చి శర్వములవలె భావించుచు హింసించుచున్న విజయరాయ లచిరకాలములోనే తనపాపఫలము ననుభవింపఁగలఁడు. శాంతజీవనుల మగుమనకు శాత్రువముతో నిమిత్తము లేదు. ఇదియే దేవియద్వైతము—తల్లియార్జు—ఆజగత్కారయనుజ్ఞచుబరిపాలించుటయే మనకుఁగర్తవ్యము—జయ మహామూలకు జయమగుఁగాక !” అనియెను.

మతియొకసారి యామహాభ్యాతుంతులు జయజయధ్వనులతో నిండిపోయెను. దశదిశల నానందకోలాహలధ్వనులు చెలరేఁగెను. అప్పుడు పరరాజు కోయలతోఁ గలసిమోసి శ్రీశింషనాంభించెను. ఇప్పుడతనికి గంభీరభావములేదు; రాజభావములేదు. ఇప్పుడు జాతకు సామాన్యునిబోలి కోయలతోఁ గలసిపోయెను; వారితోఁగలసి యానందనిమగ్నుఁడై పోయెను. అతనిమధురసంగీతమును, మధురమోహనము లభిగానును ఒగమానందముతో నాలకించుచు నారణ్యకు లందఱు సచ్చటనే యాదినము సత్వసందక లోహలముతోఁ గడిపెనైచిరి.

మఱువారు వారిందఱును దమతమయిండ్లకు బయలుదేటి పోయిరి. అప్పుడు మరల నెప్పటివలె నాప్రదేశము నిర్జనారణ్యమై పోయెను. ఎప్పటివలె నాదేవీమందిరముకూడ జనశూన్యమైపోయెను. కేవల మావిజనకాననమున దూరమునుండి శ్యామలామధురగానము మాత్రము సలువంకలఁ బ్రతిధ్వని మగుచుండెను. ఏకాకిని యగుశ్యామల వనవిహంగమువలె దశమనఃప్రాణముల నేకీభవింపఁజేసి యిచ్చుపచ్చినతీరున గానము వేయుచుండెను.

“కాయభుజిజూచి ♦ కార్పిచ్చు జూచి

కెట్టిలోపములూ ! ♦ మొదలు కీల ?

కొదవలన్నియుఁ దీర్చు ♦ గోపాలమూర్తి
మీపాలనుండఁగా ♦ మీకేమిభయము?

* * * *

గోపాలకుల వీడి ♦ గోవుల వీడి
పాడుచు నాతోడ ♦ బరుగెత్తివచ్చి
బాలకృష్ణుఁడు చాల ♦ బడలినాడమ్మ
విరజాజెల్లెలా! ♦ విసరవేమమ్మ!

పనునేడవప్రకరణము.

మరళ మునుపటిమరళ కాదు. ఆమె గర్వము రాణియైన తరు
వాత శతగుణము లధికమయ్యెను. ఆమెనిగూఢహృదయ మిప్పుడు
మఱింతనిగూఢ మైనది. ఇప్పుడు మురళ సఖులతో నానందముగను
జనవుగను దఱచు మెలంగుటలేదు. సరళకుమార్త్ర మెప్పుడో యొకప్పు
జామెదర్శన మగుచుండెను. కాని మునుపటి యాటపాటలును వినోద
విలాసములును మాత్రము లేవు. ఆమె తనమంతిరాంతరమునఁ దనయా
లోచనములలోనే యెల్లప్పుడును మునిగి తేలుచుండెను. ఆమె మన
సులో నేమున్నదియో యామెకే గాని మఱియెవ్వరికిని దెలియుటలేదు.
ఇంతమాత్రముచే నితరుల కెవ్వరికిని లాభముగాని నష్టముగాని లేదు;
కాని యామెహృదయపరివర్తనముచే నంతఃపురమునఁదలి సుఖశాంతి
లకును వినోదవిలాసములకును మాత్రము లోపము వాటిల్లెను.

కాని తుదకామె కేకాంతసుఖమాన్దము దొరకినది. కొలఁది ది

నములలోనే మురళి రాజాంతఃపురమును విడిచెను. మహారాజగు నా
సనారాయలు కుమారుడగు విజయరాయనికి గెవలము రాజ్యమును
నొసంగుటతోడనే తృప్తిపొంది యుండలేదు. అతనికొక జాగిగు
నుగూడ నొసంగి యొకమహారాజప్రాసాదమును గట్టించి యిచ్చెను;
మతియు నచ్చటికి బోయి యామందిరమున బ్రహ్మపువ్వు నేర్పిచ్చుగ
సంకుట కనుజ్జ నొసంగెను. విజయరాయలు మురళితోఁగూడ నాప్రా
సాదమున నివసించి యుండెను. మురళి మహారాజాంతఃపురమును విడి
చినప్పటినుండియు నెప్పటివలె నచ్చట నానందకిరణములును, సుఖకిరణ
ములును బ్రసరించుట కారంభించెను.

విజయరాయ లిప్పుడు రాజయ్యెను—అతనికొక పెద్దబాగీళ్ళతో
డ నున్నది. ఇట్టి స్థితికి వచ్చినప్పు డేదైన నొకమహోత్సవము గావింప
కుండుట బాగుగనుండదు. అందువలననే విజయరాయలు నూతనప్రా
సాదమున బ్రవేశించి యొక మహోత్సవముం జేయుటకు మహాసంరం
భముతోఁ బ్రయత్నింపఁదొడ్డంగెను. దేశమునందలి పేరుమోసిన పెద్ద
పండితులకు శుభవార్త లంపఁబడియెను. మహారాజును యువరాజును
గూడ విజయరాయని ప్రాసాదమునకు వచ్చి యామహోత్సవమును
పండ్రింపవలయును. విజయరాయ లీమహోత్సవమునకై విశేషద్రా
వ్యమును దృఢప్రాయముగ వ్యయము చేయుచుండెను. ఏవిషయము
గఁగూడ నట్టి లోపమున గలుగఁగూడదని యాతని ముఖ్యద్దేశము.
గెవలము రాజబంధులను, నధికారులను మానసియులనుమాత్రము పి
లుచుటయే కాదు. దేశమునందలి ధనవంతు లగు వర్తకులకును, సామా
న్యప్రజలకుఁగూడ నాహ్వానము లంపఁబడియెను. దగ్గిద్రులకును భిక్షు
కులకును నన్నవస్త్రధనదానములం గావించుటకు దగిన యేర్పా
టులు చేయఁబడియెను. ఈమహోత్సవ పూర్తయినను దేశవిదేశముల

యందుఁగూడ వ్యాప్త మయ్యెను. ఎల్లచోటుల నుండియుఁ జాలమం దిప్పజి లాయుత్సవమునకు విచ్చేసి యుండిరి.

ఆమహోత్సవమునకుఁ బూర్వీకాత్మి మురళ తనస్వామియెడలఁ బరమాదరమును, బరమప్రేమమును, బరమోత్సాహమును బ్రకటింప సాగెను. 'అంతటియాదరమును, సంతటిప్రేమమును, సంతటియూత్సాహమును విజయరాయ లిదివఱ కెన్నఁడును జూచియుండలేదు. అప్పు డాతఁడు పట్నీవ్యామోహముచే ముగ్ధుఁ డైపోయెను. ఆసమయమున మురళ యాకస్మికముగ 'నాథా! మీరు మహారాజు లయ్యెదరా?' అనియెను. ఆమాటకు విజయరాయఁ డులికిపడి 'మురళా! నీవెన్నఁ డు నిక నిట్టిమాట చెప్పకుము! అందువలన నాహృదయము దహిం చుకొనిపోవును. నాప్రాణములు చలించిపోవును. నామనసున మహా రాజును గావలయునను కోరిక లేనేలేదు. కాని యాదేవీమందిరమున నామాయావినిభయంకరవాక్యములు వినకుండ నున్నంతవఱకు మాత్ర ము నాహృదయమునం దట్టి యుద్దేశము తనంతతానే లీలామాత్రము గఁ దలసూపినది. ఎంత ప్రయత్నించియు దానినిహృదయమునుండి మరలించుకొనఁ జాల నైతిని—మురళా! నీవెన్నఁడు నిక నిట్టి మాట చెప్పకుము!' అనియెను.

నాథునిమాటకు మురళహృదయమునం దభూతపూర్వానంద ము దయించెను. అప్పు డామె యాభావమును మఱుఁగుపఱచి 'ఆసన్నాప్తి సిరూపమున జగన్మాత పలికిన పలుకులు సత్యములు. ఆవిధముగఁ దప్పక జరిగితీరును' అనియెను.

విజయరాయ లాకస్మికముగ లేచికూర్చుండి మెల్లమెల్లగ 'ఏమి! నేను మహారాజు నయ్యెదనా?—ఎట్లు?—రామరాయలు జీవించియుండఁగనే?' అనియెను.

మరళ—చచ్చుట యెంత సేపు ?

అమాట యాతనిహృదయమున మెఱపువలె బ్రేవేళించెను. ఆతఁడు మురళను దదేకదృష్టితోఁ జూచుచు, నీయొద్ద నిజము చెప్పకుండు లేల ? నేనీజాగీరును రాజభవనమును బడసెనప్పటి నుండియు ననిర్వచనీయ నందము ననుభవించుచు నింతమాత్రమునకే యాంతటి సుఖము కలుగుచుండఁగా మహారాజునైనచో నెంతటిసుఖముకలుగునో గదా యని యనుకొనుచున్నాడను” అనియెను.

ముర—మీకా సంగతి తెలియదు. చాలదినముల క్రిందట నేను దాని నెఱుఁగుదును.

విజ—మురళా ! ఇప్పుడు నన్నేమి చేయుమనియెదవు ?

ముర—నామాట విందురా యేమి ? వినినచోఁ జెప్పెదను.

విజ—నీమాట విసక యీప్రసంగమునం దింకెవ్వరిమీట పట్టుదును ?

ముర—చెప్పెదను వినుఁడు !

అత్యాదరముతో సలిపేమముతో మురళ తనస్వామి ముక్తమును వక్షమునం దుంచుకొని మధురస్వరముతో, “నాథా ! మీరే మహారాజు లయ్యెదరు. కుమారరాయలు మూర్ఖుఁడు—దుర్బలుఁడు—భీరుఁడు—రణవిద్యావిహీనుఁడు—మహారాజగుట కతని కెట్టి గుణసంపత్తియును లేదు. మీరే నాసర్వస్వమును—మీరే నిసుబాల్లుమహారాజ్యమునకుఁ బ్రభువులగుట కుపయుక్త సత్వసంపన్నులు—మహారాజగుటకుఁ దగినగుణము లన్నియు మీయొద్దనే యున్నవి—ఇదియే భగవతియనుజ్ఞ—ఇచ్చ—లీల—మీరిందుల కిచ్చయింపనిచో నుత్తమంబగు నీనిసుబాల్లు రాజ్యసింహాసనమునం దొకయనమధ్యకు ప్రవేశించుటయు, జగన్మాత యుద్దేశము విఫల మగుటయుఁ ద

టస్కించును. కావున మీరు మహారాజులు కాఁగోరకుండుట దోషమగును.” అనియెను.

విజయరాయలు కొంతసేపటివఱకును మాటాడలేదు. పిమ్మట మురళిం జూచి “కుమారరాయలు జీవించి యుండఁగా నే నెట్లు మహాధాజనగుదును?” అనియెను.

ముర—అతఁడు మరణించుట యెంతసేపు?

విజ—జీవిత మనిశ్చితమైన దనుమాట నిజమే—కాని రామరాయ లింతశీఘ్రముగ మరణించు నని యాశ యెక్కడ నున్నది?

మురళి యాఁడుసింగమువలె లేచి కూర్చుండి “నాథా! నేను మీరు మహావీరు లని యెఱుంగుదును. పథపరిష్కారము గావించుకొని మీయభీష్టసిద్ధిం బడయఁగలరనికూడ నెఱుంగుదును. కాని మీరిప్పుడు కేవలము నిష్ప్రయోజకులైయున్నారు.” అనియెను.

విజయరాయలు చాలసేపటివఱకు మాటాడఁజాలక పిమ్మట “శలఁచుకొనినచోఁ బ్రాణములు తల్లడిల్లిపోవుచున్నవి. మురళా! ప్రియా! ప్రాణేశ్వరీ!—నీవిప్పుడు నన్ను బ్రలోభనముద్రమున ముంచియున్నావను. ఏమి చేసిన నేమగునో యెవ్వరికీ దెలియును?” అనియెను.

ముర—హృదయేశ్వరా! భయమెందులకు? మీమూలమున జాయపానకుఁ బ్రతిష్ఠకలుగునా యేమి? మీరు మహారాజు లయ్యెదగు. ఇది దీపత సంకల్పము. ఇట్టిచో మీరీవిషయమున నించుక పోయిన్నింటి మీకుఁ గర్తవ్యము కాదా? ప్రాణప్రియా! నన్న మీ గుప్రేమించియున్నారు—నేను మహారాజుని గావలయు నని మీకించుకొంతయైనఁ గోరిక లేదా? ఇంతటిలోనిదా మీప్రేమ?

విజయరాయలు రెండుచేతులతోడను మొగము మూసికొని పుష్పము “మురళా—మురళా!—ఇంకను నన్ను బ్రోలుభిని

గాఁ జేయఁజూడకుము!" అనియెను.

ముర్రే—ఉపయోగ మేమైన నుండినచో నేను—నేను నాయుడిలోనుండి నాచాలంద్రావుచున్న నాకన్నబిడ్డనైనను నిశ్చలముగ నేలపైఁ ద్రోసి నైనచి యాశిశుమస్తకమును జూర్చి భూతముగఁ జేయఁ గలుగుదును! ఆవశ్యక మైనచో నేను నాతండ్రి వక్షమునఁగూడ నిశితకర వాలముం బ్రయోగింపఁ గలుగుదును! నేనెఱుంగుదును—నీవు వీరపురుషుఁడవు!

ఇట్లు చెప్పచు నసహ్యభావముతో రోషావేగముతో ముఖ్య నాథునిచెంతనుండి లేచిపోవుచుండెను. భీతశిశున్యాయమున విజయరాయ లామెచేలాంచలమును బట్టుకొనియెను. అప్పుడు మురళి “వదలుఁడు! మీప్రేమయేమో తెలిసిపోయినది!” అనియెను. అప్పుడు విజయరాయలు లేచి నిలువఁబడి గంభీరభావముతో “మురళా! నీవు సరిగఁ జెప్పితివి—నేనసమర్థులలో నధమాధముఁడను—నిన్నింతదాని గాఁ జేసినమూర్ఖుఁడను.” అనియెను.

ముర—ఇదియా విజయరాయని సత్యవాక్యము!

విజ—నన్నేమి చేయుమందువు?

ముర—సామాట విందురా?—నేఁ జెప్పినట్లుచేయుదురా? నాకెందులకు?

విజ—నీవు చెప్పినట్లు చేయక మఱియెవ్వరు చెప్పినట్లు చేయుదును?

ముర—కుమారరాయలు మరయింటికి వచ్చును—అప్పుడనాయాసముగ మీమాన్యము నిష్క్రంటకముగఁ జేసికొనవచ్చును.

విజ—మురళా! నీహృదయ మతితెప్పిస్తోనది. భావించినంతనే ప్రాణములు చలించిపోవుచున్నవి.

ముగ—మీహృదయ మింతదుర్బలమైనదే యైనయెడల మీ కార్యమునందే ప్రవేశింపవలదు. నేనే నామనసునకు బుద్ధిచెప్పకొని యెదను—దుర్బలహృదయుఁ డగునాతఁడు నిమఁబోలుసింహాసనమున ! న్నఁడు కాఁడని—నేనే బుద్ధి చెప్పకొందును.

విజ—అయ్యో! ఎంతటి మహోత్సవదినము! కుమారుడు—నాయుంటియతిథి—

ముగ—ఇట్టి కార్యములయందు న్యాయాన్యాయములు లేవు—జ్ఞుర్జ్ఞానమయములయందు, దుర్గభేదనసమయములయందు, రాజ్యోపాన్యసమయములయందు—మీవంటి వీరులు న్యాయము నన్యాయము నుగూడ భావించుచు లేమి ?

విజ—సరిగఁ జెప్పితివి. నే నీ కార్యమును జేసితిమి. ఇంక భయము లేదు. ఇంతటినుండి నేను రాక్షసుఁడను.

ముగ—కాదుకాదు—ప్రాణప్రియా! నీవిక నిమఁబోలు రాజసింహాసనాధీశ్వరుఁడవు. మహారాజవు !

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము.

కొంతవఱ కుఁబడించెను. కొంతవఱకుఁ బ్రబోధించెను. కొంతవఱకుఁ బ్రేమాలాపములఁ బఱచించెను. కాని సరళ యింతుకంతయును దేఱుకొనలేదు. అయి యువరాజువత్సమునందు మొగమువాల్చి వెక్కివెక్కి యేడువసాగెను. 'వత్సవకుము! ఇంక నేవత్సవకుము!' అని మెల్లగఁ బలుకుచు రామరాయలు సరళమొగ మింతుకపై కెత్తి ముద్దు

బట్టకొనియెను. అయినను నామె కన్నీరారగలేదు; ఏమిట మానలేదు — రామరాయలు మరలమరిలఁ జాలవలెకు బోధించెను.

నిజఃబోలు ప్రజలందఱు నిప్పుడు పరమానంద నిమగ్నులై యుండిరి. విజయరాయని నూతనప్రాసాదముల మహోత్సవములు జరగఁచున్నవి. మహారాజంగరక్షకబలముతోఁ గుమారుని భవనమునకుఁ బ్రయాణము చేయుచుండెను. ఆయనతోఁ గలసి రామరాయలు కూడఁ బోవలసియుండెను. కాని యాతఁ డట్లు పోవఁజాలకుండెను. సరళ యాతని బోనిచ్చుట లేదు; కేవల మేప్పుచుండుటయేగాని యామె యేమియు మాటాడటలేదు. స్వామికంఠమును బట్టకొని వ్యాకులవృద్ధయముతో, 'మీరిచ్చటనుండి యిప్పుడు పోవలదు.' అని యేప్పుకుండెను. ఆమె భావమును గ్రహింపఁజాలక యతికోమలవృద్ధయఁ డగు కుమార రామరాయలు కూడఁ గన్నీటి నాఁపుకొని సరళవృద్ధయ యగు సరళ నూటించెను.

సరళ యట్లే వెక్కివెక్కియేప్పుచు నేప్పుచుఁ గొంతసేపటికి హృదయేశ్వరు వక్షముమీఁదనే తలయుంచి నిద్రపోయెను. రామరాయలాయత్సవమునకుఁ బోకుండుట మంచివని కాదు. అతఁడు పోనియెడలఁ బ్రజలనేకు లనేకవిధములుగఁ జెప్పకొందురు. అపనాదము నెత్తిపైఁబడును. తాతగారుమాత్రమేమనుకొందురు? రామరాయలుజాగరూకతతో మెల్లగఁదనవక్షముమీఁద నున్న సరళయు శ్రమాంగమును బర్యంకముపైఁ జేర్చి సంకోచభావముతో నాశయవమందిరిమనుండి వెలువలకు వచ్చెను; ఆమె లేచి మరలఁ దన్నుడ్డగించు నేమో యనుభయముచే నాతఁడు సెనుకకై నఁ దిరిగి చూడలేదు. వాద్యములు మొరయుచుండెను. తోరణద్వారముకడ భేరిధ్వజులు దిగంతముల భేదిండుచుండెను. రాజగు విజయరాయని విశాలరాజభవనము సానాలం

కారభూషితమైయుండెను. వాద్యోత్సవములను పాఠాంగనాకృత్యగీతములను, మఱియు ననేకనినోదములను దర్శింపవలయు నని వేలకొలది జనులు మూఁగి యుండిరి. ఆజననంఘమునం దొక్కపెట్టున గగనతలవిశేషనంబు లగు జయధ్వనులు బయలువెడలెను. ఉభయపార్శ్వములందును జను లోసరిల్లి యెవ్వరికొఱకో మాగ్గమును విడుచుచుండిరి. నలుదెసలను గోలావాలము పుట్టెను—యువరాజగు రామరాయలు వచ్చుచుండెను.

స్త్రీనికులును సేనానాయకులును బరివేష్టించియుండఁ గుమార రామరాయ లశ్వారోహియై మందిరమునఁ బ్రవేశించుచుండెను. అంతలో నెవ్వరో వచ్చి యాతని యశ్వసమ్ముఖమున నిలువఁబడిరి. అంగరక్షకు లావ్యక్తిని దూరముగఁ దోలఁగించుటకై ప్రయానపడుచుండిరి—కాని యామె పిచ్చిది—ప్రహరీగణ మౌమెను బట్టుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండుటం గాంచి రామరాయలు వారిని వారిం చెను. ఆమె యున్నాదినియే కాని యామెం జూచినచో హృదయము కరఁగి కోపుచుండెను. ఆమె మొగమువంకఁ జూచుటతోడనే కుమారరామరాయని హృదయమున నినిర్వచనీయం బగునొక యభినవభావోదయ మయ్యెను.

అప్పు డాతఁడు గుట్టమునుండి దిగి మెల్లమెల్లగ నాపిచ్చిదాని యొద్దకుఁ జోయి యామెచేయి పట్టుకొని ‘నీవు నాతోఁగూడ రమ్ము! నీకేమియును భయములేదు. పిచ్చిదాన వని నిన్నెవ్వరు నీకఁ ద్రోసి వేయఁజాలరు.’ అనియెను. అప్పు డాయున్నాదిని పక పక నవ్విసాగెను. ఆనవ్వు చూచి కుమారరాయలు లజ్జితఁడై పార్శ్వవద్దలం జూచి ‘ఈమెను దీసికొని పోయి భోజనము పెట్టింపుడు!’ అనియెను. ఈసారి యున్నాదిని నవ్వలేదు—అతిగంభీరభావముతో నహంకారపూర్వక

ముగఁ దలయెత్తి, 'నేనెవ్వరో యెఱుఁగుదువా?' అనియెను. 'రామరాయలు నూటాడుటకు ముందుగనే జనమండలమునుండి యెవ్వరో, నీ యెవ్వరు?' అని ప్రశ్నించిరి. అప్పు డాయున్నాడిని, 'నేనీనిమిదిబోలు రాజ్యమునకు మహారాజ్యమని' అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ఈమాటకు జనమండలమంతటను హాసస్వరులు బయలుపెడలెను. రామరాయలు నిజముగా నిప్పును లచ్చాన్వితపదము డయ్యెను. ఇంక నీపిచ్చిదానితో, బిచ్చిచేట్టలు చేయుట యనుచితమని భావించి యాతఁడు సత్వరముగ రాజప్రసాదమునఁ బ్రవేశించెను.

ఉన్నాడిని యేమనదొడంగెను—ఆమె రోదనధ్వని నిశితాయుధమునబోలి రామరాయలహృదయమున నాటుకొనియెను. అప్పు డాతఁడు చకిత్తుడై వెనుకకుఁ దిరిగెను. ఉన్నాడిని యాతనివంకికుఁ జేయెత్తి, 'పోనలను—పోనలను—పోనలను—' అని పలుకుచు నున్నాడని యిట్లుంటే నేయుచు జనసంఘమునఁ బ్రవేశించెను. ఆమె భయంకిరతాండవముం గాంచి ప్రజలు భయముతో నామెకుఁ ద్రోవ యిచ్చిరి. 'ఎంతనవ్వో యంతయేపపు' అని కేకలు వైచుచు నాయున్నాడిని యతివేగముగఁ బరుగెత్త నారంభించెను. ఆవికృతధ్వనులు వాద్యధ్వనులు కాఁజూచెను. ప్రాసాదద్వారమునొద్దఁ గుమారరాయలకర్ణకుహరమునఁగూడ నీశబ్దములు ప్రతిధ్వనించెను. ఆతఁడు వజ్రాహతునిబోలి నిలువఁబడిపోయెను. అందఱు నావెట్టిదాని మాటలు చెప్పుకొనుచు నవ్వుకొనుచుండిరి. కాని కుమారరాయనిహృదయమున మాత్ర మెన్నఁడు నెఱుంగని భయభావ ముదయించెను. అప్పు డాతఁడు, 'అనలో, నేఁడు నిశ్చయముగ నేదియో దారుణకృత్యము జరుగఁగలదు. కానిచో సుఖ యంతగా నెందుల కేప్పును?' అని యనుకొనియెను.

రెండవగులు ముందటికి నైచి వెనుకకుఁ దిరిగి యువరాజుగఁ జూతులం గాంచి , ఆపిచ్చిది యెవ్వరు ? ఆమెను మీ రెప్పుడైనఁ జూచి తిరా ?' అని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు వారిలో నొకఁడు , ప్రభూ ! ఈ మె కోయలశ్యామల !' అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

పందొమ్మిదవప్రకరణము.

—

‘ కోయలశ్యామలయా ?’ అని రామరాయలు నిలువఁబడిపోయెను. అప్పటికప్పుడే యాతఁడు సభారంగమును సమీపించి యుండెను. అయిన నచ్చటనే నిలువఁబడి వారిం జూచి , కోయలశ్యామల యెవరు ?’ అని మరలఁ బ్రశ్నించెను. ఆశ్యామలపేరు చెప్పినయాతఁ డిదివఱకుఁ గొన్నట్లు భద్రాద్రిణ్యప్రాంతమునందుఁ గొన్నిదినము లుండెను. అందుచేతనే యాతఁడు కోయలపూజార్థమున మగుదేవీమందిరమును జూచియుండెను. అప్పు డాతఁడు శ్యామలనుగూడఁ జూచెను. శ్యామలనుగూర్చి తనకుఁ దెలిసినవిషయ మంతయు నాతఁ డాయవ రాజునకు నివేదించెను. ఆమాటల నాలకించి యువరా జిండుకయాలోచించి , యున్నాదినిని మఱియొకసారి చూడవలయును. మీరెవ్వరైనఁ బోయి యామె నొకసారి వెదకి తీసికొని రండు !’ అనియెను.

ఆమెను వెదకవలసిన యానశ్శకము లేకపోయెను. అంతలో శ్యామలయే యెక్కడనుండియో వచ్చి ప్రాసాదమునఁ బ్రవేశించెను. ఆమె యొక్కయుదుటను సభారంగమునఁ బ్రవేశించి నుద్వ్యక్తురాలయ్యెను. వినోదోత్సవసందర్భమున రాజసభారంగమునకు జేర్చివసన యగు

నున్నయువతిని బోనిచ్చుట యనుచిత మనియెంచి ద్వారపాలకు లామె సడ్డగించుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. ఇరువది ముప్పదిమంది యామెవెనువెంటనే రాఁదొడంగిరి. కాని యొక్కఁడైన నామెను బట్టకొనుటకుఁ బ్రయత్నింపఁజాలకపోయెను. పిచ్చిదానికి బల మెక్కువగ నుండును. ఆమె పట్టకొనవచ్చినవారి నెల్లఁ ద్రోసి నెచ్చు నెవ్వరిని దొరకక నుండఱికి వచ్చుచుండెను. పదిమంది వచ్చి పట్టకొని ను వారల నామె యనఁయును. అది విని నామెను గుండెను. అందువలన నచ్చట మిగుల భయంకరకోలాహలము కాఁజొచ్చెను. అప్పుడు కుమారరామరాయనిహృదయము భయపరచితిమయ్యెను. ఆదిందు నిజముగ నాకోలాహలమును గ్రహింపఁజాలక సత్వరముగ సభామధ్యమునఁ బ్రవేశించెను. మహారాజుతనిం జూచి , కుమారా! డెలువలఁ గోలాహల మేమి? ' అని యడిగెను. కుమారరాయల కాసంగ తియేరుయుఁ డెలియకుండుటచే , ఆసంగతి తెలిసికొనివచ్చుటకు భటుని బంపియుంటిని. ' అనిప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. అంతలో నలివేగముగ ద్వారపాలకులు దర్శించుకొని శ్యామల సభామధ్యమునఁ బ్రవేశించెను.

ఆమె యతిశీఘ్రముగ మహారాజసింహాసనమునొద్దకుఁ బోయి కరతాళములతో సృత్యముచేయుచు , తప్పకొనుఁడు ! తప్పకొనుఁడు ! నేను నిమగ్రబ్రోలురాజ్యమునకు మహారాజ్ఞముగిని ! ' అని కేకలువైవ నాగెను. ఆకస్మికముగ మార్గమధ్యమునఁ గాలసర్పముం గాంచినప్పుడు పథికుఁ డెల్లదరిపడునో—ఆకస్మికముగ నెట్టయెదుట నశనిపాత మైనప్పుడు మనుష్యుఁ డెల్లు నిశ్చేష్టుఁడై పోవునో—ఆకస్మికముగ నగపడకుండవచ్చి యొక బాణము హృదయమున గ్రుచ్చుకొన్నప్పుడెట్లొక శానుభవ మగునో—అయన్మాదిని జూచినతోడనే విజయరాయల

హృదయ మావిధముగఁ దల్లజిల్లిపోయెను. కూర్చున్న యాతఁ డొక్కఁ డొక్కఁ డభిలషించు లేచి నిలువఁబడియెను. అప్పుడతని దట్టఁబహుముతములతో తానే పార్శ్వమున వ్రేలాడుచున్న కృపాణముమీఁదికిఁ బోయెను. ఆతఁడొకనుండి చంద్రాయుధమును సగమునఱకుఁ బైకి లావెను. పోయెడినిముసం నేబాలికామూర్తి తన్నుఁ జంపెద నని బెదరినట్లు నామయే యిప్పుడు కృపాణపాణిమై తన్నుఁబోడుచుటకై బయలుదేరినామిదచుకొనియెను. నిమిషములో నాతని యాత్మజ్ఞానము నశించిపోయెను. ఒకనాఁడతఁడాయారణ్యశిబిరమున నిద్రావస్థయందు దెట్టి భయంకరస్వప్నముం గాంచి యుండెనో యిప్పుడు జాగ్రదవస్థయందుఁగూడ నట్టి స్వప్నమునే గనుఁగొనియెను. ఏబాలికాచ్ఛాయామూర్తిదృశ్యమును భయముచేఁ బిఱికిపందమై యాతఁ డరణ్యశిబిరమును విడిచి పలాయితుఁ డయ్యెనో యాబాలికయే నేటిమహోత్సవ దినమునఁ దనప్రసాదమందిరమునఁ దనసమ్మూఖమునఁ బ్రత్యక్షమైయున్నట్లొకని కగపడియెను. ఆమె యిప్పు డట్టి వేషముతో లేచేమి?—ఆతఁ డీయిహబీవనమునం దింక నెప్పుటికై నాముఖమును మఱచిపోగలఁడా?—

శ్రువదియవ ప్రకరణము.

:0:

విజయరాయని కొడుకు తెలియకుండజేయెను. నిమిషములో నాతఁడు తగకరవాలము నొటనుండి పెటికీ యూపిచ్చిదానిపైఁ బ్రయోగించ సంస్కృతజ్యోతు. సభాసూఖమున శ్రీహర్షజరుగనై యుం

మటం గాంచి సభ్యులలోఁ గోలాహలము పుట్టెను ; అందఱును భయ నిస్మితులై స్తంభితులై పోయిరి. వృద్ధమహారాజు, ' ఇది యేమి య న్నాయము ! ' అని కేకలుచైచుచు లేచెను. ఎల్లెడలను మహాకోలా హలముగ నుండెను.

కాని విజయరాయని కరవాలము పిచ్చిదాని టెడపైఁ బడ లేడు. ఆకరవాలముపై నింకొక నిశితకృపాణముపడి యాఖిష్టసంఘ్న ణములవలన నగ్నిస్ఫులింగములు బయలువెడలెను—నిమిషములో రామరాయలు తనకృపాణముచే విజయరాయల కరవాలము నడ్డగించి నైచెను ! ఎవ్వరిహృదయములు పరస్పరానురాగపూరితములై యుండె నో, కొలఁది దినములక్రిందటనే యెవ్వరు మహాజనసభారంగమున నను రాగపూరితహృదయములతో నాలింగనమును గావించుకొనియుండి రో—అట్టి యా యుభయులు నిప్పును సభామృదమున—వృద్ధమహా రాజు సన్నిధానమున—ఆతని సింహాసనపార్శ్వమున—పరస్పరము యుద్ధము చేయుటకు సింసిద్ధులై యుండిరి—ఇరువురును గోశోన్ముక్తకృ పాణపాణులై నిలిచి యుండిరి. శ్యామల యతిశీఘ్రముగవచ్చి రామ రాయని వక్షమునం దనమొగ మానుకొని వెక్కి వెక్కి యేడువసా గెను. రామరాయలు వామహస్తముతో శ్యామలను గ్రాగిలించుకొని దక్షిణహస్తముతోఁ గరవాలము నెత్తిపట్టుకొని యుద్ధమునకు సర్వసన్న ధుడై యుండెను.

ఇట్టి మహోత్సవసమయమున వారిరువురు నిట్లుండుటం గాంచి సభాసదు, అందఱును నిశ్చేష్టితులై పోయిరి. సభయంతయు నిశ్శబ్దమై పోయెను. ఎవ్వరు నేమియు మాటాడుట లేదు. తుండకుఁ గుమారరా మరాయలు, 'తండీ ! నే నీమె కథయప్రదానమును గావించియుం టిని. అది యునుగాక యీమె యుక్మాదిని—దిక్కునూలించి. దీను,

రాలు—ఇట్టి యామదానినై మీవంటివారి కింతటికోరికమెందులకు? ఇట్టిమహోత్సవసందర్భమున నిది యీసభలోఁ బ్రవేశించి యుత్సాహభంగము కావించుచుండెనని మీకుఁదోచినచో దీనిని మఱియొకచోటికిఁ బంపివేయవచ్చును. ఇది పిచ్చిది—ఇట్టిదానికి మంచిచెడ్డ తెల్లు తెలియును?’ అనియెను.

వృద్ధమహారాజుకూడ విస్మితుఁడై, కుమారా! నీవింతటిశ్లాసశూన్యుఁడనై యుండుట నేనెన్నఁడును జూడలేదు. నీవిప్పు డీస్త్రీహత్యను గావించడలచి నిడుఁబ్రోలురాజ్యపవిత్రసింహాసనమునకుఁ గళంకము నారోపించఁ జూచుచుంటివి.’ అనియెను. విజయరాయని వదనము లజ్జావనతమయ్యెను. ఆతఁడు మెల్లమెల్లఁగఁ గరవాలము నొటలో నుంచి “తండ్రీ! నేను మీసముఖమున కుమాప్రాప్తనముం జేసికొనుచున్నాఁడను. ఇప్పుడు నేనేమిచేయుచుంటినో నాకుఁ దెలియలేదు. ఇక నీసభలో నామొగము చూపుటకు సిగ్గగుచున్నది.” అని ప్రార్థించుచు సభాసదులవైపునకుఁ దిరిగి, సభాసదులు నన్ను క్షమియింతురు గాక!’ అనియెను.

అప్పటికి నాయున్మాదిని రామరాయల వక్షమునందే మొగము నానుకొని యేడ్చుచునే యుండెను. అప్పుడు కుమారరాయలు మహారాజు నుద్దేశించి, మహారాజా! అనుజ్ఞయైనచో నేనీయున్మాదినిని మఱియొకచోటికిఁ దీసికొనిపోయెదను. ఇక్కడ నున్నచో నుత్సాహభంగము కాఁగలదు.’ అనియెను. వృద్ధమహారాజు తనలో, ఇటునండి రామరాయలు వెడలిపోయినచో దప్పక యుత్సవభంగ మగును. సభ్యులందఱు వీతనికిని విజయరాయలకును బూర్వానురాగము చెడినట్లు భావించగలరు. కావున నేనే స్వయముగ నీపిచ్చిదాని నూటడించి యాసందోత్సవములకు భంగము కలుగకుండఁ జేసెదను’ అని బాధి

చి ప్రకాశముగ నవ్వచు, ఈయున్నాదిని చెప్పినమాట నిజమే—ఈ మేయే యీనిమజ్రోలురాజ్యమునకు మహారాజ్ఞ—నిమజ్రోలుమహారాజ్ఞ నిమజ్రోలు రాజసింహుని నుండి గూర్చుండగాక! రమ్మ మహారాజ్ఞ! నీవు నా గూర్చున్నది గూర్చుంటి యీయుండొక్కనముల నాలోకించుచుండుము!’ అనియెను. వృద్ధమహారాజు దిశ్చింత—అందువలననే యాతడు నవ్వరాకపోయినను నవ్వచుండెను. మహారాజు సంభాషణమునకు సభాసమ లందఱు నవ్వ నాపుకొనలేకపోయిరి.

శ్యామల మెల్లమెల్లగ రామరాయని వత్త మునుండి మొగమెత్తి మెల్లమెల్లగ మొగము మరల్చి మహారాజుసంకం జూచుచు మందము దగమనములతో సింహాసనము నొద్దకుఁ బోయి మహారాజు పార్శ్వమునఁ గూరుచుండెను. అప్పుడు వృద్ధమహారాజు దరపూర్వకముగ నామెం జూచుచు , రమ్మ! నీవు నాపార్శ్వమునఁ గూరుచుండుము!—కాని యల్లరి చేయకుము! అల్లరి చేసినచో నిన్నందఱును నిందింతురు!’ అని బోధించుచు నాతడు శ్యామలచురుకమును బట్టుకొని ముఖచాలనముం జేయుచు , నీ వెవ్వరు?’ అనియెను. అప్పుడు శ్యామల , నీవు నన్ను గ్రహింపలేదా? నేనే యీనిమజ్రోలురాజ్యమునకు మహారాజ్ఞమణి!’ అనియెను. అపిచ్చిదాని మాటల కందఱును నవ్వరి. అప్పుడు మహారాజుకూడ లజ్జితుడై , నీ పేరేమి?’ అని ప్రశ్నించెను. అంత నాయున్నాదిని , కోయలశ్యామల!’ అనియెను. అనంతర మామె యీవిధముగఁ బాడనారంభించెను.

‘కోమలజాతీ నిశ్శుంజాంతరిమున

నొరులెఱుంగకయుండ ♦ నొంటిగానుండి

యస్ఫుటస్వరముతో ♦ నతినిగూఢముగ

నిదియేమె ప్రియసఖి! ♦ యేడ్చుచున్నావు?

మనసు ద్విప్పగలేక • మాటాడలేక
మాటునేయగలేక • మరులోపలేక
వేడినిట్టార్పలు • విడుచుచున్నావు
తలఁప నెంతటిపెట్టి • దానవే తల్లి!—
తులసికావసములో • దూగుటుయ్యెలలఁ
దూగుచు సీమాట • దోచిన నులికి
ప్రియుఁడు వేణువునూఁది • పిలుచుచున్నాఁడు
లేవమ్మచెల్లెలా! • లేచి రావమ్మ!

ఇరువదియొకటవప్రకరణము.

కారాబంధుఁ డగుఱావికిఁ గారాగారమునఁ గాలసర్పదర్శనమైన
స్వ దెంతటిహృదయాందోళన మగునో యున్నాదినీదర్శనముచే విజయ
రాయలకట్టిహృదయాందోళన మగుచుండెను. ఆతఁ డటు నిటు బెదరి
బెదరి చూచుచుండెను. ఒక వంక సంగీతము నాలకించుచు మనఃపరి
వర్తనముం గావించుకొనవలయు నని యాతఁడు ప్రయత్నించుచుండె
ను; అచ్చటి యానందోత్సవములయందు దనమనసును బ్రవేశపెట్టవ
లయు నని ప్రయాసపడుచుండెను. కాని యెట్లును నాతఁడు తనహృద
యవేగము సడఁగించుకొనఁజాలక పోయెను.

ఏదినమున విజయరాయలు తాన్న మహారాజు కావలయు నను
నుద్దేశముతోఁ గార్యసాధనమునకు దృఢసంకల్పుడై యుండెనో యా
దినమునకే సరిగ నాతని భవిష్యత్ఫలమును బ్రత్యక్షముగ దర్శింపఁజే
యుట కీయున్నాదిన యగు శ్యామల యాతని యెదుట సాక్షాత్కరిం

చీవా యేమి?—ఆమందిరమునఁ జూచిన జాలికామూర్తి యీశ్వరులవలె లేదే!—ఈయున్నాదిని మాబాలిక కాదని యాతనిమనసేపరిపరివిధములఁ జెప్పుచున్నది. ఆతఁడు కేవలకల్పనామహద్వస్తులతో నెల్లయెల్లడలనాబాలికామూర్తి నేమాచుచుండెను. ఆమెయంతదూరమునుండి యీశ్వరమున కెల్లువచ్చును?—ఒకవేళ వచ్చినను నామె యీపిచ్చిది యెట్లగును? కాదు—ఆమె యీయున్నాదిని కాదు—ఈవిధముగ భావించుకొని విజయరాయలు శ్యామలను బాగుగఁ బరిక్షింపవలయు నని యనుకొనియెను. కాని యట్లు చేయఁజాలకపోయెను.

కృమముగ నాతని కచ్చటనుండుట దుస్సహముగ నుండెను—ఆతని హృదయతాప మనహసీయ మగుచుండెను. మనశ్శాంతివల్యముచే గలిగిన భయమువంటి భయము మఱియొకటి లేదు—ఆతఁ డాకస్మికముగ లేచి మహారాజుం గాంచి “మహారాజా! అనుజ్ఞ యైనచో నీసేవకుఁడు సెలవు గైకొనుచున్నాఁడు. నాకిప్పుడు మిగుల నస్వస్థతగా నున్నది. నేనిక గూర్చుండఁజాలను” అనియెను. కుమారుని చంచలభావముం గాంచి మహారాజుకూడ భయభ్రాంతుడై “అతిపరిశ్రమచే విజయరాయఁ డలసియున్నాఁడు. ఇంచుక విశ్రమించినచో నాతూనము శాంతింపఁగలదు.” అని భావించుకొని “కుమారా! పొమ్ము!—చాలదినములనుండి శ్రమపడుచున్నాడవు—ఇంచుక విశ్రమింపుము” అని యనుజ్ఞ నొసంగెను. ఒకనిమిషములో విజయరాయలు సభారంగమునుండి వెడలిపోయెను. సహజముగనే నడచిపోవుచుంటి నని యాతఁ డనుకొనియెను. కాని యాతని యూర్ధ్వశ్వాసములు సభాసదులకు గోచరము లగుచునే యుండెను. ఆతఁడు తన మనఃప్రపంచమున ననేక భయంకరదృశ్యములను గాంచుచునే యుండెను. ఆతఁడు సభను విడిచిపోవునంతలోనే యాయున్నాదిని యొక్కయును.

తున సింహాసనమునుండి క్రింది కుటీకెను. ఇంతవఱకును గొయ్యబోమ్మవలె సింహాసనముపై గూరుచుండ్లినయామె యిప్పుడు కేకలు వైచుచు బాగావేగముతో సభారంగమును వదిలిపోయెను. “ ఏమియూ లేదు; ఎవరును లేరు. ” అని కేకలు వైచుచు నామె పోవుచుండెను. ఆమె భయంకరధ్వనులు రాజప్రాసాదమం దంతటను నలుదెసలను గూడఁ బ్రతిధ్వనితము లగుచుండెను. గాయకలు పాడుచుఁబోవుచు భయముచే గానమును మానివైచిరి. ఎల్లరును దమతమపనులను మాని భయవిస్మయములచే స్తబ్ధులైపోయిరి. వినోదవిలాసము లాకస్మికముగ, నాగిపోవుటచే నిఁక నామె భయంకరధ్వనులు తక్కు మఱియెట్టికేబ్బమును వినవచ్చుట లేదు.

అప్పుడు మహారాజు “ ఇప్పుడు వినోదవిలాసకీర్తిడలఁ జాలించి విశ్రాంతి గైకొనుట మంచిది. ఇఁక సభ చాలింతము ” అనియెను. అందఱ హృదయములందు నిప్పు డొక యభూతపూర్వోదయ మయ్యెను. ఎల్లరును దమతమ యిండ్లకుఁ బోవుటకు వేగిరపడుచుండిరి. మహారాజుజ్ఞ యైనతోడనే యందఱును సభాస్థలమును విడిచి పోయిరి.

ఇరువదిరెండవప్రకరణము.

0

యవరాజును మహారాజునుగూడ నేటిరాత్రి యానూతనప్రాసాదమునందే యుండవలయును. మరల నుదయమున నెప్పటివలె వినోదవిహారకీర్తిడ లారంభ మగును. అందువలన మహారాజును యవరాజునుగూడ సభారంగమును విడిచి తమనిద్విష్టయనగృహభిముఖులై

పోవుచుండిరి. వారి వెనుకనే కొండఱంగరక్షకులును, గొండఱు ప్రాంతీ హారులుచుగూడఁ బోవుచుండిరి.

ఇరువురును దమతమ యాలోచనములలో నిమగ్నులై యుండిరి. రామరాయల హృదయభావములు మన మెఱుంగుచుము. మహారాజు తనహృదయము నందలి భయవిచారముల నెంతగఁ బ్రయత్నించియుఁ ద్రోసివేయఁజాలకపోయెను. ఆతని హృదయమునఁగూడ నంతోషభావ మంతర్విర్భవించి పోయినది. ఎవ్వరు నేమియును మాటాడుట లేదు—ఇరువురును నిశ్శబ్దముగనే నడచిపోవుచుండిరి. అప్పుడు యువరాజు సమీపవర్తులకైన వినఁబడకుండునంతటి మెల్లగ మృదుస్వరముతో “ మహారాజా ! అనుజ్ఞ—అనుజ్ఞ యైనచో మరల నిచ్చటికిఁ దిరిగి వచ్చెదను ” అనియెను.. మహారాజు యువరాజుం జూచి “ అది యేమి ? ” అని ప్రశ్నించెను.

యువ—మీసన్నిధిని నాహృదయభావములను మఱుంగువలసఁ జాలను. నేటిరాత్రి యీప్రాంతమునం దుండుటకు నాకుఁ జాల భయమగుచున్నది.

మహా—ఈమాట వినిన లోకులు నవ్వెదరు !

యువ—నే నెంతప్రయత్నించినను మనసు కుదుటఁ బడకున్నది. కావున నాకు సెలవిచ్చి పంపుడు !

మహా—కుమారా ! నీయొద్ద దాచుట యెండులకు ? నాభాననుకూడ నంతబాగుగ లేదు. కాని మనమిచ్చటనుండి పోయిన బాగుగ నుండకు. అందువలన లోకు లనేకవిధములఁ జెప్పచుండుదు. విశేషించి విజయరాయలు మనసునఁ జాలఁ బరితపించును. వత్సా ! మనము క్షత్రియులము. మనహృదయమున భయమునకుఁ దావోసంగుట మిగుల లజ్జాకర మగువిషయము. విధివిధాన మెట్లున్నదియో యట్లే

యగుఁగాక ! భయపడి యసమ్మతను బ్రకటింతుట యేల ?

కుమారరామరాయ లిక నేమియు మాటాడఁజాలక వృద్ధమహారాజు ననుసరించి పోవసాగెను. వారనేకద్వారములను నిశ్శబ్దముగఁ గడచిపోయిరి. పిమ్మట వారిరువురును బాగుగ నలంకరింపఁబడిన శయనమందిరముల యొద్దకు వచ్చి నలువఁబడిరి. ఒక యంగరక్షకుఁ డప్పుడు వారియొద్దకు వచ్చి ససంభ్రమముగ “ మహారాజా ! ఈమొదటిగది యువరాజుకొట కలంకరింపఁబడినది ” అనియెను. అప్పుడు మహారాజు మనుమనితో “ వత్సా ! పొమ్ము ! శయనింపుము ! సర్వముంగళయగు జగన్నాథ నిన్ను రక్షించుఁగాక ! ” అనియెను. రామరాయలు మహారాజును సమీపించి యతిమృదుస్వరముతో “ మహారాజా ! నగరునకుఁ బోవుటకు నాకనుష్ఠ యొనంగుము ” అనియెను.

మహా—ఇట్లు చెయుట లెగదు.

యువ—కాని యీయింటఁ బరుండుటకు మాత్రము నన్ను నిర్బంధింపవలదు.

యువరాజు భీరున్వభావుడనియు, మృదులహృదయుఁ డనియు మహారాజు బాగుగ నెఱుంగును. అతఁ డప్పుడు యువరాజు వీఁపుపైఁ బట్టుచు సత్యాదరముతో నవ్రుచు “ నీకీగృహమునఁ బరుండుటకే భయమైనయెడల నీవు నాగదిలోఁ బరుండుము. ఆగృహద్వారమునఁ బ్రవేశింపరులు కావలియుందురు. ఇంక నీవు భయపడ నక్కఱలేదు. నేను నీకొఱకేర్పఱుపఁబడిన యీగదిలోఁ బరుండెదను ” అనియెను. అప్పుడు రామరాయలు లజ్జితుడై “ మహారాజా ! భయము లేదు. నాహృదయమునుండి భయమును బాహిర్యమైతిని. నే నీమందిరమున నే పరుండెదను ” అనియెను. మహారాజు యువరాజు మాటకుఁ బ్రతిస్పృహ మొనఁకుటకే నీ పాతకమున్న యంగరక్షకులఁ జూచి “ ఏమి

రిక విశ్రమింపుడు ! హంతు ! యవరాజుతో నాక్తిష్టము రాజకార్యములంగూర్చి మాటాడవలసియున్నది. నేను తరువాత బయటెదను. ఇక మీరిక్కడ నుండవక్కాటి లేదు ” అనియెను. అట్లానుసారముగ నంగరక్షకులు వెడలిపోయిరి. కేవల మిరువురు మాత్రము దూరముగ నుండి రా జాట్లానుసారముగ గావలిగాచుచుండిరి.

మహా—వత్సా ! లేమ్ము ! అగృహమున కేగి పరుండము !

యవ—మహారాజా ! నేనీగృహముననే పరుండెదను !

మహా—వలదు—అయింటనే నీవు శయనింపవలయును—ఇది మహారాజు ! నేనిప్పుడు నీయింట బరుండెదను.

రామరాయ లిక నేమియు మాటాడక ససంభ్రమముగ నవన తమస్తకుడై నిశ్శబ్దముగ బోయి యాగృహమున బ్రవేశించెను. అప్పుడు మహారాజు దూరముననున్న ప్రతీహరుల నిరువురను సమీపమునకుఁ బిలిచి “ మీరాద్వారమున గావలియుండుడు ! నాగృహద్వారమునం దుండవక్కాటిలేదు ” అని యాజ్ఞాపించెను. వారును నిశ్శబ్దముగఁ దలలువంచి రాజుజ్ఞుని నిర్వహింప కేగిరి.

మహారాజు మెల్లమెల్లగ నాశయవమందిరమున బ్రవేశించి నలుడెసల బాగరూకతతోఁ బరీక్షించెను. గవాక్షము లన్నియును మూలుగుబడి యుండెను. ఇతరు లేవ్వరును లోపల బ్రవేశించుట కెట్టియసకాశమును లేదు. అగడిక బార్హిమనం దింకొక గుమ్మమున్నది. దానితలుపులకు వెలుపలనే గొల్పేము వేయబడియుండెను. పైన నేమి—అగృహమధ్యమునం దెట్టిభయకారణమును లేదని యూహించి వృద్ధమహారాజు మెల్లమెల్లగఁ దలముపై శయనించెను. అప్పుడతఁడు తనలో “ భయకారణ మేమియును లేదు—కాని భయ మగుచున్నది ! ఇప్పుడేదియో యొక భయానకకృత్యము జరుగవలె యున్నది ”

ని భయమగుచున్నది ! విధివిధాన మవిలంఘ్యము—దాని నెవ్వరడ్డ గింపఁ గలరు ? ఒకవేళ మరణమే యైనచో నేను మరణించుట మంచిది—నేను వృద్ధుఁడనై యుంటిని—కుమారరాయలు మరణించినచో నిజఁబోలురాజ్యమే పేరులేకుండ నశించిపోవును—అయ్యో ! మరణ వృత్తాంతము లేక తలంపునకు వచ్చుచున్నవి ? ఎవ్వరు చంపుదురు ? ఈప్రాసాదమధ్యమునకు వచ్చి మమ్ములను జంపుట కెవ్వరితరము ?” అని యీవిధముగ భావించుకొనుచు మహారాజు నిద్రాముద్రితుఁడయ్యెను.

ఇరువదిమూఁడవప్రకరణము.

వికలహృదయముతో నలువంకలఁ దిలకించుచు విజయరాయలు భయముతో శయనమందిరాభిముఖుడై పోవుచుండెను. అతని వెనువెంటనే యెవ్వరో యనుసరించి వచ్చుచున్న ట్లాతనికి బోధ యగుచుండెను. అతనికర్ణములయం దడుగుల చప్పుడు వినవచ్చుచుండెను. కాని యిప్పుడు నిజఁబోలురాజ్యసేనావతి భయముచే వెనుదిరిగి చూచుటకు సాహసంపఁజాలకపోయెను. ఆతఁ డంధకారమునఁ గంపితుడై పోవుచుండెను—ఎట్టయెదుట మురళి—మురళి నాధునింజూచి “ ఇది యేమి ? మీరింత కీపుముగ వచ్చినారేమి ? మహారాజును యువరాజు నెక్కడ నున్నారు ?” అనియెను. విజయరాయలు కంపితస్వరముతో మెల్లమెల్లఁగ “ మురళి ! ఈవని నావలనఁగాదు !” అనియెను. మురళి భర్తమాట విని క్రోధోన్మత్తు రాలయ్యెను. ఆమెకన్నులనుండి

నిప్పులొలుకుచుండెను. కాని యామె యతి కష్టముతో భావగోచనముం గావించుకొని “ ఏమి ? ” అనియెను.

విజ—ఏమియా ? రామరాయలు నాయన్నకుమారుడు—
అతడు నన్ను శక్తివిశ్వాసములతోఁ దండివలెఁ జూచుకొనుచున్నాఁ
డు—అతనియెడ నొక్కదోషమును లేదు. సుగుణరాశి—అతడే ని
మిఁబోలురాజ్యమునకు గౌరవస్వరూపుడు.

ముర—మీరు నిమిఁబోలురాజ్యమునకు నేనానాయకులుగా
నుండుట కద్దులు కారు—రామరాయలు మహారాజయినచో మీర
నేనకులై యుండవలయును.

విజ—మురళా ! కోపమువలదు—బాగుగ నాలోచింపుము—
ఆతఁ డిప్పుడు మనయింటి యతిథి—

ముర—మీవంటి యసమర్థుని మొగము నేనికఁ జూడఁజాలను.

ఇట్లు చెప్పి క్రోధగర్విణి యగుమురళి యటనుండి పెడలిపోవుట
కుద్యుక్తురాలయ్యెను. అప్పుడు విజయరాయలు సత్వరముగ నామెహా
స్తముచు బట్టుకొని “ మురళా ! కేవల మదియే కారణము కాదు—నే
నేమందిరవృత్తాంతమువలన నిమిఁబోలురాజ్యాధిపత్యమునకై యాసిం
చియుంటినో, యామందిరము నందలి మఱియొకవృత్తాంతమే నన్నిట్టికా
ర్యమునుండి నివారించుచున్నది. మురళా ! ఆబాలికామూర్తి యిక్క
డకుఁగూడ వచ్చియున్నది—వేయిమాట లెందులకు ? ఆమె రాజసభ
లో నాసమీపమునకుఁగూడ వచ్చియున్నది—ఆమె చేతులలోనే నాకు
మరణమున్నది ” అనియెను.

ముర—“ కోయలశ్యామలయా ? దానికొక కింతభయమెందు
లకు ? ” అని యట్టహాసము చేయఁదొడంగెను. ఆసత్వరలో గూఢ భా
వము నన్వేషదేశము సనహ్యాభావమును మిశ్రితములై యుండెను. ఆ

చప్రవలన విజయరాయనిహృదయము నం దెట్టిభావోదయ మైనదో మేము చెప్పజాలము. అప్పు డాతడు “ మురళా ! నేనసమర్థుఁ డను గాన—మమస్థుఁ డేమి చేయుటకు సమర్థుఁడో యిట్టివాని నన్నిటిని జేయుటకు నాకును సాహస మున్నది ” అనియెను.

ముర—అవును. మీ రెంతటివీరులో నేనెఱుంగకపోలేదు— ఒక సామాన్యోన్మాదిని భయమువలన నెల్లి దిక్కులను భయంకరదృశ్యములనే కాంచుచుండు మీవీరత్వము నాకుఁ దెలియకపోలేదు.

విజ—అయినాన్మాదినిచేతులలోనే నాకు మరణమున్నది.

ముర—చావనిన నెంతభయము ! మీరెట్లెన్నియుద్ధములలో విజయములను సంపాదించితిరో యిండుక నాకుఁ జెప్పఁగలరా ?

విజ—మురళా ! నీవు నన్నుఁ బిచ్చివానిం జేసివైతువా ?

ముర—ఏమి ? నేనెవలెను—నామాటవలన మీకేమి నష్టము న్నది ?

విజయరాయలు బంధింపఁబడిన గజముంబోలి నిశ్శబ్దముగ నాగ దిలోఁ దిరుగసాగెను. మురళ దూరమున నిలిచి ప్రజ్వలితనయనము లతో నాతనిఁ దడేకదృష్టితోఁ జూచుచుండెను.

కొంతసేపటి కామె మెల్లమెల్లఁగ నాతనియొద్దకు వచ్చి “నాథా ! మీకెంతమాత్రమును భయము లేదు. మీరే నిమగ్నబోలురాజ్యమున కు మహారాజు లయ్యెదరు. ఇప్పు డిండుక మనసు దృఢపఱచుకొన్న చో మనమార్గమును నిష్కంటముగఁ జేసికొనవచ్చును. ఇది యెంత పని ? మీరెంతమందిరక్తమును బ్రవహింపఁజేయలేదు !—ఇప్పుడు మీరు భయపడుచున్నారా ? ఎన్నఁడును రక్తపాతమును గాంచియైన నెఱుంగని నేనుగూడ నీకార్యము ననాయాసముగఁ జేయఁగలుగుదునే ! ” అనియెను.

విజయరాయ తేమియును మాటాడలేదు. ఇటునటు నాయుంటఁ దీరుగ సాగెను. అప్పుడు మరల మురళి పరమాదరముతో స్వామిహస్తమునుబట్టుకొని, ఇంకను మీరాయున్నాదినికొఱకు భయపడుచుంటిరా యేమిటి అపిచ్చిదిమనయంతఃపురమునకుఁ గూడవచ్చినది— నేనామెనుసఖిగాఁ గనున కొప్పగించితిని. ఇంకను మీకాభయము వదలకున్నచో నామెను నిమిషములోఁ జంపించివైతఁడు' అనియెను. విజయరాయ లక్ష్మీలిరుగుచు నాకస్మికముగ నిటువంటి మురళిమొగమువంక నిరీక్షించుచు “ ఏమంటివి? ఆబాలిక సీసఖుల నిర్బంధము నందున్నదా? ” అనియెను.

మురళి సవ్యచు “ నాథా! మీకుఁ గ్రీమముగఁ జెవుడుకూడ వచ్చుచున్నదా? ” అనియెను.

విజ—ఈరాత్రి యామె యెక్కడనే యుండునా?

ముర—ఉండక యెక్కడకుఁ బోవును?

విజ—ఇది మంచినయి—ఆమెను సంహరించినచో నాభయమంతయును దీటిపోవును. అప్పుడు నేను నిరపాయుడనై యుండును. ఇంక నాసింహాసనమున కంతరాయముం గూర్చువా రెవ్వరు నుండరు. ఔనా? మురళా!

ముర—ఔను.

విజ—నే నీకార్యమును జేయుదును. పెండుపనులు నీరాత్రియే పూర్తి కావలయును. ఇంక నీవు పొమ్ము; ఆమె యెట్లును దప్పించుకొని పాటిపోకుండఁ జూచుకొనుచుండుము.

ముర—నాథా! ఇంక నామె యెక్కడకుఁ బోవును?

విజ—అట్లుగనుచో నేను పోయెదను. నాగ్రత్తగ నుండుట మం

చిది. నేను పోవుచుంటిని—ఈసరికి మహారాజును రామరాయలుగూడ నిదురించుచునే యుందురు.

ముగ్ధ—పొండు ! ఎంతవేళ్ళరుడు మీహృదయమునకు ధైర్యమును బ్రసాదించుగాక !

విజ—ఈశ్వరుఁ డెందులకు ? ఈశ్వరుఁ డింక లేడు. పితృచములు వచ్చి యిప్పుడ నాహృదయమున సద్భక్తిచుగాక !

అని చెప్పుచు నితయరాయ లున్నట్టునివలె నాస్థలమును వదలి పోయెను. గర్వాంధ యగు ముగ్ధ కొంతసేపటివఱ కచ్చటనే నిలువఁ బడి యేదిమో యాలోచించుకొని “నాకు మీయెడల సమ్మతము లేదు. కార్యముపూర్తి యగునంతవఱకును నేను మీపార్శ్వమునందే యుండెదను. నేను దిగ్భటలేకున్నవో మీరు బాలకుని కంటెను సభము లగుదురు.” అని చెప్పి మురళయు నాన్ని విడిచి పోయెను.

ప్రదుఃఖినాలుగవశ్చరణము.

రాత్రిసంభవము—రాజప్రసాదముం దంతటను గంభీర నిశ్శబ్దభావము నెలకొని యుండెను. ఇంతకుఁ బూర్వ మది యంతయు నానందకోణాహలధ్వనులతో నిండి యుండెను. ఇప్పుడట్టి వేమియును లేవు. ఎల్లశబ్దమును లేదు. ఆనిశ్శబ్దభావమునకు భంగకరముగా దూరమునందలి స్త్రీతీహారుల పదశబ్దములు మాత్రము వివచ్యమై యుండెను.

అంధకారమునందు విజయ గాయలు మృగహృదయై యుత్తరగతి

నుండి మఱియు కదిలించి కల బోవుచుండెను. ఆతని గొన్న సింగము కన్నులంబోలి నూవిజయరాయనికన్న లాయంభకారమున బ్రజ్వలించు లగుచుండెను. అతని హస్తము కిశోరికగవాలము విరాజిల్లుచుండెను. అతని మోగము చుట్టిరీత్యములు విన్నవించును. ఎఱుంగునుండలి భయభావము లన్నియు నాతని వికృతవినయమున సమావేశితమై నట్లుండెను—ఆకస్మికముగ నాతడు స్తంభితుడైపోయెను. అతని శర శిఖపర్యంతమును నుడిగాలికిం దూలు రావియాకుల బోలి ప్రకంపితమై పోవుచుండెను. అతని కుండలంతయును గగుర్పొడిచెను. అతని కన్నులు పబ్రవలించిపోవుచుండెను ; హృదయము చిడవడఁ గొట్టికొనిపోవుచుండెను.

శ్రీ

అప్పు నాతడు కంపితస్వరముతోఁ దనలోఁ బ్రతియో యాత్మ పాణము—ఇత భయములేదు ! విజయరాయని హృదయమున భయమకు మాటలే లేదు—మరల నిద్రయేమి ? నదిగ నాకన్నులపైఁ గరవాలము పూర్వము నేయుచున్న దేమి ? రమ్మ ! రమ్మ ! నీచూలమున నే నాయభీష్టమును స్థిరముగ నేసికొందును. ఏమిది ! పట్టకొనఁ జోయిన కొరికకున్న దేమి ? ఇట్టి నేనుగూడ ససమర్థునివలె—బాలకునివలె— శిశువువలె నలునకలను భయభృశ్యములనే కొంచుచుంటి నేమి ? ఇత నేనట్టిభయమునకు లోబడిపోను—ఇత సావిజయరాయలను గాను—విజయరాయ లిప్పుడు రాక్షసుఁడైపోయినాడు—మహారాజగుట కీతఁ డిత రామరాయశతసహస్రముల నైవను నిష్కరుణముగ హత్య గావింపఁగలడు—' అని యనుకొనుచు చింతమువలె ద్రుతిపడవిడచిపోవుచుండెను.

ఎదుట నావరము—అదావరము తెలియింప నానెనుకనె శయ

నమర ముండెను. అక్కడ గామగాయలు నిశ్చింతమై నిద్రించుచుండెను. పినతండ్రియింట నాతనికి భయమేమి యున్నది? ద్వారిన ముగ్ధమున నిలిచియున్న విజయరాయని కాశని నిశ్వాస పశ్చిన్నములు వినవచ్చుచుండెను. విజయరాయలు లేలుపులకు దెరిచి చూచెను. గదిలోని దీపము మినుకుమినుకు మరుచుండెను—ఆ వెలుతురుసం దంభకారము కూడ మిశ్రితమై విలక్షణచ్ఛాయామయమై యుండెను. అంగువలక సచ్చశివస్తవ లన్నియు విలక్షణముగ గానవచ్చుచుండెను—పఠ్యంకముపై నాపాదమస్తకమును మునుగూ నైచుకొని రామ గాయలు నిద్రించుచున్నట్లెఱుఁగ కనుగొనియెను—విజయరాయ

నిలువెబడి పిడికిటనున్న కృపాణమును మఱితదృఢముగఁ బట్టుకొ యెను—ఆయవస్థలో నారనిమనోబలము మెల్లమెల్లఁగ దిగజాఱిపోవ నారంభించెను—ఏమని హాస్యగావించును?—ఆతఁ డుత్తమక్షత్రియుఁడు!—నీ శేఖరుఁడు!—నికుఁజొల్లురాజ్యసేనానాయకుఁడు!—అట్టివాఁడు ధ్వంసకాపురుషునిం బోలి నిద్రించుచున్న తనసోదరపు త్రుని వక్షముపై దారుణకృపాణము నెల్ల ప్రయోగింపఁ గలుగును? ఎంతటి సుమనీయుడైనను మఱియెంతటి ఘాతుకుడైనను నిట్టి కూర్మరకార్యమును జేయుటకు సంశయింపక మానఁడు—

ఇట్టి పాపకార్యము నాతఁ డేఘాతుకునిమూలముననై సఁ జేయింపవచ్చును; కాని యందువలన నెప్పటికైనను బాపము బయలు పడక మానదు—ఇట్టి మహోత్సవద్దినంబునఁ దానే స్వయముగఁ దనభ్రాతృ పుత్రుని—పుత్రనమానుని విజయరాయనిహత్య గావించు నని యెవ్వ రనుకొందురు? ఒకవేళ నెట్లయిన నిది ఘాతుకులచేఁ జేయింపఁబడి బయలుపడుటయే తలఁపించినయెడల రాజ్యమునందలి పిన్న పెద్దలెవ్వరును విజయరాయని యధికారమున లోఁబడి యుండుట కంగీకరింపఁజాల

రు—అందువలన విజయరాయనికి రాజసింహాసనము లభించుట యనంభవమైపోవును. ఇక నిట్టి క్రూరకార్యమును విజయరాయలు స్వహస్తములతోఁ జేయవలసినదేగాని యన్యోపాయ మేమియునులేదు.

విజయరాయలు కృపాణమును దృఢముగఁ బట్టుకొనియెను— అప్పుడే యానినపులి యాకలిగొని తినివేయుటకుఁ దనపిల్లవైపు నోరు తెఱచుకొని యెల్లుచూచునో యట్లే విజయరాయలు శయనించియున్న కుమారునివంక నిరీక్షింపసాగెను. అప్పటికిని రామరాయలు గాఢనిద్రా వస్థయందున్నట్లు విజయరాయలు గ్రహించెను—నిశ్వాసపశ్చిశ్వాసశబ్దములక్కనాలని కింక నేమియు వినఁబడుటలేదు. కాని యారఁ డాగ్మపామునఁ బ్రవేశించుటకు సాహసింపఁజాలకపోయెను. ఆకస్మికముగ నాలఁడు స్తంభితుఁడై తనలో, నేను చేయఁజాలను—ఈదారుణకృత్యము నేను చేయఁజాలను !—రాజసింహాసనముతో నాకుఁ బనిలేదు— అని యనుకొనుచు శీఘ్రముగ నటచుండి వెడలిపోయెను.

ఇరువదిమైదవ ప్రకరణము.

అట్లు పోవుచున్న విజయరాయని పట్టగించి త్రోవలో నెవ్వరో యాతని హస్తమును బట్టుకొనిరి—అంతలో విజయరాయ లదరిపడి మొగమెత్తి చూచెను—పార్శ్వమున మురిశ !—కాలసర్పమువలె మురళహస్త మాతనిచేతికిఁ జల్లగఁ దగిలెను—లావణ్యమయి యగుమురళం గాంచి విజయరాయలు ఘోరరాక్షసిం గాంచి పట్లదరిపడియెను— స్తంభితుఁడైపోయెను.

‘కార్యశిధి యైనదా?’ అని మురళి మెల్లంగ నడిగెను. అప్పుడొక ము కాలసర్ప నిశావసమువలె నానిచెప్పలఁ బడియెను. అప్పు డాతఁ డదరపడి కొన్నియడుగులు వెచుకకు నైచి నిలువఁబడియెను.

అప్పుడు మురళి ‘మాటాడలేమి? చెప్పుడు! కార్యము పూ ర్తియైనదా?’ అనియెను. విజయరాయని కంఠమునుండి యెట్టిశబ్దము ను పలుకడలేదు. అతని కంఠతాలుపులు శుష్కించిపోయెను. అతికష్టము తో నాతఁడు ‘లేదు’ అనియెను.

కోధావేగముతో మురళి భయంకరస్వరూపిణి యయ్యెను. ఆమె కన్నులనుండి యగ్నిస్ఫులింగములు వెడలుచుండెను. ఆమె గర్వాంగకములను సతికఠినము లైపోయెను. అప్పు డామె విజయరాయ ని హస్తమునుండి కరవాలమును బలవంతముగా లాగి—మున్నాదిగ వలె తామరాయల శియంమందినాభి ను బలవంతముగా లాగి—ఆమె కోశపాశము విడివడి యంగకములపై నావరింపబడినదియెను. ఆమె పైఁ ట పాతీ నేలపైఁ జేరాడుచుండెను. విస్ఫోగితనయము, విస్ఫోగితనాసిక యు, సమున్నతవర్షభాగయు సగునామె యప్పుటి భయంకరరూపము వచ్చినాతీతముగా నుండెను.

పరుగెత్తుకొనిపోయి విజయరాయలు మురళిహస్తమును బట్టకొని ‘మురళి! నేను నిన్ను రాక్షసిగాఁ జేయఁజాలను; నీహస్తములను శోణితకంజితములు గానీయను—తెమ్ము కత్తినిటుతెమ్ము! మురళి! ఇది భయములేదు.’ అనిచెప్పి మురళిహస్తమునుండిలి కృపాణమును దీసికొని మరల నాశయంమందిరమునకుఁ బోయెను. అతఁ డింక నేవం కకును జూచుటలేదు. అతివేగముగఁ బర్యంకపాచ్ఛ్యమునకుఁ బోయి నిలువఁ బడియెను. కుమారరాయ లాపాదమస్తకమును మునుంగువైచు కొని నిద్రించుచున్నాడని నిశ్చయించి విజయరాయలు సరిగ నాతని

కక్షమును గుఱిచేసి బలవంతముగఁ గరవాలముచే బొడిచెను. అప్పు యొకశబ్ద మయ్యెను—మరిల నంతట నిశ్శబ్ద మయ్యెను.

అప్పుడు విజయరాయలు పొడిచింకత్తిని బైకి లాగెను. దాని వెంటనే చిమ్మనగోరినినుండియుం బోలె బాణవేగమున రక్తము బిల్లులఁ బ్రవహించెను. అతని ముఖమును వక్షమును హస్తములునుగూడ రక్తసిక్తము లైపోయెను. అప్పు డాతఁడు సలువంకలను మహానలజ్వాలలఁ గనుఁ గొనియెను—అభయంకరాగ్నిజ్వాలాంతరాళమున నాబాలికామూర్తినృత్యముచేయుచుఁగృహణపాటేమైతన పైకినవ్వుచు నవ్వుచు నచ్చి పడుచున్నట్లునినఁ దోచెను. అప్పు డాతఁ డటనుండి ప్రాణభయముచే నొక్కసరుగునఁ బొటిపోయెను.

వెలుసల మురళి యాతనికొంటకు సిరీక్షించుచుండెను—తన పార్శ్వములనుండియే విజయరాయలు పాటిపోవుచుండుటఁ గాంచి యామె యాతనిహస్తముం బట్టుకొని, ఆఁగుఁడు; భయపడవలదు—పనియంతయుఁ బూర్తియైనదిగదా! నేనొకసారి చూచి వచ్చెదను'అనియెను.

విజ—వలదు వలదు ! నీవు పోవలదు.

ము... ఏమిటా! నాదానికంటె నన్యాయముగ నగివడుచున్నారేమి?

ఇట్లునుచు మురళి మెల్లమెల్లఁగ నాగృహమధ్యమునఁబ్రవేశించి యతివేగముగ నాపర్యంకమునొక్కఁడైపోయెను. రామరాయలు మరణించినదియు లేనిదియుఁ జూడవలయు నని యామె మెల్లమెల్లఁగ నాతనితిలపై నున్న మురుగును దోలఁగితి చూచెను. ఆకస్మిక శరాఘాతముచే నెగసిపడు హరిణాంగసంబోలి మురళి భయవికృతవదనమై తూలిపోయెను. అంతలో నొక్కయడుగు నాపర్యంకమునకు దూరముగఁ బోయి నిబాళఁబడియెను. కొన్నినిమిషముల పాఠకు! నామెకుఁ జైతన్య

మే లేదు. కాని కొలదిసేపటితో నామె తెలివిదెచ్చుకొని సత్వరముగ నాగజిని విడిచి పోయెను. వెలుపల విజయరాయలు కొయ్యబొమ్మవలె నిలువఁబడి యుండెను. ఒకయడుగైన నొంటిగ ముందఱకుఁ బోవుట కాతనికి సాహసము నేకుండఁబోయెను. మురళ యాతని సమీపించి “రండు ! అనియెను. నిశ్శబ్దముగ విజయరాయలు మురళ ననుసరించి పోయెను. ఇరువురును మెల్లమెల్లఁగఁ దమశయనగృహమునఁ బ్రవేశించిరి. అప్పుడు మురళ యాతనింజూచి “ఇంకను మనవను లన్నియుఁ బూర్తి కాలేదు ’ అనియెను.

విజ—ఔను ! నేను నదియే చూచుచున్నాను. ఆపిచ్చిదానినిఁ గూడఁ దుడముట్టింతమా ? ఆపనియు నివ్వడే కావలయును.

ముర—అట్లుకాదు. మీరంతయును ధ్వంసముచేసి వచ్చితిరి. రామరాయలు మరణింపలేదు.

విజ—రామరాయలు మరణింపలేదా ?—ఏమది !

ముర—ఔను. ఆతఁడు చావలేదు—ఇంక నివ్వ జాతనిఁ జంపవలయును. ఆతఁడు మరణించినచో నుదయమునకు మీరే మహారాజు లగుదురు.

విజ—రామరాయలు మరణింపనేలేదా ? అట్లయినచో నేనెవ్వరిని జంపితిని !

ముర—మహారాజును—

“ఎంత దాడుణము ! పితృహత్యయా ? ’ అనుమాట లప్పట్లస్వరముతో విజయరాయనివదనమునుండి నెలువడియెను. తోడనే యాతఁడు మూర్ఛితుడై నిలువునఁ గూలఁబడిపోయెను. అప్పుడు మురళ స్వయముగ ఘరికాపాణియై “అప్రయోజకవిగ్రహమా ! చూచుట కసహ్యమగుచున్నది—పోనిమ్ము—నేనే యాకార్యమును దుడముట్టిం

ఇరువదియోటవప్రకరణము.

తును—నేనాచుదాన నైతినేమి? నేనే పురుషుడ నైనచో నీనిడుఁ బోలురాద్యమన కనాయాసముగ మహారాజును గాఁగలుగుచునే!’ అని యనుకొనుచు నారాక్షసి యామందిరమునుండి యవ్వలకుఁ బోయెను.

ఇరువదియోటవప్రకరణము.

సరళ దుఃఖివ్యాకులితహృదయమై నిదురించుచుండఁగా రామరాయలు మహోత్సవదర్శనమునకుఁ బోయియుండెను. కాని యావెంట నే యామె భయముతోఁ గన్నులఁదెఱచి చూచెను; అప్పుడు తనప్రీ క్షితురామరాయలు లేకుండుటచే భీతకురింగివలె సఖిభ్రమముతో స్వామిని వెదకనారంభించెను. కాని భర్త యగపడలేదు. సఖులువచ్చి యామె నూటడించుచుండిరి. అయినను సరళకన్నీ రాఁగుటలేదు. ఆ మేనయనద్వయమునుండియు సవరళాశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండెను. ఆకన్నీటిచే నామె వక్షస్థల మంతయుఁ దడిసిపోయెను.

ఎంత ప్రభోధించినను నెంతయూటడించినను సరళ తనహృదయశోకతరంగముల నడఁగించుకొనఁజాలకపోయెను. ఆమె వకుళకంఠమును బట్టుకొని యేడ్చుచు నేడ్చుచు ‘సఖీ! మాయత్త నన్నుఁ బిలిచినదికాదు!—ఆమె తనయానందోత్సవములలో నన్ను మఱచి పోయినది కాబోలును!—అందుకొఱకు నేనేడ్చుట లేదు! నేనెందుల కేడ్చుచుంటినో చెప్పఁజాలను. సఖీ! సఖీ! నాకేమికానున్నదో?’ అనియెను.

నకుళ పరచూదకముతో సరళకన్నీటిని దుడుచుచు ‘ఏమిచెనీ!’

ఇంత యధైర్యపడియెదవు? ఎందులకు దుఃఖించెదవు?— గురురాజప్పడే రాజులను ' అనియెను. సరళ సభివక్షమునై వదిలము నానుకొని, వకుళా! ఇక నేను నాస్వామిని జూడజాలనని నామనసులో నేమో కళవళమగుచున్నది! ఇట్లందుల కగుచున్నచో తెలియుట లేదు ' అనియెను.

వకు—సఖ! ఆశయ నిన్న విడిచి యెన్నిసార్లు దూరస్రీయాణములు చేయలేదు! అప్పు డెన్నఁజైన నీవంతగా విచారించితివా!

సరి—చే! ఏమోకాని నామన సెన్నయ నుంతగఁ బరితపింపలేదు—ఇప్పు డాయన యచ్చటకుఁ బోకుండిన బాగుగ నుండును.

వకు—నీవు వ్యర్థహాగ భయపడుచున్నావు. ఆతఁ డిప్పుడే వచ్చును.

ఆసమయమున నొకదాసి యచ్చటకు వచ్చి, రాజకుమారి! నీ దర్శనముచేత యెవ్వరో యొకబాలిక వచ్చియున్నది ' అనియెను.

సరళ నూదాసిమాట బాగుగ గ్రహింపలేదు. వ్యాకులచయనములతో నామెవంకఁ జూడసాగెను. అప్పుడు వకుళ దాసిని జూచి, ఆబాలిక యెవ్వరు? ఇంతరాత్రివేళ రాజకుమారితో నామె కేమిపని యున్నది? ' అని యడిగెను.

దాసి—మేమామె నీమాటయే యడుగఁగా—అవిషయ మితరులతోఁ జెప్పరాదనియు, రాజకుమారియెదుటనే చెప్పవలయు ననియుఁ జెప్పినది. అప్పుడు మే మామెతో నిప్పుడు రాజకుమారి యన్యథతగానున్న దనియు నెవ్వరితోడను మాటాడదనియు, గొట్టి మాటలను విసజాలదనియుఁ జెప్పితిమి.

సరళ వకుళం జూచి, సఖ! ఆమె యెవ్వరు? ' అనియెను.

వకు—అంతభయముతో నడుగుచున్నావేమి? భయములేదు.

అచు నిచ్చుటను నిలిపిండునా ?

సః—ఎలుపుము !

ఆమెను దీసికొనినచ్చుటకై దాని వెడలిపోయెను. అప్పుడు సరళ వకుళిచురుకమును బట్టుకొని, చేటి ! ఇప్పుడేనో జరుగ నైయున్నది. నామనకు దిగులుపడుచున్నది. నే నింక సహింపజాలను' అనియెను.

వకు—సరళ ! ఇంక మనసు కుదురుపొనుకొనుము ! అన్యుల యెదుటగూడ నిట్లుండుట బాగుగనుచునా ? పూయవ్వుగారు నీకొఱకు పార్తసంపియుండలేదు—నీతో సనేకసర్వాయములు కలహించియున్నది—అందువలననే నీమనసు పరివర్తితములఁ బరిణమించుచున్నది—నెమ్మదిపడుము ! అట్లే ర్యపడపలసినవని లేదు. ఊరకుండుము ! అదిగో ! ఆబాలిక వచ్చుచున్నది.

అనిరస్తుముతో సరళ కన్నీటి నాఁపుకొని చేలాంచలముచే గన్నులఁ దుపమకొనియెను. అంతలో నడుగుంచువప్పుస నాలకించి యావంకఁ జూచెను. దానితోఁగూడ నొకబాలిక వచ్చుచుండెను. ఆమె రూప మపూర్వమైనది; వేష మపహంపమైనది—ఆజానులంబితమ మామెవెన్నున విడివడియుండెను. ఆమెగై రికవనసభారణియై డెను. గళమున రుద్రాక్షచూలయుఁ గపోలములఁ గుంకుమరేఖ వామహస్తమునఁ గమండలువును, దక్షిణహస్తమునఁ ద్రిశూఁ నామె ధరించి యుండెను. కైలాసవాసిని యగునర్వమంగళాదేవి సమును విడిచి భూలోకమున నవతిరించిన పూమె యగపడుచుండె అకస్మికముగ నామెగ జూచి సరళ కియ్యవ్వుపోయెను—ఆమెకన్నఁ చలించుటలేదు—ఆమె సర్వార్థగమ్యుని నవనన్నమునై పోయెను. ఆమెయచ్చాఘ్నోనే శ్వాసమ లోబోయెను. ఆమె కిన్నారిలో యామల

తో, దదేకదృష్టి నాసన్నాసినివంకనే చూచుచుండెను.

సన్నాసిని యగు బాలిక మెల్లమెల్లగ సహాయుడకు వచ్చి నిలిచెను. తోడనే యామె యేదియో చెప్పబోవుచుండగా నంతలో సరళ వకుళను గొగిలించుకొని యామెహృదయమున మొగముంచి , సఖ! సన్నబట్టుకొనుము ! సఖ! ఆస్పష్టము—నీకెన్నిసారులో చెప్పితిని—నేను మహారాష్ట్రాని గాను—ఈమెయే మహారాష్ట్ర మణియగును—అదియే యిది—’ అని చెప్పుచు సరళ చటాలున లేచి సన్నాసినిపాదములపైఁ బడి కాయస్వరముతో , నీవే యగుము ! నిమిబోలురాజ్యమునకు మహారాష్ట్ర మణివి నీవే యగుము ! రాణిని గావలయునని నేనెప్పుడు కోరుకొనుటలేదు. నాస్వామినిమాత్రము నామొద్దనుంచుము—తీసికొనిపోవలదు—తీసికొనిపోకుము ! తీసికొనిపోయినచో నీనిక బ్రదుకఁజాలను’ అనియెను.

సన్నాసినియు వకుళయును సత్వరముగ సరళను లేవనెత్తిరి. కాని యామె మూర్ఛియై పోయెను.

ఇరువదియేడవఁగఁగణము.

ఆయురవురును సరళను బట్టుకొని తీసికొనిపోయి పర్యంకముపైఁ దలఁచెత్తిరి. వకుళ యువచారములను జేయుచుండను. అప్పుడు సన్నాసిని తనకమండలుజలంబుల నామెమొగమునఁ జల్లించుండను. సరళ దానదాసీజనంబులను సఖులను బిలువఁదొడంగెను. కాని సన్నాసిని యామెను వారించి , మఱేమియునుభయము లేదు. నీవు తొందరపడవలదు. నేనింతలో నీమెను సేదదేర్చెదను.’ అనియెను.

అప్పుడు సరళ కన్నులు విచ్చి చకితదృష్టితో నలువంకల గరుఁ గొనియెను. అంతట సన్న్యాసిని “ రాజకుమారీ ! నేను నీస్వామిని దీసి కొనిపోవుటకు రాలేదు. నీసాస్త్రము సకీర్తుటకై వచ్చితిని—అతఁ డిప్పు డు చాలవిపత్తులో నున్నాఁడు ! అతనిప్రాణములఁ దీయుటకై పాపాత్ములుకొందఱు సంకల్పించుకొని యున్నారు. ఏయపాయముపేనైన నివ్వ డాతని రక్షింపవలయును. ’ అనియెను.

ఆమాటలు విని సరళ వ్యాకులభావనతో సన్న్యాసినిఁగఱు చేతులను బట్టుకొని ‘ ఏమగును ? ! నేనుగూడ వచ్చెదను ’ అనియెను.

సన్న్యా—నీవు ఎచ్చ యాతని రక్షింపఁగలవా ?

సర—ఏమి చేయుదును ?

సన్న్యా—ఎట్లయిన నాతని విజయరాయనివ్రాసినమునుండి యిప్పుడే రెప్పింపవలయును.

సర—పద ! పద ! నేనాతని రహస్యని పిలిచెదను—ఆయన నిశ్చయముగ నావిన్నపమును మన్నించును.

సన్న్యా—ఆశంక పుత్రయవీరుఁడు—నిడుఁజోలురాజ్యమునకు యవరాజు—మృత్యువును జూచ్చుచును భయపడి పలాఁగుఁడు కాఁజాలఁడు—అతఁ డిట్టి విషయములలోఁ బరులమాటల నాలకించువాఁడు కాఁడు—వచ్చి నిమిషి చేయఁగలవు ?

సరళ వకుళను గొఁగిలించుకొని యేడ్పుచు నేడ్పుచు ‘ సఖీ ! ఇఁకఁ జేయవలసిన శోకున్నదే ? ’ అనియెను.

సన్న్యా—ని వేడైన నానవాలిచ్చిచిహ్నం బోయి యాతనికిఁ బుదును. అప్పుడాతఁడు సీఘ్రముగ విజయరాయనివ్రాసినమును విడిచి నన్ను—నేనిలదుకొకటే సీయెదఁడు—అనగా నేనైన నిమ్ము !

నగ—ఏమియచుచున్నావో నీ కేసు విన్నవించు.

సన్న్యా—సీచేతియాయుంగరమును నాకిమ్ము. అతడు దానిని బాగుగ గ్రహింపఁగలఁడు.

సరళ మాలుమాటాడకుండ సలివ్విరితముగ సన్న్యానికిఁ దన యుంగరము నొసంగెను—అమెయు నాయుంగరమును దీసికొని యతి వేగముగ నాప్రాసాదమును విడిచి పోయెను. అప్పుడు రాజప్రాసాద మున కించుక దూరమునఁ ద్రోవప్రక్క సంధకారములో నొకవ్యక్తి యెవ్వరికొఱకో ప్రతీక్షించుచు నిలువఁబడి యుండెను. సన్న్యాసిని యావ్యక్తిఁబుద్ధకు వచ్చి నిలిచెను. అప్పుడావ్యక్తి, 'అయినదా?' అని ప్రశ్నించెను. 'అయినది! ఇదిగో!' అని యాసన్న్యాసిని ప్రతిత్వతర మొసంగెను.

వ్యక్తి—ఇప్పటికిఁ గార్యము పూర్తియైనట్లే—

సన్న్యా—తండ్రీ! నాకిక నిడుబోలురాజ్యమునకు మహారాజు సగుట కిచ్చ లేదు.

వ్యక్తి—అది యేమి?

సన్న్యా—రాజకుమారియగు సరళం జూచినతోడనే నాకా శోరిక వదలిపోయినది. నేనింతవఱకును మీయానతిని శిరసావహించు చుంటిని. ఈవిషయమునమాత్రీ ముగ్ధు చేయఁజాలను.

వ్యక్తి—సదునాలుగేండ్ల నాప్రాయాన్ని మంతయు నీవిధముగఁ బాడుచేయుదువా? బిడ్డా! తుదకు నీవు చేయఁదలఁచుకొన్న దిదియో?

సన్న్యా—మియాజ్ఞ లన్నియుఁ బ్రతిపాలించెదను—సరళ హృదయమునుండి స్వామిని విడఁదీయఁజాలను.

వ్యక్తి—సరముకొఱకు—దేశముకొఱకు—ప్రతీకారము కొఱకు—సుఖముకొఱకు—నాకొఱకు—అంతయుఁ జేసితిరవలయును.

సన్నా—శండ్రి! నిరర్థకముగ నాకట్టిప్రలోభముం గల్పింప వలదు. ప్రేమనన్నిధానమున రాజ్యసుఖమును, ధర్మకర్మములును నెంతపాటివి? మీయొద్ద దాచుట యెందులకు?—మూడునందత్సరములక్రిందట నొకనాడు నాకు యువరాజుం బాపి యీతఁడే నిమిజ్జోగి నాజ్యమును నామమును గాన నొకప్పుడు నాకు చెప్పి యుంటిరి నాదా? ఆతఁడొకప్పుడు నాకు చెప్పినట్లు గాన నొకప్పుడు నాకు చెప్పినట్లు హృదయమున నిలుపు నది సూత్రములు మ్న దానను. నాకును నోరిక యున్నది. అయినను దానినిస్వమి నోర్చి నైతితిని—నాకంటెను బ్రేష్టాప్తాప్తమును నిమిజ్జోగి రాజ్యమునకు మహారాజ్యమణిం జేయుటకై చేరనై నంత ప్రయత్నము చేసి చూచెదను.

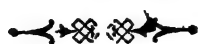
అవ్యక్తి నిశ్శబ్దముగ నిలువబడి యాసన్నాసిని భావోద్వేగవచనంబుల నాలకించుచుండెను; ఏమియు మాటాడలేదు. సన్నాసిని యిరకశూరకుండుటం నాది యస్పదాన్యకై నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయుము. ఇప్పుడు రామనాయక ప్రాణశూణియం గావింపవలయును' అనియెను.

సన్నా—అతిని ప్రాణనక్షణము చేసెద నని రాజకుమారి కిప్పుడే మాట యిచ్చి వచ్చితిని.

వ్యక్తి—అట్లయినచో నిరక నాలస్యము చేయవలదు.

ఆసంభాషణాంతరమున నిరువురును విజయనాయక శ్రీసాదాభిముఖులై వెడలిపోయిరి.

ఇరువదియొనిమిదవపరీక్షరణము.

మంత్రీకుమారుడు డగు విద్యాధరుడు సరళతండ్రి. అంతియకాక చిన్నతనము నుండియు రామరాయ బాధనీ ప్రాణముకంటె నెక్కుడుగఁ బ్రేమించుచుండెను. విజయరాయని ప్రాసాదమునం జరిగిన దారుణకృత్యము విద్యాధరునకుఁ ప్రథమముననే తెలియవచ్చెను. మురళి సఖి యగు కమలయు, మురళియు, విద్యాధరుడును జన్మతనమునుండియు నొకచోఁ బెరిగినవారు. విశేషించి కమలకు విద్యాధరుఁ డన్న నెంతయో గౌరవము—ఎంతయో సోదరప్రేమ ! విద్యాధరుఁడు కూడ నామెను దన సోదరికంటె నెక్కుడుగఁ బ్రేమించుచుండెను. మురళి పడకటింటి చక్రక్కగదిలోనే కమల శయనించుచుండును. మురళి విజయరాయల సంభాషణములవలన నారాత్రియామెకు నిద్రాభంగ మయ్యెను. ఇంతరాత్రివేళ వారేమిమాటాడుకొనుచున్నారో వినవలయు నని యామె యాద్యోరమునొద్దకుఁ బోయి చెవులొగ్గి వినచుండెను. ఆమాటలు విన్నతోడనే యామెకొయ్యయై పోయెను—కాని యంతలోఁ దెలివి దెచ్చుకొని విద్యాధరుని యింటికిఁ బోయి యాతని శయనమందిరద్వాతమునొద్ద నిలువఁబడియెను. ఆగృహాద్యోరము లోనల బంధింపఁబడి యుండలేదు. అందుచే నామె యనాయాసముగ లోపలఁ బ్రవేశించెను. లోపల దీపము వెలుగుచుండెను. అప్పుడు కమల మెల్లఁగ నాతని సమీపించి చేతులతోఁ దట్టి లేపెను. విద్యాధరుఁడు లికిపడిలేచి యట్టి యనమయమున దనపడకటింటికి వచ్చియున్నకమలం జూచి యదిరపడి “ ఏమికమలా ! ఇంతరాత్రివేళ వచ్చితివి ? ” అని యడిగెను.

కమల గద్గదస్వరముతో “ అతిదారుణకృత్యము జరిగిపోయిన

ది ! విజయరాయలు మహారాజును హత్య గావించినాడు—ఇక కామరాయలుకూడ నాతనిచేతులలోఁ బడిపోవును—నీవిత్తదేహియి కామరాయల నాప్రసాదమునుండి తప్పింపుము ! రామరాయల ప్రాణముల నెట్లయినఁ గాపాడుటకై ప్రయత్నింపుము. ఇక నేనిచ్చట నుండఁగూడదు ” అని చెప్పి కమల సత్వరముగ వెడలిపోయెను. విద్యాధరుడు చటాలున లేచి దుస్తులను దొడ్డికొని రామరాయలు శయనించియున్న గదియొద్దకుఁ బోయెను. అచ్చట ద్వారపాలకులు లేరు. నలు దెసలను రక్తచిహ్నము లగపడుచుండెను. ఆతఁడు మందిరమునఁ బ్రవేశించి చూచెను. ఆకస్మికముగ నప్పు డాతఁ డెట్లయ్యెనో వర్ణింపఁజాలము. ఆతఁ డాయింటినుండి వెడలి పక్కగదిలోనికిఁ బోయి చూచెను. రామరాయ లచ్చటను లేడు—ఆగృహముకూడ రక్తచిహ్నితమై యుండెను. ఆతఁడు పెనుకకు మరలెను ; కాని ద్వారమునొద్ద స్తంభితుఁడై పోయెను. అప్పుడు విద్యాధరుడు తనలో “ నేనిప్పు డీయింటి నుండి వచ్చుచున్న ట్లేవ్వరైనఁ జూచినచో నేనే మహారాజును జంపినట్లు నందేహింపఁగలరు. కావున నేనిప్పుడీ గవ్యాద్వారమునుండి యవ్వలకుఁ బోయెదను. రామరాయల కీవృత్తాంత మెట్లొ తెలియుటచే నాతఁడు ముందుగనే యీ ప్రాసాదమును విడిచి తనమందిరమునకుఁ బోయినను బోయియుండవచ్చును. నేనిప్పుడే యాతని యొద్దకుఁ బోయి యీ భయంకరవృత్తాంతమును దెలియఁ జేసెదను—తనమందిరములోఁ దండినే చంపుకొన్న విజయరాయలు కామరాయలనుగూడఁ జంపఁదలంచి యుండె ననుటలో వింత యేమున్నది ? ” అని భావించుకొని యెను.

ఆతని మును మునులో లేడు. ఈప్రసంగమంతయుఁ దలక్రిందఁ జూపుచున్నట్లు డెను. “ ఎంతటి కాగునాకృత్యము ! ఎంతసాహస

ము ! ఈమహామారణతంత్రమున రామరాయలుకూడఁ బడిపోలేదుగదా ? ఆయిల్లంతయు—ఆపర్యంకమంతయు రక్తసిక్తమై యున్నదే ! రామరాయలుకూడ హత్యకావించఁబడినచో నాతనిమృతకళేబరముకూడ నచ్చట నుండదా ?—ఏమో ! ఆనరవిశాచముల కుగ్రకృత్యములయం దెచ్చిరహస్యకల్పనము యున్నవో ? నిమిషోల్లురాజ్యసింహాసనమీవిధముగ నాశనమైపోయినదా ? ఈమహారాజ్యలక్ష్మీ యీవిధముగ రక్తవాహినులలో నీడుకొని పోవుచున్నదా ? చీచీ ! విజయరాయా ! మహావీరుడ వనిపించుకొన్ననీకు నిదురించుచున్న తండ్రిని గుమారుని ఘోరకానివాతులం జేయుటయే గూరకృత్యముగాఁ దోచినదా ? ఆమదాని మోహజాలములం బడిపోయినవాని కింక వివేక మెక్కడిది ?—చాపభీతి యెక్కడిది ? ఏవిషయమునందును యువరాజు నీకడ్డము రాలేదే ! మహారాజు నీకింతటిగౌరవ మొసంగినందులకుఁ బితృఋణము బాగుగనే తీర్చుకొంటివి ! ధర్మము విజితమైపోయినది—దైవము విపరీతమైపోయినది—విధివిధాన మిట్లే యున్నది కాఁబోలును—హా ! ఇంక సరళ నేమని యూరిడింపఁగలను ? ఒకవేళ రామరాయలు—కానిమ్ము ! కడసారి యొకసారి పోయి చూచెదను—ఏమైన నేమి చేయఁగలము ?” అని యీవిధమగు నాలోచనాపరంపర లాతనిహృదయమునం దొక్క నిమిషముతోఁ బరినిర్మితము లైపోయెను. అతఁ డధికావేగముతో గవాక్షద్వారమునుండి యవ్వలకుఁ బోయి సత్వరముగ నొక గుట్టము నెక్కి వాయువేగముతో మహారాజప్రాసాదాభిముఖుడై పోయెను.

ఇరుసదితోమ్మిదవబ్రాహ్మణము.

—:0:—

రాత్రియంతయును సరళపట నిద్రపట్టుటలేదు. ఆమె యురిలోఁ దగులుకొన్న విహంగివలెఁ గొట్టుకొనుచుండెను. ఆకస్మికముగ నవ్వల నేదియో యడుగుల చప్పుడు వినవచ్చుటచే నామె యావంకఁ దిలకించెను. తోడనే యామె యాదిక్కునకుఁ బరుగెత్తెను. స్వామివదశబ్దము నామె బాగుగ గుర్తింపఁ గలదు. చటాలున నెనురుగఁ బోయి సరళ భర్తను గొఁగిలింతుకొనియెను; ఇతఁ హృదయాపేగము నడఁగించుకొనఁ జాలక వెక్కివెక్కి యేడువసాగెను. రామరాయ లామె నాతింగనము చేసికొని పరమాదిరిముతో “ సరళా ! నీకింత యుద్ధైర్యమెందులకు ? ఇప్పుడు నాకు మహావిపత్తు కలుగనై యున్నమాట నిజమే—కాని నేను నీమూలమున రక్షింపఁబడితిని. నీవు నీయంగరమును బంపి యామూలమున నన్ను హెచ్చరింపఁ జేసితివి. సన్న్యాసిని నాకెల్లనంగతుల నెఱింగించితిది. కానివో నాకేమియుఁ దెలియకయే యుండును—ఇదిగో నీయుంగరము ” అనియెను.

సరళ సన్న్యాసినివృత్తాంత మంతయుఁ గ్రహముగ స్వామికెఱింగించుచుండెను. ఇంతలో వెఱుపల నేదియో శబ్దము వినవచ్చెను—రామరాయలు చెవియొగ్గి యాలకింపసాగెను—ఆశబ్ద ముశ్యవదశబ్దమునలె నుండెను—అంతలో నొకదాసి “ యునాబా ! మంత్రీకుమారుడు వచ్చియున్నాఁడు. ఆవశ్యకకార్యముంగూర్చి మీతో మాటాడవలయు నని చెప్పచున్నాఁడు ” అనియెను. అప్పుడు సరళ తనలో “ ఏదియో విపరీతమున్నది. కాకున్న నింతటిగాత్రివేళ మాజనకుఁ డేల వచ్చును ” అని యనుకొని దాసితో “ శీఘ్రముగ లోనికి రమ్మనుము ! ” అనియెను. దాసి వెడలిపోయెను.

కొలదిసేపటిలో విద్యాధరుడు బోసికి వచ్చి యెదురుగఁబోయి కంపితహస్తములతో రామరాయలను గొఱిలించుకొని కంపితస్వరముతో “ ఇంతవఱకు దైవానుగ్రహముచే శుభమే జరగినది. మరల నొకరినొకరు చూచుకొనఁ గలిగితిమి. పాపము—” అనియెను.

సరళ నిశ్శేష్టయై నిలువఁబడిపోయెను. ఆమె సర్వాంగములును గంపించిపోవుచుండెను. అప్పుడు రామరాయలు “ మామా ! ఏమిజరగినది ? ” అనియెను.

విద్యా—వృద్ధమహారాజు హత్య గావించఁబడియెను.

“ ఆ ! ఆ ! ఏమియీతాడుణము ! ” అని సరళ నిలుపునఁ గూలఁబడిపోయెను. వకుళ యామను బర్యంకముపైఁ జేర్చి యుపతాపములఁ జేయుచుండెను. రామరాయ లామాటను విశ్వసంతఃజాలక “ ఇది నిజమా ? నీవు పొరపాటుపడుచున్నావు ” అనియెను.

విద్యా—నేను కన్నులారఁ జూచి వచ్చితిని, పొరపాటు కాదు—
రామా ! నిజఁబ్రోలురాజ్యమునకు వివాళకాలము వచ్చినది.

రామరాయలు కన్నీటి సాఁపుకొనఁ జాలకపోయెను. అతఁడు తన పితామహుని మిగులఁ బ్రేమించుచుండెను. అతఁడు దుఃఖించుచుండుటం జూచి విద్యాధరుడు “ కుమారా ! ఇది దుఃఖమునకు సమయము కాదు. నీకొఱకుఁగాదు—ఈసమస్తరాజ్యముకొఱకును నీప్రాణరక్షణ మావశ్యక మైయున్నది—” అనియెను.

రామ—ఇప్పుడు నేనేమిచేయవలయును ?

విద్యా—నీవింకను నిచ్చటనే యున్నచో నీప్రాణములను గాపాడుకొనుట మిగులఁ గష్టము—పితృహత్య గావించిన కఠినహృదయుఁడు నిన్నుఁ జంపుటకుమాత్రము సంధేహించునా ?

రామ—పిటికివానివలఁ బాతిపోవుటయా ?

విద్యా—సైన్యము లన్నియు నాతని యధీనమునం దున్నవి. నీవిప్పుడు కొన్నిదినములవఱకు నెచ్చటనైన దాగియుండుట మంచిది.

ప్రజాభిప్రాయమును, సైనికాభిప్రాయమును నీయెడల స్థలమునో గ్రహించి నీకు వార్తనంపెదను.

రామ—నేనెక్కడకుఁ బోవుదును?—హా! భద్రారణ్యమునకుఁ బోయి దేవీమందిరమునం దుండెదను—నీవచ్చటకు నాకు వార్తనంపుము.

విద్యా—కుమారా! ఇప్పటినుండినీవు నిడుబోల గాఢమునకు మహారాజును—నీవిచ్చట లేనిదినములలో నీరాజ్యపరిపాలన మెట్లు జరగును? కావున నెవ్వరెవ్వరి నేయేయుద్యోగమునందు నియమింపవలయునో నియమించిపోవుట నీకుఁ గర్తవ్యము.

రామ—మామా! నీవు నీతనయయగు మహారాజుని రక్షించుకొనుచుఁ బ్రధానమంత్రివై నాకుఁ బ్రతినిధివై యుండెదవు గాక! సేనానాయకులను బ్రధానోద్యోగుల నందఱును నామాటగ నీవే నియమింపుము—అదియే నాయాజ్ఞగఁ బ్రకటింపుము.

విద్యా—ప్రాతఃకాలముననే నేనుమియాజ్ఞను ప్రకటించెదను.

రామ—నాకుఁ బ్రతిదినమును వార్తల నంపుచుండుము. సైనికులు, సరదార్లును, రాజబంధువులును, రాజోద్యోగులును నాయాజ్ఞ సతికృమింపరని తలంచెదను.

విద్యా—శక్తివంచనము లేకుండ వారెల్లరు సేవకుమునం దుండు నట్లే చేయుటకు నేనెల్లవిధములఁ బ్రయత్నించెదను.

రామ—ఇక జెప్పవలసిన దేమున్ను లేదు. సరిగ్గా యుద్ధి—అమాయకురాలు—ఏమియు నెఱుంగదు—నీబిడ్డ—ఇక జెప్పవలసిన దేమున్నది?

విద్యా—కుమారా ! అది నావిధాయకకృత్యము కాదా ? ఆ విషయమై యింతగఁ జెప్పవలయునా ? నీవు నిశ్చింతఁడనై యుండుము.

రామ—అట్లయినచోఁ బోయెదను.

విద్యా—ఇక నాలసింపరాదు.

రామ—లేదు—ఆలస్యము లేదు. ఒక్కసారి సరళతో మాటాడి—

విద్యా—గుడ్డము సిద్ధముగనే యున్నది.

రామ—సరే—మిగుల జాగరూకతతోఁ గర్తవ్యకార్యముల నిర్వహింపుము. ఇక నిచ్చట నాలస్యము వలకు.

ముప్పదియవ ప్రకరణము.

సరళహృదయావస్థ వర్ణనాతీతమై యుండెను. ఆమెకన్నులనుండి యశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండెను. హృదయము బ్రిష్టలుచేసికొని యామెప్రాణములు వెడలిపోఁ జూచుచున్నట్లుండెను. కాని ప్రాణేశ్వరుని యాసన్నవిపత్సమయమునఁ దానును గళపళపడుచుండుట యశ్రుభాసూచకముగా నామెకుఁ దోచెను. అప్పుడు ప్రాణశాధుని కొఱకామె తనహృదయమున లేనిబలమును డెచ్చుకొనియెను—స్వామికొఱకామె తనప్రాణములనైన నర్పింపఁగలదు—ఆమె కన్నీటిని దుడిదికొని నాఁగునిం జూచి “నాథా ! ఇక నాలస్యము చేయవలదు—ఇప్పుడే యీ పంచమహాపాతకపట్టణమును వదలిపొండు !”

సరళమాటలకు రామరాయలు విస్మితఁ డయ్యెను—ఆమె

జూడజాలను—నేనెప్పటికిని మహారాజుని గూడఁగా జాలను—మహారాజు కాఁడని యామె యిచ్చటికి వచ్చియున్నది—ఆమెకే నేను నాయుం గరము నిచ్చితని—అందుకొఱకు నాకంఠగ విచారము లేదు. కాని—కాని—నాథా!—” అనియెను.

రామరాయనినయనము లశ్రుజలపూరితము లయ్యెను—ఆతని కంఠము దుడ్దమై పోవఁజొచ్చెను—ఆతఁ డతికష్టముతో “ప్రియతమా! సరళా! చెప్పము! చెప్పము! నీకేమి చెప్పవలయు నని యున్నదో చెప్పము—నా జన్మము, నాసింహాసనము, నాగౌరవము, నాప్రాణము కూడ నాకు నీకంటెను బ్రీయమైనవికావు.” అనియెను.

అప్పుడు సరళ దుడ్దకంఠముతోఁ గంపితస్వరముతో “ప్రాణేశ్వరా! నీవెవ్వరిని మహారాజుగాఁ జేసినను నాకుఁ గష్టము లేదు—కాని—నాబిడ్డ—” అనియెను.

రామ—ప్రాణేశ్వరీ! నీకేమి చెప్పదును? నీగర్భమునఁ గు మారుఁడే కానిమ్ము—కుమార్తెయే కానిమ్ము—ఈనిమిత్తబోలురాజ్య సింహాసనము నధిస్థించితీరును. పరిమేశ్వరునిసన్నిధి—ఆసన్నమృత్యు దేవతాసమ్మిళము—నేనీశపథముం జేయుచున్నాను—శతసహస్ర వివాహములైనను నాకు నీవే మహారాజ్యవి.

సతీ—త్వరపడుడు! త్వరపడుడు! నలువంకలఁ గలకలధ్వను లు వివచించుచున్నవి. తెల్లవాట వచ్చుచున్నది.

రామ—తెల్లవాటుటకు ముందుగనే నేను వెడలిపోవలయును. నేను స్రుతిదినమును నీక్షేమమును దెలిసికొనుచుండెదను.

అని చెప్పి రామరాయలొకసారి సరళను ముగ్ధఁజేయుకొని సత్వ రముగ వచ్చటనుండి వెడలిపోయెను. ద్వారమునొద్ద సిద్ధముగ నున్న యశ్వము నధిరోహించి రామరాయ లుత్తరాభిముఖుడై బయలుదేలి పోయెను.

సరళ మూర్ఖతయై నిలిచినచోటనే పడిపోయెను. సఖులు వచ్చి యామె కుపచారములు గావించిరి గాని యామెకుఁ దెలివి కలుగలేదు. అందఱు నామెను బరివేష్టించి దుఃఖింప నారంభించిరి. ఆమె యేమగు నో యని యందఱును భయపడు చుండిరి. సఖులకందఱకు నామెయని సఁ బ్రాణము. ఇంక వాఁఁలు సహింపఁగలరు!

ముప్పదియొకటవప్రకరణము.

యునిజా శయనమందిరద్వారమునఁ గావలియున్న ద్వారపాలకుల కారాత్రి గడచుట లేదు. అంతటి భయంకరరాత్రిని వారెన్నఁడును జూచియుండలేదు. అంతట సంధకారబంధురముగ నుండెను. ఏమియు నగవడుటలేదు. ఆయంధకారము ఘనీభూతమై పిశాచరూపమును ధరించి యుండెను. ప్రపంచమంతయు నంతర్నితమైపోయి నప్పుడుకూడ నంతటినిశ్శబ్దభావ ముండదని వారు భావించుకొనుచుండిరి. అనిశ్శబ్దసమయమున నలువంకలనుండియుఁ బిశాచములు కరతాశధ్వనులు చేయుచు సరకంకాళగ్రాస్థమై వచ్చుచున్నట్లుగ వారికి బోధయయ్యెను—నడుమనడుమ గుర్లుగూబలు కూయుచుండెను; నక్కలు వికృతముగ నఱచుచుండెను.

ఎల్లయెడల భయంకరముగ నుండెను. అంతట నేదియో గొంక భయంకరచ్ఛాయ యావరించుకొనియెను. ద్వారపాలకులు మోఁగిగాడుటకుఁగూడ భయపడుచుండిరి—ఊపిరివిడుచుటకుఁగూడ వారికి భయముగనుండెను—అప్పు డాయిరువురును శిలావిగ్రహములవలె నిలువఁబడియుండిరి. వ్యాకులనయఃములతో నొకరినొకరు చూచుకొనుచు

డిరి. ఇరువురును మాటిమాటికి దూరువుదిక్కునకుఁ జూచుచుండిరి. ఎంతకును జెల్లవాలుట లేదు.

అప్పుడొక భయంకరపిశాచమూర్తి తమవంకనే నచ్చుచున్నట్లు వారికిఁ దోచెను. అంధకారములో నాహుపము బాగుగ నగపడుటలేదు. కాని యాయంధకారములో నాపిశాచసయములు నడుత్రములవలె మెలియించుండెను. ఆపిశాచనిశ్వాసోచ్ఛ్వాసములనుండి యగ్ని స్ఫులింగములు వెడలుచుండెను; పవళబ్జములచే రాజప్రాసాద మంతయుఁ బ్రకంపితమైపోవుచుండెను. వారావంకఁ జూడఁజాలకపోయిరి. వారు రాత్రియంతయు సనేకభయంకరదృశ్యములం గాంచుచునే యుండిరి; కాని యవి యన్నియు ఛాయామాత్రములు—ఇప్పుడు వారాభయానకమూర్తిం గాంచి ప్రాణభయముచే నూర్ధ్వశ్వాసములు విడుచుచు నటనుండి పలాయితు లై పోయిరి.

అది పిశాచము కాదు—మురళ!—పిశాచముకంటెను భయంకరస్వరూపిణి యగుమురళ—రామరాయని రక్తమును బ్రనిహింపఁజేయుటకై మురళ యున్నట్లయై యాతనిశయనమందిరమునొద్దకు నచ్చుచుండెను. ఒకసారి నరశోణితముం జవిచూచిన క్రూరజంత్రువు మరిల నట్టిరక్తముకొఱ కెట్లున్నట్లు తిరుగుచుండునో మురళకొడ నట్లు తిరుగుచుండెను—అప్పుడు మురళకు హితాహితత్వానము లేదు—మురళ యాడుసింగమువలె నులుకలు నైచుకొని నచ్చుచుండెను.

ద్వారపాలకులు పలాయితులై పోయిరి—ఇక నచ్చట నెవ్వరును లేరు. అప్పుడు మురళ ద్వారముపైఁ గరాఘాతము చేసిచూచెను; తలుపులు లోపలగొల్లెము వేయఁబడి యుండెను. రామరాయలునిదురించినప్పుడు లోపల గొల్లెము నైచుకొని యుండెను. అగదిలోఁ బ్రవేశించుట కింకొకద్వారముమాత్ర మున్నది—అద్వారమార్గమునఁ

బ్రేవేశింపవలసి వచ్చినచో మహారాజు శయనించిన గదిమధ్యమునుండి పోవలసియుండును.

రక్తసిక్తశయ్యాభీకరంబగు మహారాజుశయనగృహమునఁ బ్రవేశించుటకు మురళిహృదయముకూడఁ గంపించిపోవుచుండెను. అప్పుడామెకూడ నొకనిమిషమువఱకు సంతటను భయంకరదృశ్యములం గాంచెను. కాని యామెహృదయము వెజ్రముకంటెను గణితరంబగు వస్తువుచే నిర్మింపఁబడినది !—అప్పుడు మురళి తన యంత్రైర్యముంగూర్చి నవ్వుకొనుచు రాక్షసివలె నాయుంటఁ బ్రవేశించెను. కాని ఆమె యా పర్యంకమునై పుచూచుటకు సాహసింపఁజాలకపోయెను. ఆమె యతివేగముగ నాయుంటిప్రక్కనేయున్న రామరాయలశయనమందిరద్వారమును నిశ్శబ్దముగఁ జెఱచి యాతోవలఁ బ్రవేశించెను.

కాని పక్షి యెగిరిపోయినది. ఆగృహమున యవరాజు లేకుండుటచే నొక్కనారిగ మురళిహృదయము విమూర్ఛమానమైపోయెను. ఆమెకన్నలు చీకటులు గ్రొమ్మెను—అప్పటి యామెభయంకరవికృత వదనమును గాంచినచో నెంతవారలపైకైనను హృదయము చెదరిపోక మానదు. అప్పుడు మురళి సంపూర్ణముగ నున్మాదిని యైపోయెను—అధికఃపరావాసముచేసి ట్లవక మైపోయెను. కాని శీఘ్రముగనే యామె తెలివి దెచ్చుకొని, ఏమికావలయునో యట్లయినది. రామరాయలీసంగతి నెట్లొ తెలిసికొని నాటిపోయినాడు. నిజముగ నాతఁడు భయముచే రాజధానినిగూడ విడిచి పోగలడు—ఆతఁడు బాలకునికంటె నధముడు—ఆతఁడు నిజముగ సీసగరిమును విడిచిపోవును—ఇప్పుడ నాయాసముగ నీహత్యాపరాధమంతయు నాతనితండ్రి మోపవచ్చును. ఇదియే ముచిమార్గము—ఈతని శయ్యపైఁగూడ రక్తచిహ్నములం గావించి యాకృపాణము నీచ్చట నొంచెడను. తొల్లవాటినివాడు నం

దక్షకు నాతనిమీఁదనే యరుమా, ముఁదలుగును—అందువలన నాకా
ర్యము కోససాగును—అందువలననే నేను మహారాజుమఁగి గాఁగలు
గుదును' అని భావించుకొని మురిసి పోయి మహారాజుశయనగృహ
మునఁ బ్రవేశించెను. మహారాజుమృతిదేహమునుండి రక్తముప్రవహిం
చుచుండెను. దుగ్ధస్థనిభంబగుచర్మంశమంతయు లోహితరక్తరంగుల
మైపోయెను. అప్యశ్యముం గాంచినవఁ డబాషణహృదయముకూడఁ
గరఁగిపోవును—కాని మురిసిపోయెను రామరాజునయము. మెల్ల
మెల్లఁగ నాకు యాశయ్యునున్నను నచ్చి నొకపైఠాచేరి గారక్తమునం
దడివి యచ్చటనుండి యువరాజశయనము గలయునటకు నారక్తమును
జిమ్ముకొనుచుఁ బోయెను—రామరాయలశయ్యపైఠాచేరినట్లు
మును జిమ్మి మెల్లమెల్లఁగ నటనుండి నడలిపోయెను.

ముప్పదియవ అధ్యాయము.

మురళి తన శయనమందిరమునకు నచ్చి చూచుచప్పునికి విజయ
రాయలు తనచేతులను గడుగుకొనుచుండెను. ఎన్నిసార్లునో గడుగు
కొనియెను—ఎంతజలమునో యుపయోగించెను—గంటసేపటి నుండి
యూతఁ డట్లే చేయుచుండెను. కాని గూరక్తచిహ్నములు పోయినవి
కావు. అకస్మికముగ మురిసి యచ్చటకు నచ్చుటగాంచి యాతఁడు
పిశాచమేమా యని యవరిపడి గుఱాలునలేచి నిలువఁబడిపోయెను.
అప్పుడు మురళి వికటహాసము చేయుచు “ఇట్టి సాహసముతోఁడనా
మీరిన్నియుఁడములం జయించినది?” అనియెను.

విజయరాయ యాచూకమును వినిపించుకొనెనయే , మురళీ ! చు
న్తులను నానివేయుము ! వేమలను యెఱ్ఱముగఁ గడిగొనిము ! నేను
నిన్నఁ జేరజాలకున్నాను' అనియెను.

ముర—నేనట్లు చేయజాలను—భయమైచుచోఁ గన్నల మూ
సికొనుము !

విజ—చూచుకొలఁది నాకు మతిపోవుచున్నది.

ముర—మీహృదయమున నాహసము కలదని నేనెఱుంగుదు
ను—ఏమనెదము ? నేనిప్పుడే చేతులఁ గడిగొనియెదను. అప్పుడైన
ను మీరు బాగుగఁ జూడఁగలరుగద ! భయము లేదుగద !

విజ—మురళీ ! బాగుగఁ బరికిలింపుము ! నాచేతులయందు
రక్తదిహ్నుము లేదయు లేవుగద ?

ముర—ఏవియులేవు.

విజ—ఇదిగో ! ఇంకను స్పష్టముగ నగపడుచునే యున్నది. ఎం
తయోసేపుకడిగితిని. వదిలలేదు. బాగుగ దీపము వెచ్చించుము !

ముర—చూచుజాలు ! నాకుఁ గోపము వచ్చుచున్నది. పోయి
శయనింపుడు ! నిద్ర పట్టినచో నన్నియుఁ జక్కఁబడును.

ఇట్లు చెప్పి మురళీ చేతులఁ గడుగుకొనఁబోయెను. చేతులను
బాగుగఁ గడుగుకొని కొత్తనుత్తులను ధరియించెను; పిమ్మట రక్తం
జితంబు లగుదుర్బలను గాల్కినై చెను. అప్పుకముగ నాయంటలో
నగ్నిజ్వాలలు ప్రజ్వరిల్లుటకు జూచి విజయరాయుఁ డదరించి గుభాలున
లేచి నిలువఁబడియెను. అప్పుడు మురళీ—

మీరైనైర్యము—చీమచిటుకుమన్నతనె చూచుకొనో నాకుఁగ పోవు
ట్లగపడుచున్నది ! మీరు యుద్ధముల స్వల్ప చేసితిరి ?" అనియెను.

విజయరాయ లేమియును మాటాడలేదు. అప్పుడే మురళీ యా

తనిపాఠ్యమును వచ్చి కూర్చుంటాను. విజయరాయ లింకను భయముచేఁ దొలఁగుచుండుటం గాంచి మురిగి కోపముచే ముకుపుటముల దరుచుండఁ గూఁపఁడు ! మూర్ఖమునుంగవలదు—' అని యతిగంభీరభావముతో, 'మియాన్దం జూడఁగా మికు మతిపోయిన్లు బోధ యగుచున్నది—మిఁమూలమున నాకుఁగూడ మతిపోవుచున్నది. ఇన్నాళ్ళు గడచిపోయినది. ఇది మిరు మహారాజులగుట యెప్పుడు ?' అని యెను.

విజయగాయలు మాటాడలేదు. మాటాడుట కాలనికి శక్తికూడ లేకుండఁ బోయెను. అప్పుడు మురిగి, 'మహారాజు బప్పుడు లేడు. యువరాజు పండుతుండవలెనునాడు. అంతటి భీరుడు నిశ్చయముగ నీరాత్రియే ఈసగరమునుగూడ విడిచిపోయియుండును. ఇత నావిషయముగ మిరు నిశ్చింతియై యుండవచ్చును. నీనాశ్యపాణము నాతని పరిగంకముపై నుంచెచ్చినది. అతనియింటను బల్లంకమునను గూడ రక్తమును జమ్మినవచ్చితిని. ఆరక్త మహారాజును బంధి పలాయనమునై పోయె నని తెల్లవాఁడుండఁగ నీ ప్రకటనవలయును. అందును నట్లే విశ్వసించుదు. అందువలన నీ నాశ్యపాణమునునుండియు నిరాతింకముగా మిరు మహారాజు లగుదుడు—నాథా ! అప్పుడు నేను మహారాజు లగుచును' అనియెను.

వి.—మురిగి ! నీవాశ్యపాణమును నామరాయల శయ్యపై నుంచి వచ్చి నని చెప్పితిని ! ఆరక్త యిదిగో !—

మురిగి కోపముతో, 'కత్తి యెక్కడ ? మిరు కాపురుషుని కంటె పథము వైపోవుచున్నారేమి ? మిచేష్టలం జూచిన నాకును సిగ్గు గుచున్నది.' అనియెను.

విజ—కత్తి కాదా ? నావిడికిటఁ గట్టిలేవా ? మురిగి ! నాచే

తులర్థముంకను బోలేదు—ఇదిగో! రక్తములేదా?—రక్తచిహ్నములు!—జలమూల డెమ్ము! ఇంకను కేతుల బరిశుభ్రచతుశవలయును.

ముర—మీరు, మీరు నకలకార్యములను భవంశము చేయుదురు. అంతటి యెదుటగూడ నిట్లే ప్రవర్తించినచో సమస్తవృత్తాంతమును బయలుపడిపోవును.—అప్పు యేమగును? అప్పు డిక నేనుచేయుగలము? ప్రభానోద్యోగులును, రాజబంధువులును, సరిదారులు నేకమై మీశిరశ్చేదము గావింపకుండు సూరక విడిచెనరా?

విజయరాయలు పూనిన గుంతుకనే పాలోచించుకొని పిమ్మట, మురళా! ఆయుర్మాదిని మరిగించినది కాదా? అనియెను.

ముర—మీయుర్మాదినిమాటమరిచియుపోయెను. ఉన్మాదినియింకను వినిచియున్నవని చెప్పినచో నాతడు మతియును భయభ్రాంతియు పోవునని భావించి ప్రకాశముగా, ఉన్మాదిని యింక లేదు. ఆమె మరణించినది అనియెను. విజయరాయలు తానాహముతో లేచి నిలువబడి, ఇంక భయమగులేదు. ఉన్మాదుడు నానామృతముల గూర్చియున్నాడు! నేరక పునుపటి విజయరాయలను గాను. ఇప్పటినుండి యు నేను మరణిగాజను అనియెను.

ముర—నాథా! నిన్ను నేనెఱుఁగుదును. నీవే యీనిమజ్జోలుమహారాజ్యమునకు మహారాజుగా నుండుటకు దగినవాడవు.

అప్పు డిరువురును నిర్విచారముగ శయనించిరి. కాని నిద్రించుటలేదు. మహారాజును, మహారాజ్యము నైనవరువారే దా మేమేమి చేయవలయునో యాలోచించుకొనుచుండిరి.

మనుష్యుడే రాకుండు—భగవంతుడు స్వయముగ రాక్షసులను సృష్టించుటలేదు—ప్రవృత్తములే మానవుల దానవులగా మార్చినై చుచున్నవి!

ఇది ముగిసముండము.

శ్యామల

ద్వితీయ భాగము

మొదటి భాగము.

అంకితము

రాజధాని నిన్నటిదిగిన మున నెంతటి సరిమానంద విలాసములో మునిగి పోయి పండనో నేటియుదయమునంద నంతటి దుఃఖపరిపూరితమై యుండెను—ప్రజలవదనములయందు హాసచిహ్నమైన లేదు—మాట లేదు—నగరమందంతటను విషాదచ్ఛాయ యావరించుకొని యుండెను. రాజోద్యోగులు బోధనాపాఠశాలలలో ఉద్ధరించుకొని యుండి గురుచుండిరి. అంగుల లక్షణము సానిటేరియమున పై నికులు దుర్గమునందక్కడక్కడ గుంపులు గుంపులుగ జేరి యేమేమియో మాటాడుకొనుచుండిరి. ప్రజలందఱును భయవిస్మయాకాగ్నిరహృదయులై యుండిరి.

తెల్లవాఱకుండగనే నగరమందలి స్త్రీలింగహమునందును మహారాజమరణవాస్తవ తెలిసిపోయెను. యువరాజు నగరమును విడిచి పలాయితుడై పోయిన సంగతియు నందఱకును తెలిసిపోయెను—ఈ దారుణకృత్యమును గావించినవా యెవ్వరో యెవ్వరికిని బోధపడట లేదు. విజయరాయని ప్రజలందఱును ప్రేమించుచుండిరి—అతని స్వహతుల కెల్లరును ముగ్ధులై యుండిరి. అతనివలన స్త్రీకార్యము జరిగినది యెవ్వరు తెలంతురు? ఇట్టియనుమాన మెవ్వరివ్యాదయమునందును గలుగలేదు. యువరాజు పలాయితుడై పోవుటయేమి? అందునలననే విజయరాములు

నిర్దోషి యని బోధపడుచుండెను. కొలఁదిది నములక్రిందటచే యాతఁడు సభామధ్యమున రామరాయలను భావిమహారాజుని సంభాషించి యుండెను. ఇంతేకాక మహారాజు మరణించినచో యువరాజే మహారాజు కాఁగలఁడు. కాని యిప్పు డాతఁడెవ్వరికొఱకు భయపడి పాటిపోయెను? సగరప్రజ లావిషయముంగూర్చి యేమియు నిశ్చయింపఁజాలక యచ్చట చ్చట గుంపులుగూడి యీసంగతినిగూర్చియే చెప్పకొనుచుండిరి.

ప్రాతఃకాలమునుండియు సభావోహకు లగు రాజోద్యోగులు సగరమంతటను దిరుగుచుండిరి. కొందఱు విజయరాయని ప్రాసాదము నుండి దుగ్గమునకుఁ బోవుచుండిరి. కొందఱు రాజబంధువులయిండ్లకుఁ బరుగులెత్తుచుండిరి. మహారాజు మరణానంతరమున యువరాజు కనఁబడకుండుటచే రాజ్యవ్యవస్థ యెట్లు గావింపవలయునో యాలోచించుటకై విజయరాయలు సభగావించుట కేర్పాటు చేసి యందఱ నాహ్వానించుచుండెను. లెండుజాములై నపిమ్మట పేశమునందలిమాన్యులగువారందఱును సభకు వచ్చియుండిరి. సభారంగము పట్టఁజాలకుండెను. సగరమునందలిప్రజలలోఁ జాలమంది యచ్చటకు వచ్చియుండిరి. సభకు నెచుటనున్నవిశాలప్రదేశమునఁ బదివేలమందిసైనికులు వరుసలుతీరి సాయుధులై నిలిచియుండిరి. అందఱును విషాదభయవిహ్వలులై యుండిరి.

ఆకస్మికముగ వెలుపల జయజయధ్వనులు బయలుదేఱెను. కొలుపుకూటమునకు రాజబిరుదాంకితుఁ డగు విజయరాయలు వచ్చుచుండెనని యందఱకును దెలియవచ్చెను. విజయతాయ లంగరక్షకపరివేష్టితుఁడై యుత్తమాశ్వము సధిష్ఠించి రాజప్రాసాదమునకు వచ్చుచుండెను. ఆతనివదనమండలమున విషాదరేఖ యావరించియుండెను. ఒక్క-రాత్రిలోఁ బదియేండ్లనయను చెల్లిపోయినవానివలె నాతఁ డగపడుచుండెను. ప్రజలారనిమోగమువంకఁ జూచి పితృశురణ దుఃఖముచే

సమాజముగనే యాతఁ డట్లయిపోయెను భావించుకొనుచుండిరి. విజయ
రాయలు మొట్టమొదట సేనాసమీపమునకు వచ్చి నిలువఁబడియెను.
పిమ్మట సేనానాయకులతో సమాదరపూర్వకముగ సంభాషించెను.
తరువాత సశస్త్రితోహిమై సైనికపంక్తులనన్నిటిని దర్శించి వారలతో
మధురసంభాషణముం గావించెను. అంతటి వినయభావమును, సంతటి
సద్భావమును సైనికు లెన్నఁడును జూచియుండలేదు—సైనికు లంద
ఱును విజయరాయని నెప్పుడును శ్రేణించుచుండిరి. కాని యిప్పటివి
జయరాయని చేష్టలవలన వారందఱును ముగ్ధులై మోహమాటికి జయ
జయధ్వనులను పోయెను.

అప్పుడు విజయరాయలు గుఱ్ఱమునుండి దిగి సభామంటపమునఁ
బ్రవేశించెను. కాని యచ్చటసభ్యులెవ్వరును సైనికులవలె నాతనియె
డల సమాదరభావముం జూపుటలేదు. కొందఱుకొంద ఊతనింగూర్చి
జయధ్వనులం జేయుటకుఁ జాలఁబ్రయాసపడిరి. ఎల్లరు నేకగ్రీవముగ
సంగీకరింపఁబడుటనై గొండుజయధ్వను లధోస్తులతోనే యూగిపోయె
ను. విజయరాయ లాసంగతి గ్రహించెను. అతనివదనమునం దప్పుడు
విలక్షణచ్ఛాయ యావించుకొనియెను. కాని యాతఁ డంతలోనే తన
హృదయభావమును హృదయమునందే విలీనముచేసి మెల్లమెల్లఁగ నెం
హాససపార్శ్వమునకు వచ్చి నిలువఁబడియెను—అప్పు డాతఁ డేమిచెప్పు
నో వినవలయు నని సభాసమ లందఱును వ్యగ్రులై యుండిరి. మొట్ట
మొదటఁ గలకలధ్వని నలు దెనలను బయలుదేఱెను. కాని విజయరా
య లేమియో మాటాడుట కుద్యుక్తుఁడై యుండుటచే సంతలో సభా
రంగ మంతయు నొక్కసారిగ నిశ్శబ్దమైపోయెను.

రెండవ ప్రకరణము.

అప్పుడు విజయరాయలు సభవంకఁ జూచి, సభాసదులారా ! మీకోకభయంకరసమాచారముం దెలుపుటకై మిమ్ముల నిటకు రప్పించితిని. భగవంతుఁడు నాశ్చర్యకృష్టముం గల్పించు నని నేననుకొనలేదు. అనునప్పటికి విజయరాయని కంఠము శోకర్థుఁడైపోయెను. ఆతనికిన్న లశ్రీధారాపూరితము లయ్యెను. అది యంతయుం గాంచి సభ్యులు కూడఁ గన్నీటి నాపుకొనఁజాలకపోయిరి. గద్గదస్వరముతో విజయరాయలు మరలఁ దెప్పఁదొరంగెను. “మీ మహారాజఁక లేడు—ఘాతుకులచేతులలో నారెఁడు మరణించినాఁడు—ఆనందమహోత్సవదినముననే నిమిషోల్లూరాద్యమునకు స శసము ఘటల్లినది—ఏమని చెప్పదును ? హృదయము బ్రగ్గజై పోవుచున్నది. ఇంతటి విపరీతము జరగుటకు ముందుగనే నేనేల మరణింపవలె తిని ? ఇతరు లెవ్వరైన మహారాజును హత్యచేసినచో గొట్టివారికిరక్షేదముం గావించి యుండును—కాని—” విజయరాయ లిఁక మాటాడలేదు—శుంగముపై వస్త్రమును గప్పకొని యేడువసాగెను. సభ్యులుకూడ దుఃఖించిరి. అప్పుడు విజయరాయలు మరల, రామరాయలు చాలమంచిజాఁడని మనమందఱము నెఱుంగుమము. ఆతఁ డిట్టి తలంపుతో నున్నాఁడని నేను న్యషమమునందైన దలంచియుండలేదు—ఆతఁడే మహారాజగును. కాని యాతఁడు కాలవిలంబమును సహింపలేకపోయినాఁడు. ఈహత్యగావించినవా రెవ్వరో సభాసదు లందఱును జూచి తెలిసికొనుటకై నేను నాభవనమందిరద్వారముల నన్నిటిని దొరికి యుంచితిని—రంకు ! అంతయు దిలకింపుడు—పామరుఁ డగు రామరాయలు వృద్ధమహారాజు నెల్లు చంపివదియు, నెల్లు భయముచే నగరమును విడిచిపోయినదియు.

‘దెలిసికొందురుగాక!’ అనియెను.

అమాటలాలకించి సభ్యులందఱును భయవిస్మితులై స్తంభితులై పోయిరి. ఎవ్వరు నేమియు మాటాడలేదు. అప్పుడు విజయరాయలు, మహారాజుకళేబర మింకను నట్లే యున్నది. ఆయింటినుండి రామరాయల యింటివఱకు నెల్లు రక్తము చింది యున్నదో చూచెదరుగాక! ఇంతేకాదు—ద్వారపాలకులను బంధించి రామరాయలు మారండిగిని జంపినసంగతికూడ వారివలనఁ దెలిసికొందురుగాక—ఇప్పుడు మీయభిప్రాయ మేమియో చెప్పఁడు! నేను మీకందఱకును జరకాలసేవకుఁ డను—విఘ్నమును నెఱవేర్చఁగలిగినచో నేను చరితార్థుఁడ నగును’ అనియెను.

కొన్నినిమిషములవఱకు నెవ్వరు నేమియు మాటాడలేదు. అప్పుడు సభలోనుండి మంత్రీకుమారుఁ డగువిద్యాధరుఁడు లేచి నిలువఁబడియెను. ఆతఁ డేమి చెప్పినో వినవలయు నని యందఱును నిరీక్షించుచుండిరి. అప్పుడు విద్యాధరుఁడు “సభాసదులారా! ఇట్టి ధర్మసంశయసందర్భమున నిదమిథ మని నిస్థియింపఁగలప్రభావమంత్రి యగు మాలిండ్రి రోగశయ్యయందున్నాఁడు—ఆతనికిఁ బ్రతినిధిగ నేనొకటి రెండుమాటలను జెప్పవలసియుండెను. ఇంతేకాక యువరాజులు లేనిసమయమున నాతనిఁగూర్చికూడ నొకటిరెండుమాటలు చెప్పట యావశ్యకము—నేనాతనికి బంధువుఁడ నని యందఱకును దెలిసినవిషయమే—ఆతనిజీవితములో నాతఁ డెన్నఁడు నిట్టిదుష్కార్యమును జేసియుండలేదు. ఈదారుణవ్యాపార మాతనిమూలమున జరిగియుండలేదు—ఈమహారాజమహావృత్తాంతమును నేనే యాతనికి మొదట వివేదించితిని—అప్పు డాతఁ డతికష్టముతో నామరాత్ములు తన్నఁగూడఁ జంపవలెమో యనుభయముచే సగతమును బరిశ్రమింపవలసినవాఁ డయ్యె

ను. ఇంతియ కాని యాతఁ డిహారుణకృత్యముంగూర్చి యెంతమాత్రము నెఱుంగఁడు ' అని చెప్పి యూహించెను.

అప్పుడు సభ్యులలోఁ గొందఱు , ఈసంగతి మొట్టమొదట నీకెట్లు తెలిసినది ? నీవెట్లు యుహించావో ? తెప్పితివి ? అప్పు డాతఁ డెట్టి యవస్థలో నెచ్చటనున్నాఁడు ? ' అని ప్రిశ్నించిరి. కాని విద్యాధరుఁ డు కమల కపాయమునచ్చునను నుద్దేశముతో , నీనిప్పు డిప్పిన్నల కన్నీటిని బ్రతుక్తురము చెప్పజాలను. కాని యాతఁ డిహార్య చేయ లేదనిమాత్రము ఘంటసప్తముగఁ దెప్పఁగలను. విశేషించి యిప్పు డాతఁడు మహాకాంతినాఁడు—రాజశాసనవిషయంబున నాతఁడు తగినయేర్పాటులనుగూడఁ గావించి పోయినాఁడు—ఆతఁడు పోవునప్పుడు ప్రధానమంత్రి యస్వస్థుడై యుండుటచే నన్నుఁ బ్రధానమంత్రిగను సర్వాధ్యక్షునిగను నియమించియున్నాఁడు ' అనియెను. ఆమాటల నాల కించి యందఱును బరిహసింపనారంభించిరి. అందువలన విద్యాధరుఁడు సందఱును సనిష్టము కలిగెను. అప్పుడు సభామధ్యమునఁ గోలాహలము వుట్టెను. ఒకరితో నొకరు మాటచూపించుచున్నది. స్పష్టముగ నేమాటలును వివచ్చుటలేదు.

అంతరిము సభ్యులు పోయి రాజభవనమును దిలకించిరి ; ద్వారపాలకులవలన నెల్లసంగతులను తెలిసికొనిరి. తుదకు యువరాజే దోషి యని నిర్ధారణచేసిరి. అప్పుడు రాజబంధువులలో వృద్ధుఁ డగు సదాశివరాయలు సభ్యులనుజేసించి , యువరాజు దోషియై పలాయితుఁ డైపోయినాఁడు—మహారాజసింహాసన మిప్పుడు శూన్యమై యుండఁగూడదు—ఇప్పుడు మహారాజకుమారుఁడగు విజయరాయలీ మహారాజగుఁగాక ! ' అనియెను. సభ్యులందఱును జయజయధ్వనులను జేయఁబడిరి.

అసమయమున విద్యాధరుడు మూలమున నున్నప్పుడు ముందుతో
 “నభాసమలారా! యనరాజు సింహాసనమును వీడిపోయినాడని మీ
 రు చెప్పవచ్చును—సత్యము బయలుపడువఱకు—ఆతఁడు దోషి య
 నియే మీకు పరిగణింపవచ్చును—కాని యాతఁడు లేనప్పు డాతనిదే
 వియగు—అతనికి బట్టమహిషి యగు సరళ గర్భమునం జనించు శిశు
 పుత్ర కీరాజ్యసింహాసనము చెందవలసి యుండును—తండ్రిచేసినదోష
 మొనరి సంతానమునకు వర్తింపదు—ప్రసవించువఱకు సరళయే మహా
 రాజ్యగా నుండుట న్యాయము.” అనియెను.

ఆతని మాటలను బాఠించువా రెవ్వరును లేరైరి. సభ్యుల
 లోఁ గోలాహలధ్వనులు బయలుదేఱెను. విజయరాయ రెవ్వరి యను
 మతిని నిరీక్షింపక తనకుఁదానే సింహాసనము నధిష్ఠించెను. ప్రజలంద
 టును జయజయధ్వనులం గావించిరి. వెలుపల సైనికులుకూడ జయ
 ధ్వనులం జేయసాగిరి. అప్పుడు విజయరాయలు సభ్యుల సంబోధించి
 “మహారాజ మరణశోక సూచకముగ సగరమునం దొక నెలవఱకు ను
 త్సవములు నాఁపివేయవలయును—అంతరిము పూర్ణాభిషేకమహోత్స
 వము జరుగఁగలదు. నామహిమలు ముగియించి కర్తవ్యకార్యము
 లం దేమతీయుండక ప్రజల బిడ్డలం బాలిం బరిపాలింతు నని శపథము
 చేయుచున్నాను. మహారాజును హత్యగావించిన రామరాయలకు మర
 ణదండనము గావింపవలయును. ఆతనిఁబట్టి యెప్పుగించిననానికి లక్షని
 మ్మములను బహుమానముగ నొసంగుచున్నాను. విద్యాధరుడు రా
 జసభలో బహిరంగముగ రాజుర్రోహమును జుర్రొల్పి యున్నాఁడు.
 కావున నాతనిని బట్టి కారాగారమునం దుంపవలయును. పిమ్మట నా
 తనిం గూర్చిన విచారణము జరుగఁగలదు. ఇంక సభ చాలింతము
 గాక!” అనియెను.

జయజయధ్వనులతో సభముగిసెను. రాజభటులు విద్యాధరుని బంధించి తీసికొనిపోయిరి. అప్పుడు గాననియగు శ్యామల జనమును, పోయినందున వచ్చి సభాగంగా బ్రవేశించి కరతాళములుచైచుచు, నేను—నిమ్రోలు అప్పుడు మహారాష్ట్రమణిని—నేను—క్షేమగంగా యేను? ఎమిగంగా? నన్ను మఱచిపోయితిరేమి? నిమిర్రోలుగిగిని? నీవు—నిమిర్రోలుగిగిని? అనియెను.

అకస్మికముగా నీవు—నిమిర్రోలుగిగిని—భయపరికంపితుడై గద్దెపెన్వరిముతో, ఎట్టిదనియెను! ఈ ముగ్ధుని బట్టి బంధింపుడు' అనియెను.

అప్పుడు శ్యామల వికటహాసము చేయుచు, వలదు—వలదు—వలదు—గాక్షమిగా!—కూర్కగాక్షమిగా! అని కేకలు వైచుచు, వికటహాసము చేయుచు, నీవు—నిమిర్రోలుగిగిని—గుట్టెలుగట్టి

మూడవ ప్రకరణము.

మూడుమాసములు గడచిపోయెను. రామరాయల సమాచారమేమియుఁ దెలియుటలేదు. విద్యాధరుఁ డాతని కృత్రివ్రాతను బంపజాలకపోయెను. విజయరాయలు సింహాసనము నధిష్ఠించిన దిగమునందే విద్యాధరుఁడు కారాగారమునం దుంపఁబడియెను. సర్వదా రాజభటుల కావలియం దుండవలసినచుట్టచే నాతనికిఁ దప్పించుకొనిపోవుట కవకాశము కలుగుట లేదు—అర్థియాశయును లేదు. అందుచే రామరాయలకును విద్యాధరునకును బరస్పరము సమాచారములఁ దెలిసికొనుట

కుఁగాని కలిసికొనుటకుఁగాని యవకాశము లేకపోయెను.

భర్తృవియోగముచే సరళ రేయుంబనలు కన్నటిలో మునిగి
 తేలుచుండెను. రామరాయలు వెడలిపోవుచున్నప్పుడు తన తేమసమా
 చారిములం దెలుపుచుండెడి నని చెప్పియున్నాఁడు—కాని మూఁడు
 మాసమునైనను నాతఁడెట్టిసమాచారమును దెలిపియుంజలేదు. ఆమె
 దుఃఖ మనునిమిషముచు వర్ణించుచునే యుండెను. ఇంతేకాక సరళ యి
 వ్వకు గాజధానియందుఁగూడ లేదు. ఆమె గాజధానియందున్నవోఁ
 బ్రజల కామెయం నిభిమానము కలుగునను నుద్దేశముతో మురళ
 యాలోచనము ననుసరించి విజయరాయ లామెను దూరమునఁ గేతకీ
 దుర్గమునం దుంచెను. అచ్చట సరళ కేవలము పశుళ మాత్రము సహా
 యముగ నతిదుఃఖము ననుభవించుచు నివసించి యుండెను. నిడుబ్రో
 లురాజ్యమునకు మహారాష్ట్రమువలెను సుఖంపవలసిన యామె యిప్పు డ
 చ్చట దీనురాలింబోలి దుఃఖముల పాలై యుండెను. అందుకొక కామె
 దుఃఖించుట లేదు. స్వామిపాదదర్శన మింక లభింపదేమో యనియే
 యామె దుఃఖము. సరళి యేకాంతముగఁ దనస్వామికొఱకు బిగ్గటగ నే
 డుచుండును. ఇట్టి దుఃఖసమయమునం దామె సందఱును విడిచివైచి
 రి. కేవలము పశుళ యొక్కతెమాత్రమే మామెతోఁ గష్టసుఖముల నను
 భవించుచుండెను. పశుళ యామె నెన్నియోవిధముల నూటపించుచుం
 డెను. కాని సరళమాత్రము తేఱుకొనుటలేదు.

నిష్కలంబగు నాకేతకీదుర్గమున సరళ యొకకుమారునిఁ గనియె
 ను—ఎవ్వని శుభోదయసమయమున రాజ్యమంతయు నానందోత్సవ
 ములతోఁ దులదూఁగవలసి యుండెనో యాతని జననసమాచారమే
 యెవ్వరికిని తెలియకుండఁ బోయెను. తెలిసికొనుటకైన నేవ్వరును బ్ర
 యత్నింపలేదు. సరళి తనచిన్నికుమారుని నొడియందుంచుకొని పరమా

మూ.డవప్రకరణము. పెట్టకొని యేడ్చుచుండెను—ఆమె కిక్కడ
దంజీవికముగో నెట్టిప్రయోజనమును లేదు—అశయును లేదు—గో
రికయును లేదు—అశిశువులక్క నామె కిక్క దిక్కిమియును లేదు. వ
కు? యప్పు డామెచేతులను బట్టకొని యశ్శిజలంబులఁ దుడుచుచు
“సఖీ! కష్టములు కలకాలము నుండఁబోవు—అనశ్యముగ రామగా
యలు తిరిగి వాఁగలఁడు—అతఁడే విశుబ్రోలురాజ్యమునకు మహాగా
జగును—ఎప్పటివలె నాతఁడు నిన్నుఁ బ్రేమించి యాదరించును” అని
యెను.

సరళి వకులనూటల కెట్టిప్రత్యుత్తరము నీయలేదు. కేవల మా
మెకన్నులనుండి దుఃఖాశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండెను. ఆమె య
ప్పుడు తలయూచుచు “సఖీ! వకుళా! నాకిట్టిభాగ్య మిక్కలేదు.
ఇట్టి సందిగ్ధసమయమునఁ బ్రధానమంత్రియగు నాపితామహుఁడు మర
ణించినాఁడు—నాతండ్రి కారాగారమున బద్ధుడై యున్నాఁడు—ప్ర
జలందఱు నుదాసీనులై యున్నారు—ఇక నాస్వామికి సహాయు లె
వ్వరు? నాక్లియశ లేదు” అనియెను.

మురళిసుఖమునకుఁ బరిమితి లేదు. మురళియాశ లన్నియును
ఫలించినవి. మురళి యిప్పుడు మహారాజైనది. ఆమెకు దానదాసీ
జనులును, సఖులును లెక్కలేకుండ నుండిరి. ఆమెవిలాసములు వర్ణనా
తీతములై యుండెను. ఆమెసామర్థ్యముచకవధిలేదు. అమెయే యిప్పుడు
మహారాజై యున్నది. విజయరాయ టామెచేతులలోని కీలుబొమ్మయై
పోయెను. అధికసుఖానందనిమగ్నయై మురళి, దుఃఖిని యగుసరళి మా
టయే మఱివియుండెను. సరళి యనునామె యీప్రపంచమునందున్న
దనుమాటయే యామెకుఁ దెలియకుండఁ బోయెను. మురళి తన ప్రాసా
దమున నిత్యోత్సాహములతోఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెను. ఆయుత్స

వతరంగములలో నొకనిమిషమైన దుఃఖని యగునరళకు స్థానము లేకుండుబోయెను.

విజయరాయలు మహారాజైనపిమ్మటఁ గ్రామక్రమముగఁ బ్రజలండఱును విభ్రాంతిమూలకమైన తమయకృత్యమునకు వగవ సాగిరి. విజయరాయని రాజుగాఁ జేసిపప్పటియానంద మిప్పుడు వారికి లేదు. ప్రబలవరాక్రమముతోఁ జండశాసనుడై, మహారాజగు విజయరాయలు ప్రవర్తించఁదొడంగెను. ప్రజావీక్షనము ప్రారంభమయ్యెను. విజయరాయలు తాను సింహాసనము నధిరోహించుకాలమున నెట్టి శపథములం గా వించెనో యవి యన్నియు నిప్పుడు విపరీతములై పోయెను. విజయరాయని హృదయము నిరంతరము దారుణాగ్నిజ్వాలాభీలమై మండిపోవుచుండెను—కాని యాబాధంగూర్చి చెప్పకొనుటకుఁదావులేదు—చిగ్గరగనొక్కసారి యేడ్చుటకైన నవకాశములేదు—ఆయగ్నిజ్వాలలఁ జల్లార్చుటకైన నుపాయము లేదు—అసహనీయంబగునట్టి యాతనను లోలోపల నానందే యనుభవింపవలసి యుండెను. కాని యాతఁడు దాని నెఱుఁగింపఁగలడు ?

అందుకొక కాలము సురాపానమునుజేయ నారంభించెను. ఇతఁ యెంబవ లాతని కదేపని—నిరంతర మాతనిప్రాసాదము నృత్యగీతములతో మొరసిపోవుచుండెను. దేశదేశములనుండి యందగజైలగు వారాంగనలు నిత్యమును రావింపఁబడుచుండిరి—విజయరాయల కిప్పుడు రాజకార్యములపై మనసు లేదు—రాజభండారమును రెండుచేతుల వ్యయపెట్టుచుండెను.

ప్రధానమంత్రి యావఱకే మరణించెను. పూర్వపు రాజోద్యోగులలోనొక్కరు నిప్పుడు లేరు. వారిస్థానములయందు, నీచులును, ఉచ్ఛతులును. అఙ్ఘలును, విలాసనీయులును నగువారు ప్రతిస్థింపఁబడి

రి. దినదినమును ధనము కావలసివచ్చుచుండెను. అందుకొఱకుఁ బన్నులు వృద్ధియయ్యెను. ప్రజలు దరిద్రులై పడరానిపట్లం బడుచు రామరాయలం దలంచుకొని మఃఖంప సారంభించిరి. ప్రభాసపరిషత్సభ్యులందఱును మహారాజుగు విజయరాయనిచే నిరింతర మవమానింపఁబడుచుఁ దమయజ్ఞానమునకై సిగ్గుపడుచుఁ గ్రమముగ యువరాజుకొఱకు శోకింపసారంభించిరి. కాని యిప్పు డేమియు నుపాయము లేదు. దుర్దాంతుఁడును బరాక్రమవంతుఁడు సగువిజయరాయని నెదురించుట కెవ్వరికి సామర్థ్యమున్నది ?

ఎంతటి వినోదములలో మునింగినను, ఎంతసరాపానము చేసినను విజయరాయని హృదయసంతాపము తీరుట లేదు. ఆతనిహృదయ మెప్పుడును జ్వలించిపోవుచుండెను. ఇంతేకాక వృద్ధమహారాజు ప్రేతరూపమును ధరించి యాతనికన్నలయెదుటఁ దనరికొత్త హృదయముం జూపి యేమేమో శపియించుచున్న ట్లాతనికిఁ బొడకట్టించుండెను. ఇట్టి భయంకరదృశ్య మెప్పుడు నాతనికిన్నల కగపడుచునే యుండెను. కాని నేయుంబవలు మురళి తనరాక్షసబలము నాతనిహృదయమునం దావేశింపఁజేయుచుండెను. అట్లే కానిచో నిశ్చయముగ నావిజయరాయ లీపాటికిఁ బిచ్చివాడై పోయియుండును.

ఇంతేకాక యరణ్యశిబిరమునం దాతఁడు కాంచినభయంకరప్రస్థము దినదినమును నాతని కగపడుచునే యుండెను—నిరింతరమును శ్యామల కృపాణపాణిమై యాతనిపార్శ్వములందిరుగుచున్నట్లే యాతనికి గోచరించుచుండెను—నిత్యమును విజయరాయని సయనోపరిభాగమున మృత్యుదేవత నాట్యము చేయుచున్న ట్లుండెను—ఆతని యాజ్ఞచే జే శమునందలి పిచ్చివాండ్రొందఱును గారాగారమునం దుంపఁబడిరి—నిరపరాధియగు దీనబాలికలు శ్యామల యచు ననుమానముచేఁ గారా

గారమునం దుంపఁబడిరి—కొందఱు బాలికలు చంపఁబడిరి. రమణీమణులరక్తవాహినులచే రాజధాని దూషితమైపోవుచుండెను—కాని, శ్యామలమాల్యము మరణింపలేదు—ఆమె దొరికినలేదు—ఎవ్వరికి నామె యగపడను లేదు.

శ్యామలకొఱకు విజయరాయలు కోయలపల్లెలయం దనేకములగునత్యాచారములఁ జేయింపసాగెను. ఇంతచేసినను విజయరాయని హృదయమున శాంతి యుదయింపలేదు. ఆతఁ డప్పుడు దేవీమందిరమునం గాంచిన సన్న్యాసిని వెదకించుట కారంభించెను. రాజ్యమంతటను నాసన్న్యాసిని బట్టుకొన వలయు నని యాజ్ఞ ప్రకటింపఁ బడియెను. ఎక్కడ నేసన్న్యాసి దొరికినను బట్టుకొని రాజధానికిఁ దీసికొనివచ్చుచుండిరి; వారి ననేకవిధముల దండించి ముద్రలువైచి కారాగారములం దోడ్చుచుండిరి. మహారాజునకు వారిని విచారించుట కవకాశమే లేక యుండెను. దేశమునందంతటను నిట్టిదారుణకృత్యములవలన నశాంతి కలిగెను. సన్న్యాసులు, బ్రాహ్మణులు, ధర్మపరాయణులు మొదలగు వారిని హింసించుచుండుటవలన రాజ్యప్రదలందఱును విజయరాయనియెడల నసంతృప్తులై పోయిరి—కాని యుచాయ మేమియును లేదు—రామరాయ లెచ్చట నుండెనో యెవ్వరికిని చెలియుట లేదు.

నాలుగవప్రకరణము.

—

ఒకనాడు మంచినమయమును గనుపెట్టి రాజోద్యోగి యొకఁడు విజయరాయనియొద్దకుఁ బోయి “ మహారాజా ! చాలమందిసన్న్యాసు

లు కారాగారమునం దుంపఁబడియున్నారు. ఒకసారి దయచేసి చూడ వలయును. మీరుచూచియే తెలిసికొనవలసియుండెను.” అనియెను. అప్పుడా య కారాగారమునొద్దకుఁ బోయెను. అప్పుడు చాలమంది సన్న్యాసులు బంధింపఁబడియుండిరి. మహారాజు వారిందఱను బఠి ట్లించెను. అందొక్కనిని నాతని దృష్టి పడియెను. అప్పుడు విజయ గాయ లాతని గుఱుతుపట్టి చెంతినున్న యుద్యోగిం నూచి, “ఈసన్న్యా సింవక్కఁ దక్కినయందఱను వదలివేయుము! నేనెవ్వరికొఱకు నిరీక్షిం చుచుంటినో యాతఁడు దొంగనాఁడు. ఇత సన్న్యాసులను బట్టుకొన నక్కఱలేదు” అనియెను. కొలఁదిసేపటితోఁ దక్కిన సన్న్యాసుల కం దఱకును విడుదల కాఁబడియెను. అందఱును దమశ్రమనివాసములకు వెడలిపోయిరి.

మహారాజుచే నిరూపింపఁబడిన సన్న్యాసికూడ వారితోఁగలసి వెడలిపోజూచెను. కాని యొక ప్రతీహతి యాశనిచ్చింది “అయ్యా! నీవు పోవలదు—ఆఁగుము” అనియెను.

సన్న్యాసి—ఏమి? ఎందుచేత?

ప్రతీ—చిన్నంచుమఱి మహారాజు పెట్టెనది.

సన్న్యాసి—నేను బోగనుదాసను గానే!

ప్రతీ—బాగుగ మాటాడుము! కానిచో బ్రాహ్మణుడవని యూరకుండను.

సన్న్యాసి—అవును—అట్లయినచో నూగకుండెదను.

తక్కినసన్న్యాసు లందఱును విడుదలయి పరువార విజయ గాయ లొద్దకుఁ బోయిరి. అందఱును నావల నొకొఱకు నిరీక్షించియుండెను! అప్పుడు సన్న్యాసి మహారాజుముగ మాటాడవల యును” అనియెను. అందఱు సబకుండి వెడలిపోయిరి. అప్పుడు విజ

యగాయు సన్న్యాసియొద్దకుఁ బోయి 'మీరు సన్న్యాసుఁగుదురా?' అనియెను.

సన్న్యా—ఎఱుఁగుదును—మీరిప్పుడు నిడుఁబ్రోలురాజ్యము నకు మహారాజులు—

విజ—మీరు చెప్పినట్లే యైనది.

సన్న్యా—అవశ్య మట్లే కావలయును—జ్యోతిశ్శాస్త్ర మె న్నఁచును ససత్యముకాదు—

విజ—మీరెన్నాళ్లనుండి యీచెఱసాలయం దుంటిరి?

సన్న్యా—ఎన్నాళ్లు నీభటులు నన్నిందుంచిరో యన్నాళ్లు నుంటిని.

విజ—నరే. ఇక మీరు కారాగారమున నుండనక్కఱలేదు. అతిగౌరవముతో మిమ్ము రాజసభయం దుంచెదను.

సన్న్యా—మీదయ.

విజ—మీమూలమున నింకను నెన్నియో సంగతులను చెలిసి కొనఁ దలఁచియుంటిని.

సన్న్యా—అచుగుము! శక్తికొలఁది చెప్పెదను.

విజ—మీరు చెప్పినట్లు జరిగినది.

సన్న్యా—అది యగపదుచునే యున్నది.

విజ—మీమందిరమున నేనొకబాలికను జూచియుంటిని.

సన్న్యా—కౌను.

విజ—ఆమె మీతనయా?

సన్న్యా—కాదు.

విజ—ఆమె యెవ్వరు?

సన్న్యా—ఎప్పుడైన నచ్చి యామె చేవీమందిరమునఁ బూజ

చేసికొనుచుండును.

విజ—ఆమెకూడ నాకొకభవిష్యత్ఫలముఁ జెప్పి యున్నది. అదికూడ ఫలించునా యేమి ?

సన్న్యా—ఆసంగతి నేన్నెట్లు చెప్పఁగలను ?

విజ—మీరు నాకొక కించుక శ్రమపడవలయును. మీరు గృహగణనము చేసి నేను మహారాజు నగుదు నని చెప్పతిరి—అట్లే యైతిని—నేన్నెట్లు మరణింతునోకూడ గణించి చెప్పవలయును.

సన్న్యా—మహారాజా ! మేము మృత్యుగణము చేయఁబోము.

విజ—ఇదియొక్కటియుమాత్రము చూడవలయును.

సన్న్యా—చూడకున్నచో ?

విజ—మరణపర్యంతము మీరీకారాగారమునం దుండవలసి నదే.

సన్న్యా—సరే—ఉండుము ! గణించి చూచెదను.

అని చెప్పి సన్న్యాసి నేలపై నొకపుల్లతోఁ గొన్నియంకెలను పైచి లెక్కించుచుఁ గొంతసేపై నతరువాత “ మహారాజా ! ఏస్త్రీచే తను మీరు చంపఁబడరు ” అనియెను.

విజ—సరే ! తరువాత ?

సన్న్యా—ఏపురుషుని హస్తమునందును నీకుఁ జూపు లేదు.

విజ—కావచ్చును. ఇంకను జూపఁడు !

సన్న్యా—ద్వంద్వయుద్ధమునం దక్క నిన్నెవ్వరును జంపఁజాలరు.

విజ—అట్లయినచో నాకేమియును భయము లేదనుకొనియె డను.

సన్న్యా—అవును.

విజ—నేనెన్నార్కు మరణంతును ?

సన్నా—ఒకసంవత్సరములోపలఁ గానవచ్చును—కానిచోఁ బదునొక డేండ్ల లోపలనైనఁ గానవచ్చును. ఇరువదియొకటవ వత్సరమునకు లోపల నైనఁ గానవచ్చును.

విజ—నేనాఁడుగాని చేతులలో మరణింపకుండుట స్థిరమేకద ?

సన్నా—ఔను—పురుషహస్తమునందుఁగూడ నీకు మరణము లేదు. ఇదియును సత్యమే.

విజ—అట్లయినచో నాకెట్టిభయమును లేదు.

సన్నా—ఎంతమాత్రమును లేదు.

విజ—నేను మీవిషయమై చాలసంతసించితిని. మీకేమి కావలయునో కోరుఁడు !

సన్నా—మహారాజా ! సన్నాసిని, నాకేమి కావలయును ?

విజ—మీకుఁ జాల శ్రమయిచ్చితిని. ఇంక మీరు నేవచ్చగమియాశ్రమమునకు దయచేయవచ్చును.

సన్నాసి వెడలిపోయెను. విజయరాయలు పరమానందముతోఁ సంతుష్టమునకుఁ బోయి మురళి కీయానందసమాచారము నెఱింగించెను. ఇరువురును మహానందమున మునిగియుండిరి.

చదవప్రకరణము.

మురళీధర్మని బయలు దేలుచున్నది. గిరిశృంగమునుండి గిరిశృంగమునకు వేణువు ప్రయాణము చేయుచున్నది ; పల్లెలనుండి పల్లెలకుఁ బోవుచున్నది. ఒకసంవత్సరమునకుఁ దరువాత మరల వశభాజమురళి

కోయలచిత్రాగ్రహమునకు బరుగు లెక్కుచు న్నది. మరల నిప్పును కోయలలో గోలాహలధ్వనులు బయలుదేరెను. అందఱును దేవీమందిరాభిముఖు లైరి. ఎల్లయెడల జయధ్వనులే—అంతటను గోలాహలము.

కోయలందఱును దేవీమందిరమునకుఁ బ్రయాణమై గుంపులు గుంపులుగ నచ్చటకు వచ్చి చేరుచుండిరి. ఈసారి తప్పక యుద్ధముగ నని వారందఱును బరమోత్సాహముతో నొక్కచో గుమిగూడి యుండిరి. చిరకాలమునుండి వారికి యుద్ధమున కవకాశము కలుగుట లేదు. ఎవ్వరు నిరంతరము యుద్ధస్థియునో, ఎవ్వరు పరస్పరకలహములచే నిరంతరము రక్తపానములఁ గావించుచుండునో యట్టికోయలకు వసరా జవతరించి నప్పటినుండియు యుద్ధవిగ్రహములు లేకుండఁజోయెను.

ఈసారి యుద్ధము కానవచ్చును. ఈసారి యుద్ధము కొఱకే వసరాజు బారివందఱును నాహ్వానముచేసి యుండెను. కేవలము వారిందఱు నీసారి తప్పక యుద్ధము కావలయు నని తలంచుకొనుచుఁ బరమోత్సాహముతో దేవీమందిరమునకు వచ్చుచుండిరి—ఈసారి కోయపల్లెలలో యుద్ధముచేయఁ దగిన వీరుఁ డొక్కఁడైన లేకుండ నందఱును యుద్ధసన్నద్ధులై దేవీమందిరము నొద్దకు వచ్చుచుండిరి. ఈసారి తప్పక యుద్ధము జరగును.

కాని యెవ్వరితో నెచ్చట యుద్ధముజరుగునో యానంగతి వారి కెవ్వరికిని దెలియుట లేదు. కాని వసరాజు వారికిఁ బ్రభువు—వసరాజే వారికి సేనానాయకుఁడు—వసరాజే వారికి రక్షకుఁడు—వసరాజే వారికిఁ బ్రత్యక్ష దైవము!—అట్టివసరాజు వారిని బిలిపించెను—అందువలననే వారందఱును వచ్చుచుండిరి. వసరాజు వారిని చూచి

జ్వాలలయం దులుకుఁ డని యాజ్ఞాపించినను బరమోత్సాహముతో
వారందఱు నట్లు చేయఁగలరు.

ఇంకను నోయ లెన్వరును దేవీమందిర సమీపమునకు వచ్చి
యుండలేదు. ఇప్పు డాదేవీమందిర ప్రాంతము జనశూన్యముగనే యుం
డెను—ఎక్కడను మానసం చారమే లేదు—అప్పు డాదేవీమందిర
ద్వారమునం దొక బాలికామణి కూర్చుండి వీణవాయింతుకొనుచు నీవి
ధముగఁ బాడుకొనుచుండెను.

“ కోకలం బూరికయ పాడుకొనుచు నుండె ;

పలుకు పలుకున సుస్వరం ♦ బాలయుచుండె ;

స్వలహరిలోన సమృతంబు ♦ గురియుచుండె ;

అమృతంబున మెంతో మాధుర్య ♦ మగుచునుండె ;

ఇట్టి సమ్మేళనం బగు ♦ శుండుకొలకు ?

ప్రేమకొలకుఁ బ్రేమకొలకుఁ ♦ ప్రేమకొలకు—

*

*

*

హృదయపథమున నెల యుదయించు లేమి ?

కలశవాణి మిన్నుంది ♦ తొలఁకు లేమి ?

తలఁపుఁదరగలగమి నరిఁదల్లు లేమి ?

మెఱపుఁదరగలు మిలమిల ♦ మెఱయు లేమి ?

ఇట్లుటనా పరంపర ♦ లెంచుకొలకు ?

ప్రేమకొలకుఁ బ్రేమకొలకుఁ ♦ ప్రేమకొలకు—

*

*

*

రాసమండలములో ♦ రాధికారమణి

బాలకృష్ణుని లీల ♦ భావించి సొగసి

తెన్నయత్వంబుచే ♦ దన్నుదా మఱచి

సుఖయించుచుండఁగాఁ ♦ సూపోపలేక

పట్నదస్వరముతో ♦ యూంకరించెదత్తు

మతిలేడటే నీకు ♦ మల్లికా వల్లి ?

*

*

మమత గ్రమ్మినదమ్మ ♦ మధురరూపమునఁ

దెలివి దప్పినదమ్మ ♦ దివ్యతేజమున

మధురమోహనునిపై ♦ మనసు నిల్పుటయే

యపరాధ మౌనటే ♦ యలిసీమతల్లి ? ” —

ఆమె యీవిధముగా నేకాకినియై వాడుకొనుచుండెను—అకస్మి
కనుగఁ దన పాటలలోఁ దానే ఘగ్గియై తన్నుఁ దానే మఱచిపోవు
చుండెను. కొంతసేపటి కొకసన్నాసి మెల్లమెల్లఁగ వచ్చి యాబాలిక
వెనుకభాగమున నిలిచియుండెను. అట్టియవస్థలో నామె నాతఁడు పిలు
చుటకు సాహసింపఁజాలక పోయెను. అతఁడుకూడ నామధురవీణాగాన
మునకు ముద్దుఁడై కొంతసేపటివఱకు నిశ్శబ్దముగ నట్లే నిలువఁబడి
యుండెను. అట్లు కొంతసేపైన తరువాత నాసన్నాసి, ‘అమ్మా!’
అని శిలించెను. బాలిక యులికిపడి సన్నాసి వంకఁ దిరిగి చూచి, ‘మీ
రెప్పుడు వచ్చితిరి ?’ అనియెను.

సన్నాసి—ఇప్పుడే—నీవిప్పుడు మిగుల మధురముగ వీణావా
దనము గావించుచుంటివి.

బాలి—నా కేమియుఁ దోచునప్పుడు వీణావాయించుకొనుచుం
దును—ఇక నేమి చేయుదును ?

సన్నాసి—ఈమాటల కేమి ? నీతో మాటాడవలసిన పనియు
న్నది—నీకుఁ దోచినట్లే నీవు చేయుట మంచిదా ?

బాలి—మీకిదివఱకే చెప్పియుంటిని. నేనట్లు చేయఁజాలను—

సరకు మాటయిచ్చితిని. విశేషించి నాకట్టికోరికయును లేదు.

సన్నా—రామరాయని కొఱకు—సరళ కొఱకు—నిడుబోయి
లురాజ్యము కొఱకు—ప్రీతికారము కొఱకు—నీవీకార్యమును జేసి
తీరవలయును—నీవు తోడుపడకుండునచో రామరాయలకు మరల రా
జ్యము వశునను నాశ లేదు.

బాలి—నేను నిడుబోయిలురాజ్యమునకు మహారాజుని గావల
యునా ?

సన్నా—ఇది పరమేశ్వరుని సంకల్పము !

బాలి—పరమేశ్వరుని సంకల్పమైన గానవచ్చును—కాని నా
కుమారత్రయే మట్టిసంకల్పము లేదు.

సన్నా—అట్లయిన నేమిచేయుదువు ?

బాలి—చిరకాల సన్నాసినినై యిట్లే యరణ్యములఁ దిరుగు
చుందును.

సన్నా—నీవు రామరాయలను బ్రేమించుట లేదా ?

బాలి—ఆప్రేమ మీ కెట్లు తెలియును ?

సన్నా—రామరాయలు దుర్లభుఁడని తోచినన్నాళ్ళు నాత
ని కొఱకే పరితరించితిని. ఆతఁడు సులభుఁడై యున్నప్పుడు పరిగ్రహిం
చుట కేల నఱవోచించెదవు ?

బాలి—అప్పటికి నేను సరళను జూచియుండలేదు—నావలె
నింతగాఢముగ నాతని నిరకొకరు ప్రేమించియే యున్నారని నాకప్పటి
కిఁ దెలియదు—ఇంతియకాక యాతఁడు నన్ను బ్రేమించుచుండెనో
లేదో నాకుఁ దెలియదు—తండ్రీ ! మీరు నేను దుర్బలహృదయ నని
భావించుచున్నారా ? మాటిమాటికి నాహృదయమును గలఁగించుచు
నన్ను బ్రలోభురాలిగాఁ జేయవలదు.

సన్నా—నీవు సరళను బ్రేమించుచుంటివి—రామరాయలను గూడఁ బ్రేమించుచుంటిని. ఆయిరువురు నిష్పక్ష కష్టములలో మునిగియున్నారు. నీవించుక ప్రియత్నించిచో పాడెక్ష్టము లన్నియును వదలిపోగలవు—నీవితమాత్రము చేయవలదా?

బాలిక మఱియేమియు మాటాడ లేదు. అప్పుడు సన్నాసి, మరల, నీవు నిడుబ్రోలుమహారాజ్ఞివి కావలదు—యద్ధానంతరమున నీక రామరాయలను జూడవలదు. నిగ్గానువ్యం బగు నేగిరిగహ్వరము. నక్ష సను బోయి యోగాభ్యాసము చేసికొనుచుండుము!’ అనియెను.

అప్పటికిని బాలిక మాటాడలేదు. సన్నాసి మరలఁ దీవ్రము. గ : సరే! ఇప్పు డేమిచేయుటకు నిశ్చయించుకొంటివి?’ అనియెను.

బాలి—మీరు నాకెప్పు డేమి చెప్పినను జేయుచునే యుంటిని. పిచ్చిదాననై నిడుబ్రోలు పోయితిని—పిచ్చిదాననై విజయరాయని భయపెట్టి వచ్చితిని—ఎంతటి దుస్సహముగ నున్నను రామరాయలతోఁగలసి మెలంగుచుంటిని—తండ్రీ! ఇక నేను సహింపజాలను. నేనందఱి స్త్రీలవంటిదానను గాను—నాకంతటి మనోద్ధామ్యము లేదు. ఈహృదయతాపముచే నాలో నేనే మండిపోయెదను గాని యితరుల మనోధనము నవహరింపజాలను—మీరు స్త్రీహృదయము నెఱుంగజాలరు. మీకెట్లు తెలియును? స్త్రీలై చివోఁ డెలిసినవగుదురు?—స్త్రీలై మనసునిండ నెవ్వరినైనఁ జేరింపినచో మీ కప్పుడు తెలియును. ఇతర స్త్రీలవంటిగా—వల నేనుబ్రాగ్యమును వదిలుకొనియుండును—విద్యలను విడచి—మందును, ఇంత ప్రియత్నముచేసి—ఇంతయాయానపడి—నాకు మీరంతటి విద్య నెందులకు నేర్పితిరి?

అని యాబాలిక యేడ్చుచు సంతలోనే కన్నీటిని దుడుచుకొని

‘ ఇంతచేయఁదలఁచుకొన్నవారు నన్నాసరళయొద్ద కెందులకుఁ బంపితిరి ? ఆమెచు బాడకున్నచో నాకింతటి యాతనయే కలుగకుండ నుండును ’ అనియెను.

సన్న్యా—అమ్మా ! విధివిధాన మట్లున్నది. ఇప్పుడు రామరాయలకోటకు, సరళకోటకు నాయాజ్ఞను బాలించుట నీకుఁ గర్తవ్యము.

బాలిక యేమియును మాటాడక యేమివసాగెను.

సన్న్యా—నీకును రామరాయలకును వివాహము కావలయును. అనంతరము నీవు రాణివి కాకున్నను సరియే—యుద్ధానంతరము న నీవెవ్వరికి నగపడకుండ సంతర్హిత వగుదువు గాక !

బాలి—అట్లెవ్వరు చేయఁగలరు ? హృదయమున కంతటిదైర్య మెక్కడ నున్నది ?

సన్న్యా—అట్లయినచో నాపరిశ్రమయంతయు నిర్భక్తముగఁ జూపవలసినదే ?

బాలి—ఇప్పుడు—వివాహముతో నావశ్యక మేమున్నది ?

సన్న్యా—ఆవశ్యకమున్నది—కోయలు వసరాజునాజ్ఞను దమ ప్రాణములనైన వినియోగించి పరిపాలించుచున్నమాట సత్యమే—కాని సుశిక్షితు లగునిమఁబోలునైన నికులు వారిపైఁబడి నుటామాచుచున్నప్పుడు వారు వెనుకండు నై పకమానరు. ఆకోయలందఱును శ్యామలను గాలికావతారముగ భావించి నేవించుచున్నారు. శ్యామలా ! నీవు రామరాయలను బెండ్లియాడినచో నన్ను కోయలందఱును నీకోటకు రామరాయలను దమవానిగా భావించి యారేణి పక్షమునఁ దమ ప్రాణములనైన సర్పించి పోరాడుటకు సంసిద్ధులై యుండుదురు.

శ్యామల—తండ్రీ ! మీరు నన్ను జిన్నపిల్లనుగా భావింపుచున్నారా ? నన్ను నిమఁబోలురాజ్యమునకు మహారాజ్ఞగాఁ జేయును

డ విడువదలచుకొన లేకా ?

సన్న్యా—అట్లే ! నేనేమి చేయుదును ? ఇది విధివిధానము !

శ్యామ—ఈసారి—కడసారి—దేవిసన్నిధి ప్రతిష్ఠ చేసి చెప్ప
చున్నాను. మీరెంత నన్న నిర్బంధింపవలదు.

సన్న్యా—నరే !

అప్పుడాయితరులు మెల్లమెల్లగ దేవీమందిరమునఁ బ్రవేశి
శించి తలుపులను మూసికొనిరి.

ఆజ్ఞాపకకర్తము.

—:౦:—

ఆ దేవీమందిరమునకు వెనుకభాగమునం దనతిదూరమున నొకవ
రోవరము కలదు. ఆసరోవరతీరమున రామరాయ లొక్కఁడును గూర్చు
చుండి చింతించుచుండెను. ఒకసంవత్సరము గడచిపోయినది. అతనికి
సరళవృత్తాంత మేమియును జెలియుట లేదు. వేటకానికి భయపడి
సంచరించుచున్నహరిణమువలె నాతఁడు సంవత్సరమునుండి ప్రాణభయ
ముతో మహారణ్యమునఁ బరిభ్రమించుచున్నాఁడు. అతనికి బట్టుకొను
టకై విజయరాయలు నలుదెసలకును సైనికులను బంపి యుండెను. రా
మరాయలను జంపుటకై కొందఱుఘాతుకులు గుప్తచరులై తిరుగుచుం
డిరి. రామరాయల కొక్కచో స్థిరముగ నుండుట కవకాశము లేకండఁ
బోయెను.

రామరాయలు రాజధానిని బరిత్యజించి పలాయితుడై తిరిగి
తిరిగి భద్రారణ్యమును జేరెను. అప్పుడు దేవీమందిరసాన్నిధ్యమున
నాతనికి వచరాజదర్శన మయ్యెను. వచరా జాతని దుఃఖచరిత్రము నాల

కించి క్షతుణాభుడై యాతని కభయమొసంగెను. అది మొదలు వారి రుపుడు నాప్తమిత్రులై యుండిరి. వనరాజు రామరాయల సంరక్షణము నకై తగిన యేర్పాటుల నన్నిటిని గావించెను.

ఒకవత్సరము గడచిపోయినది. రామరాయలకు మరల రాజ్యము లభించుననునాశ యెంతమాత్రము నగపడుటలేదు. అతడు వనరాజును బాగుగ నెఱుంగెడు. అప్పుడప్పుడు గాని తఱచుగ నాతనికి వనరాజుదర్శనము లగుటలేదు. నలునా జెక్కడకు బోవునో యెప్పుడు విచ్చునో యాతనికి యెఱిగలేదు. వనరాజు రామరాయల నొకచోటి నుండి మఱి ఒకచోటికి బంపించుచుండెను. అట్లెందులకుఁ జేయుచుండెనో రామరాజులకుఁ దెలియుటలేదు; తన నిమిత్తమై వనరా జెట్టి ప్రయత్నములఁ జేయుచున్నదియును దెలియుట లేదు. రామరాయ లెప్పుడైనఁ దనవృత్తాంతముంగూర్చి చెప్పవలయు నని ప్రయత్నించినప్పుడు వనరాజు మురళీగానముచేయుచు నాతని మఱపించివైచుచుండెను. రామరాయ లాతనిమధురగానమున ముగ్ధుడై పోవుచుండెను. ఆమధురసంగీతములో నాతడు తన రాజ్యమును, దనప్రియురాలగు సరళను—తన యదృష్టమును సమస్తమునుగూడ మఱచిపోవుచుండెను.

ఈవిధముగా నొకసంవత్సరము జరిగిపోయినది. అతని కుషాయముతోఁచుట లేదు—నిరంతరము ప్రాణభయశంకితుడై యుండెను. ఇంక నాతఁ డేమి చేయఁగలడు? ఎక్కడకుఁ బోఁగలడు? ఏమిచేయుటకును స్థిరపఱచుకొనఁజాలకయుండెను—అతనిహృదయము సర్వదా సరళకొఱకుఁ బరితపించుచుండెను. అతఁ డామెను బ్రాణములకంటె నెక్కుడుగఁ బ్రేమించుచుండెను—అట్టిసరళ—ముగ్ధబాలికాసదృశ యగుసరళ—శత్రుమధ్యమున నెట్టి కష్టముల ననుభవించుచుండెనో యాతనికిఁ దెలియుటలేదు. తండ్రియగు విద్యాధరుఁ డామెను రక్షింపఁగ

లుగురా ? ఆతఁడు తన కెట్టి సమాచారమును బంపుట లేదేమి ? రామరాయ లెప్పుడైన వనరాజు నీవిషయములంగూర్చి ప్రశ్నించినప్పుడు వనరాజు “ సరళ డ్డేమముగ నున్నదను సమాచారము వచ్చినది ” అని చెప్పుచుండును—ఇంత మాత్రముచే నాతని హృదయమున కూటట కలుగునా ?

సరోవరతీరమునఁ గూరుచుండి రామరాయ లనేకవిధములఁ జింతించుచుండెను. ఆతని యాలోచనల కంతము లేదు. అప్పు డాస్మికముగ నాతనివెనుకభాగమున నెవ్వరో వచ్చి నిలువఁబడిరి. ఆనీడ సరోవరజలంబులఁ బ్రతిబింబించుచుండెను. రామరాయ లులికిపడి వెనుదిరిగి చూచెను—ఆతఁడు వనరాజు !

రామ—వనరాజా ! సరళడ్డేమవాగ్త లేమైనఁ దెలిసినవా ?

వన—సరళాదేవి డ్డేమముగ నున్నదని తెలియవచ్చినది.

రామ—ఈమాటనే యెన్నాళ్ళచుండియో వినుచుంటిని—ఇంతమాత్రముచే నాకు సంతోషము లేదు.

వన—నీకుఁ గుమారుఁడు కలిగినాఁడు.

రామ—సరళ కెట్టి కన్యమును గలుగలేదు గద ?

వన—లేదు—అట్టి దేమియును లేదు—కాని యామెకు నుఖము లేదు—ఆమె కేతకీదుగ్గమున నిర్బంధింపఁబడి యున్నది.

రామరాయలు చాలనేపటివఱకు మాటాడఁజాలకపోయెను. కొంత సేవటి కాలఁడు “ వనరాజా ! ఈప్రపంచమున నీకంటె నాకెట్టి బంధువులును లేరు. నాకు రాజ్యముపై స్నేహియాశయును లేదు. నాయొద్ద దాఁఫవలదు—ఆశపెట్టుకొని కన్యపడుచుండుటకంటె హతాశుఁడ నగుటయే మేలు.

వన—మహారాజా ! నేనుమాత్ర మూరకుంటినా చూమి ?

రామ—మిత్రమా ! కోపము వలదు—నాహృదయావస్థను గ్రహించినచో నీవిట్లు మాటాడవు.

అని పలుకుచు నాతఁడు వనరాజుకంఠమును గొఱిలించుకొని దుఃఖించుచు “ ఈప్రపంచమున నాకు నీకంటె సహాయు లెవ్వరును లేరు—రాజ్యముతో నాకుఁ బనిలేదు—సింహాసనముతోఁ బ్రయోజనము లేదు—సరళాదుఃఖవిమోచనముం గావించి నన్ను బ్రదికింపుము! ఆమె నాకంటఁ బడునట్లు చేయుము ! మేమిరువురము నీయరణ్యమునం దొకకుటీరమును నై చుకొని బీభీతుము ! ” అనియెను.

వనరాజునకును గన్నుల నీరు నిండిపోయెను. కాని యాతఁడు కన్నీటి సడఁగించుకొని “ ఆమెను దీసికొనివచ్చుటకు యుద్ధముకంటె వేఱొండు పాపయ మేమియును లేదు. మహారాజా ! ఇక్కఁ గొలఁదిదిసములుమాత్రమే యోషిక పట్టుము. నేనంతయును సంసిద్ధము చేసితిని. ఒకటి రెండుదినములలో ముప్పదివేలమందితోయలు యుద్ధసన్నద్ధులై యీ దీప్తిమందిరమునొద్దకు వచ్చెదరు. వారందఱు మీకొకటఁ బ్రాణము నై న సర్పించుటకు సంసిద్ధులై యున్నారు—కాని—

రామ—అది యేమి? వేగముగఁ జెప్పుము !

పం—కోయల కొకపిచ్చిబాలిక యున్నది.

రామ—శృంగారములయీ ?

పం—బ్రాహ్మణము. ఆమెను గోయలందఱును దమదేవతగ భావించుచుండురు—మీరాపిచ్చిదానిని బెండ్లి యాడవలయును.

రామ—ఎందులకు ?

వన—ఆమెను బెండ్లియాడినచోఁ గోయలందఱును మీకొకటఁ దమప్రాణముల సర్పింపఁగలరు.

రామ—అట్లు చేయక తప్పదా ? పిచ్చిదానితో వివాహమా?

ఇది నామూత్రవివాహమే—అందులకు నేను సమ్మతించెదను—సరళకొఱ కేపని చేయుమన్నను జేయుదును.

వన—మహారాజా ! మీరు సరళాదేవి సంతగాఁ బ్రేమించుచుంటిరా ?

రామ—నీవెవ్వరినైన నెప్పుడైనఁ బ్రేమించియున్నావో నాసంగతి నీకుఁ దెలియును !—నాహృదయమునందలిప్రేమభావమును నీశ్లోకగ్రహింపఁగలవు ?

ఆకస్మికముగ వనరాజునయనము లశ్రుజలపూరితము లయ్యెను—ఆతని నఖిశిఖవర్షంతమును సర్వాంగకములును గంపించిపోవుచుండెను; రామరాయ లాతనిం జూచి “ ఇది యేమి ? వనరాజా ! నీవు దుఃఖించుచున్నావు ? ” అనియెను.

వన—లేదు—నాకన్నలలో నేదియో నడినది.

ఇట్లు చెప్పి వనరాజు రామరాయలతో మఱిమాటాడకుండ సర్వగముగ నటనుండి వెడలిపోయెను. రామరాయలు విస్మితుడై చాలసేపటివఱకు నాతని వంకనే నిరీక్షించుచుండెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

ఇంచుమించుగ ముప్పదివేలకోయలు యుద్ధవేషధారులై వచ్చి దేవమండరమునకు నలువంకల శిబిరములలో విడిసి యుండిరి. అప్పుడచ్చట నొకమహానగరము వచ్చి వాసము చేయుచున్నట్లుండెను. వారితో మూడునాలుగువందల యేనుగులును, నైదాఱువేలగుత్తములును వచ్చియుండెను. ఒకటిరెండుమాసములకు సరిపడినయాహారపదార్థములును

శ్యామలకూడ వారియొద్ద నుండెను. అంతవఱకు నెట్టి విచారమును లేదు.

అప్పుడు వనరాజు స్వయముగ వచ్చి కోయలశిరములఁ దిరుగుచు నెవ్వరెవ్వరై పనులం గావింపవలయునో యాజ్ఞాపించుచుండెను. యుద్ధవిద్యాశిక్ష లగు వారికి యుద్ధవిద్యల నేర్పుచుండెను ; అస్త్రములు లేనివారి కస్త్రముల నొనంగుచుండెను ; మందిరమునకు వెనుక నున్నయంతర్భవనమునం దాతఁడనేకాయుధముల నిక్షేపించియుండెను. ఇప్పుడతఁడు వారలకు సర్వసేనాధ్యక్షుడై యుండెను.

అసభ్యులగు నయ్యారణ్యకు లింతకుఁ బూర్వము యుద్ధవిద్యయన్న నేమియో యెఱుంగక యుండిరి. కాని వారు మిగుల సాహసులు—బలిష్ఠులు—పరాక్రమవంతులు—యుద్ధమనిన వారికి భయము లేదు—వనరాజునధీనమునందుండుటచే నిప్పటికి వారు పరాక్రమవంతులును యుద్ధవిద్యానిపుణులు నైయుండిరి. వారెన్నఁడు నింతమంది యొక్కచోఁ జేరియుండలేదు. ఇన్నియాయుధములుకూడ వారియొద్ద నొప్పుచును లేవు. వనరాజశిష్యమున, వనరాజబోధనమున, వనరాజుని రిశ్రమమున వారిచ్చటికిఁ బరమపరాక్రమశిష్యులగు సైనికులుగఁ బరిణమించిరి. వనరాజెవ్వరికేమి కావలయునో యిచ్చుచుండెను—ఎవ్వరికేమి నేర్పవలయునో నేర్పుచుండెను.

వారందఱు నిచ్చటికి వచ్చి యేడుదినములైనది. కాని యొక్కడకుఁ బోవలయునో యెవ్వరితో యుద్ధముచేయవలయునో, యెందుకొఱకు యుద్ధయాత్రచేయవలయునో యెవ్వరికిని దెలియదు. క్రమముగ నందుఁ గొందఱు నిశుఁబోలునై సైనికులతో యుద్ధముచేయవలయు ననియు, విజయరాయనిఁ బదచ్యుతునిం గావించి రామరాయని నాస్థానమునందు నిలుపవలయు ననియు గ్రహించిరి. అందువలన వారియంతా

హా మిగుమడించెను. విజయనాయలు పరాక్రిమవంతులగుపై నికులగో
వచ్చి తమపరివ్రాసదేశముల బ్రేవేళించి గ్రామముల దోచియు, గృ
హములదగుల బెట్టియు, దుర్బలబాలికాబాలకస్త్రీపురుషశిశుహత్య
లని గావించి యుండెను—ఆతని దారుణకృత్యములు దుస్సహములై
యున్నను నింతవఱకు సవరిహార్యములై యుండెను. వారందఱు నిట్టి
పత్తులనందుచుండియు వనరాజు నాళ్లు లేకుండుటచే నతి కష్టముతో నిం
తవఱకు గాలము గడపుచుండిరి. ఇప్పటికి విజయరాయనికి దగినశిక్ష
చేయుట కవకాశము తిట్టించుటచే నారందఱును బరమోత్సాహము
నందుచుండిరి.

దేవీమందిరమునుండి చిరిపరిచితంబగు మురళీధ్వని విసనచ్చు
చుండెను. వనరాజు మురళి—యమునాతీరమున వేణుగోపాలకృష్ణుని
మురళీమధురగానము నాలకించి వ్యాకులితహృదయ లగు గోనబాలిక
లు తమతమ గృహములను వదిలి యెల్లు పరుగెత్తుకొని వచ్చిరో యట్లే
వనరాజువేణుధ్వని నాలకించి కోయలందఱును దమతమకార్యములను
బరిత్యజించి యతిత్వరతోముగ వచ్చి మందిరసమ్ముఖమున వరుసలుతీరి
నిలుచుట కారంభించిరి—ఎంతటి యపూర్వదృశ్యము! అంతరాంతర
మునను బంక్తి పంక్తిని గోయలు యుద్ధవేషాలంకృతులై నిలువఁబడి
యుండిరి. నారు తమతమ చాయకులచార్వమున వీరదర్శముతో నిలు
వఁబడి యుండిరి. ఒక్కొక్కదఱ మొక్కొక్క విధముగ నుండెను. సై
న్యమంతయు సమచతుష్కణంబగు చతుర్భుజవ్యూహముగఁ గూర్చు
బడి యుండెను. దళమునకును దళమునకును యోధులకును యోధున
కును సమమ వ్యవధాన మగపడుచుండెను.

ఈసమస్త సైన్యమునకు నుభయచార్వముల సంతరాంతరము
లుగ సజ్జారోహిణులను, సైన్యమున కంబోకును శైనుక సలంకృత ;

గజయాధమును నిలువఁబడి యుండెను. అందఱుచు కూడ నసంతకరణే యంబులఁ దెలిసికొనవలయు నను నుత్సాహముతో వేగిరపడుచుండిరి. మందిరద్వారము తెఱవఁబడియెను. అలంకృతులగు నిరువురు కోయబాలకులు పతాకాహస్తయై వచ్చి యాపైస్యమున కగ్రస్థానమున నిలిచి యుండిరి. కోయలందఱు నావనరాజు విజయపతాకం గాంచి గగనవిదారణంబులగు విజయధ్వనులం జేయసాగిరి. వారిజయధ్వనులు కాననమునందలి నిశ్శబ్దభావమును భంగపఱచుచుఁ జాలదూరము వఱకును బ్రతిధ్వనించుచుండెను. అప్పుడు వనరాజు రామరాయల హస్తమును బట్టుకొని మెల్లమెల్లగ దేవీమందిరమునుండి యీవలకు వచ్చెను. కోయలందఱు నొక్కపెట్టిన నత్యుత్సాహముతో జయధ్వనుల నారంభించిరి.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

అప్పుడు వనరాజు దేవీమందిరసోపానములపై నిలువఁబడి తన దక్షిణహస్తము నెత్తి “సోదరులారా! మరల సంవత్సరమునకుఁ దరువాత మిమ్మిచ్చట సమావేశము గావించితిని—ఈసారి నిజముగ యుద్ధముకొఱకే—వెనుకటిసారి మీకేవిషయముం గూర్చి బోధించితిను” యందుకొఱకే మిమ్మందఱ నిప్పు డిచ్చటి కాహ్వనము గావించితిని—నిజుఁబోలు రాజ్య మిప్పుడు విపత్తులలో మునిగియున్నది. విజయరాయ లిప్పుడు తనతండ్రిని జంపి సింహాసనము నాక్రమించినాడు—అతఁడు మన కెట్టి యపకారములను జేసియున్నాడో—చేయనున్నాడో—మీకందఱకును దెలిసిన విషయమే—ఇప్పుడు మీసమ్ముఖము

న మీ సాహాయ్యము నేక్షించి నా పార్శ్వమున నిలువఁబడియున్న యీ మహాపురుషుఁడు న్యాయముగ—సత్యముగ నిమఁబోలు రాజ్యమునకు మహారాజు—”

“మహారాజునకు జయమగుఁగాక!” అని యందఱును జయ జయధ్వనులఁ గావించిరి. అప్పుడు వనరాజు మరల “న్యాయముగ సింహాసనము నధింపవలసిన యీ మహారాజు దీనునివలె దేశత్యాగియై తిరుగుచున్నాఁడు. ఈతఁ డిప్పుడు మీ సాహాయ్యమును గోరుచున్నాఁడు—సోదరులారా! ఈ సమయమున మీరీతనికి సాహాయ్యము చేయవలదా?” అనియెను. ఎలుడెనలనుండియు “ప్రాణముల సర్పింతుము—మహారా జాక్షయై ప్రాణముల సర్పింతుము—దురాత్ముఁ డగు విజయరాయనిఁ బదభ్రష్టునిఁ గావించుము!” అను ధ్వనులు బయలుదేలి యయ్యరణ్యము నంతను సమాందోళితముగఁ జేసినై చును.

విమ్మట వనరాజు “నగువుడు! మహాదాతమును బోయి యాపాపాన్నిని క్షించి నిమఁబోలు సింహాసనమున సీధర్మమూర్తిని నిలుపువము—అరణ్యరాజ్యముచు నిష్కంటకముగఁ జేయుదము” అనియెను.

“మహారాజా! నమ్రము!—ఇంకను నాలస్య మెందులకు?—ఇప్పుడే బయలుదేలి పోవుదము” అను నుత్సాహ పూరితధ్వనులు సేనలనుండి బయలుపెడలెను.

మరల వనరాజు “మఱియు సీయవరాజు మనవాఁ డగుటకు గురుదేవుఁ డగు శౌరవానందస్వామి యాజ్ఞానుసారముగ మనశ్యామల సేన బెండ్లియాడుట నిష్ప్రపంచున్నాఁడు—నిమఁబోలు రాజ్యమునకును మనకును నింతవఱకు విజరాజుని మూలమున గర్భశత్రుత్వ మేర్పడినది—ఇప్పు డీయవరాజు మూలమున నదియంతయును నిహ్వలము

అయే కాళ విశేషించి పరస్పరము శాశ్వతబంధుసంబంధ మేర్పడగలదు—అందుకొకటే యాయువరాజు మనశ్యామలను వివాహము చేసి కొనుట కంగీకరించి యున్నాడు. ఇంతటినుండి మనశ్యామలయే నిమః బోలురాజ్యమునకు మహారాజ్యమణి కాగలదు” అనియెను.

“ శ్యామలాదేవికి జయ ! శ్యామలాదేవికి జయ ” అను ధ్వను లంతటను బ్రతిధ్వనింపసాగెను.

కోలాహలధ్వను లడగిన విమ్మట వనరాజు “ పాత్రకాలము న శ్రీశారదానందస్వామివారు శ్యామలతోఁ గలిసి యామందిరమున సాక్షాత్కరించెదరు. రేపు దేవీసమ్ముఖమున మీసమక్షమున శ్యామ లావివాహము జరగును. కళ్యాణోత్సవానంతరమున మనమందఱమును గలసి జగన్మాత నారాధితము—తరువాతనే విజయయాత్ర—ఇంక మీతో విశేషముగఁ జెప్పవలసిన దేమియును లేదు. ఇన్నదినములనుండియు నేను మీరుపదేరించిన యాయుధవిద్య సఫలమగుచుట్లుగ మీరు దురాచారుఁ డగు విజయరాయని శిక్షించి పదభ్రష్టుని జేయఁగలిగినచో నాసకలపరిశ్రమలును స్ఫూర్తములు కాఁగలవు. ఇది మొదలుగ మీకు నేను సర్వసేనాధ్యక్షుఁడను గాను—ఇప్పటినుండి యాయువరాజే మీకందఱకును సర్వసేనాధిపతి—మీకందఱకును మహారాజు—ఎల్ల విధముల నీతినియాజ్ఞల శిరిసావహించుచు నందఱును బ్రవర్తింప వలయును—నేనిప్పుడు రహస్యముగ నిమఃబోలుచగరమునకుఁ బోయి విజయరాయని గూఢతంత్రముల గ్రహించుచుండెదను. మీరందఱు నీమహారాజు ననుసరించి రెండుదినములకుఁ దరువాత దండయాత్రకు బయలుదేఱవలయు నని నేను వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు.” అనియెను.

అంతలో నామువ్వుదివేలమందికోయలును దేవీమందిరసమ్ముఖమున మోకాళ్ళపై నిలువఁబడి చేతులనెత్తి యేకగ్రీవముగ “ఓజగ

న్నాతా! మేమిప్పుడు నీసన్నిధిని శపథము చేయుచున్నాము—యుద్ధమున శత్రువుల జయింతుము—కాదేని మరణింతుము—కాని యుద్ధక్షేత్రమునుండి పిటికిపందలమై వెనుదిరుగఁబోము, అని బిగ్గఱగఁబలికిరి. అనంతరము వారంతును లేచి నిలువఁబడిరి.

అప్పుడు రామరాయలు, “సోదరులారా! నేను చిరకాలముమీకు ఋణస్థుఁడనై యుండెదను—నమయమైనప్పుడు నాకృతజ్ఞతను వెల్లడించెదను” అనియెను.

“మహారాజునకు జయమగుఁగాక!” అనుధ్వనులు దశదిశల నిండిపోయెను. ఆనాటిరాత్రియే వనరా జామందిరమును బరిత్యజించి నిడుఁబోలుపురాభిముఖుడై బయలుదేఱెను. పోవునప్పుడు రామరాయలొత్తనిం జూచి “మిత్రమా! ముందుగ సరళసమాచారమును దెలిసికొనుము” అనియెను. అప్పుడు వనరా జాతనిం జూచి “నాకీమాట చెప్పవలయునా?” అనియెను.

మఱునాటియుదయమున శారదానందస్వామి శ్యామలతో దేవీమందిరమునఁ బ్రత్యక్ష మయ్యెను. చిరకాలమునకు గురుదేవునిం దర్శించి కోయలందఱు నానందధ్వనులఁ జేయనారంభించిరి. ఆనాడే కోయలందఱునమక్షమునను దేవీసమ్మృఖమున యువరాజునకును గోయలశ్యామలకును వివాహమయ్యెను. ఏమోగాని పిచ్చిశ్యామల పెండ్లివేళనేమియు మాటాడలేదు. వివాహమైనతరువాత నామె గోయలలోఁగలిసి యాడుచుఁ బాడుచుఁ దిరుగ నారంభించెను. ఈవివాహమహోత్సవమునఁ గోయ లనేకవిధముల నాడుచుఁ బాడుచుఁ నానందించిరి.

మఱునాడు శారదానందస్వామి మహాసమారోహముతో దేవీపూజ గావించెను. ఆసమయమునఁ గోయ లనేకబలిప్రదానములం గావించి జగన్నాథుని బూజించిరి. అనంతరమందఱును సురాపానము

గావించి యానందోన్మత్తులై యాపగలును రాత్రియు నానందముతోఁ గడిపినై చిరి. పరిధిసమునఁ బ్రాతఃకాలముననే వారందఱును శిబిరముల విడిచి నిఘ్రజోలుదండయాత్రకు బయలుదేరిరి. శ్యామలమౌనముతో నొక్కచో నిలువఁబడి వారి ప్రయాణసంరంభమును చిలకించుచుండెను.

ప్రయాణసమయమున రామరాయలు శారదానందస్వామికి న ముక్కురించుటకై వచ్చెను. అప్పుడు స్వామి యాతని నాశీర్వదించి “వత్సా! పొమ్ము! యుద్ధమున విజయుడవగుము! శ్యామల యిచ్చుటనే నాయుద్ధ నుండును. ఈపిచ్చిదానిని మహారాజ్ఞగాఁ జేయవలయునని తోచినప్పుడు నీవీమెను దోహ్దాని పోవచ్చును” అనియెను. రామరాయలు మౌనముతో స్వామికి నమస్కరించి కోయసైన్యముతోఁ గూడ యుద్ధయాత్ర గావించెను.

తొమ్మిదవప్రకరణము.

సన్న్యాసి చెప్పినమాటలవలన మహారాజగు విజయరాయలు నిశ్చింతుడై యుండెను. ఆతని హృదయమునందున్న భయంకరబాళి కామూర్తి యంతర్హిత యైపోయెను. ఆబాలిక హస్తములయందు మఱిగింతు నేమోయను సందేహము వదలిపోయెను. ఇంక సాతనికి భయంకరస్వప్నములు తోచుటలేదు. కాని పితృహంతకుని హృదయమున శాంతి యెట్లుండును? పితృహత్యామహాపాపపూరితం బగు హృదయమున నెట్టి యగ్నిజ్వాలల ప్రజ్వరిల్లుచుండునో దానిని జల్లార్చుటకు నమర్థమగు జల మీప్రపంచమునం దెచ్చటను లేదు. విజయరాయల నందఱప్రేమాదములో మునింగి యాతూతనను మఱచిపోవలయునని భూదుచుండెను. సురాపానాఢ్యులవలన నొడలుమఱచి యాదుశ్శు

హాపరితాపమును మఱచిపోవలయు నని ప్రయత్నించుచుండెను—కాని యాపరితాపమును మఱచిపోవుట యెట్లు?

మహారాజ్ఞయై మురళ సకలదుఃఖముల నొక్కసారిగా మఱచి పోయెను—విలాస సాగరతరంగముల నీచుచు నామె తిన్నఁ దానే మఱచియుండెను. ఈప్రపంచమున దుఃఖమనిగాని, కష్టమనిగాని, యొకటి యున్నదను జ్ఞానమే యామెకు లేకుండఁ బోయెను. ఘట్టిపది మొదలుగ నెట్టికోరిక నామె తనహృదయమునఁ గ్రమక్రమముగఁ జెంచి పోషించినదో యట్టికోరిక యిన్నాళ్ళకు సఫలమైనది. కేవల నామ మాత్రముచే నామె మహారాజ్ఞయై యుండలేదు. విజయరాయలు రాజ్యమును జూచుకొనుట లేదు—ఆతఁడు నిరంతరము నామోదవిలాస నిమగ్నుడై యుండెను. అందుచే మురళయే యిప్పుడు మహారాజు—ఇతరులపై నధికారమును బ్రదర్శించుటయం దెట్టిసుఖమున్నదో కేవలము మురళ కొక్కతెకే తెలియును. ఆమె సుఖమునకుఁ బరిమితి లేదు—పోలికయును లేకు.

కాని సుఖము మిగులఁ జంచల మైనది—ఆకస్మికముగ మురళ సుఖాకాశమాన దుఃఖమేఘోదయ మయ్యెను. మురళ శాంతిపూర్వ హృదయమున నశాంతి యావరించుకొనియెను. సరళ కుమారునిఁ గన్నదను సంగతి మురళ వినియెను. మురళకు సంతానము లేదు. సరళ కట్టి భాగ్య మెందులకు? తనకు లేనిది యితరులకు లభించినది—ఇక మురళ యెట్లు సహింపఁగలదు? ఇతరులయినచోఁ గొంచెము సహింప వచ్చును—కాని సరళ పుత్రవతియైనది! మురళ దీప్తి నెట్లు సహింపఁగలదు?

ఆనందప్రవాహమున మునిగి తేలుచున్న మురళ సరళవృత్తాంతమునే మఱచిపోయినది—ఇప్పు డామెకుఁ బుత్రజనన మైనదని విన్న

తోడనే మురళ కుతస్సహభంగ మయ్యెను. అప్పు డామె తనలో “అది యింకను బ్రదికి యున్నదా?—అట్లు బ్రతికియున్నంతవఱకు నాకు సుఖము లేదు” అనుకొనియెను.

ఏమి మురళా! సరళ సీమార్గమున కెన్నడును గంటకముగ నుండలేదే! ఇతరులను దుఃఖిపెట్టుట యెట్లో యామెకుఁ దెలియనే తెలియదే! ఆమెమూలమున నెట్టి యల్పకీటమునకైన నవకారముకలుగుట కవకాశము లేదే! మురళా! అట్టి సరళస్వభావ యగు సరళను మార్గకంటకముగను, సుఖాంతరాయముగను భావించుచున్నావేమి?—

సరళ కుమారునిఁ గన్నదనుమాట విన్నప్పుడే మురళ హృదయానందమంతయు సంతర్భిత్తిమై పోయెను. ఏమూలనుండియో వచ్చి యామె హృదయాంతరాళమునం దొకమహానలజ్వాల యుదయించి పరిజ్వలింపసాగెను. ఆదుస్సహాగ్నిజ్వాలలచే నామెహృదయము మండుకొనిపోవుచుండెను. అన్నదామె “ఎంతవని జరగినది? ఇంతకష్టపడి చేసినప్రయత్న మంతయుఁ దుదకు ధ్వంసమైపోయినది! ఈవిధముగా సరళయే మహారాజుమైనది—ఇంతేకాదు—మహారాజ మాతకూడ నైనది—నాకింకను నొక్కకుమారుడైనఁ గలుగలేదేమి? సరళకే ముందుగఁ బుత్రోదయ మయ్యెను—ఆతఁడు మహారాజుగను. ఆమెకొడుకే మహారాజైనచో నేనప్పుడు బానిసకంటె నధమురాలనై పోవుచును—సహింపఁజాలను—ప్రాణములతో నింక సహింపఁ జాలను” అని యనుకొనియెను.

మురళ మునుపటి మురళకాదు. ఒకసంవత్సరమునకుఁ బూర్వ మొకప్పు డామె యెట్టిదురాలోచనలలో మునిగియుండెనో యిప్పుడు మరల నట్టియాలోచనములతో దినదినమును గ్రుంగిపోవుచుండెను. క్రమక్రమముగ నామె వదనమండలమునఁ గాలమేఘచ్ఛాయ యావ

రించుకొనుచుండెను. మరల నవ్వులును విలాసములును భోయినవి.

దానదాసీజనులు భయముచే నామెయెనుట బడుట మానుకొనిరి. సఖులు చనవుతో మాటాడుటకు వెఱచుచుండిరి. మురళి యెవ్వరితోడను మాటాడక తనలోఁ దానే విచారించుచుండెను.

పదియవ ప్రకరణము.

మురళి కిప్పుడు తలచుగ మహారాజదర్బన మగుట లేదు. ఆతఁడు ప్రమోదోద్యానమున వారాంగనా పరివేష్టితుఁడై వారి యాటచాటలలోఁ బ్రొద్దులుపుచ్చుచుండెను. మురళి యాతనికి రెండు మూఁడు సారులు వార్తనంపెను. కాని యాతఁ డంతఃపురమునకు రాలేదు. ఆతనితో నాలోచింపకుండఁ బనిచేయుట మంచిది కాదు—ఇతరకార్యముల విషయమున మురళి స్వామియాలోచనమునకు నిరీక్షించుట లేదు. కాని యిప్పటి తన హృదయతాపము నడఁగించుకొనుట కేమి చేయవలయునో యాతనితో నాలోచింపక తప్పినదికాదు—అందుచే మురళి విజయరాయని కనేకపర్యాయము లంతఃపురమునకు రమ్మని వార్తనంపెను. కాని విజయరాయలు విలాసనిమగ్నుఁడై యున్నాడు—మురళింజూచుట కాతని కవకాశము లేకుండెను.

అప్పుడు మురళి క్రోధపరవశ యయ్యెను. ఆమె భయభావము శతగుణాధిక మగుచుండెను. అందుచే నామెయే స్వయముగఁ బ్రమోదోద్యానమునకుఁ బోవుట కుద్యుక్తురాలయ్యెను. ఆమె వచ్చుచున్న దని తెలిసి రాజపార్శ్వవర్తులు భయముతో నుద్యానమును విడిచిపోయిరి. నాట్యస్త్రీలందఱును దాఁగుకొనిరి. పరిచాకలు భయప

కంపితమై పోయిరి. ఈప్రపంచమున నెవ్వరికి నింతగ భయపడరు. మురళ యుద్ధానమునకు వచ్చి చూచునప్పటి కందఱును దాఁగి యుండిరి. మహారాజు మధ్యపానము తలచే సగము చచ్చి యుండెను. ఆతఁడు సంజ్ఞాహీనుడై పడియుండె ననుట యత్యుక్తి కానేరదు.

ఇది యంతయును జూచి యసహ్యముతో నభిమానముతోఁ గ్రోధముతో గర్వముతో మురళకూడ నించుమించుగ నున్నట్లు రాలై పోయెను. మురళ భర్తయొద్దకు వచ్చి బలవంతముగ నాతనిని నిటు నటు దొరలించి పిలిచెను. అప్పుడు విజయరాయ లతికష్టముతోఁ గన్నులను విప్పి “కాదంతరి! మధ్యపాత్రమును దెమ్ము” అని యస్పష్టముగఁ జలికెను. మురళ యింకఁ గోపము నడచుకొనఁ జాలక “విజయరాయా! నీవంతవల కధఃపతితుఁడవై పోయితివా?” అనియెను.

మురళవాక్యములు శీతలతమతుషారశీకరములం బోలి విజయరాయని హృదయమునఁ బ్రవేశించెను. భయముచే నాతని మైకము నిమిషముతో వదలిపోయెను. ఆతఁడు లేచి కూర్చుండి విస్ఫురిత నయనములతో మురళవంకఁ జూడసాగెను.

ముర—తండ్రిని జంపి సింహాసనము నధిస్థించుట యిందు కొఱకా?

భయముచే గడగడ వణకుచు విజయరాయలు “ఊరకుండుము! ఊరకుండుము! ఎవ్వరైన వినిపోయెదరు!” అనియెను.

ముర—ఇంకను ద్రాగుబోతనై పశువువలెఁ బడియుండుము! అదియే మేలు!—అట్లయినచో నీనగరమునందలి ప్రతిగృహమునకును నేనే స్వయముగఁ బోయి పితృహత్యచేసి రాజ్యమును సంపాదించిన పాపాత్మున కేమైనదో, ఎవ్వరియధోగతి సంపాదించినదో, యాపాప

మున కేటిప్రాయశ్చిత్త మైనదో—యందఱును వచ్చి చూడఁడని చెప్పడును.

విజ—మురళా ! నీపాదములఁ బట్టుకును—ఊరకుంచుము !

ముర—ఎట్లుఁరకుండఁగలను ? నీవంటి బుద్ధిహీనున కిట్టిశిక్ష కాకయుండినచో జ్ఞానము కలుగదు.

విజ—నేనేమిచేయువలయునో చెప్పుదు ?

ముర—లెమ్ము ! ఇచ్చట నితరు తెవ్వరును లేకుండఁ జూడుము.

అని చెప్పి మురళ సలువంకలఁ దిలకించి యుజ్ఞానదావరమును బంధించి వచ్చి యాతనింజూచి “సరళకుఁ గుమారుఁడు కలిగెనట ! వినలేదా?,” అనియెను.

విజ—ఎవరికి ?

ముర—వినఁబడలేదా ? సతతకు—

విజ—చాలసంతోషము !

ముర—చాల సంతోషమా ? నీవంటిగాడిద యీప్రపంచమునఁ బుట్టి యుండదు.

విజ—ఏమిమురళా ! మరల నేనేమి తప్పు చేసితిని ?

ముర—సరళకుమారుఁడే నిడుఁబోలుమహారాజగును—అత్యుచితమున్నది ?

విజయరాయలు పార్శ్వమునండున్న మధ్యపాత్రమునకై చేయి చాతెను. అప్పుడు మురళ “అంతటిదారుణకృత్యమును జేసి సేంహాసన మెక్కినను లాభము లేకపోయినది. నాకు సంతానమున్నను సరిళ తగు మారుఁడే రాజగును,” అనియెను.

విజయరావులు సురాపాత్రమును బెడవులయొద్ద నుంచుచుండుటను జూచి మురళ సత్వరముగ నాతనిహస్తమునుబట్టుకొని కోర్కెచుతో.

గర్జించుచు “ఇంకను నీవిధముగ విషపానముంజేయుచుండుటయే పనియా?”, అనియెను.

విజ—ఇంచుక తాగనిమ్ము! నామనోబలము తగ్గిపోవుచున్నది.

మొర—ఇంక బలముతోఁ బనిలేదు--కావలసినంతబలమున్నది.

విజ—పనియున్నది—నీవు చెప్పఁదలఁచుకొన్నదేమోనేనెఱుఁగుదును.

మొర—చెప్పము! చూతము!

విజ—సరళకుమారునిఁ జంపుమందువు.

మొర—నీకు సాహసము లేకపోయినను బుద్ధియున్నదని యిప్పుటికిఁ దెలిసినది! ఈపని చేసి తీరవలయును.

విజనే—నేనెంతులకు? నాతోఁ జెప్పట యెందులకు? నీవే మహారాజపు! నీవాజ్ఞాపించినంతమాత్రముననే పనిజరగిపోవును.

మొర—ఈపని చేయక తప్పదు.

విజ—నన్ను ఊమింపుము—మొరళా! నన్నుఁ బట్టుకొనుము—ఆకరవాల మదిగో! అదిగో—అదిగో—ఆయున్నాదిని—ఎవరక్కడ? నాకృపాణముం దెమ్ము!—చావవలసియున్నచోద్వంద్వయుద్ధముముననే చచ్చెదను.

అసహ్యముతో మొరళ విజయరాయని నోటిలో సురాపాత్రమును వంచెను—ఆయుష్ణాసవ ముదరస్థమైనతోడనే విజయరాయనికి జ్ఞానోదయ మయ్యెను. ఆతఁ డప్పుడు నలుదెసల వ్యాకుల నయనములతోఁ జూడఁదొడఁడగెను. పిమ్మట నాతఁడు “మొరళా! నీవా! మరలనే నాస్వస్థమునే గాంచితిని” అనియెను.

మొర—నీవలన నింక రాజకార్యములు నెఱవేఱు సనునాశ

లేదు. నీవిచ్చటనే మద్యపానము చేయుచు నధఃపతితుండ వగుము. ఇంక నీతోఁ జెప్పిన నేమిప్రయోజనము !

అనిచెప్పి మురళ యటనుండి వెడలిపోయెను. విజయరాయ తా మెను మఱి పిలువలేదు. మహారాజ్యవనశబ్దము వాయుమండలమునఁ గలసిపోయినతరువాత నాతఁడు తనసహచరులను బిలిచెను. పిమ్మట మరల సురావాహిని ప్రవహించెను—సంగీతతరంగము లుప్పొంగెను. —ఊత్సాహప్రభంజనము చెలరేగెను—కాని విజయరాయనిహృదయమున నాయగ్నిజ్వాల చల్లారలేదు.

అయగ్ని చల్లారునదికాదు—ఎవ్వఁడు నిమజ్జిలురాజ్యసర్వసేనాధ్యక్షుడై యుండెనో, ఎవ్వనిపరాక్రమముచే సమస్త శత్రుమండలమును భయప్రకంపిత మయ్యెనో, ఎవ్వనినామశ్రవణ మాత్రమున సకలాలాఢ్యకసమూహమును బలాయితమయ్యెనో యాతఁ డిప్పుడు బాలునికంటె నధముఁడును, నాఁడుదానిచేతికీలుబొమ్మయు నై పోయెను. ఆభయంకరాగ్నిచే నాతనిహృదయమునందలి యాబలమును—ఆతేజమును—ఆసాహసమును—భస్మీభూతములై పోయినవి.

పదునొకండవప్రకరణము.

మురళ రాజప్రసాదమునకుఁ బోయి నగరాధ్యక్షుఁ డగు నరసింహరాయలను చిలిపించెను. అతఁడు వచ్చినతరువాత దానదాసీజనమును సఖులనుగూడ నవ్వలకుఁ బంపినైచి యాతనితో “ నీకార్యసామర్థ్యమునకు నేను మిగుల సంతసించితిని ” అనియెను. గౌరవపూర్వక

ముగ సరిసింహారాయలు “ మహారాజ్ఞీమణి యనుగ్రహము ! ” అని యెను.

ముర—నీవు సర్వసేనాధ్యక్షుడ వగుటకుఁ దగినవాడవు.

సర—నలికకృప !—

ముర—ఒకఘనకార్యభారమును నీపై నుంచుటకు మే మిచ్చ యించుచున్నాము. ఆకార్యము సఫలము చేయఁగలిగినచో నవ్వును మేము నీకు సర్వసేనాధిపత్యము నొసంగఁదలఁచితిమి.

సర—మహారాజ్ఞి యాజ్ఞయిచ్చినంతమాత్రమున నేనాకార్య మును నిర్వహించెదను. ఇది యొకటేకాదు. మహారాజ్ఞి సెలనైనచో నెన్నిఘనకార్యములనైనను జేయుటకు సిద్ధముగ నున్నాఁడను.

ముర—నేనెఱుఁగుదును. నీవంటిసమర్థుఁ డీరాజ్యము నం దొ క్కమును లేడు—

సర—అదియును మీయనుగ్రహమే.

ముర—సరళ కొకకుమారుడు కలిగినాడు—

సర—ఎంతవని జరిగినది ! ఆమెకుఁ గుమారుడా ?

ముర—ఏమైన నేమి—ఆకుమారుడు బ్రదికి యున్నచో సీం హాసనమునకై దేశమున మరల విప్లవము ప్రారంభ మగును. రాజ్య శాంతికొఱకై యాశిశువును మద ముట్టింపవలయును.

సర—ఔను—బ్రదికియున్నచో నన్నియు ననర్థకములే.

ముర—గురుతరమైన యీరాజకార్యము నీమూలముననే నిర్వహింపఁబడవలయును.

సరిసింహారాయలు తలఁ దడవుకొనుచు “ ఈదాసున కేమియా జ్ఞ ? ” అనియెను.

ముర—నీవిప్పుడే కేశకీర్క్కుమునకుఁ బోమ్మ ! తరువాత నేమి

చేయవలయునో నీకు వేటుగఁ జెప్ప నక్కఱలేదు.

సర—మహారాజ్ఞ! నేనుయుద్ధముచేయుట యెఱుంగుదును—
కాల నేనెన్నఁడును ఘాతుకవిద్య నభ్యసించి యెఱుంగను.

సరసింహరాయని స్వరముంబట్టి మురళ మఱియొకలాగున భావించెను. ఆతనియాంతరికోద్దేశమును గ్రహింపవలయు నని యామె యుద్దేశము. సరసింహరాయ లవనలతమస్తకుడై నిలువఁబడియుండెను. అప్పుడు మురళ “ అట్లయినచో నీమూలమున నీకార్యము నెఱవేఱు నను నాశ లేదా? ” అనియెను.

సర—దేవీ! ఎట్లు చేయవలయునో యుపదేశించినచో సాక్షు చేసెదను.

ముర—నీ కుపదేశించుట యశ నేమి?

సర—నేనేవిధముగ నేకార్యమును జేయవలయునో యాశ్చర్యపరిపుము—ఇప్పుడే బయలుదేఱి పోయెదను.

ముర—నీవు కేతకీదుర్గమునకుఁ బోయి యాశిశువు నెట్లయినఁ దల్లినుండి యెడఁబాపి దూరగముగఁ దీసికొనిపోయి కత్తితోఁ బొడిచిగాని—మెడ నులిమిగాని—

సర—ఇంక విననక్కఱలేదు— నే నిప్పుడే బయలుదేఱుచు న్నాను.

అని చెప్పి సరసింహరాయలు గౌరవసూచకముగఁ దలవఱచి సెలవుగైకొనియటనుండి వెడలిపోయెను—ఆసమయమునం దెవ్వరో తన్నుఁ జూచిన ప్లాతఁ డనుకొనియెను. ఆతఁడు నిశ్చయముగ నచ్చట నేదియో భయంకరదృశ్యమును గాంచినయే యుండెను.

నాడంతయు సరసింహరా లనేకవిధముల నాలోచించుకొనియెను. భిక్షవైపున సర్వసేనాధిపత్యము—మఱియొకవైపున శిశుహత్య—

ఇది చేయుటయెట్లు ? రాక్షసుడు తక్కువనుష్యమాత్రుఁడెవ్వఁడైన నిట్టిఘోరకార్యమును జేయఁగలుగునా ?—సేనాపతిత్వము లభించున నులోభ మిట్టి సందేహముల నుండనీయదు—కాని యందుకొఱ కిట్టి దారుణకార్యము చేయవచ్చునా ? ఈవిధముగ నాతఁ డనేకవిధముల నాలోచించుకొనియెను. కాని యేమియును స్థిరపఱచుకొనఁజాలకపోయె ను. ఆతఁడు మహోన్నతుఁడు కావలయునను కోరికకలవాఁడు—అట్టి యాశ యాతనికిఁ జిరకాలమునుండి యున్నది. ఇప్పు డాయుద్ధేశము కృమికృమముగ బలపడసాగెను. తుదకాతఁడు “ఈకార్యము నామూలమునఁ గానేరదు—కాని ద్రవ్యము నొసంగినచోఁ జాలమంది యిట్టి కార్యమును జేయుట కొడఁబడఁగలరు. అట్లేల చేయింపరాదు ? సామాన్యమైనదయకును—మమత్వమునకును లోఁబడి సర్వసేనాపతిత్వగ్రాభమును వదలుకొనుటయును మంచిదికాదు. కాని యిందువలనఁగూడ సోకకష్టమున్నది. ఎట్లయిన నీరహస్యము బయలుపడినచో లోకుల యెదుటఁ దలయెత్తుకొని తిరుగుట యెట్లు ? ఇంతే కాదు—ఎల్లయిన నీభయంకరకృత్యము వెల్లడిమైనచో రాజబంధు లందఱును ముఁగదం డనము గావించుదురు—ఇప్పు డేమి చేయవలయును ?—నాకు సేనాపతిత్వముతోఁ బనిలేదు ” అనుకొనియెను.

సరసింహరాయలు రాత్రియంతయు నాలోచనానిమగ్నుఁడై యుండియు నేమియును స్థిరపఱచుకొనలేక పోయెను. రాత్రియాతఁ డొక్కసారిమైనను గన్నమూయలేదు. ఈజీవితము నం దాతఁ డెన్నఁడు నింతిగ నాలోచింపలేదు. సేనాపతి కావలయునను నాశ సామాన్యమైనదికాదు. ఆయాశచే నాతఁ డాకర్షింపఁబడుచుండెను. మరల శిశు హత్యయనుమాట తోచిపంపినే యాతని సర్వాంగకములును బ్రకంపితములై పోవుచుండెను—ఆతఁ డేమి చేయఁగలఁడు ? తుదకు చిచ్చి

వాడై పోవునా యేమి ?

మఱునాటి యుదయముననే లేచి నరసింహారాయ లొంటిగ నెచ్చటికో వెడలిపోయెను. ఇంతినిూస్మికముగ నాతఁడు నగరమును విడిచిపోవుట కండఱును విస్మృతులైరి. మేమెఱుఁగుదుము ! అతఁడు కేత కేదుగ్గమునకే బయలుదేరినాఁడు !—ఇప్పుడు పాపమునకును బుణ్యము నకును బ్రబలయుద్ధము జరిగినది—ప్రలోభమునకును నహింసకును మహారణము జరిగినది—తుదకుఁ బాపలోభములకే విజయము కలిగినది.

నరసింహారాయ లొంటిగనే కేతకేదుగ్గమునకుఁ బోయెను. అతఁడు తనలో, 'రణక్షేత్రమున నేనెన్నియోహత్యలఁ గావించితిని. ఆరణ్యక్షేత్రమునఁగూడ లెక్కలేనన్నిహత్యలఁ గావించితిని—ఒక్కశిశుహత్య గావింపఁజాలనా ? విశేషించి యీకార్యము రహస్యముగ నేనే చేసినచో నెవ్వరికిని దెలియఁబోదు.' అనుకొనియెను.

సాపాత్ముఁ డిట్టే తలంచుకొనును—కాని పాపముమాత్ర మెప్పుటికైన బయలుపడకమానదు—చాలమంది సాపకార్యములఁ జేయు పట్టు నీవిధముగనే మనఁజును. బ్రబోధించుకొనుచుందురు—అప్పుడు హృదయాంతరాళమునుండి యస్పష్టస్వరమున, 'పాపము చేయవలదు' అనుమాటలు వినఁబడుచునే యుండును. కాని కొందఁ తామాటలను వినిపించుకొనరు. కొందఁరాహితవచనములను గ్రహింపఁజాలరు—కొందఁతాపవిత్రభావములను భావింపఁజాలరు.

పండితవక్తాకరణము.

శాస్త్రములు

సరసింహరాయలు కేలకీదుర్గమునఁ బ్రవేశించెను. కాని రాజు కుమారి యగు సరళాదేవిని దర్శించుట కాలఁడు సాహసింపఁ జాలక పోయెను. ఆతఁడు మొట్టమొదట సరళవృత్తాంత మంతయును దెలిసి కొనియెను. సరళ కృత్రిమనోదములును లేవు. ఆమె యెవ్వరి తోడను మాటాడుట లేదు. ఆమె ఎప్పుడోగాని శయ్యామందిరమును విడిచి వచ్చుట లేదు ; భోజనమునకై పిలువఁగా బిలువఁగా నెప్పుడో యొకప్పుడు భుజించును. ఆమె మొగముఁజూచిన గుండెలు బ్రీదలై పోవును. ఆమె కన్నులనుండి యశ్రుధారలు నిరంతరము ప్రవహించుచునే యుండును. దాసదాసీజన మామె సమ్ముఖమున నుండుట లేదు. కఠినహృదయులగు ప్రతీహరులుకూడ నామెకష్టములకై దుఃఖించుచుండురు. వకుళకూడ నామెతో మాటాడుటకు సాహించుట లేదు. ఏమి మాటాడఁబోయిన నామె కేమిష్టాస్తికి వచ్చునో, యేమిచెప్పిన నామెహృదయ మెంతనొచ్చునో యని వకుళ కూడ నేమనుటకును శంకించుచుండెను. ఆమెకుఁ జెప్పవలసిన మాటలుమాత్ర మేమున్నవి? రామరాయనిమాట—సింహాసనముమాట—పాపమాశిశువుమాట—మాట యెత్తినంతనే యామె శోకము పొంగిపోవుచుండును—కన్నులనీరు నిండిపోవుచుండును—ఇక నెవ రేమిమాటాడఁగలరు?

సరళ యేప్పుట లేదు. గట్టిగనేడ్చినచో నామెహృదయమున నింతటి వేదనయే యుండకపోవును. ఆమె పైకి దుఃఖించుట లేదు ; ఆదుఃఖమునకు వికాసములేదు—స్ఫుటత్వము లేదు ; కేవల మాంతరికమై యుండెను—అందుచేతనే యామెనుజూచిన గుండె పగిలిపోవును—అందువలననే యామెదుఃఖము దుస్సహమై యుండెను. ఆమె

మొగము చూచి, దో నెట్టి కఠిన్ హృదయుల కైనను గన్నీరు రాకమా నదు.

సరళ తనకుమారుని నొకనిమిషమైన విమవక తనచెంతనే యుంచుకొనుచుండెను ; తుదకు వకుళకై న నిచ్చుటలేదు. ఈప్రపంచమున విశ్వసింపఁ దగిన వారామె కెవ్వరును లేరు. మందభాగ్యురాలగు నామె లేయుంబవలు కుమారుని నొడియందుంచుకొని యేడ్చుచుండును. ఆమెకుఁ బుత్రుఁడే జీవితావలంబకము—సరళ పుత్రుని నొకనిమిషమైనఁ జూడక యుండఁజాలదు—కుమారు నెప్పుడు నెత్తుకొనియే యుండుటచే నామె శరీరమంతయు మలిమై పోయెను. శిశుసంరక్షణమునందే నిరంతరము నిమగ్నమై యుండుటచే నామె శరీరస్వాస్థ్యము చెడి పోయెను. సరళకు మునుపటిరూపము లేదు—మునుపటి సౌందర్యము లేదు—మునుపటిలావణ్యము లేదు—ఒకప్పు డానందసుఖస్వరూపిణియై యున్నయామె యిప్పుడు దుఃఖస్వరూపిణియై యుండెను.

ఈసంగతు లన్నియును విని సరిసింహరాయలు చాలవిచారిం చెను. అప్పు డాతఁడు తనలో, ప్రేమావతారమూర్తి యగునెట్టి తల్లి యొడినుండి యాముష్మబిడ్డను నేన్లు వేటునీయఁ గలుగుదును ? ఇట్టి మందభాగ్యురాలికి మఱియు నిట్టిపుత్రశోకదుఃఖమును నేన్లు కల్పింపఁ గలుగుదును ? ఆమెకష్ట మీవఱకే పరిపూర్తి నందియున్నది. ఆమె శోకము పరమావధి నందియున్నది—ఇంక నామె యిండుక కష్టము నైనను, నిండుక శోకమునైనను సహింపఁగలదా ? ఆమె నిశ్చయము గ మరణింపఁ గలదు. అప్పుడు నన్న శిశుహత్యాపాపమే కాక స్త్రీ హత్యాపాతకము కూడఁ జుట్టఁబెట్టుకొనును—నేనింతటి దారుణకృత్రిమును జేయఁజాలను' అని భావించుకొని యాతఁడు సరళను జూడకుండఁగనే మరలిపోవుట కుద్యుక్తుఁ డయ్యెను.

కాని యాతఁ డట్లును జేయఁజాలక పోయెను. మరలఁ దనలో
“నేనీకార్యమును సాధింపకుండ రాజధానికిఁ దిరిగిపోయినచో మురళి
నాపై దారుణక్రోధమును వహింపఁగలడు. నిశ్చయముగ నామె యే
తీయో మిషకల్పించి నాయుద్యోగము నూడఁబెఱికించును. నన్నుఁ గా
రాగారములోఁ గూడఁ ద్రోయింపవచ్చును. ఆమరణము నేను నిర్బంధి
తుడనై యుండవలసినదే. ఎట్లాలోచించినను నాకీకార్యము చేయుట
కంటె గత్యంతర మేమియు నగపడుటలేదు. ’ అని భావించుకొనియెను.

అతఁ డెట్లో ధైర్యము తెచ్చుకొని యెన్నియోవిధముల నాలో
చించుకొని తుదకు సరళను గర్హించుటకు నిశ్చయించుకొనియెను. ‘ఎ
ట్లయిన నాశిశువు నామె ముద్దునుండి మఱియుకఁచోటికిఁ దీసికొనిపోయి
నచోఁ గార్యసిద్ధి యగును—అశిశువును జంపకపోయినను బాధలేదు.
‘పెంచుకొనుట కెవ్వరికైన నచ్చి మురళితో నాశిశువును జంపివచ్చితి
నని చెప్పవచ్చును. ఇప్పుడేవైన మిషపెట్టి యాశిశువును సరళ యొద్ద
నుండి తప్పింపవలయును. బలవంతముగ నామె చేతులలోనుండి యా
బిడ్డను దీసికొనఁ జాలను ’ అని యీవిధముగ నిశ్చయించుకొని నరసిం
హారాయలు సరళాదేవికిఁ దనయాగమనమును జెలియఁజేసెను.

దాసినచ్చి ‘రాజకుమారీ ! రాజధానినుండి సగ రాధ్యక్షుఁ డగు
నరసింహారాయలు వచ్చియున్నాఁడు. ఆనశ్యకంబగు రాజకార్యవిష
యమున మాటాడుటకై యాతఁడు మీదర్శనమును గోరుచున్నాఁడు ’
అని మనవిచేసెను. సరళ యాదాసిమాటలను బాగుగఁ జెలిసికొనఁ
జాలక వ్యాపీలిత నయనములతో నామెనంకఁ జూచుచుండిను. అప్పు
డు దాసి మఱియేమియు మాటాడఁ జాలకపోయెను.

అప్పుడు వకుళ సరళం జూచి ‘సతీ ! ఇంచుక ధైర్యము వహిం
పుము. లక్షైర్వడవలదు. ఈవిధముగ నున్న నిన్నుఁజూచి లోకు లే

మనుష్యులందఱు. యనరాజు రాజ్యమున లేకుండుటకు నీవే నిమిత్తంబు
లుమహారాజు వచుమాట మఱచియుంటివా యేని? ' అనియెను. 'మ
హారాజు' అనుమాట వినుటతోడనే సరళ మెల్లగఁగ వలయాచి తన
యంగీకారమును సూచించుచుండును. ఇప్పుడుకూడ నామె యట్లే చే
సెను. ఇంతేకాక యిప్పుడు తనపసిబిడ్డను వక్షమునం జేర్చుకొని దా
చుకొనియెను—తనముద్దుబిడ్డ నెవ్వరో యెత్తుకొనిపోవుటకు వచ్చియుం
డి రని యామె మనసున బోధ యగుచుండెను—ఆమె యేమియు
మాటాడకుండుటం జూచి వకుళ , సఖి! దర్శనమునకై సరసింహరాయ
ని రమ్మని చెప్పవచ్చునా? ' అనియెను.

ఇంతసేపటికి సరళ ,, సరసింహరాయ తెవ్వరు? " అనియెను.

వకు—ఆతఁడు నగరాధ్యక్షుఁడు—ఏదియో రాజకార్యము
కొఱకు వచ్చియున్నాఁడు.

సరళ కొంతసేపటివఱకు మానముతో నుండి ,, సఖి! నేను
మందభాగ్యురాలను. నాతో రాజకార్యము లేమున్నవి? నీకుఁ దెలి
యుట లేదా? నాముద్దుబిడ్డను నాయెడిలోనుండి లాగుకొని పోవుట
కెవ్వరో వచ్చియున్నా రని నామనసే చెప్పచున్నది—" అనియెను.

వకు—సఖి! నీకన్నిటికిని భయమే. నీయెడిలోనిబిడ్డ నెత్తుకొని
పోవునంతటి క్రూరరాక్షసుఁ డెవఁడుండును?

సరళ కొంతసేపటివఱకు మాటాడక యాలోచించి సిక్కుట ,, ర
మ్మని చెప్పము " అనియెను.

దాసి సరసింహరాయనిఁ దీసికొనివచ్చుటకై వెడలిపోయెను.

పదుమూడవప్రకరణము.

సరసింహరాయలు వచ్చెను. మూర్తిభవించిన శోకదేవతవలె నున్న సరళాదేవిం జూచిచోడనే యాతనిహృదయము భగ్నమై పోయెను—ఆకస్మికముగ నాతనితలపైఁ బడుగుపడినట్లయ్యెను. ఆతని హృదయకందరమునఁ దటాలున నొకభయంకరాగ్నిజ్వాల యుదయించి ప్రిజ్వలించుచుండెను ; ఆపాదమంతకమును సర్వాంగకములును విద్యుత్ప్రవాహ పూరితము లైపోయెను. ఆతఁ డప్పుడు తాను భావించుకొన్నదానికంటె సరళదుఃఖము శతగుణము లధికముగనే యున్నట్లు ప్రత్యక్షముగఁ దెలిసికొనియెను. ఇంతకంటె సధికదుఃఖములను, నెక్కిరు నెన్నఁచు సనుభవించి యుండఁ రని యాతఁడు భావించుకొనియెను. ఆతఁ డామెం జూచి కొంతసేపటివఱకును గొయ్యవలె నిలువఁబడి పోయెను.

పిమ్మట నాతఁడు “ నేనెంతటి పాపంఁడుడను !—ఎంతటి సరాధముఁడను ! ఎంతటి క్రూరిజంతువను ! ఈమందభాగ్యురాలి యొడిలో ని’పసిబిడ్డను—ఈమెప్రాణముల కేకమాత్రావలంబస్వరూపమై యున్న యీచిన్నశిశువును—ఈమె హృదయస్వస్వమై యున్న యీపసిపాపను—ఈచిన్నిబిడ్డను నిర్దయుఁడనై యపహరించుకొనిపోవుటకై నచ్చితినే !—నాకు నేనాపతిత్వ మక్కఱలేదు—నిఘబోలురాజ్యము సందేకాదు—జగత్తునందలి సకలసామ్రాజ్యముల యందును గల సకలైశ్వర్యములను నాకొసంగినను నేనిట్టిదాతుణ్యత్వమును జేయఁజాలను—చేయఁజాలను—” అని యనుకొనియెను.

ఆతని హృదయము నిండిపోయెను. ఇక నాతఁడు సహింపఁజాలక బిగ్గరిగ నేర్చుచు రాణి యగుసరళాదేవి సమ్ముఖమున మోకాళ్ళ

పై వంగి “ మహారాజ్ఞమణి ! నేనిప్పు కొకవారుణకృత్యమును గావించుటకై యిచ్చుటకు వచ్చియుంటిని. ఆమాటలతో నిరక బ్రయోజనము లేదు. భగవంతుడు నన్నా భయంకరకూపమునం బడిపోవకుండ గట్టాక్షించివాడు—దేవీ ! నేనుయెవరు సరసింహరాయలు నీ దాసానుదాసుడు—ఇప్పుడే నేను యువరాజుతోఁ గలియుటకై పోవుచున్నాడను—ఇరక భయములేదు. అతడు శతసహస్రార్ణవసైనిక సమేతుడై రాజధానికి వచ్చుచున్నాడని నేను విశ్వాసపాత్రులగు వారిమూలమున వినియున్నాడను—అతఁ డచిరకాలముననే వచ్చి నీ దుఃఖములను దొలగింపఁ జేయఁగలడు ” అనియెను.

సరళావకుళ లిరువురును సరసింహరాయల చర్యలకు విస్మితలై పోయిరి. వారికేమియును బోధపడలేదు ; అట్లే యాతినివలకఁ దడేక దృష్టితోఁ జూచుచుండిరి. అప్పుడు సరసింహరాయలు “ మహారాజ్ఞమణి ! అనుష్ఠ యైనచో నేవకుఁ డిప్పుడే సెలవు గైకొనుచున్నాడు—ఒకమాట—రాజకుమారుని బాగరూకతతోఁ గాపాడుకొనవలయును—ఆశిశువును నీయొడినుండి వేలుసేయుటకై యెన్నియో కుతంత్రములు జరగుచున్నవి ” అనియెను.

సరళ భయముతోఁ జిన్నిబిడ్డను వక్షమునం జేర్చి దాచుకొని కన్నీటితో వకుళం జూచుచు “ సఖీ ! వింటివా ? నామనసు చెప్పచున్నట్లే యైనది ” అనియెను. వకుళకూడఁ గన్నీరుపెట్టుకొనియెను. “ సఖీ ! నాప్రాణము లుండఁగా నెవ్వరినైన నింతపని చేయనిచ్చెదనా ? ” అనియెను—

అప్పుడు సరసింహరాయలు సన్మానపూర్వకముగ “ దేవీ ! నేనిప్పుడే యువరాజుశొద్దకుఁ బోవుచున్నాను. ఏమైనఁ జెప్పవలసియున్నచో ననుష్ఠ యాయవలయును ” అనియెను.

సరళ చాలనేడటివటకు మాటాడజాలక పిమ్మట , నీకాయక
దర్శనమైనచో నిట్లు చెప్పవలయును. , సరళ యింక నెంతయో కాలము
జీవింపదు—ఆమె మీతోఁ జెప్పవలసిన దేమియును లేదు—మీరు
సుఖముగా నున్నట్లు వినుటయే సరళకు సుఖము—కాని—నీచిన్నికు
మారుడు—'

సరళ యింక మాటాడఁ జాలకపోయెను ; వసుళ కంఠమును
గొఱిలించుకొని యామెవత్తుమున మొగ మానుకొని యేడువసాగెను.
వసుళయును సరళను గొఱిలించుకొని యేడ్చుచుండెను. ఆనుఖమును
జూడఁజూడఁ గని హఠాయలు సత్వరముగ నటనుండి వెడలిపోయెను.

ఇట్లు జరిగినకొలదికాలమున కొకదినమునఁ బ్రాతఃకాలము
నందు రాజధానీనగరమంతటను నొకప్రవాదము బయలుదేఱెను—
నగరాధ్యక్షుఁడగుచరసింహరాయ లైదువేల యశ్వసైన్యముతో నగ
రమును విడిచిపోయె నని యందఱును జెప్పుకొనుచుండిరి. యవరాజ
గు రామరాయనితోఁ గలయుటకే యాతఁ డట్లు పోయియుండు నని
యందఱును భావించిరి. ఈవార్త వాయుక్రీస్తుం బగుచిన్నిజావలవలె
నొకగృహమునుండి యొకగృహమునకు నగరమంతటను వ్యాపించెను.
చూచుచుండఁగనే యీవార్త నగరమంతటను ప్రాకెను. నగరమంత
యు నీవార్తతోడనే సంక్షోభించిపోవుచుండెను. అందఱును విజయరా
యనిచేఁ బీడింపఁబడి కష్టముల నొందుచున్నవారే. కాని యింతవట
కు బహిరంగముగ నిట్లు శత్రుప్రక్షమున నిర్భయముగఁ జేరుటకు సాహ
సించినవా రొక్కరునులేరు. అందువలన నాతఁడే ప్రథమవిద్రోహిగాఁ
బరిగఁగింపఁబడియెను—ఆతఁడు సామాన్యుఁడు కాఁడు—నగరాధ్య
క్షుఁడు ! రాజసైనికులలోఁ బ్రధానుఁడు—మహారాజునకు విశ్వాసపా
తుఁడగుచంద్రశేఖరులలో నొకఁడు—చరసింహరాయని యిచ్చిపాప

పవనమును కండలు నాశ్చర్యనిమగ్నమైరి.

ఈవాక్త క్రిమముగ మురళకుఁ దెలియవచ్చెను. సరిసింహరా
యలు మురళయ్యాష్టప్రకారము చేయకుండుటయేగాక శత్రునిలలోఁ
గూడఁ జేరిపోయేనే ! ఈసంగతి వినినంతనే మురళ కోర్కెమహిమా
సములచే నున్నస్థిప్రాయ ధైర్యమెను.

ప్రమోదోద్భావమునందలి విజయరాయనికిఁగూడ సీవాత్మ
దెలుపుటకై యొకప్రభానోద్యోగి వచ్చి “ మహారాజా ! సరిసింహ
రాయలు పంచసహస్రశస్త్రినికులతో రామరాయనిపక్షమునఁ జేరు
టకై పోయినాఁడు ” అని చెప్పెను. అప్పుడు విజయరాయలు మదవి
భ్రమముతోఁ దేలగన్నలనైచుచు “ విరిబోడి ! పాడవెతోడి ! ”
అనియెను.

పదునాలుగవ ప్రకరణము.

ఎచ్చటనుండియో యొకగాయిక వచ్చినది. ఆకోకిలకంఠ స్వర
మునకు నాటి లేదు. దేశమం దంతట నాగాయికనామము వ్యాప్తమై
యుండెను. అపూర్వంబును ససాధారణంబును నగునామె మధురసంగీ
తము నాలకించుటకై, బాలురును వృద్ధులును, స్త్రీలును, బుధులు
ను సర్వజనులును వేడుకపడుచుండిరి. కాని సులభముగ నట్టియద్భు
తము లభించుట కుపాయము లేదు ! ఆమె యింటింటను గానము చేయు
గాయిక కాదు. లక్షనిష్కముల నిచ్చినగాని యామె సభారంగమునఁ
బ్రవేశింపదు !

అమెహూప మపహూపమైనది—అంతటినుందరీమణి యీలోకమునందే లేదు—అమెవదనమండలము నొక్కసారి చూచినచో నాయతిలోకరామణీయకమున కెంతవారైతైన నింతలో విముగ్ధహృదయులు కాకమానరు—అమెవదనమునుండి నిరంతరము నమృతము వర్షించుచుండును—అచందరవదనమండల సందర్శనముచే హృదయకమల మాశాతరంగనంచలితమైపోవును. జనులందఱు నామెను జూచి యున్న శ్తులై పోవుచుండిరి—అమెమధురమోహన సంగీతశ్రవణమునకై యువ్వీష్టారుచుండిరి—కాని యామెదర్శనమైన లభియించుట లేదు—అమె రాజమార్గమున బయలుదేలుట లేదు—తనయింటి కెవ్వరిని రానిచ్చుటయును లేదు—తానెవ్వరి యింటికిని బోవుటయు లేదు.

అమెకీర్తియును గానకౌశలమును బ్రీతిగృహమునందును బ్రీతిధ్వనించుచుండెను. కాని యంతవఱ కెవ్వరు నామెను జూచి యుండలేదు—ఎవ్వరు నామెగానమును వినియుండనులేదు—అమె యప్పుడప్పుడు తనయింట నొంటిగఁ గూర్చుండి పాడుచూ వీణవాయింపుచుండును—అందుచే నామెగానమును దూరమునం దుండిమైనఁ గొందఱు కొందఱు వినఁగలిగిరి. అమె యప్పుడప్పుడు మందిరగవాక్షద్వారము కడ నిలువఁబడి రాజమార్గమును దిలకించుచుండును. అందువలనఁ గొందఱుకొందఱు తామెను జూడఁగలిగిరి. అట్లామె గానమును విన్నవారే యట్లామెహూపమును గన్నవారే తమతమమిత్రులతోఁ బ్రీతినించుచుండిరి. ఈవిధముగా నానోటనానోట నామెప్రీతిభ దేశమందంతటను వ్యాపించెను.

నిజుఁబోలునగరమునకు మునుపటిదినములు పోయినవి. ఇప్పుడాయానందవిలాసములు లేవు. పూర్వమువలె నిష్పడింటింటను నృతగీతములు లేవు. దేశమంతటను భయమే రాజ్యము చేయుచుండె

ను. మహారాజగు విజయరాయలు స్వయముగ రాజకార్యములఁ జూచుకొనకున్నను మురళి ప్రబలపరాక్రమముతో రాజ్యశాసనములఁ గావించుచుండెను. అంతఃపురమునందే యున్నను నామెతేజము దేశమంతటను వ్యాపించి యుండెను. సకలరాజోద్యోగులు నామె పిడికిటిలో నుండిరి. సకలస్థైనికులు నామెకు డాసానుదాసులై యుండిరి. సకలసామంతులు నామెకు భయపడుచుండిరి. ఎల్లప్పుడు నామెగూఢచారులు దేశమందంతటను దిరుగుచునే యుందురు. ఎవ్వరేమియనుకొన్నను నిమిషములో నామెచెవిని బడుచుండెను. ఎవ్వఁ డెట్టి యవరాధముచేసినను, నెవ్వఁ డెట్టిరాజద్రోహముచేసినను దష్టాణమే మహారాజ్ఞి యట్టివారిని గతినముగ దండించుచుండెను. ఇతరులకుఁగూడ భయము కలుగుటకై యామె సూక్ష్మాపరాధములకై నను గతినదండనములఁ గావించుచుండెను.

ఈవిధముగఁ గొందఱు రాజోద్యోగులు కారాగారమున బంధింపఁబడిరి. చాలమందిప్రజలకు మరణదండనమయ్యెను. ఒకరిద్దఱు సేనానాయకులుకూడ నవమానింపఁబడి చంపఁబడిరి—ఏమని చెప్పుదుము ! ఒకసామంతప్రభునికూడ బహిరంగముగ నామె శిరశ్చేదముగావింపఁజేసెను. ఇంతేకాదు—ఆమెచే నియమింపఁబడిన ఘాతుకులు, గుప్తచారులై తిరుగుచుండిరి. రాణికోపమునకు గుటియై రహస్యముగఁ గూడఁ జాలమంది యకాలమరణమువాతఁ బడిపోయిరి.

ఇన్ని కారణములవలన నిడుబోలురాజ్యమునం దెవ్వరిహృదయమునను నానందము లేదు—ఉత్సాహము లేదు—అందఱును భయవిహ్వలులై కాలముగడపుచుండిరి. ఎప్పుడెవ్వరిప్రాణములఁ దీయించునో, యెప్పుడెవ్వరిని గారాగారమునఁ బెట్టించునో, యెప్పుడెవ్వరిని దేశమునుండి వెడలఁగొట్టించునో యెల్లు తెలియును ! ఇద్దఱు తొక్కచోఁ

జేరి రాజ్యమునుగూర్చిగాని రాజసింహాసనమునుగూర్చిగాని మాటాడుటకు భయపడుచుండిరి. ఇట్టి దురాచారములు దుస్సహములై పోయెను—కాని నివారించుట కుపాయములేదు. ఈదుష్టత్వములం దలచుకొన్నంతనే గుండెలు పగిలిపోవుచుండెను.

మరిగ యీవిధముగ రాజ్యమును బరిపాలించుచుండెను. నిమగ్నబోలు రాజ్యమిప్పు డింతటి కష్టస్థితిలో నున్నది. ఇంక దేశమునం దాచందవిలాసము లేక్కడనుండును? దేశ మిట్టియవస్థలో నుండగా నాయపూర్వప్రతిభాశాలిని యగుగాయిక రాజధానిం బ్రవేశించెను. కాని యెవ్వరిహృదయములయందును నిష్పశుత్సాహములేదు. మహారాజు కూడ నిరంతరము సురాపానలోఁబుడై ప్రమోదోద్యానమునఁ గాలము గడపుచుండెను. ఆతఁ డెప్పుడును వారవనితాగణపరివేష్టితుడై యుండెను. ఎల్లయిన నాతని కాగాయికసంగతి తెలిసినచో దప్పక రప్పించుకొను ననియు, నామెగానము నాలకించినచో మహారాజునకుఁ దమ యెడల గౌరవము తగ్గిపోవు ననియు నూహించి యావారాంగన లామె మాటయే విజయరాయలకుఁ దెలియకుండజేసిరి. రమణీమాయజాలములం దగులుకొన్నవానికి వివేక మెక్కడనుండును !

గాయికవృత్తాంతము సమస్తజనులకును చెలిసెను. కాని మహారాజగువిజయరాయని కించుకంతయుఁ దెలియలేదు. దేశమునందలి ధనికులగువారందఱు నామెగానమునాలకింపవలయునని వేడుకపడుచుండిరి. కాని యెవ్వరును మురళభయమునలన నామెను బిలిపించుటకు సాహసింపజాలకపోయిరి. తుదకు సామంతరాజగునారాయణరాయ లామెను దనమందిరమునకుఁ బిలిపించెను. నారాయణరాయలు సవయావనుడు. ఆతనికింకను నిరుపదియేండ్లు నిండలేదు. ఇప్పు డాతఁడు పితృమరణానంతరమున రాజ్యలాభమును బొందియుండెను. ఇంతవఱకు

నాతడు రాణిభయముచే నెట్టి వినోదములను గావించుట లేదు. ఇంక నట్లూరకుండఁజాలకపోయెను. ఆతడు తనలో, నేను నామందిరమున వినోదోత్సవములఁ జేసికొందును—అందువలన రాణి కేమి నష్టము—నే నొక గాయక గానము నాలకింతును—అందువలన రాజ్యమున కేమి నష్టము ? ప్రజలకింత మాత్రము స్వాతంత్ర్యమైన లేని రాజ్యమున నుండుట వలన నేమి ప్రయోజనము ? ' అని భావించుకొనియెను.

ఆతడు గాయకను బిలుచుటకు స్వయముగనే యామెయింటి కిఁ బోయెను. నారాయణరాయ లామెనుజూచి ముగ్ధుడై పోయెను. ఆమెరూపము జగన్మోహనకరమైయుండెను. ఆతఁ డప్పుడు, నీవొక సారి మామందిరమున గానము చేయవలయును. నీవు కోరినంత ధనమిచ్చెదను ' అనియెను.

గాయి—ఆర్యా ! గానమే నావృత్తి—నీసభలో గానముచేయుట కేమి ?

నారా—నీకేమి కావలయునో చెప్పము !

గాయి—నేనెంతయో యాశతో నిచ్చుటకు వచ్చియుంటిని—ఎంతయోధనము సంపాదించవచ్చునని యనుకొంటిని—ఈమాసములో పల నొకసభయైనఁ గాలేదు.

నారా—ఈసగరమునకు మునుపటిదినములు పోయినవి. మునుపటివలెనే యున్నచో నీకెప్పుడును విశ్రాంతియే లేకుండును.

గాయి—అందువలననే నేనింక నిట నుండఁగూడని నిశ్చయించుకొంటిని.

నారా—కాని మాయంట నొకసభచేసి మఱిపోవలయును—ఈపాటిభాగ్యము నాకుఁ గల్పింపఁగూడదా ?

గాయి—ఈదాసియెడల మీవంటివారి యనుగ్రహ ముండవల

యును. ఇట నింతమంది గొప్పవారున్నారు. కాని యెవ్వరు నీజానీ ననుగ్రహించినవారు లేకపోయిరి. కేవలము గుణగ్రహణపారీణులు మీరాక్కరే యగపడుచున్నారు. అందుచే నేనొకనాఁడు మీసభలో గానము చేయుదును. అందునిమిత్తమై మీరు నాకేమియు నీయనక్కఱలేదు. కాని యొక కోరికయున్నది.

నారా—అది యేమో చెప్పము ! ఆవశ్యకముగ నట్లే కావలెను.

గాయి—నేను గానముచేయుదినమున నాసభకు రాజభానియొడలి పెద్దమనుష్యులనందఱు నాహ్వానము చేయవలయును. కేవలము పిలుచుటయే కాదు—తప్పక వారు వచ్చునట్లుకూడఁ జేయవలయును—ఇట్లు చేయకున్నచో నేనొక్కగీతమైనఁ బాడను—మీరు నాయెత్తుధనముపోసినను నేను గానము చేయఁబోను.

నారా—నేడందఱు నాహ్వానము చేయుదును—వారు వచ్చెదరో రారో యిప్పు డెట్లు చెప్పఁగలను ?

గాయి—ఎట్లు వచ్చెదరో యట్టి ప్రయత్నమునే చేయవలయును—

నారాయణరాయ లించుక యాలోచించి “అట్లే చేసెదను—ఎట్లయిన వారిల నందఱను సమావేశము గావించెదను,” అనియెను.

పదునేనవప్రకరణము.

—శ్యామల—

మహతోత్సాహముతో నారాయణరాయల మందిరమున గొప్ప గానసభ జరగును. ఆతఁ డిందుకొఱకు విశేషప్రయత్నములను జేసి

యుండెను. సగరమునం దాతఁ డాహవ్యసముచేయనిగొప్పవా రెవ్వరును మిగిలియుండలేదు. రాజబంధువులు మురళభయముచే రాఁ జాలమని ముందుగనే చెప్పికైచిరి. కానినారాయణరాయ లందఱ యిండ్లకును బోయి వారలతో ‘ఇంతటియస్వతంత్రులమైనచో నీరాజ్యమునందుండుట యెందులకు ?’ అనియెను. ఈమాట యందఱహృదయములను నాటెను. అందువలన నెల్లరును రాణిభయము విడిచి యానందముతో నారాయణరాయలసభకుఁ బోయిరి. ఆనాఁడు మహానందముతో సభావినోదములు సంపూర్ణముగ జరగెను.

అందఱును సభకు వచ్చిరి. కాని యెవ్వరిని మనస్సైన్యములేదు. రాణి యేమని తలంచునో యిందఱు నిచ్చటఁ జేరి సభచేసిన సంగతి యామెకుఁ దెలిసిన నేమిచేయునో యెట్లు తెలియును ? గాన మారంభ మయ్యెను.

ఆగానమున నామెయమృతమును గురించియెను; ఆత్మవిస్మృతి యొదవించెను ; ఆనందమును బ్రసాదించెను; కుసుమములఁ గ్రమ్మరించెను; తావులఁ దరిలించెను. వెన్నెలల వెలయించెను; మెఱపుల మెఱయించెను; ఆమధురవీణాస్వనములందామోహనకలకంఠస్వనములం బోలి యాభావగీతములలో నాసభ్యులహృదయభావములు లీనములై పోయెను. అందఱహృదయములును గానము చేయు చుండెను. ఆమధురనాదబ్రహ్మమానందబ్రహ్మమున లీనమగుచుండెను. సభ్యులందఱును తదేకధ్యానమునం దుండిరి.

అప్పు డాసంగీతసరస్వతి యీక్రిందివిధముగ గానము నీయ నారంభించెను.

“ ధరణీధరమునెత్తి • దావాగ్నిమింగి

చెలువుగండకయుండఁ • జిన్నకృష్ణంబు

రాసమండలములో ♦ రమణులందఱకు
 వినిపించుచున్నాఁడు ♦ వేణుగానంబు
 కన్నులున్నఫలంబు ♦ గనుగొందమమ్మ !
 కామినీమణులార ! ♦ కలసిరారమ్మ !
 * * *

దేవల్లుఁ దెలివందె ♦ దిమిరంబుడిందె
 జలువతెమ్మెర వీచె ♦ జాబిల్లిదోచె
 మనసులోఁ గుందుచు ♦ మానదర్పమున
 నెన్నాళ్లులిటులున్న ♦ నేమగునమ్మ ?
 జగదేకవిభుడైన ♦ శ్యామచందరుని
 నుందరీమణులార ! ♦ చూచిరారమ్మ !

ఇట్లు గానముచేయుచు నామె వృద్ధుడగు సదాశివరాయని న
 ముఖమున హస్తాభినయముం గావించుచు నృత్యముచేయసాగెను. అవృ
 థ్ధుని దృష్టియామె కోమలహస్తముపైఁ బ్రసరించెను. కృమముగ నా
 దృష్టి యామె యమూల్యాంగుళీయకముపైఁ బడియెను. అప్పుడాతడద
 రిభక్తి చూటలున లేచి నిలువఁబడియెను. అంతలో సిగ్గుపడి మెల్లమెల్లఁ
 గ నెప్పుడో యట్లు కూర్చుండెను. యువతి తన సముఖమున నృత్యము
 చేయుటచే నావృద్ధుఁ డట్లదరిపడియె నని భావించి యందఱును నవ్వసా
 గిరి. అగాయిక యట్లే యగ్రివర్తులగు మాన్యసభాసదుల యందఱ
 యుద్దకును బోయి నృత్యముచేయుచు నభినయింపసాగెను.

అప్పుడుసభ్యు లొకరిమొగ మొకరు చూచుకొనఁదొడంగిరి. అం
 బులహద్దయములును జలించిపోవుచుండెను. అంతలో గానముకూడ
 నాగిపోయెను. అప్పుడు సదాశివరాయలు లేచి “ఓసంగీతసరస్వతీ!
 నీమోహనగానములో ముగ్ధులమైయున్న మాకు శ్రీకృష్ణుఁడు గోపబా

లికలతోఁగలసి మురళీగానము చేయుచు సాక్షాత్కరించియున్నట్లుతోఁ
చుచున్నది—ఇది సత్యముగనే భావించుచున్నాము” అనియెను.

అప్పు డాగాయిక యవనతవదనమై “ఁసగ్రహణపాఠీలుగను
మీమూలమున నాపరిశ్రమ సఫలమైనది” అని సెలవు దీసికొని వెడ
లిపోయెను. క్రమముగ నండలును వెడలిపోయిరి. కాని యేదియో
మిషపెట్టుకొని రాజబంధువులుమాత్ర మచ్చటనే నిలిచియుండిరి. అప్పు
డు వృద్ధుఁ డగు సదాశివరాయలు స్వయముగఁ బోయి మందిరద్వార
ములను గవాక్షములను మూసివచ్చెను. అప్పుడు సదాశివరాయలు
మిగిలినబంధువులం జూచి “నిశ్చయముగ యవరాజు జీవించియున్నాఁ
డు! మనము విన్నమాట సత్యమే. ఆతఁడే బుద్ధిమతి యగు నీగాయ
ికను దనదూతగా మనయొద్దకుఁ బంపియున్నాఁడు. ఆతఁడు కోయల
తోఁగలసి వచ్చుచు మన కీవిధముగ వార్తనంపియున్నాఁడు. రామరా
యనామాంకిత మగుగాయిక యంగుళీయకముం బట్టియే యిది యం
తయు సత్యమని మనము నిశ్చయింపవచ్చును. మన మిదివఱకేచాలఁ
బారపాటుపడి తగినఫలముననుభవించుచున్నాము. ఇట్టి పాపమునకుఁ
బ్రతీకారముగ నిప్పుడు మన మండఱము నేకీభవించి యేసుగుణరాశి
కీసింహాసనము న్యాయముగ లభింపవలసి యుండెనోయాలనిపక్షమునఁ
బ్రాణములనైన విడిచి ప్రభుఋణమునుండి విముక్తులముకావలయును.
ఈవిషయమున నాబంధువులగుమీయభిప్రాయ మేమియో వెల్లడింతు
రుగాక!” అనియెను.

అప్పు డందొకఁడు మీరు చెప్పినమాటలు బాగుగనే యున్న
వి. కాని రామరాయలు మహారాజును హత్యగావించి పలాయితుఁ
డయ్యెనుగాదా? అట్టి వాని పక్షమున మనముచేరుట న్యాయముగనుం
డునా?” అనియెను.

సదా—వృద్ధమహారాజును రామరాయలు చంపెననుమాటయ
వచ్చెము !

ఒకఁడు—మఱియెవ్వరు చంపిరి ?

సదా—విజయరాయలు—

ఒక—విజయరాయలు తండ్రి నెందులకుఁ జంపుకొనుమ ? ఈ
మాట విశ్వాస్థముగ లేదు.

సదా—లోకమందఱ నిట్టిబుద్ధిహీనులను జేయవలయ ననియే
మురళి యాయంత్రమును బన్నినది.

ఒక—మురళి యేమిచేసినది ?

సదా—విజయరాయని గాడిదం జేసి యాతనిచేఁ దండ్రిని
జంపించినది.

ఒక—ఈసంగతి మీ కెట్లు తెలిసినది ?

సదా—వృద్ధమంత్రి తనమరణకాలమునందు నాకీసంగతియం
తయుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఒక—పాపమాతఁ డావిచారముచేతనే యాకస్మికముగ మర
ణించియుండును. అప్పుడు విద్యాధరుఁడుకూడ నీవిషయముం గూర్చి
వాదించియున్నాఁడు. సభ్యులప్రశ్నములకు బదులుచెప్పక యూరకుం
డెనేమి ?

సదా—ఏమని చెప్పను ? ప్రప్రధమమున మురళి చెలియగు
కమల యాతనికీవృత్తాంతముం జెప్పినది. ఆమెవేరు బయటఁజెట్టినచో
నామె కొంప మునుఁగునని యెంచి స్వార్థత్యాగి యగు విద్యాధరుఁడు
కారాగారమునఁ దానే బంధింపఁబడినాఁడు. అందువలననే యాతనిక
ట్టి కష్టమువచ్చినది—అందువలననే మనఃకీకష్టము వచ్చినది—

అందఱు నామాటల నాలకించి పశ్చాత్తప్తహృదయులును గో

పోద్రోక్తమానులు నై పోయిరి అందఱును రామరాయలపక్షమునఁ జేరుట కేగిరిని గుఱ వ ధముఁ జేసిరి. నుల నొకసారి యాగా యికం దర్శించి యువరాజునమాచారిములం దెలిసికొనుటకై సదాశివ రాయలు నియమింపఁబడియెను.

పదునాటవప్రకరణము.

మురళి యశ్వుడు శ్రోధముచే రాక్షసియై పోయెను. ఆమెకు గౌ రవచాతుర్యము, విశ్వసనీయుఁడు నగు సగరాధ్యక్షుఁడు నరసింహరాయలు శత్రువు గలసిపోయెను. ఇంతేకాదు—ఆమె యనుమతి లేకుండ నారాయణరాయలు గానసభ గావించెను. రాజబంధువులందఱు నామెయూజ్జలేకుండ చానభకుఁ బోయియుండిరి. ఇంతవఱ కెవ్వరు నామె యనుమతిలేకుండ దినకృత్యములను గూడఁ జేసికొనుటకు సాహసింపలేదు. అట్టివారివ్వు డామె నుపేక్షించి వినోదక్రీడల మెలంగుచుండిరి. ఇంతేకాక సభానంతరమున రాజబంధువు లందఱును గలసి యేదియో యేకాంతలోచనము గావించిపట్టుకూడ నామెకుఁ దెలియవచ్చెను.

ఆచుసింగము పలలోఁబుక్కు యతిశ్రోతముతోఁ దనశరీరము నెట్లుకొఱికి పాటనైచుకొనునో యట్లే మురళియుఁ గ్రోధముచే నొక గఱచుచుఁ గాలుసేతులఁ గొట్టుకొనుచుఁ బండ్లపటపటఁ గొఱుకసాగెను. ఎవ్వరు నామెయెదుటఁ బడుటలేదు. ఆమె భయంకరచేష్టలచేఁ బ్రాసాదమంతయుఁ గంపించిపోవుచుండెను. ఇవ్వు డేదియో మహాదా రుణకృత్యము జరుగనై యున్నదని యందఱును భయపడఁసాగిరి.

మురళి కోర్కెపరవశమై పోయెను. ఏమిచేయవలయునో యామె కేమియుఁ దోచుట లేదు. రాజధానియందలి సమస్త ప్రజలకును మరణదండనము గావించినను నామెకోపము తీరున ట్లగవడుట లేదు. అంతశ్చేయే యున్నచో నిప్పుడామె నిమఃజ్వాలారాజ్యమంతయును భస్మీభూతము చేసివేయును. ఆమె కోర్కె మంతయు నరసింహరాయనిపై నున్నది—కాని యాతని దంపించుట కింక నుపాయములేదు—ఆమె కోర్కెమంతయు నారాయణరాయలపై నున్నది. తెల్లవాణుటకు ముందే యామె నారాయణరాయలను బట్టి బంధింపవలయు నని యాజ్ఞను బ్రకటించియుండెను—ఇంకను గోపము చ్ఛారలేదు—వృద్ధనదాశివరాయలు మొదలు రాజబంధుల నందఱ నేకకాలమునందే దుఃఖింపవలయు నని యామె మండిపడుచుండెను—కాని యది యెట్లు సాధ్యమగును?—ఆమె కోర్కెగ్నిజ్వాల యంతయు మందభాగ్యురాలగు సరళమీఁద—సరళతల నరములతో నూడఁబెఱికించినను మురళి కోపము చ్ఛారదు—అన్నిటిని మించినక్రోధ మామెకు తనభర్తమీఁదనే—విజయరాయలే మచుష్కఁడై నచో నాతనియెదుట నిండఱ క్రియాయాటలు సాగునా? అట్లయినచో నారాయణరాయలు గాననభ గావింపఁ గలఁడా? అట్లయినచో రాజద్రోహులగు రాజబంధువులు రాత్రివేళ రహస్యలోచనములం జేయుటకు నారికెన్ని గుండె లున్నవి?—అట్లయినచో సగరాధ్యక్షుఁ డగు సరసింహరాయ లింతపని చేయఁగలఁడా?—మురళి కేమిచేయుటకును దోచుట లేదు. ఆమె హృదయాంతరాళమునం దప్పుడెట్టి యగ్నిజ్వాలలు ప్రవృత్తిచున్న లో యెట్టి యల్పాసాతము లగునున్నవో, యెట్టిదూమకేతువులు విజృంభించుచున్నవో యెవ్వరు గ్రహింపఁ గలరు?

సంధ్యాసమయమున మురళి కొలఁదిపరివారముతోఁ గేతకీదుర్గ

మునకుఁ బ్రీతూణ మయ్యెను. సఖుల నెవ్వరిని దీసికొనిపోలేదు. పోవునప్పు డామె , నామనసు చెదరిపోయినది. సరళను జూడవలయు నని యున్నది. ఆమె నిచ్చటికిఁ దీసికొనివచ్చి కొన్నాళ్ళిరువురమును గలసి యుండవలయు నని యున్నది ' అని చెలికత్తెలతోఁ జెప్పెను. సఖుల మాటలను విశ్వసింపవలెదో లేదో మేము చెప్పజాలము—కాని హారేమియు మాటాడలేదు. మురళ కేలకీదుర్గమునకుఁ బోయెను. పోవునప్పుడు నగరరక్షణమునకుఁ గఠినశాసనములఁ గావించి మఱిపోయెను.

చాలదినములకు మురళ తనచిన్నికోడలగు సరళను జూచుటకై బయలుదేరిపోయెను. ఆమె బయలుదేరిన వేళకు సరిగ నక్కడ సరళ వకుళను గొఁగిలిండుకొని యేడ్చుచుండెను. వకుళ యామె నూఱడించుచుండెను. కాని సరళహృదయము తేలుకొనుట లేదు. సరళ యేడ్చుచు వకుళం జూచి , సఖి ! నేనిక బ్రదుకను—నాస్వామి నీక నీకన్నులతోఁ జూడను—నాచిన్ని బిడ్డను—' అనియింక మాటాడఁజాలకపోయెను. వకుళకూడ నేడ్చుచు , సఖి ! నేనెంతని చెప్పదును ?' అనియెను.

సర—చెప్పవలసిన దేదియును లేదు. నాముద్దుబిడ్డ నెవ్వరు పెంచెదరు ?

వకు—ఇంత యధైర్య మెందులకుఁ దల్లి !

సర—ఇంతయధైర్య మెందులకా ?—ఇంక నేను బ్రదుకను—సఖి ! నాబిడ్డను జూచుకొనుచుండుము !

వకు—సఖి !—సఖి !—ధైర్యము తెచ్చుకొనుము !

సర—నేనిక బ్రదుకను—

సరళ బేలతనముంజూచి వకుళకూడఁ గళవళపడిపోయెను. సరళ యింక నేనువఁజాలకపోయెను. అప్పు డప్పు డామెకు గృహిణి తప్పిపోవు

చుండెను. కాని యాసమయములోఁ గూడ నామె పుత్రుని వక్షము నఁ జేర్చి పట్టుకొనియేయుండెను. ఎంతప్రయత్నించినను వకుళ యాశి శుభ్ర నామెచేతులలోనుండి తీసికొనఁజాలకపోయెను. శిశువుకూడ నేమి వసాగెను—ఆశిశురోదనము చెవులఁ బడినప్పుడుమాత్రము సరళ కింశుక స్మృతి కలుగుచుండెను. అప్పుడామె హృకులహృదయముతో నలుగెలంకులఁ జూచుచు బిడ్డ నూఁచించుచుండెను. సరళదేహము శుష్కించిపోయెను. ఆమెశరీరము రక్తవిహీనమైపోయెను—చంపకకుసుమసదృశం బగు నామెశరీరకాంతి పాంశురచ్ఛాయాపరిణత మైపోయెను. వకుళ చాల భయపడుచునే యుండెను. కాని యామె యేమి చేయఁగలదు? ఎక్కడకుఁ బోవఁగలదు? ఎవ్వరితోఁ జెప్పఁగలదు?—

మఱునాటి యువయమున వకుళాసరళ లిరువురును గూరుచుండి చిన్నికుమారుని బాలకీర్తిలఁ గాంచుచుండిరి. ఎవ్వరునేమియు మాటాడుటలేదు. అప్పుడు సరళ యేడ్చుట లేదు. ఆమె బిడ్డనెత్తుకొని యాతనితో నామకొనుచుండెను. చిన్నియనందరాయలు తల్లియొడిలో నప్పుడు నప్పుడు నామకొనుచుండెను. పాపము! తల్లివృద్ధియమునందలిదుఃఖ మాతని కేమి తెలియును? ఆపసిపాపనియాటలఁజూచి వకుళకూడఁ బరిమానందము సందెను. సరళ యిట్టి యానందభావమును వకుళ కొలఁదినపుమాత్రమే చూడఁగలిగెను.

అక్కఱముగ నెనుక నేదియోపదశబ్దము వినవచ్చెను. ఇరువురును జకతలై వెనుకకుఁ దిరిగిచూచిరి. ఎట్టయెదుట మురళి—నిమిషములో సరళ బిడ్డ నక్కునం జేర్చుకొని భయముతో మేనల్తనైపుచూచి గడగడ పడకుచు నేమివసాగెను. అట్లే యేడ్చుచు నామె లేచి నిలువఁబడియెను. పిమ్మట సరళ తనముద్దుబిడ్డను దనయత్తయొడిలో నుంచుట కుద్యుక్తయై, అత్తా! నేనీక బ్రదుకను—ఇక నాకెవ్వరు

న్నారు ? నాబిడ్డను దీసికొనుము ! ఈతని యపరాధమేమియునులేదు—
ఇక—ఇంక—ఈచిన్ని బిడ్డనే నాకు మాఱుగఁ జూచుకొనుము ! ఈప్ర
పంచమున నీకుదక్క—ఇక నాబిడ్డ నెవ్వరి కొప్పగించి పోవుదును ?
అనియెను.

ఇన్నిమాట లొక్కసారిగా సరళ యెన్నఁచును జెప్పలేదు—ఇక
నామె కంఠస్వరము రుద్దమైపోయెను. సరళ యిప్పుడు శంజ్ఞాహీనయై
పడిపోయెను. అంతలో వకుళ చటాలునలేచి సరళను శిశువును బట్టుకొ
నియెను. మురళ యాపాదమస్తకమును గంపించిపోవుచుండెను. ఆమె
నిశ్చేష్టయు, నీరవయు, స్తంభితయు నైపోయెను. ఒక్కనిమిషములో
నామెప్రాణము లెగిరిపోయి నట్లయ్యెను. ఆకస్మికముగ నామెతలపై
నేదియోపినుగుపడినట్లయ్యెను. మురళ గోలుగోలున నేకువసాగెను.
ఆమె వదనమండలమున నొక భయంకరభావము ప్రతిభాసిత మగు
చుండెను.

మురళ బాలికవలె నేడ్చుచుండెను. అల్లీడ్చుచు నున్నాడినివలె
నటనుండి వెడలిపోయెను. ఆమెకోదనధ్వని సరళచేవులఁ బడియెను.
అప్పుడు సరళకన్నులఁ దెరిచి వ్యామలభావముతో, “నళి ! నాయానం
దము—నాబిడ్డ—” అనియెను.

ఎకుర సశ్వరముగ నాశిశువును సరళయొడియందుంచి : ఇదిగోఁ
జూచుము ! నీచిన్ని యానందుఁడు !” అనియెను.

సరళ భయముతో నలువంకలఁ దిలకింపసాగెను. పిమ్మట బిడ్డ
ను వక్షమునం జేర్చుకొని పదివేలముద్దులు హెచ్చుకొనియెను. తరువాత
నామె వకుళం జూచి “నళి ! నేను కలఁగంటిని—అది భయంకరస్వ
ప్నము ! అత్తనాబిడ్డను నాయొడినుండి లాగికొనిపోవుటకై వచ్చినది !
నళి ! ఈస్వప్నము సత్యమే యగునా ?” అనియెను. సరళమాటలకు

వకుళహృదయము దద్దరిల్లినాగెను. అప్పుడు వకుళ మురళవచ్చిన సంగతి సరళతోఁ జెప్పుటకు సాహసించజాలక యేడ్చుచు నేడ్చుచు “సఖీ! స్వప్నము లెన్నఁదైన సత్యము లగువా?” అనియెను. సరళ మఱి మాటాడలేదు; చాలసేపు వకుళవంకఁ జూచుచుండెను. అంతలో నామెకన్నులు నీరు నిండుచుండెను. అప్పుడు సరళ వకుళను గొఱిలించుకొని వెక్కి వెక్కి యేడువసాగెను.

పదునేడవప్రకరణము.

మురళ తనజీవితకాలములో నెన్నఁడు నింతటి పరితాపము ననుభవించియుండలేదు. ఆమె నిజముగ సరళహృదయరత్నమగు నానందుని నపహరింపవలె నని వచ్చియున్నది—సాపమాచిన్నియానందకుమారునిఁ దనపొట్టఁ బెట్టుకొని తానే యెన్నఁటికైన రాజమాత కావలయునని భావించియుండెను. కాని యామె నిజముగ రాక్షసియే యైనను స్త్రీప్రకృతి—సరళ సరళత్వమును, వాత్సల్యమును, విశ్వాసమును, ప్రేమమును మురళహృదయమునఁ దీవ్రముగ నాటికొనియెను. అప్పుడామెహృదయము సహనీసహనీనిశితభల్లములచే విదారితమైపోవుచున్నట్లుండెను. అందుచే నామె వచ్చినపని చేయజాలకపోయెను—సరళనుగూడ నిఁకఁ జూడజాలకపోయెను. ఆమె యానిమిషములోనే కేతకీదుర్గమును విడిచి పోదలంచెను.

కాని హృదయోద్దేశమును మాత్రము మార్చుకొనలేదు. కఠినాత్ము లగునిదువురు ప్రతీహరుల రహస్యముగఁ బిలిచి “మీరు సరళకుమారు నెట్లయిన సంహరింపఁగలిగినచో నేను మీకున్నతోద్యోగ

ముల నొసంగెదను. మఱియు బహుమానముగ లక్ష నిష్కముల నొసంగెదను. ఇప్పుడు మీకీహారము నొసంగుచున్నాను” అని చెప్పెను. అమూల్యంబగు నారన్నహారమును బడసి ప్రతీహారులు పరిమానండు ము నందిరి. కార్యసిద్ధిగాంచినచో లక్షనిష్కములు—ఎన్ని జన్మములైన వారికింతధనము లభించును ? ఇంకను బైర్లయ్యవోగము—ఇన్నాళ్ళకుఁ దమయదృష్టము ఫలించినదని భావించి వారు విశేషానందమునందిరి. ఇంతటి సుఖమును, నింతటి యానందమును వారెన్నఁడు సనుభవించి యుండలేదు. మరణదండనమును విధించి న్యాయాధిపతి యాస్థానమునుండి సర్వైరముగ నెల్లు వెడలిపోవునో యట్లే మురళి యట్టి దారుణకృత్యమున కాష్టాపించి యంతటిభయంకరవ్యాపారమును జూడఁ జాలక వేగముగ నాస్థానమును వదిలిపోయెను.

అప్పుడు ప్రతీహారులు సురాపానమున కారంభించిరి. వారెంత కఠినాత్ములైనను మనుష్యులు—వారు సరళను జూచియుండిరి—అట్లు దుఃఖించుచున్న యామె యొడిలోని పసిబిడ్డను వారెల్లు లాగికొనఁగలుగుదురు ? అంచుచేతనే వారు సురాపానమును జేయుచుండిరి. ఒడ్డులు తెలియకుండ నున్నప్పు డెట్టి దారుణకృత్యమునైనఁ జేయవచ్చునని వారి యుద్దేశము—కాని వారి సురాపానముతోఁగూడ హృదయభావమును వర్ధిల్లుచుండెను—ఇంచుకంతయు నావేశము కలుగుట లేదు—మరల మరల నట్లే యింకను ద్రోగుచుండిరి. కాని సాహసము కలుగుట లేదు.

అప్పు డందొకఁడు హతాశుడై “వావలనఁగాదు—ఈపని నావలనఁ గాదు. నేనిట్లే దరిద్రుడనై యుండెదను—కాని యిట్టి దుష్కృత్యముచేసి ధరికుడను గాఁజాలను” అనియెను.

రెండవ—అదేమిరా ! అట్లయినచో నిన్నందఱును బిటికివాడ నుకొనరా ?

ఒక—అనుకొననిమ్ము ! నాకేమి నష్టము ?

రెండ—ఈవని చేయకున్నచో మహారాజ్ఞ మసలను బ్రతుక నిచ్చునా ? మసలల లూడిపోవును.

ఒక—ఔనురా ! ఆమాటనిజమే—

రెండ—ఇక్కడ జంకుట యెందులకు ? చేసియే తీరవలయును.

ఒక—అయినచో, గొంచెము గంజాయి కూడఁ ద్రాగుదము.

రెండ—సరిగఁ జెప్పితివి ! వహ్వ !

ఇరువురును గూర్చుండి తీవ్రముగ గంజాయినిగూడ సేవించిరి. పిమ్మట వారిరువురును రెండువాఁడికత్తులను దీసికొని సరళమందిరము నకుఁ బోవుచుండిరి. అట్లుపోవుచు నొకఁడు , అయిరువురు నొక్కచోటనే యుందురు. వారిరువురు మసల నడ్డగింతురేమో' అనియెను.

రెండ—ఓరిగాడిదా ! ఇరువురు నాఁడువాండ్రేగానా ?

గంజాయిపొగ వారితలల కెక్కిపోయెను. వారికన్నులు నెఱ్ఱు రుముద్దలవలె నుండెను ; శరీరము బిగుచుకొనియుండెను. వారి మొగములపైఁ బైశాచికచ్ఛాయలు తాండవమాడుచుండెను. వారిప్పుడు విఘ్నాన్వితనయనులై తూలుచుఁ దూలుచు వక్రగమనములతో సరళ గదిపై పురకుఁ బోవుచుండఁగా ముందుగ షకుర వారికంటఁ బడియెను. అప్పు డామె సరళ కాహారమును దీసికొనిపోవుచుండెను. అప్పుడు వారిరువురును లేడింజూచిన బెబ్బలులవలె రాతులవలె నొక్కయుదుటున వక్రపైఁ బడిరి. ఒకఁ డామె గొంతును బట్టుకొనియెను. రెండవ వాఁ డామె హృదయమధ్యమునం దానిమిషముననే తీవ్రముగఁ గత్తితోఁ బొడిచెను. అప్పుడు వక్ర , సఖ !' యని యటచి భూమిపై

బడిపోయెను: ఆఘాతుకు లిరువురు నాకత్తిని లాగుకొని సత్వరముగ నటనుండి వెడలిపోయిరి. ఆయిల్లంతయు రక్త సిక్తమైపోయెను.

ఒకసారి సరళోదేతము నొలికించినచో నిరంతరముఁ దలలో నదియే తాండవమాడుచుండును—ఒకసారి యొకహత్యను గావించినచో నింకను బదిహత్యలు గావింపవలయు ననియే పిచ్చియెత్తుచుండును—ఆచరఘాతుకు లిరువురును వకుళరక్తపాతముఁ గావించి యింకను సరళోదేతముం బ్రవహింపఁజేయ వలయు నని యావేగపడఁ జొచ్చిరి. వారికి నొకసమిష్టమైన నాలస్యముచేయకుండ సత్వరముగ సరళ గది యొద్దకుఁ బరుగెత్తిరి.

సరళ యొంటిగఁ గూర్చుండి యాచందువతో నాడుకొనుచుండెను. ఆబిడ్డ యామె యొడిలోఁ గిలకిల నవ్వుచు నాడుకొనుచుండెను. అంతలో సమగులచప్పుడు వినవచ్చుటచే నళి! ఇంత యాలస్యము చేసితివేమి ?' అని సరళ వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను—తిరిగిచూచినది—ఎదుట రక్తసిక్తాంగులగు నిరువురురాక్షసులు—అప్పు డామె మును మునులో లేదు—ఆమె తనచిన్నిబిడ్డను వక్షమున కానుకొని వారివంక భయముతోఁ జూడసాగెను—కృమముగ నామెకన్నుల శుజలపూరితము లైపోయెను—కాని యామెనోటినుండి యొక్కమాటయైన వచ్చుట లేదు.

ప్రతీహరు లిరువురును నావిషాదవికల విగ్రహముం గాంచి స్తంభితులై పోయిరి—ఆకస్మికముగ నెవ్వరో వారిని తాతిబొమ్మలుగఁ జేపివైచిరి—ఆకస్మికముగ నెవ్వరో వారిహృదయములం బ్రవేశించి ప్రబలాఘాతములం గావించుచుండిరి—వారికి నొకయమగ్ననఁ గదలఁజాలకపోయిరి. కాని కొంతసేపటికి వారికిఁ జైతన్యము కలిగినది—అప్పుడాకడు రెండవవానిని వెనుకకుఁ ద్రోసివైచి ముండఁజేసి

రాజోయెను. రెండవవాఁ డందులకుఁ గోపించి కఠినస్వరముతో 'నీవు బోవలదు' అని యదలించెను. మొదటివాఁడు మఱింతకోసముతో 'నీవును బోవలదు!' అని ధిక్కరించెను. అప్పుడు రెండవవాఁడు 'నీ చేతఁగాదా? నేను నీవంటి యాచుదాననుగాను!'

అని గర్జించుచుఁ బోయి సరళయొడిలోని శిశువును బట్టుకొని యెను. సరళ తనబిడ్డ నొడిలో దాచుకొనుచు బలవంతముగ సారాక్షును నడ్డగించి యాకాసము బ్రౌన్లగునట్లు నొక జెట్టికేక నైచెను. అప్పుటి యామెమఃఖమయభయంకరధ్వని యాదుర్గమునందలి ప్రతిగృహమునందును బ్రతిధ్వనించెను. ఆదుఃఖస్వరప్రతిధ్వని ప్రతివాయు తరంగమునను బ్రతిధ్వనించుచుఁ బోయి ప్రపంచమునంతను శోకపూర్ణముగఁ జేసివైచెను.

అప్పుడు రెండవవాఁడు 'నీవు రావా? ఈమెను బట్టుకొనవా? అట్లే యాచుము! మహారాజుతో నీసంగతి మనవిచేయకుండ విడిచిపెట్టనులే!' అనుటయుఁ జేయనదిలేక మొదటివాఁడుకూడఁ బోయి యాశిశువును బట్టుకొనియెను. అప్పు డాయరువురును గలసి తల్లియొడిలోని బిడ్డను దీసికొనుటకై పెనఁగులాడిరి. కాని సరళ శిశువును గట్టిగఁ బట్టుకొని విడువక 'సఖీ! సఖీ! వకుళా! నాబిడ్డను దీసికొనిపోవుచున్నారు. నీవు వచ్చి రక్షింపుము! ఆపుటకు నాకీక శక్తిలేదు—క్షీరపుము! రక్షింపుము!' అని కేకలు వైవసాగెను—ఎవ్వరును బ్రతిత్యుత్తర మియలేదు—ఆకఠినాత్ములగుచాపండులహృదయములును గరఁగలేదు—ఉన్నతప్రాణులై యున్న యాదుర్భాత్ముల కామాటలు వినఁబడనే లేదు. పొరింకను నట్లే పెనఁగులాడుచుండిరి. కాని సరళ తనకడుపులఁ గన్నబిడ్డను జేతులార నెట్లు విడిచిపెట్టఁగలదు?—ఆమె శిశువును విడుచుట లేదు—

ఇక నామె యోచలేదు—ఆదుష్టరాక్షసులతో నెంతసేపు పెరగులాడంగలదు?—అయిన నామె విమనలేదు. అప్పు డొకడు ‘కత్తితోఁ బొడిచినఁ గాని విడిచిపెట్టదు’ అనియెను.

రెండ—ఈమెను జంపుట యెందులకు? మఃకట్టియాళ్ల లేదు.

అను సంతలో నాతఁ డాశిశువు నువ్వెత్తుగ లాగుకొనియెను. శిశువు కాతరస్వరముతో నేమనసాగెను. అప్పుడు సరళకూడ నేప్పుచు ‘నాథా! నాథా! ఇక నాకు శక్తిలేదు. నీయూచందుని రక్షించుకొనుము!—’ అని తరుచ్యుతకునుమమువలె—మూలచ్చిన్నరసాలము వలె—శరతాడితకురంగినలె సరసి యవసన్నయై భూమిపైఁ బడిపోయెను. ఆరాక్షసులిరువురును శిశువును దీసికొని యొండొరులంజూచుకొనుచు నిలువఁబడిరి. అప్పు డొకఁడు ‘ఇక నాలస్య మెందులకు?’ అనియెను.

రెండ—ఆలస్యము లేదు.

వా రిరువురును శిశువును బట్టుకొని తమవాడికత్తులతో నానెత్తురుకందును ఖండించుటకు సిద్ధముగ నుండిరి.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము.

ఆఘాతుకులు తీవ్రస్వాదయములతో నాబిడ్డను ఖండించుటకఁ గత్తి నెత్తునంతలో నెచ్చటినుండియో రిప్పు రిప్పున రెండుబాణములు వచ్చి వారిమస్తకముల భేదించినై చెన—వికటధ్వనులు చేయుచు నాదురాత్ము లట్లే నిలువునఁ గూలఁబడిపోయిరి. అప్పుడు శిశువుకూడ వారిచేతులనుండి జాతి క్రిందఁబడిపోయెను. అంతలో నొకవీరపురుషుఁ

జచ్చటికి వచ్చి యాబాలకు నెత్తుకొనియెను. అతఁ డెవ్వరు?—వనరాజు—

అతని బాణాఘాతములచే నాదురాత్ము లిరువురు నొక్కసారిగ మరణించిరి. వనరాజు శిశువు నూటడించుచు సరళను లేవనెత్తుటకై సత్వరముగ నామెయొద్దకుఁ బోయెను—కాని—యింక నెక్కడి సరళ!—సరళకునుమము వృంథఁచ్యుతమై పడిపోయినది—ఒడిలో బిడ్డ నూడఁబెఱికికొన్నంతనే యామె హృదయము వీలిపోయినది!

వనరాజుకన్నుల నీరు నిండిపోయెను. అప్పు డాతఁ డాబిడ్డ నొడిలో నుంచుకొని బాలునివలె నేడువసాగెను. కాని యింక సచ్చట నాతఁడుచాలసేపుండుట మంచిది కాదు—అతఁ డొంటిగ నుండెను—నలువంకలను రాజభటులు కావలియున్నారు—ఇట్టిస్థితిలో నాతఁ డచ్చట నొంటిగ నుండఁగూడదు—కాని యాతఁ డాశిశువును దీసికొని పోయి యేమిచేయఁ గలఁడు? ఎక్కడనుండి సంరక్షింపఁ గలఁడు? ఇచ్చటనే యెవ్వరికైన నొప్పగించినచో నాశిశువును మృత్యుముఖము నుండుంచింట్లే మైపోవును. ఇంక బ్రదికించుట యెట్లు?—

ఏడ్చియేడ్చి యాబిడ్డ నిద్రించెను. వనరాజునిద్రితశిశువు నెత్తుకొని యతిజాగరూకతతోఁ గేరకీదుర్గమును విడిచి పోయెను. అతఁ డితరుల కంటఁ బడకుండ నాదుర్గమునం దెల్లు పోవేళించెనో యట్లే వెడలిపోయెను. దుర్గముదాటి కొంతదూరమువఱకును పోయి యాతఁడు వంశీధ్వని గావించెను. అప్పు డిరువురుకోయ లొకగుఱ్ఱముం దీసికొని యాతనియొద్దకు వచ్చిరి. అప్పు డాతఁ డాశిశువుతోఁగూడ వశ్వారోహణముం గావించి భద్రాచలశ్యాభిముఖుడై వెడలిపోయెను; అక్కడ క్కడ బిడ్డకు బాలిప్పించుచు నెక్కడ నాఁగకుండ దేవీమందిరాభిముఖుడై పోయెను. మందిరమున శారదాశందస్వామి దర్శనమయ్యెను.

శారదా—నందుడు వసరాజు నొడినున్న శిశువుంజూచి “ వసరాజా ! ఈ శిశువెవ్వరు ? ” అని యడిగెను.

వస—నిమిషబోలు రాజ్యమునకు మహారాజు—

శార—నిమిషబోలు మహారాజా ?

వస—ఔను—సరళాదేవి తనయుడు—నందరాజు—

శార—నీకీబిడ్డ యెట్లు లభియించెను ?

వసరాజు సమస్తవృత్తాంతమును స్వామికి నివేదించెను. అప్పుడు స్వామి “ ఏయద్దేశముతో నీవీతని నిచ్చటికిఁ దీసికొని వచ్చితివి ? ” అనియెను.

వస—ఇంకెవరి కొప్పగింతును ? ఈతని నీక నెవ్వరు రక్షింతురు ?

శార—మంచివని చేసితివి— కాని యీతనిని బోషించు— యెట్లు ?

వస—మీ రీతని బోషింపఁగల రను నుద్దేశముతోఁ దీసికొని వచ్చితిని.

శార—ఒకశిశువును బెంచుటకు నాయోగసాధనము లన్నియుఁ జెడిపోయినవి—మరల నిప్పు డింకొక శిశువా ?

వస—అది శిశువు దోషము కాదు—

స్వామి కొంతసే వాలోచించి “ నేనీబిడ్డను మరల నీకెప్పు డొప్పగించిన నప్పుడు తీసికొనవలయును—అట్లుంగీకరింతువేని నీ శిశువును బరిగ్రహింతును. ” అనియెను.

వసరా జిప్పు డాశిశువు నెట్లు పెంచఁగలఁడు— అని యడిగెను. అప్పుడే యుద్ధమునకుఁ బోవలసియుండెను—అందుచే గత్యంతరములే రాజు స్వామిమాటల కంగీకరించి యాశిశువును సన్నాపి చేత

జ్ఞేయస్మదే నిమగ్నోలుపురాభిముఖుడై బయలుదేటి పోయెను.

శారదానందస్వామి యాచిన్ని యానందరాయల నందికొని దేవీ మందిరమునఁ బ్రవేశించెను.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము.

:0:

సరళయును వకుళయును మరణించినవార్త కేతకీదుర్గ మంతటను వ్యాపించెను. అది యెల్లు జరగెనో దుర్గరక్షకున కెంతమాత్రమును దెలియలేదు. ఆతఁడు తనకుఁ దెలిసినవృత్తాంతమును మహారాజునకు వార్తపంపించెను. నియమానుసారము సరళావకుళలమృతకళేబరముల కు సంస్కారములు జరగిపోయెను. రాజకుమారుఁడగునానందరాయల కొఱకు దుర్గాధ్యక్షుఁ డనేకవిధముల వెదకించెను. ఆతఁడుకూడ మరణించినచో మృతదేహము దొరికియే యుండును. అట్లు దొరకలేదు. ముగిసిన కన్నీసంగతులును దెలియవచ్చెను. క్రమముగ నీదారుణవృత్తాంతము సగరమునం దరిదఱును జెప్పకొనసాగిరి. సరళమరణించుటయు సామెతుమారుఁ డగపడకుండుటయు భావించి యనేకు లనేకవిధములుగఁ జెప్పకొనుచుండిరి. రాజబంధువులు చంచలహృదయులై పోయిరి. పక్షులు లోలోపలనే దుఃఖింపసాగిరి.

అప్పుడొకప్రతీహారి పోయి ప్రమోదోద్వాసమందున్న విజయరాయనితో “ మహారాజా ! కులవృద్ధుఁ డగు సదాశివరాయలు రెండు వేలయాశ్వికపై న్యముతోఁ బోయి శత్రుసేనమునఁ జేరినాఁడు ” అని మనవిచేసెను. మఱియొకఁడు “ మహాప్రభూ ! మంత్రికుమారుఁడగు విద్యాధరుఁడును, సామంతప్రభువగు నారాయణరాయలును గూర్చి

హముచుండి పలాయితులై పోయినారు. కారాగృహాధికారి యగునో. విందరాయలు వారిని విడిచిపెట్టి వారలతోఁగలసి పాటిపోయినాడు' అని చెప్పెను.

అప్పుడు మహారాజు ఘోషిచూసికి సూచనము చేయుచు , అందఱును బోయినఁ బోనిమ్ము ! రాగము నాలాపింపుమనుము ! గానము నాచవలదు ' అనియెను.

అప్పు డింకొకప్రతీహరి , మహాప్రభా ! ఏబదివేలకోయినై న్యముతో రామరాయలు రాజధానిని ముట్టడింపవచ్చుచున్నాడు" అనియెను.

విజయరాయ లతికష్టముతోఁ గన్నులను విప్పి , ఎవరురా ! ' అనియెను.

ప్రతీ—రామరాయలు—

విజయరాయలు మఱియొకసారిమద్యపాత్రనుబూరించి త్రాగుచు , గానము సాగనిమ్ము ! ' అనియెను !

ప్రతీహరి మరల వినీతుడై , మహారాజా ! నగరరక్షణమున కెట్టి ప్రయత్నములను జేయచక్కఱలేదా ? ' అనియెను.

విజయరాయలు విరక్తభావముతోఁ గనుబొమలు ముడిపై చుచు , అన్నియును మహారాజ్యయే చేసికొనును—సంగీతము సాగనిమ్ము ! ' అనియెను.

సంగీతములు చెలరేఁగిపోవుచుండెను. గాయకలమధురకంఠస్వరములును, సర్వకీజనపదమంజీరనిస్వసంబులును వేణువీణామృదంగమధురధ్వనులును, నాప్రమోదోద్యానమందిర మంతయును మాధురీమయముగఁ జేసినై చుచుండెను. కాని యెవ్వరిన్పాదయములందును నానందములేదు. భయముచేతనే గాయక గానము చేయుచుండెను; సర్వకి

నాట్యము చేయుచుండెను; వాదకుఁడు వాద్యముచేయుచుండెను. కాని యందఱహృదయములును భయప్రకపితములై యుండెను. అందఱ హృదయములయందును గోయలవృత్తాంతమును, రామరాయల యాగ మనవార్తయును సంచారము నేయుచుండెను. ఆచిరకాలముననే రాజ ధానియంతయు భయంకరముగ రక్తప్లావితమైపోవును. ఇట్టి యవస్థలో నీమేళతాళములు, నీనంగీతములు నెవ్వరికి రుచించును? కాని విజయ రాయనికిమాత్రం మాభావమే లేదు—ఆయాందోళనమే లేదు! ఆతఁ డు మద్యపాన నిమగ్నుడై పడియుండెను—మనోబలము తగ్గుచున్న కొలఁది నాతఁడు సురాపానమును గావించుచుండెను.

ఆకస్మికముగ మురళి యచ్చటికి వచ్చెను. నిమిషములో నాట పాటలును వాద్యములు నాఁగిపోయెను. అప్పుడు విజయరాయలు 'సంగీతము సాగనిమ్ము' అనియెను. మురళి హస్తసంస్థచే వారల నందఱును బంపినైచి విజయరాయనింజూచి కోర్కెగల్గదనస్వరముతో, ఇదియేమి! కన్నులు మూసికొనిపోయియున్నవి?' అనియెను. విజయరాయలు చకితుడై కన్నులను విప్పి, ఎవరు? మురళియా?' అనియెను.

ముర—ఓను. నేనే—ఇంకను నీకుఁ దెలివిరా లేదా?

విజ—ఇంకేమి తెలివి; తెమ్ము! మద్యపాత్రము నిటుతెమ్ము.

ముర—ఏమీ! వృద్ధమహారాజురక్త మీవిధముగ మద్యమై పోయినదా యేమి?

విజ—నోరుమూయుము.

ముర—నోరు మూయుట యెందులకు? త్రాగుము! ఇదిగో!

పాత్ర—వృద్ధమహారాజును జంపుట కేవలము మద్యపానముచేయుటకా?

విజ—ఊరకుండుము. మురళీ! నన్ను తమింపుము. ఎవ్వరైన వినియెదరు.

ముర—విన్నచో నీకేమి నష్టము? ఇంకను గొంచెము త్రాగి
గుము.

విజ—నాకుఁ బిచ్చియొత్తి పోవుచున్నది.

ముర—నీవు కృహముగఁ బశుప్రాయుడ వై పోవుచున్నావు.

విజ—మురళా! నీవు నన్ను నిందింపకుము. నేనికఁ ద్రాగను.

ముర—ఇదియెక్కడిమాట? నీవింతటి వీరుడవా? ఇంకను
నాకుఁ దెలియనేలేదు!

విజ—నీవు రాక్షసివి.

ముర—నేను సాతంగినిఁ జంపి కల్లుతోఁ గాలక్షేపముచేయు
చున్నానా?

విజ—చాలింపుము! నీకించుకంతయును దయలేదా?

ముర—ఎవ్వరిపై నుండవలయును?

విజ—ఉన్!—హృదయము—మనస్సు—ప్రాణము—సర్వ
శరీరమును మండిపోవుచున్నది—తెమ్ము! తెమ్ము! ఒకసారి త్రాగి
మతి చచ్చెదను.

ముర—లోకులందఱును బశువుకంటె నధముఁ డని యసహ్యం
చుకొనుచున్నారు—ఇంకను జావవలయునా?

విజ—మురళా! నన్నేమి చేయుమనియెదవు?

ముర—మైకము వడలనిమ్ము మాటాడవచ్చును.

విజ—నీమాటలు విషభాణములవలెఁ దాఁకుచున్నప్పు డింకను
మత్తైక్కడ?

ముర—ఇంకను నొకమాట యున్నది. సరళకుమార్తఁ డిఁక
లేడు.

విజయరాయ లొక్కయుదుఁడన లేచి నిలువఁబడియెను. ఒక్క

నిమిషములో నాతనిమైకము వదలిపోయెను—ఆపాదమస్తకమును బ్రకంపితమైపోవుచుండెను. అదియంతయును జూచి మురళ నిందాగర్భితంబును గఠోరంబును హాలహాలవికీర్ణంబు నగుచిటునవ్వు నవ్వుచు “మత్తువదలిపోయినదా? పోకున్నచో నిక వదలిపోవును” అనియెను.

విజయరాయలు కాతరస్వరముతో “మురళా! నీకు నామీదఁ గోపమేయున్నచో—నన్ను దండిగవలయు—వి నీకుఁ గోరికయేయున్నచో—నీయిష్టము వచ్చిశల్లు నన్ను శిక్షింపుము—కాని నీభయంకరవిషవచనములను నేనిక విని సహింపఁజాలను—నన్ను శూలములచేఁ బొడిపింపుము—కుక్కలచేఁ దినిపింపుము—శ్రమశానమునఁ జితాగ్నిచే భస్మము చేయింపుము—కాని యిట్టి నీమాటలను విని సహింపఁజాలను.” అనియెను.

ముర—ఇప్పటికి మైకము వదలినది. ఇకఁ గార్యాలోచనము కావచ్చును.

విజ—మరల నేమి? కార్యాలోచనమునుమాట విన్నతోడనే నా హృదయము కంపించిపోవుచున్నది.

ముర—భయము లేదు—మగ్జయబలపరాక్రమతేజోధురంధర విజయరాయమహారాయా! భయములేదు—

విజ—ఇంక నైనను నీకు జాలి కలుగుట లేదా?

ముర—ఇకఁ గార్యాలోచనమునకు రండు!

విజ—చెప్పము! నేను నీదాసానుదాసాధముడను! చెప్పము.

ముర—నీకిష్టము లేకపోయినను, నిరంతరము మద్యపానాసక్తుఁడవై పోయినను నీవు నాస్వామివే—

విజ—ఏమి చేయవలయునో చెప్పము!

ముర—కోయదళముతో రామరాయలు యుద్ధముచేయుటకు

వచ్చుచున్నాఁడు—ఒక్కకోయలే. యైనచో సంత భయములేదు. సరసింహరాయలును సదాశివరాయలునుగూడ నాతనితోఁగలసినారు. నారాయణరాయలును, నాసోదరుఁడును జెజసాలనుండి విడివడి పాఠి పోయినారు. గోవిందరాయలుకూడ వారితోఁగలసిరాదు. ఇంకను నెంతమందియో కలయుట కుద్యుక్తులగుచున్నారట ! ఎవ్వరిని నమ్ము టకును వలను గాకున్నది.

విజ—ఇంక నుపాయము ! నేనానాయకు లేమనుచున్నారు ?

ముర—వారినిగూడ విశ్వసించరాదు.

విజ—ఇంక నెట్లు ?

ముర—ఏమియును మాటాడకుండ రామరాయలపాదములపైఁ బడవలయును. ఇంక మీకున్న యుపాయ మిది యొక్కటియే.

విజ—మురళీ ! విజయరాయలింకను మరణింపలేదు !

ముర—నేనుమాత్రీ మట్లనుకొనుటలేదు.

విజ—మురళీ ! యుద్ధముచేయుదును—విజయరాయలు మర ల మునుపటి విజయరాయలే యని లోక మెఱుంగును గాక !

ముర—అట్లయినచో నిక లెమ్ము !

విజ—పద ! ఎట్టిభయంకరకార్యము చేసి సింహాసనమును సం పాదించఁగలిగితినో యంతకంటెను భయంకరకార్యముఁ గావించి యా సింహాసనమును రక్షించెద నని తెలిసికొనుము.

ముర—నాథా ! ఇవి నావిజయరాయనిమాటలే. నీవొకసారి యస్త్రమును బట్టినచో విదోహిగాణమంతయు వాత్యాప్రభంజితవా లుకాగణముం బోలి పంచబంగాళమైపోవును.

అప్పు డాయిరువురును గలసి ప్రమాదోద్యానమును విడిచి పోయిరి.

శ్రీమదగ్రంథము.

—:0:—

మహానభ గావించుట కావ్యము లంపెబడియెను. మహా రాజు ప్రామాణ్యమును బరిత్యజించి వచ్చెనని నగరప్రజల కందఱు కను దెలియవచ్చెను. గొండుసంవత్సరములకుఁ దరువాత నివృత్తతఁ గలిగి కొలువుకూటమునకు వచ్చుచుండెను. కొందఱు భయముతోడను, గొందఱు జాళితోడను, గొందఱు తేడుకతోడను దర్బారునకు వచ్చుచుండిరి. పూర్వ మొకప్పు చోకనాఁడు నిమగ్నములరాజసభామంటప మొవిధముగనే జననకులమై యుండెను. మహారాజుజ్ఞచే సమస్తమైన నికులును సభాస్థాంగమునఁ బ్రవేశించియుండిరి. సామంతరాజులు కూడ భయముచే నేనాసమన్వితులై వచ్చియుండిరి. అప్పుడు రాజధానియంతంతట నీమాటలే చెప్పకొనుచుండిరి.

మహారాజగు విజయరాయలు యోధవేషాలంకృతుడై కొలువుకూటమునకు వచ్చి సింహాసనముపైఁ గూర్చుండెను. కాని మునుపటిజయధ్వనులు లేవు. కొంతమంది జయధ్వనులను గావించిరిగాని యాధ్వనులలో జీవకళలేదు—ఉత్సాహకళలేదు—విజయరాయలొసంగతి గ్రహించి హృదయభావమును గోపనము చేసికొని యెప్పటివలె వచ్చియున్న రాజోద్యోగులతోడను సామంతులతోడను సమాదరపూర్వముగ సంభాషించెను. ఏమట్టి రాజకార్యము లారంభమయ్యెను. అప్పుడు విజయరాయలు సభాసదులం జూచి “మహారాజును హత్య గావించిన గామరాయలు విద్రోహియై యుద్ధమునకు వచ్చుచున్నాఁడు. మనమాతస్యము చేయకుండ నాసావాత్మునకుఁ దగినదండనముం గావించవలయును. రాజద్రోహులై యాశాలకునితోఁ జేరిపోయినవారి కందఱకును ముసము తినినీక్ష గావించవలయును. అసమర్థులగు నారణ్య

కులకంఠకును దగిన శాస్త్రీయ విలయును. మీరు భయపడవలసిన పనిలేదు. సేనాసహితుడైన యుదయముననే పోయి వారిని బాటద్రో లివచ్చెదను. దేశాభిమానులందఱు నీసమయమున నాకు సహాయులై యుండి నిమజ్జోబురాజ్యగౌరవమును గాచి డిగ రని విశ్వసించుచు న్నాడను” అనియెను.

ఇప్పుడును జయధ్వనులు లేవు. విజయరాయనివదన మప్పుడు విహదచ్ఛాయావృత మైపోయెను. కోర్కాతిరేకముచే సర్వాంగములు ను గంపించిపోవుచుండెను. ఆతఁ డతికష్టముతో హృదయభావమును బయలుపడనీయక “ఇక మీరు మీయిండ్లకుఁ బోవచ్చును. నేను సేనలఁ బరామర్శించెదను” అనియెను. అందఱు నిశ్శబ్దముగ పభవద లిపోయిరి. మహారాజుకూడ నిశ్శబ్దముగ వెలుపలనున్న సేనలయొక్కఁ బోయెను. కాని యచ్చటను జయధ్వనులులేవు—యెవ్వ రాతని దైవ ముగ భావించుకొనుచుండిరో, యెవ్వ రాతని నామశ్రవణమాత్రమున జయజయధ్వనులం గావించుచుండిరో యట్టివా రిప్పు డాతనిఁ జూచి నిశ్శబ్దముగ నూరకుండిరి. అందఱు నవసరమవ్వకులై నిలిచియుండిరి. ఇక విజయరాయనిహృదయ మెట్లుండునో వేఱుగఁ జెప్పవలయునా ?

ఆతఁడు సైనికులం జూచి “మీరు మీసేనానాథుని గుర్తింప లేదా ? ఇప్పుడు మీరందఱు నిట్లుంటిరేమి ?” అనియెను. అప్పు డొక వృద్ధసైనికుఁడు ముందఱికి వచ్చి, మహారాజా ! ఇది మాయాపరాధము కాదు—ఎనిమిదిమాసములనుండి మాకు వేతనములు లేవు. పూర్వము మాకెంతయో గౌరవమున్నది—ఆదరమున్నది—అభిమానమున్నది. ఇక నిప్పుడో కఠినశాసనములును గవ్వజీవనములును, వచ్చినవి’ అని యెను.

విజయరాయలు కొంతసేపటివఱకు మాటాడజాలక నిలువఁబ

డిపోయెను. ఏమి చెప్పవలయునో యాతనికిఁ దోచినదికాదు—పిమ్మట నాతఁడు యుద్ధము సిద్ధమైయున్నది. ఇట్టిస్థితిలో నిడుబ్రోలురాజ్యగౌరవమును గాపాడుభారము మీతలపై నున్నది. మీరీసమయమునఁ దోడుపడకుండినచో నిక రాజ్యరక్షణమున కుపాయము లేదు. విజయరాయనియాశయును లేదు. మీకష్టముల నన్నిటిని మఱచిపొండు! మీలోపముల నిప్పుడే తీర్చివై చెదను. మీకు నాయెడల నసంతృప్తియేమైన నున్నచో స్పష్టముగఁ జెప్పఁడు—నేనిప్పుడే యీరాజకీరీటము దీసివైచి మీహస్తసంపుటములఁ బ్రీతిస్మించెదను. మీయిష్టమునచ్చినవారి కీకీరీటము నర్పింపవచ్చును. ఇష్టమున్నచో రాజద్రోహియు, నరహంతకుఁడను, బాపాత్ముఁడు నగురామరాయలకైన నీయవచ్చును. నాయాశంకమేమియును లేదు ' అని చెప్పి మహారాజు కీరీటమును తీయుట కుద్యుక్తుఁ డయ్యెను. అంతలో నాకాశము బ్రీద్దలగున్లు సైనికులజయజయధ్వనులు చెలరేఁగెను. చాలకాలమునకు వారందఱును మరలఁ దమవిజయరాయనిం గాంచి యాతనిగంభీరమధురాలాపముల నాలకించి సకలదుఃఖములను, సకలకష్టములను, సకలావమానములను నొక్కసారిగ మఱచిపోయిరి. జయజయధ్వనులతో నగరమంతయు నిండిపోయెను.

విజయరాయనిహృదయ మానందప్రపూర్ణ మయ్యెను. అప్పుడాతఁడు సైనికుల సంబోధించి , మనము రేపటిప్రాతఃకాలముననే దండయాత్ర గావింపవలయును. ఇక మీరందఱును మీనివాసములకుం బోవచ్చును ' అని యాజ్ఞాపించెను.

సైనికులందఱును మరల జయజయధ్వనులం గావించుచు దుర్గాభిముఖులై వెడలిపోయిరి. మహారాజుంతఃపురమునకు వచ్చెను. మురళి యుత్కంఠయై యాతనికొఱ కెదురు చూచుచుండెను. అప్పు

దామె భర్తనుజూచి సంభ్రమముతో, ఏమైనది? అని ప్రశ్నించెను.

విజ—అంత బాగుగ లేదు. రాజకోశమున ద్రవ్యమున్నదా?

ముర—ఒక చిల్లిగవ్వమైన లేను.

విజ—అయినచో నిక నాశ లేదు. సైనికులకు వేతనము లీయవలయును.

ముర—నాయలంకారములున్నవి. వానిని విక్రియింపవచ్చును.

విజ—బాగుగఁ జెప్పితివి—ఏమి చేసియైనను సింహాసనమును గాపాడుకొనవలయును.

ముర—అట్లే కానిచో నింతకష్టమును—ఇంత పరిశ్రమమును—సర్వమును నిరర్థక మైపోవును.

విజ—ఔను. ఇప్పుడే యలంకారములను విక్రియించి ద్రవ్యమును గూర్చవలయును.

ముర—ఆపనియంతయు నేను చేయుదును.

ఇరువదియొకటవప్రకరణము.

నిమిజబోలురాజధానిని సమీపించి కోయలు శిబిరములను స్థాపించిరి. వారిశిబిరములు నిత్యోత్సవములతో నిండియుండెను. వారందఱును యుద్ధమునకై వచ్చియుండిరి—అందఱును రణరంగమున. విజయలక్ష్మీకే దమస్థానముల నర్పించుటకై వచ్చియుండిరి—అందఱును జగజ్జననియగు భూదేవిహృదయతాపమును దమకొన్నెత్తుటివెల్లునలచే శమింపఁజేయుటకై వచ్చియుండిరి. ఆయుత్సాహముతో వారి

కేమియును దెలియుటలేదు. ఆశుచుండిరి—పాడుచుండిరి. వాచ్యముల మోగించుచుండిరి—నురాచాసములఁ జేయుచుండిరి. మహాదేవిం బూజించుచుండిరి. అందఱు నీవిధముగ సక్కడక్కడ గురువులుగఁ జేరి వినోదవిజ్ఞానములచేఁ బ్రాగ్ధులు గడపుచుండిరి.

వారితోఁగలసి వసరాజుకూడ నానందనిమగ్నుడై యుండెను. ఎల్లప్పుడు నాతఁడు వేణుగానము చేయుచుండెను. ఆమధురమోహన వ్వసమున సమస్తకాసనమును మాధురీమయమగుచుండెను. శిఖరములయందలి కోయలందఱు నానిమగ్నీభవులఁ దదేకధాన్యముతో నాలకించి యానందించుచుండిరి. అందఱు నాయానందముచే మైమఱచిపోవుచుండిరి. అందఱు నావేణుగానానందరాజ్యమున కధీశ్వరులై యుండిరి. ఒకప్పుడు వసరాజు వేణుగానముకూడఁ గావించుచుండెను. అట్టివీణ యీవ్రపంచమునఁ దెలియ నెప్పుడును మోయించి యుండెను. ఆవీణాతంత్రులనుండి మధురాన్మృతవాహినులు పొంగిపొరలుచుండెను. ఆయమృతవాహినులలోఁ బ్రేమతరంగములు నాట్యము చేయుచుండెను. అంతయు సమృతమయమై, మాధురీమయమై, ప్రేమమయమై యానందమయమైయుండెను—ఆయానందములో, యుద్ధమును దమ్మును సమస్తమును మఱచి కోయలందఱును దస్మయ్యులై యుండిరి.

ఒక్కొక్కప్పుడు వసరాజు వేణువును మించి వీణ సతిక్రిమించి కలకంఠస్వరమున గానము చేయుచుండెను. ఆమధురస్వరములు సకల తరులలనములతోడను సమ్మిళితములై సంగీతరసతరంగిణుల దిగంత వ్యాప్తములుగఁ జేసిచై చుచుండెను. ఆమధురమోహనసంగీతస్వరములు మధురవాయుమండలమునఁ బ్రచారిముచేయుచు సనంతమధురా శాశ్వమున విలీనములై పోవుచుండెను—అంతయుకలస్వర సునంత

ముక్తాడై యంతప్రతిస్వసములతో ననంతప్రకృతి నానందరూపమున నారాధించుచుండెను. అతయు నానందవిలాసక్రీడాయమై యుండెను. వనరాజు నానందమునకుఁ బరిమిలిలేదు.

ఇట్టివారు యుద్ధమునకై వచ్చిరని యెవ్వరనుకొందురు—ఇట్టివారు రక్తధారాప్రవాహముల నీడులాడవచ్చి రని యెవ్వరుభావించుదురు? ఇట్టివారు కొలదికాలములో నమరకంగమున సమసిపోవుటకై వచ్చిరని యెవ్వరూహింతురు?—అందఱు నట్టి యానందమున మునిగి యుండిరి.

కాని యందొక్కఁడు మాత్ర మిట్లులేదు. వనరాజెంతప్రయత్నించినను రామరాయల కానందముం గూర్పజాలక పోయెను. ఏవేఱుగానమునకు వనజంతువులుకూడ మోహించుచున్నవో, యేవేఱుగామధురస్వరములకు వృక్షములయందలి పక్షులుకూడ చిత్తేచ్ఛఱులై పోవుచున్నవో, యేమధురసంగీత గసప్రవాహమున నీభూమండల మంతయు నమృతసాగర నిమగ్న మగుచున్నదో యిట్టి మధురముగీతగానము—అట్టిమధురమోహన వీణాగానము—అట్టి యమృతమధురమోహనకలకంఠగానము—రామరాయల కానందమును గూర్పజాలక పోయెను. రామరాయల కది నుఖకరముగ లేకుండుటయే గాక మస్సహజ్జేశదాయకముకూడ నయ్యెను.

అతఁ డెప్పుడు నొంటిగ నుండుటకే కోరుచుండెను. అనకాశమైనప్పుడు నిజస్థలమునం దొంటిగఁ గూర్చుండి దిగ్గరిగ నేచ్ఛుచుండును—అతని కిప్పు డానందింపవలసిన సమయము. అతనికిప్పుడు సుఖదినములు సమీపించియున్నవి—అతఁడు శీఘ్రముగ నిమగ్రబ్రాహ్మణాజిసింహాసనము వర్ధిల్లిపడగలఁడు—అతనివక్షమున నరసింహరాజులు వచ్చి చేరెను. ప్రియబంధుఁ డగు విద్యాధరుఁడును, గులవృద్ధుఁడును

పదాశివరాయలును, సామంతుడగు నారాయణరాయలును గోవింద రాయలునుగూడ నాతనిపక్షమునఁ జేరియుండిరి. ఇంకను గొందఱు రాజబంధువులు రానై యుండిరి. ఇవి యన్నియు నాతని కానందకారణములేగదా ! కాని యాతనిహృదయమున కేదియు నానందజనకముగ లేకయుండెను—

సరళ యింక లేదు. ఆసంగతి వనరా జతనితోఁ జెప్పకపోయినను నాతఁడు తెలిసికొనియెను. ఈవృత్తాంతమంతటను వ్యాపించినది. సరళ యింక లేదు—అగతిక యగునామె పతివియోగమును సహింపఁ జాలక యీప్రపంచమును వీడిపోయినది. ఆమె యెంతకష్టపడియెనో యెవ్వరికిఁ దెలియును?—ఎట్టియాతనను సహింపఁజాలక మరణించినదో యెవ్వరికిఁ దెలియును ? రామరాయనిహృదయము విదీర్ఘమై పోవుచుండెను—ఏమయిన నిక నేమిచేయఁగలఁడు—లోకముకొఱకు హృదయాశేగము నడంచుకొని యాతఁడు గట్టిగ నేడువఁజాలకుండెను—గట్టిగ నేడ్చినచో నాతనిహృదయపరితాప మించుక యుపశమించియే యుండును. లోక మేమనుకొనునో యని యాతఁ డట్లు చేయఁజాలకుండెను.

ఆతఁడు సమయము దొరకినచో నొంటిగఁ గూరుచుండి బిగ్గరగ నేడ్చియుండును. కాని వనరా జాతని కట్టి యవకాశము లేకుండఁ జేసెను. ఎల్లప్పుడును వనరా జాతనికన్నులయెదుటనే తిరుగుచుండెను. వనరాజుతోఁ గలసిమెలసి తిరుగుచుండుటచే రామరాయనికించుక శాంతి లాభ మగుచుండును. కాని యెల్లప్పుడును వనరా జాతనియొద్దనే యుండుట కవకాశము లేకుండెను. వనరాజు నిరంతరమును గోయలతో నుండవలయును. వారికి యుద్ధవిద్య నేర్పుచుండవలయును. వారికా నందముగ గానము చేయుచుండవలయును.

రామరాయనిహృదయమునందలి పరితాప మితరుల కెట్లు తెలి

యేను ? శిబిరములకు దూరమునందున్న యొక నిర్జనారణ్యమున రామ
రాయ లొంటరిగఁ గూర్చుండి యేడ్చుచుండెను. ఆతని నయనద్వయ
మునుండి యశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండెను. కన్నీటిచే నాతనివక్ష
ము తడిసిపోవుచుండెను. అప్పు డాకస్మికముగ నెవ్వరో వచ్చి యాతని
దీపుపైఁ జేయినై చిరి. అప్పుడు రామరాయ లదరిపడి వెనుదిరిగి చూ
చెను—ఆతఁడు వనరాజు !

వన—మరల దుఃఖించుచుంటివేమి ?

రామరాయ లింక దుఃఖము నాపుకొనఁజాలక వనరాజుమెడ
పట్టుకొని యాతనిహృదయముపై మొగము నానుకొని , మిత్రమా !
నే నింక నీదుఃఖమును సహింపఁజాలను. ఆమె నన్నెంతగఁ బ్రేమించు
చుండెడిదో నీవెఱుంగ జాలవు' అనియెను.

వనరాజునకుఁ గన్నీరు మున్నీరయ్యెను. ఆతఁ డతికష్టముతోఁ
గన్నీటి నాపుకొనఁ బ్రయత్నించెను. అప్పు డాతని కోమలవదనమండ
ల మెత్తగఁ గందిపోయెను. అయిన నాతఁడు కన్నీటి నడఁగింపఁ జాలక
పోయెను. కొన్ని వేడికన్నీటిబిందువు లాతని కన్నులనుండి రామరా
యుని మెడపైఁ బడియెను. అప్పుడు రామరాయ లుష్ణాశ్రుస్పర్శనము
చేఁ జకితుడై మొగమెత్తిచూచెను. కాని నిమిషములో వనరాజు క
న్నీటిని దుడుచుకొనియెను. రామరాయల కానంగతి తెలియలేదు.
చాలసేపటివఱకు రామరాయలు వనరాజు మొగమువంకనే చూచుచు
నిలువఁబడిపోయెను.

ఇరువదిరెండవప్రకరణము.

వనరాజు రామరాయలం జూచి, రాజకుమారా! నీవెప్పుడు చో యుద్ధముచేయువా రెవరు? అనియెను.

రామ—చెలికాడా! నీయెదుట దాచుట యెందులకు? నాకు యుద్ధముచేయవలె నని లేదు. అప్పుడప్పుడు శిబిరమును విడిచి రాత్రివేళ, బాటిపోవలయు నని తోచుచుండును. కేవలము లోకులు నవ్వుకు రని యట్లు చేయజాలకుంటిని. నేను సింహాసనముకొఱకు యుద్ధము చేయవలయు నని యెప్పుడు నిశ్చయింపలేదు. నాకెప్పుడును రాజకావలయు ననుకోరిక కలుగనేలేదు. ఇంతప్రయత్నమును సరళకొఱకై చేసియుంటిని. చాలఁగాలము ఘోరారణ్యములలో నందుకొఱకే చాలఁ గష్టపడితిని. అందుకొఱకే కష్టపడి నీన్నేహలాభమును సంపాదించితిని. వనరాజా! ఇక యుద్ధ మెవ్వరికొఱకు?—నాసరళ లేదు.

ఇట్లు చెప్పి రామరాయలు బాలకునివలె నేడ్చెను. వనరాజునకుఁగూడఁ గన్నీరు నిండెను. కాని యాతఁడు హృదయభావమును హృదయమునుండి యడుచుకొని, రాజకుమారా! నిశుబ్రోలురాజ్యప్రజలకొఱకు—దుష్టశాసనవీడితు లగుదీనులకొఱకు—నీయాప్తమిత్రిబంధుపరివారముకొఱకు—నీవు యుద్ధము చేసితీరవలయును' అనియెను.

రామ—వనరాజా! అందుకొఱకే యంతకాలమువఱకును మిమ్ములను విడిచి పోజాలనై తిని. అట్లే కానిచో నేదినమున నాసరళ యీలోకమున లేడని వినియుంటినో యానాడే గైరికవనసభారికై పోయియుండును.

వన—సరళవంటి భాగ్యవతి యీప్రపంచమునఁ దెక్కడ నున్నది?

రామ—నీవామె నెప్పుడును జూడలేదు. ఆమెప్రేమ వ్యసనా తీతమైనది. ఆప్రేమకు సాటి లేదు.

వన—రాజకుమారా ! నీప్రేమకుమాత్రము సాటి యెక్కడ నున్నది ?

రామ—నే నెంతటికష్టముతోఁ గాలము గడపుచుంటినో యె వ్వ రైలుంగుదురు ? నీవు నా కెంతయో యుపకారిము చేసితివి. ఇం కెందులకు ? నన్ను విడిచిపెట్టుము ! ఇంతరిక్త చాలము నిం కెవ్వరికొఱకు? నానిమిత్త మింక నట్టిపని చేయవలదు- ఇంటికే బొమ్ము ! కోయల కం దిటకును సెలవిచ్చి పంపుము ! నాకుఁగూడ సెల వొసంగుము ! నేను ప్రతిశ్మశాసమునందును సరిశను ధ్యనించుచు జీవితమును గడపివై చెదను.

వన—నీ వెవ్వరికొఱకు యుద్ధము చేయకపోయినను నీతిమా రుడు—సరిశ చిన్ని కుమారుడు—అనందరాయలకొఱకై న యుద్ధము చేయుట నీకుఁ గర్తవ్యము !

రామ—అనంద—అనందుఁ డిక లేడు !

అని రామరాయలు మరల దుఃఖింపసాగెను. అప్పు డత్యాదర ముతో నెవరాజు రామరాయలకిన్నిగు సుమచుచు 'అనందుడు జివించియున్నాడు' అని చెప్పి తా నాచిన్నిశిష్యుని రక్షించినవృత్తాంతమం తయు వాతనికిఁ దెలియఁజేసెను. అనందుడు బ్రదికయున్నమాట వి నుటతోడనే రామరాయల దుఃఖిహృదయాంతరాళమునఁగూడ నానం దరేఖ యగపడియెను.

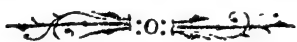
రామ—వనరాజా ! యుద్ధచేయుదును—సరిశకొఱకు యుద్ధము చేయుదును—అందుని నిరహాసనాసీనుల చేయకర్త యుద్ధము చే

యుదును. ఇట్లు చేయకపోయినచో సరళ నాపైఁ గోపగింపదా? చెలి కాఁడా! నేను యుద్ధము చేయుదును.

వన—వద! ఇత నిగ్గొంటిగఁ గూర్చుండి యెన్నఁడును విచారింపవలదు.

ఇరువురును శిబిరాభిముఖులై బయలుదేరిరి. వచ్చుచుండఁగా విద్యాధరుఁడు వారి కెదురుగ వచ్చి, కుమారా! నలువురుసామంత రాజులు పదనేలఁగిరియవీరులతో మంపక్షమున యుద్ధముచేయుటకై వచ్చియున్నారు.' అని చెప్పెను. ఆసమయమునకు సంగ నలువంకలను జయజయధ్వనులు చెలరేగెను. అస్స డందఱు నానందహృదయములతో శిబిరమునఁ బ్రవేశించిరి. యువరాజుం గాంచి సైనికు లందఱును మరలమరల జయజయధ్వనులం గావించుచుండిరి. వారిందఱు నానందముతోఁ జేయుచుండు నాభ్యయధ్వనులు రాజధానియందలి యంతఃపురమున నున్నమురళిక్కములలోఁ బ్రతిధ్వనించుచుండెను.

ఇరువదిమూడవప్రకరణము.

నిమిరబోలురాజధాని యిప్పుడు యుద్ధక్షేత్రముగఁ బరిణమించినది. సగరిమునకు నలువంకలను దండనాయకులు సేనాసహితులై మిగుల జాగరూకతతోఁ గాచుకొనియుండిరి. సగరిరాజమార్గములం దెల్లెడల రాజసైనికు లాయుధహస్తులై తిరుగుచుండిరి. గజబృంహితములు, హయపీఠులు, సైనికుల జయజయశబ్దములు, జనసమూహకోలాహలధ్వనులు మొదలగువానితో రాజధానియంతయు నిండిపోయెను. అంగఱులు మూసివేయఁబడియెను. కృషికులు స్వకార్యములు

నుజ్జగించిరి. శిల్పిగణము శిల్పకార్యములఁ బరిత్యజించెను. రాజధాని మున సైనికులుదక్క మఱియెవ్వరును దిరుగుటలేదు. బాలికాబాలకులును స్త్రీలును మరదియుల విడిచి వెలువలకు వచ్చుటలేదు. అంతటను యుద్ధభయములే—అంతటను భయంకరభావములే—అకసమున గ్రహించుచుండెను.

విజయరాయలు జాగ్రహుడై మెలంగుచుండెను. రెండేండ్లకుఁబూర్వ మాతఁ డెట్టి దుర్జయ సేనాధ్యక్షుడై యుండెనో యిప్పుడు సరిగ నాతఁ డట్లే యుండెను. రెండేండ్లనుండి యుద్ధకార్యములను మఱి అచి విశృంఖలులై యున్న సైకుల నాతఁ డిప్పుడు మరలఁ బరిశ్రమ చేసి నియమబద్ధులుగాఁ జేయుచుండెను. అతఁడు విడువకుండ నశ్వారోహిణులై తిరుగుచు సగరరక్షణమునకుఁ గావలసినకార్యములను యుద్ధమున కావశ్యకంబు అగుప్రయత్నములను చేయుచు లేయుంబవలు శ్రమపడి యన్నియు నాయత్నముచుచుండెను. సైనికులందఱు నాతనియెడల మిగుల సంతుష్టులై యుండిరి. ముగ్ధ యశులాల్యాటకారములను విక్రయించి విషద్రవ్యమును సంపాదించి విజయరాయలప్పుడు సైనికులవేతనముల నొసంగుటయే గాక విశేషబహుమానములను గూడఁ గావించెను. ఇంతేకాక విజయరాయలు కింద నెవరు లగు న్నైకులయొద్ద విశేషధనమును తీసికొనియెను. భయముచే వారేమియును మాటుమాట చెప్పక ధనము నిచ్చివారి. అస్పృశ్యమంతయును సైనికులవిషయమున నాతఁడు తృణస్పృశ్యముగ వ్యయపెట్టుచుండెను. ఇతఁ నాతనిక సేవలవలన భయములేదు. సదవేలమంది పత్నియవీరు లాతనికొటకుఁ బాత్రులు సర్పించుటకు సిగ్గుముగ నుండిరి.

అందఱును గైర్విముఖులై నుండిరి. అన్నియును సంసిద్ధము లయ్యెను. ఇతఁ యుద్ధము జరుపవచ్చును. ఉభయపక్షవీరులును సము

తనకున్న యుద్ధమున కెదురు చూచుచుండిరి. కాని ముందుగ నెవ్వ రాక్రమింతునో యెవ్వరికిని డెలియట లేదు. అప్పుడు విజయరాయ లు తనతో “రామరాయ లిప్పుడు యుద్ధము చేయుటకు వచ్చియు న్నాడు. అతడే ముందుగ దుగ్గము నాక్రమించును. అందువలన నేను దుగ్గరక్షణముంగావించుకొనవలయును” అని యాలోచించుకొను చుండెను. కాని రామరాయ లగ్లాక్రమించు నను చిహ్నము లేవియు నగపడుటలేదు. రామరాయల శిబిరములఁ గేవలమానందవిలాసములు నాటపాటలును జెలరేగుచుండెను. కోయలు సగరము నాక్రమించు టకు భయపడుచుండిరినియు, సందువలన రామరాయ లధీరుడై యుండెననియు విజయరాయనికిఁ డెలియవచ్చెను. అందుచే నాతడే ససైన్యముగఁ జోయి శత్రుసేనలం దలపడి చీల్చి చెండాడవలయునని విజయరాయలు నిశ్చయించుకొనియెను.

సంధ్యాకాలమునందునాత విజయరాయలు తన సైనికులకందల హి శిల్పనాటకముందే శత్రుశిబిరమున నాక్రమింపవలయును. అంద లు సింహకాశు సంతోషియైయుండవలయును” అనియాజ్ఞాపించెను. ని మిషములో నాతనితూర్పున సైనికులకందలగును డెలిసి పోయెను. దండ నాయకులు సైనికులను యుద్ధసన్నద్ధులం చేయుచుండిరి. అన్ని కార్య ములు సజ్జాహుద్ధముగ నుత్తమగతావళిగా గావింపఁబడుచుండెను. అగాధిసైనికులు తెవ్వరును నిద్రొంప లేదు. అందఱును జాగ్రహకు లైయుండు. అప్పుడునాత సతరువాత విజయరాయలు సైనికులంద లును సైనికులను సమీపమునకుఁ బంపించి విశ్రాంతిమార్గములను సాదమునకుఁ దెలుపుచు నున్నట్లు విని సైనికులకుఁ బోయెను. దాసదాసీజను తెవ్వరు నాసమయమునం దాతనితో న్నెట్టి శంస చేయుటకును భయపడిపోయిరి.

ఇరువదినాలుగవ ప్రకరణము.

గభీరతమంబగు సయ్యద్ధరాత్రీమున మహారాజ్యయగు మురళి స్వామి శయనమందిరమునఁ బ్రవేశించెను. విజయరాయలు శయనింపలేదు; గృహమధ్యమునఁ బ్రచారము చేయుచుండెను. ఆతఁడు తలవలచుచు నిద్రించినవారిని విడుచుచుండెను. ఆతఁడు దీప్తిచింతానిమగ్న మానసుడై యుండుటచే మురళిపదశబ్దములను విని లేచెను. మెల్లమెల్ల గ—నిశ్శబ్దము గ మురళి వచ్చి స్వామివీపుపైఁ జేయివైచెను. అదరి పడి విజయరాయలు తిరిగిచూచి “మురళి నాకాస్వప్నమే వచ్చినది!” అనియెను.

మురళి వికటముగ నెవ్వరు “ప్రతిరాత్రియు సంధికారమున మీకుఁ బిశాచదర్శన మగుచునేయున్నది.” అనియెను.

విజ—నవ్వెదనేమి? నేను నిశ్చయముగఁ జూచుచున్నాను. యుద్ధమునుండి నేనింకఁ దిరిగిరాను.

ముర—ఈభవిష్యద్దానము మీ కెట్లు కలిగినది?

విజ—కానిచోనాభయంకరస్వప్న మీ కాశ్రయే వచ్చుటయెందులకు? రేపు యుద్ధముకాఁగలదు.

ముర—మీకాస్వప్నము ప్రతిదినమును వచ్చుచున్నది? చీ! ఇంతభయ మెందులకు?

విజ—మురళా! ఒక్కమాట వినియెదవా? రమ్మ! నీన్నఁ బట్టునుము! రమ్మ! మనము పాతీపోవుదము! ఇరువురము నేయరణ్యమునకై నఁ బోయి జీవితము! నాప్రాణములపై నాకంతటియాశ కలుగుచున్నది—ఇంతశీఘ్రముగ మరణింపఁ జాలను—నేను మహాపాపి—చచ్చినచో నాకు గతులు లేవు—శరణము లేదు—

అందువలనఁ జచ్చుటకు నాకు సాహసము కలుగుట లేదు—చోచ్చిన
-నో నేను భయంకరమరకాసలజ్వాలలలోఁ బడిపోవుదును !—అందు
చేత—అభయముచేత—నేను మరణింపఁజాలను ! మురళీ ! నన్నుఁ
గొన్నాభ్యు బ్రదుకనిమ్ము !

మురళి చిలువవ్రసవ్రసచు “ నిన్నుఁ జంపువా రెవ్వరు ? మహా
వీరుఁడ వగు నిన్నును, నీవీరసైన్యమును మూఁగులగు నాకోయలే జ
యించినచోఁ దూర్పుననుదయించు సూర్యుఁడు పశ్చిమమున నుద
యింపఁడా ? నీమాటలు వినిన సప్రవచ్చుచున్నది ” అనియెను.

విజయనాయకు కాతిరస్వరముతో “ యుద్ధమున నాకు జయ
మైనను కావచ్చును. కాని యుద్ధమునఁ జావుబ్రదుకులంగూర్చి యెవ్వ
రు నిర్ణయింపఁగలరు ? యుద్ధమునకుఁ బోవునప్పుడే జీవితాశ వదలుకొ
నవలయును. దూరమునుండి యొకబాణము తగిలినఁ జాలదా ? చావ
నఁగా నెంత ? చచ్చుటకు నాకు సాహసము లేదు ” అనియెను.

ముర—ఈవిధముగ బ్రదికి యున్నందువలన నేమిలాభము ?
నిన్ను వన్యమృగమువలె బోనున బుద్ధించి లోకులందఱును “ ఈపి
త్తహంతకుని జూపఁడు ! ” అని ప్రసక్తింపవలయునా యేమి ?

విజ—చీ ! చీ ! ఊరికుండుము !

ముర—ఏమి ! ఊరికుండుటయేమి. ఇష్టమున్నచో నీవు పాటి
సొమ్ము !—నేనుమాత్ర మిట్లు చేయఁజాలను ! నీస్థానమున నీమాటుగ
నేనే నిలిచి యుద్ధము చేసెదను. అవజయము తట్టఁగించినను రణరంగ
మునుండి వెనుదిరిగిరాను ! అప్పుడు లోకులందఱును మురళి వీరపురు
షునివలె మరణించినదని ప్రశంసింతురు !

విజయరాయ లేమియును మాటాడలేదు. మానముతో సట
నిష్ఠాఁ దిరుగుచుండెను. కొంతసేపైన తరువాత మురళిను సమీపించి

“సీవాభయంకారాగ్నిజ్వాలను జూచియుండలేదు—ఏయగ్నిజ్వాల నన్ను జరికాలమునండి దహించితైచుచున్నదో యాయగ్నిజ్వాలను నీవు చూడలేదు—అవుననే నీకు జాననిన భయములేదు—అదాదు—నామిచో నీవును మరణింప జాలవు—మరళా! నేను నీపాదములఁ బట్టుకొనియెదను—చన్నింకను గొన్నాల్లు బ్రదుకనిమ్ము! నిశ్చయముగ నేనెఱుంగుదును—యుద్ధమునకుఁ బోయినచో నిక మరలిరాను!” అనియెను.

ముర—ఏమియీవృత్తి! నిన్నజంపువా రెవ్వరు? గృహగణ సముచేసి సన్నాస్తి చెప్పినమాట లప్పుడే మఱచిపోయితివా?

విజయరాయ లటునిటుఁ దిరుగసాగెను. అప్పుడు మురళ పితృహంతకుఁడు, సరహాపరాక్షసుఁడు సనిపించుకొనుచు, ససహ్యకరపదార్థమువలె, బ్రత్యక్షహాలాహలమువలె లోకులందఱకు నగపడుచు నీవిధముగ జీవించియుండుటకంటె మరణించుటయే మేలు!” అనియెను.

విజ—నేను పాటిపోయినచో నన్నెవ్వరు పట్టుకొనఁగలుగుదురు?

అప్పుడతిగంభీరభావముతో—అతిభయావహాస్వరముతో మురళ “విజయరాయా! నీవు యుద్ధమున కంగీకరింపక పాటిపోవఁదలచినచో నితరు లెందులకు?—పితృహంతకుఁ డని యందఱకును జెప్పి నేనే నిన్నుఁ బట్టి యెప్పగించెదను” అనియెను.

విజయరాయని సర్వాంగకములును బ్రకంపితములై పోవుచుండును. ఆతఁడు విస్ఫూరితసయఃసములతో మురళం జూచి “చీచీ! నోరు మూయుము!” అనియెను.

ముర—విజయరాయా! నీవు సమరముచేసి తీరవలయును—కాకున్నఁ జచ్చితీరవలయును—అట్లు కానిచో నేను మరణించెదను. అంతియకాని నేను జీవించియుండఁగా నీనిమిత్తమునా బ్రాహ్మణాదులతోపాటు

దమును మఱియొకరి కీయఁజాలను" అని మురళి కోర్కె వేసెను. చాలసేపటివఱకును విజయరాయ లట్లే భూగృహమునఁ బ్రచారము చేయుచుండెను. అంతలో నాతఁ డాక స్మికముగ నులికిపడి నలువంకలఁ దిలకించుచు వెలుపలఁ బ్రవేశించె ను. తోడనే యశ్వారోహియై సైన్యములయొద్దకు బయలుదేరిపోయె ను. సైనికులందఱును జాగరూకతతో యుద్ధసన్నద్ధులై నిలిచియుండిరి. నిమిషములో మహారాజునాజ్ఞ యంతటను వ్యాపించెను. తక్షణమే సేనలన్నియును శత్రుశిబిరముల నాక్రమించుటకై దాడివెడలెను.

ఇరువదియైదవ ప్రకరణము.

—:0:—

రామరాయని శిబిరమునందందఱును రణవేషములతోడనే నిద్రించుచుండిరి. వనరాజువాళ్లుచే వారందఱును విశ్రమించియుండిరి. ఉదయముననే నిశ్చయముగ యుద్ధము జరగు నని వనరాజుఁ గుని. అందుచేతనే మూరాత్రి విశ్రమించుట కాలఁ దాక్షయ్యెనంగెను. కాని వనరాజుమాత్రము నిద్రింపలేదు. రామరాయలును నిద్రింపలేదు. మురళి విజయరాయని యుద్ధమునకుఁ బురికొల్పుచున్న సమయమునకు సరిగ నిక్కడ వనరాజును రామరాయలును గూర్చుండి మాటాడుకొనుచుండిరి.

వనరాజుకుమారా ! నీవు నాకొకవరము నీయవలయును—

రామ—చెలికాఁడా ! ఈప్రపంచమున సరళతరువాత నాకుఁ బ్రేమింప దగినవాఁడవు నీవొక్కఁడవే—ఇంతేకాక నేను నీకు విశేష-

చి యనేకవిధముల ఋణపడియుంటిని. నీవు నన్ను గోరుటయననేమి? చెప్పము ! నీవు చెప్పినట్లే చేసెదను.

వన—నీవు రేపటిదినమున రణరంగమునకుఁ బోవలదు—ఇది నాయాజ్ఞ—ఇది నాయాచన—

అమాటలనాలకించి రామరాయలు విస్మితుఁ డయ్యెను. చాల సేపటివఱకు వనరాజువంకఁ జూచుచు “ అది యేమి వసగాజా? నీవే నన్ను యుద్ధమునకుఁ బురికొల్పితివి—మరల నీవే యుద్ధమునకు గావలదని నిశ్చయించుచున్నావు ! ” అనియెను.

వన—నీమాటుగ నేనే యుద్ధము చేయుచును—నీవు రణరంగమునకు గావలదు—ఈనాయాజ్ఞను నీవు పాలింపజాలవా?

రామ—నెచ్చెనీ ! అట్లు చేసిచి-చో లోకులేమనుకొందురు? ఇది యెట్లు సాధ్యమగును? యుద్ధసమయమున నేనగపడకున్నచో మనపక్షమునఁ జేరినక్షత్రియవీరు లెవ్వరును యుద్ధము చేయజాలరు—అందు చే నుత్తీర్ణులగు రాజునైనను చేతులతోఁ బడి కోయలందఱును నిరూపలమైపోవుదురు. నే నెమోగము పట్టుకొని యుద్ధంఁడగులను? నీయాజ్ఞను పాలింపజాలను.

అప్పుడు వనరాజు చకితుడై “ రాజకుమారా ! శత్రుత్వము వచ్చుచున్నది. పైనికులపదశబ్దములు వినివచ్చుచున్నవి ” అని చెప్పి వనరాజు మురళీధ్వని నారింభించెను. అమధుర మురళీధ్వని యంతరాళమున మధురతరంగాయిత మగుచుండెను. కోయలందఱు నామోహనధ్వనులనాలకించిరి. మంత్రబలముచేతనుంబోలె వారందఱును లేచి యుద్ధస్న్నద్ధులై నిలువఁబడిరి. నిమిషములోఁ గోయలందఱును జంగరూకులైరి; అందఱును యుద్ధస్న్నద్ధులైరి.

అప్పుడు వనరాజు మురళీగానమనాని సంభ్రమముతో రామ

రాయలహస్తములం బట్టుకొని కాలరస్వరముతో “రాజకుమారా! నా యాజ్ఞను బాలింపుము! నీవు యుద్ధము చేయవలదు” అనియెను.

అప్పుడు రామరాయలు సవ్యచ “మిత్రమా! నీవు నన్ను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నందులకు నేనానందించుచున్నాను. భయము లేదు—నేను మణింపను” అనియెను.

ఇంతలో విజయరాయని సేనలు కోయశిబిరములను సమీపించి జయధ్వనులం గావించుచుండెను. తోడనే రామరాయని సేనలును గగనవిదీర్ఘంబులగు జయధ్వనులం గావించుచుండిరి. ఇతఁ మాటాడు చుఁ గూర్చుండుట కవకాశములేదు. రామరాయలును వనరాజును గూడ నొక్కయుదుటకు నశ్వముల నధిరోహించిరి. ఆయంధకారము లో నాయుధపురివాఁడెక్కలును మిలమిలమెఱసెను. మరలమరల జయధ్వనులు భూసభాంతరాళముల నిండిపోవుచుండెను.

ఇరువదియాఱవ ప్రకరణము.

భయంకరయుద్ధ మాతంభ మయ్యెను. సైనికులధిక్కారములును, శస్త్రాస్త్రములర్థుణర్థుణధ్వనులును, ధనుష్టంకారస్వంబులును, గజబృంహితగభీరనిస్వంబులును, సశ్వహేషారవంబులును, దండనాయకుల యుత్సాహవాక్యములును, నాహతులయ్యారాదములును దిక్కుల నిండిపోవుచుండెను. కోయసైన్యము నలువంకలను ముట్టడింపఁబడియుండెను. ప్రత్యేకమొకప్పక్కను బదివేలమంది తుల్యియవీరులతో విజయరాయలు కోయల నులుచూపుటకుసంసిద్ధుడై యుండెను.

కాని చుట్టరపర్యతమాలికంబోలి చెక్కుచెదరక రామరాయని తుత్రియ వీరగణంబును, కోయగణంబును నిలిచి శత్రుగ్రాహిణి బోరాసుచుండెను. నిజరామరాయనియశ్వత్థవ్యము వారిని ముట్టడించుచు మరలఁ జెప్ప రిపోవుచుండెను. రామరాయనిపై స్యమొక్కయడుగైనఁ జలింపక శత్రువుల నెదిరించుచుండెను.

వసరాజు పౌరహర్యహాచనాస్రభావము శాస్త్రవలకు దుర్భేదముగ నుండెను. అప్పుడు వసరాజే స్వసేనాధ్యక్షుఁడు. కారవసేనాహర్యహమును భేదించుటకై యగ్నివర్మయగుచున్న యభిమన్యుకు మారునిబోలి వసరాజు శత్రుభయంకిరుణ్ణి యుండెను. అతని పై న్యచూతని యడ్డుతిహ్యహరచనచే కొక్కయడుగైనఁ గదలుట లేదు—అంగుళమైనఁ జరిగుటలేదు—నిమిషమైనఁ జలించుటలేదు. గాలివానకు సముద్ర ముప్పొంగివచ్చుచట్లు విజయరాయని పైన్యము మాటిమాటికి నాతనిపై న్యముం దాడుచుండెను—కాని యెంతయూ త్రిమును గదల్చఁజాలకుండెను—వసరాజునాల్గ కెన్నడు నడుగుదాటుట లేదు. రామరాయనిపక్షమునం జేరిన తుత్రియవీరులుకూడ నాతని యాల్గను బాలించుచుండిరి. అంతయు నియమబద్ధముగ నుండెను. కొశలమయమై యుండెను—అంతయు నుండరిమై యుండెను.

కోయసేన యధఁచంద్రాకారిముగ నిలిచియుండెను—ఎదుట అంతటను బాహ్యములను వెనుకనుగూడఁ గోయలు మహాసంరంభముతో నిలిచియుండిరి. వెనుకనొక యధఁచంద్రహర్యహమునకు మధ్యస్థలమున సేనాసమేతుడై సదాశివరాయలును, నాశ్వికవీరులతో నాతని పార్శ్వముల సరిసింహరాయలును, ద్వివిక్రమరాయలును నిలిచి యుండిరి. అవైపునఁ గేతికీమగ్లాధ్యక్షుఁడు ప్రబలపైన్యముతో వారి నెది

రించి యాకృమించుచు వెనుకకుఁ దగ్గుచు మహాసంరంభముతో యుద్ధము చేయుచుండెను.

ముందటనున్న యుద్ధచండ్రవ్యూహమధ్యమున రామరాయలును నాతనిసైన్యమున నశ్వారోహిణులైన వనరాజును నిలిచియుండిరి. విద్యాధరుఁడు—నారాయణరాయలును గజరూఢులై యువరాజున కిరుగెలంకులనుండి రాజచ్ఛత్రమును బట్టియుండిరి. అయిదువేలమంది ఓత్తీయవీరు లశ్వరూఢులై యాతని యుభయపార్శ్వముల నిలిచి రక్షించుచుండిరి.

రెండుయోధుల మలకును మహాఽణము జరిగినది. కాని విజయరాయలు శత్రుసైన్యము నించుకంతయును భేదింపజాలకపోయెను; గోయనేన నొక్కయశుడైనఁ గదలింపజాలకపోయెను. రాజకులకళంకుఁ డగు నావిజయరాయనిపై నొక్కసారిగఁ బడి యాతని దండింపవలయు నని యువరాజునై యోధులు విజృంభించెను గాని వనరాజు నాజ్ఞ లేకపోయెను. కేవలము రామరాయలకు మాత్రమే యిట్టియావేగము కలుగలేదు—ఆపక్షమునుండిని యెల్లఓత్తీయవీరులకును గోయలకునుగూడ నిట్టియుద్దేయకమే కలుగుచుండెను—వారు మాటిమాటికి వనరాజు మొగమువంకఁ జూచుచు నాజ్ఞకొఱకు నిరీక్షించుచుండిరి. కాని వనరాజు చలించుటలేదు—

విజయరాయలు మిగుల సగౌరవమునై పోయెను. రెండుజాములు యుద్ధముచేసినను గోయసైన్యము చెక్కుచెదరలేదు. మాటిమాటికి నాతని హృదయమునఁ గ్రోధానలము వర్ధిల్లి పోవుచుండెను. తనసైన్యము మిగుల నలసిపోవుచున్నట్లుగూడ నాతనికిఁ దోచెను. ఇంకను నిట్లే కొంతసేపు యుద్ధమైనచోఁ దనకుఁ బరాజయము తలపఱిచుననికూడ భయము కలిగెను. చిక్కసారి కడసారిప్రయత్నము చేయవలయు నని

యాతడు సైన్యసమేతుడై మహానందంభముతో శత్రుసైన్యముపైఁ బడియెను. మేరుపర్వతము స్థానచ్యుతమై యాకస్మికముగ నాశోయల పైఁ బడిన ఖయ్యెను—ఈసారి యాసైన్యము చెదరిపోయెను.

అనంకుల సమరమునం దొకటిరెండుబాణములు వచ్చి విద్యాధరుని యేనుఁగు శరీరమునం గ్రుచ్చుకొనియెను. అబాధచే నావారణము ఘోరమయిన మావంతుఁ డెంతయూచిన నాఁగక శరవేగముతో శత్రుసైన్యముభ్యమునం బ్రవేశించి చెల్లచెదరు చేయుచుండెను. అన దాఘాతములచే ననేకశత్రుసైనికులు పడిపోవుచుండిరి. అప్పుడు విజయరాయని సైనికులు జయభస్మనులం జేయుచుఁ జాలమంది యావిద్యాధరునిం జాబ్బముట్టిరి.

ప్రియబంధుఁడగు విద్యాధరుడు పాణిములపై నాశనదలుకొని శత్రువులతో యుద్ధము చేయుచుండుటకు దూరమునుండి రామరాయలు కనుఁగొనియెను. అప్పుడు విద్యాధరుఁ డాత్మసంరక్షణమునకై చేయవలసినదే యుద్ధము అనుచు ముందుగా వ్యాకులభావముతో రామరాయని పైపులఁ జూచుచుండెను—రామరాయ లింక నూరకుండజూలకపోయెను. అతఁడు వనరాజునై పునకుఁ జూచి “చెలికాఁడా! ఇంక నీయాక్షును బాలించుట కవకాశము లేదు—పాణిమునిచ్చియైన బంధువును రక్షించుకొనియెదను. కానివో మరణింతును” అనియెను.

ఇట్లు చెప్పుచుండఁగనే రామరాయని యశ్వము శరవేగమునం బోయి శత్రుసేనాక్షుభ్యమునఁ బ్రవేశించెను. అప్పుడు వనరాజు భటు ప్రకంపితుడై “రాజకుమార్తా! ఇటయేమి! ఇదియేమి?” అనియెను. ఆమాటలు రామరాయల చెవులఁ బడుటకుఁ బూర్వమే యాతఁ

దు బంధురక్షణమునకై శత్రుసైన్యమునఁ బ్రవేశించెను. అందువలన నాతనికి వసరాజుమాటయే వింటబడలేదు.

ధృగవదియొడవప్రకరణము.

వసరా జొక్కసారి వెనుకకుఁ దిరిగి తనసేనావ్యూహముం దిలకించి యొక్కద్వీపాన్నిశ్వాసమును విడిచి మొగమునఁ జెమ్మటలం దునుచుకొనుచు “ సైనికసోదరులారా! రాజకుమారుని రక్షించుకొనుఁడు!” అని బిడ్డగఁ బలుకుదు నాతఁడు తనయశ్వమును దాఁటించుచు శత్రుసేనారంగమగ్రమునఁ బ్రవేశించెను. పదివేలమంది కోయ్యసైనికు లాతని వెనువెంటనే శ్రోసికొని వచ్చుచుండిరి. రెండువేలమంది యశ్వసైనికులతో నారాయణరాయలుకూడ వసరాజు ననుసరించి వచ్చెను.

నిమిషములోఁ గోయలవ్యూహమంతయుఁ జెదరిపోయెను. ఉభయవ్యూహములును మొదట నెట్టిరూపమున నిలిచియుండెనో యిప్పుడట్లు లేవు. ఎవరి యిచ్చనచ్చిచ్చగ వారు మహారణరంగమునఁ బడి విజృంభించుచుండిరి. సంకులసమరము జరిగిపోవుచుండెను. కేకలు, గర్జనములు, హేషారవములు మొదలగుభయలన్నియు నేటికిఁ గూడలైపోయెను. శత్రుమిత్రస్థియమున కుచాయమగపకుట లేదు. ఎదుటఁబడినవారితో నెల్ల యుద్ధము గావించుచుండిరి. రణరంగమంతయు రక్తసిక్త మైపోయెను.

రామరాయలు విద్యాధరుని రక్షింపఁజాలకపోయెను. చాలమం

ది క్షత్రియవీరులచే ముట్టడింపఁబడి విద్యాధరుఁడు రణిభూమిం బడి పోవుటకు సిగ్గుముగ నుండెను. అతని చేలియందలి కృపాణము క్రిందఁ బడిపోయెను. శత్రువు లానిని యేనుఁగుచు జుట్టుముట్టియుండిరి. రామ రాయ లాని సమీపమునందే యుండెను. బంధు విఘ్నముజూచి యా తఁడు తన్నే మఱచిపోయెను. లక్కయుదులుచ వారైనఁ బడి నుఱుమా డవలయు నని శరవేగమునఁ బోవుచుండెను. విద్యాధరుఁ డాతనిం జూ చి “కుమారా ! తొందరపడకుము ! లాభము లేదు. ఆత్మరక్షణముం గావించుకొనుము ! నేను మరణించినచో తోపము రాదు ; నీవు లేకు న్నచో సర్వనాశనమై పోవుచు” అని కేకనైచుచు నేనుఁగునై నుండి క్రిందఁబడిపోయెను.

అప్పుడు విజయరాయనిపై సైన్యమున జయధ్వనులు చెలరేగెను. రామరాయలు తనకును విపత్తు కలుగనున్న దని తెలిసికొనియెను. ఆ తనిచుట్టును శత్రువులు ముట్టడించి యుండిరి. వారంతవఱకును విద్యా ధరునితో రణము చేయుచు రామరాయనిఁ జూడలేదు. ఇప్పుడు యు వరా జొంటిగఁ దమ కగ్గమైయుండుటం గాంచి పారందఱులు దెసలు బ్రద్దలగుచుట్లు సింహనాదములఁ గావించుచుండిరి. విజయరాయలు దూరమునందుండి రామరాయలం గాంచి సింహమువలె గర్జియించు నాతనిపైఁ బడుటకు వచ్చుచుండెను. రామరాయ లన్నటితనయవస్థం గాంచి భయపడలేదు. అతనికిఁ బ్రాణములపై నాశ లేదు. అతఁడు యుద్ధమునుండి వెనుదీయువాఁడు కాఁడు; అందుచే నాతఁడు తెగించి శత్రుసైన్యముల నుఱుమాడుచు నొకసారి వెనుకకుఁ దిరిగి చూచెను. వనరాజును గోయలును మహాసంరంభముతో శత్రుసైన్యములఁ జేం డాడుచు ఛేదించుకొని తననైపునకే వచ్చుచుండిరి. రామరాయని రక్షించుకొనుటకై వనరా జావేశముతో వచ్చుచుండెను. అప్పుడాయా

తనయంతటిశాందర్యము రామరాయ లెప్పుడును జూచియుండలేదు.

వనరా జశ్వాహుండు వచ్చుచుండెను. ఆతనివినీలకుంతల ములు విడిచి పెన్నునను, నెఱ్ఱోభాగమునను జీరాచుండెను. ఆతని దక్షిణహస్తమునందలి శాశ్వతకృపాణము రక్తాక్షమై రాద్రీకిరణప్రతిభా పిత మగుచుండెను. ఆతనిదుస్తు లన్నియును జెదరియుండెను. ఆతని మోశాసపీణ యెచ్చటనో పడిపోయినది—ఆతని రుద్రాక్షమాలికయు ను, కృష్ణాజినమును నిప్పుడు లేవు—కాని వనరాజు తనమధురమోహనమురళినిమాత్రము విడువలేదు—ఆతనివామహస్తమునం దిప్పటి కని నాచిరపరిచితం బగువేణువు విరాజిల్లుచున్నది !

విజయరాయనిపై నికులు పాణిములనైన లత్యముచేయక యాతని నడ్డగించుచుండిరి. కాని యెవ్వరు నాతని నిశితకృపాణమునెడల నిలువజాలకుండిరి. సర్వతమును భేదించి వేగవతియగుసరస్వతి యెల్లు ప్రవహించుచునో యగ్నే వనరాజు శత్రుస్సైన్యమును భేదించుకొని రామరాయని సమీపించుచుండెను. రామరాయలు వనరాజును దదేక ధ్యానముతో జూచుచు ముగ్ధుడై పోయెను. అంతలో నొకశత్రువీరు డాతనివీరమును దెగపెట్టుటకై తురికరివాలమును బైకెత్తెను. అప్పుడు వనరాజు “ రామరాయా ! సాదగ్రానుడ వగుము ! ” అని హెచ్చరించెను. ఆప్రాయకోలాహలమధ్యమునఁగూడ నామధురస్వరము యువరాజునకు గల్గి గోచర మయ్యెను. ఆతఁడు చటాలునఁ దిరిగి యాత్మసంరక్షణముం గావించుకొనియెను.

కాని యాతఁ డేకాక్షిణి యగ్నిం తపేపటినటుకు నాత్మసంరక్షణము చేసికొనఁగలఁడు ! ఒకటిరెండు నిమిషములు గడవఁగలిగినచో వనరా జెంతయో దూరమున లేడు—కాని యగ్ని జరిగినది కాదు—ఆ కస్మికముగ నప్పుడు విజయరాయలే ససైన్యముగ వచ్చి యువరాజు

నాకొనించెను. ఆతని జూచి రామరాయలు కోర్కె వేరవివశుడై యున్నట్లనివలె యుద్ధము చేయనారంభించెను. ఆతని యాశ్చర్యము త్యువుం జూచి వనరాజు రామచనివలె దుయిరుగెలంకులం గల తుగ్గవీరుల మస్తకములను నిశిఖిల్లమున కెరసేయుచు మహామా క్రిజోన్మస్తుడై ముందరికి సర్వరముగ వచ్చిపడుచుండెను.

అంతలో నచ్చట భయంకరకోలాహలము బయలుదేలి; రైరక్షణముననే రిక్తాకళేబరుడై యున్న యెకయాధుఁడు వ; పార్శ్వమునకు నచ్చుచుండెను. ఆతని వెనుకనే విజయరాయ నాసహిత యై త్రోసికొనివచ్చుచుండెను. వనరాజు తొక్కసారి ము చూచెను—తన పార్శ్వమున నున్నయొకఁడు యువరా తలో రామరాయలు గుడ్డిముక్తు నుండి క్రొందఁ బడిపోయెను. వనరాజు గుడ్డిముక్తు నుండి క్రింది కురికి యాతని బట్టకొనుట త్నించెను—కాని నమీషముననే త్రోసికొనివచ్చుచున్న విజయరాయ నిం జూచి చేయునదితక వెనుకను దిరిగి కోయల సంబోధించి యిరులారా! మీరు నన్ను శ్రేయించుమాట సభ్యమైనయెడల జకుమారుఁ డశ్వపదాఘాతములం బడిపోయితి వచ్చిరక్షించుకొని అని కేకనై చెను.

నిమిషములో నైదువేలమంది కోయలువచ్చి యువరాజుని రివేష్టించి చుట్టుచు బర్హతిస్రారముం బోలి నిశ్చలుడై నిలిచి యుండిరి. అంతలో మెఱపుమెఱసిస్లుగ గుడ్డమును బరుగెత్తించి వన యరాయనిపైఁ బడియెను.

ఇరువదియైనిమిదవప్రకరణము.

వనరాజుం జూచి విజయరాయలు తప్పించుకొని పోవుచుండెను. నిమిషములో వనరా జాతని వెదిరిచి యుక్తగించి 'రాక్షసా! క్రూరరాక్షసా! ఇప్పుడు నేనే నీకు దగితిక్షగావించెదను.' అని గర్జించుచు విజృంభించెను. విజయరాయలు గుట్టమునాపి క్రోధముతో 'ఓయరణ్యబాలకా! నీవు విజయరాయ లన నేమియో యెఱుంగవు' అనియెను. వనరాజు ధిక్కరించుచు 'ఎఱుంగకేమి? నీవు నిమగ్నబోలు రాక్షసుడవు' అనియెను. విజయరాయ లింక నాహసింపజాలక క్రోధముతో 'ఓబాలకా! నిన్ను జంపి నాహస్తమును గళంకితముగఁ జేసికొనజాలము. ఇంకను మించిపోలేదు—ప్రాణముల నటచేత నుంచుకొని పాతిపామ్ము! ఇంక నెవరికొఱకు యుద్ధము చేసెదవు? రామరాయ లింక లేడు!' అనియెను.

వనరాజు మఱి మాటాడకుండ విజయరాయనిపైఁ బడియెను. ఆతని యుద్ధకౌశలముం గాంచి విజయరాయలు నవ్వుచు 'బాలకా! నీవు యుద్ధవిద్యాపారంగతుడ వని నేను మెచ్చుకొనుచున్నాను. నీవు నన్నేమియును జేయజాలవు—నేనెట్టిపురుషుని మూలమునను మరణించువాడను గాను' అనియెను. వనరాజు క్రోధోక్తేష్టముతో నవ్వుచు పితృహంతకుడా! సరహాపరాక్షనుడా! నేను పురుషుడను గాను—కోయలశ్యామలను!' అనియెను.

'శ్యామలమూ?' అని పలుకుచు విజయరాయలు కొన్నియడుగులు వెనుకకు నెచెను. నిమిషములో నాతని కన్నయెదుట నాభయంకరి స్వస్థము ప్రదర్శిత మయ్యెను. ఆతని కృపాణము చేతియంకి

జాతిపోవుతుండెను. కాని యారఁ డతికష్టముతో నైర్ద్యము తెచ్చుకొని, నీవు నిజముగ శ్యామలవే కావచ్చును. అయినను నీచేతులలో నేను మరణింపను. స్త్రీహస్తముతయందుఁగూడ నాకు మరణము లేదు' అనియెను.

వన—నన్నింతనూ కెస్వరుని స్త్రీయని యెఱుంగరు.

ఆమాటల నాలకించిసంతనే విజయరాయని కన్నులు చీకటులు గ్రమ్మెను. కాని యింతలో నాతనికి మరల హాసపటము వచ్చెను. ఆతఁడు గుట్టమును దాటించి వనరాజు విశ్వేష్ణకుంతలముల వామహస్తములతోఁ బట్టుకొని బలవంతముగ నాతనిశిలవంచి కంఠమునకు గుటిచూచి నరకుటకై కరవాలమును బైకెత్తెను—ఇకనొక నిమిషము—

ఆకస్మికముగ విజయరాయలే వికటధ్వనిచేయుచు గుట్టమునుండి క్రిందికిఁ బడిపోయెను. విజయరాయలు శ్యామలను నఱకుట పిద్యుక్తుడై యున్న నిమిషములోనే శ్యామల తనమొలనున్న శాశితచ్చరికం దీసి విజయరాయని వక్షమునఁ బడివఱకు దూసికొనిపోవునంతటి బలముగఁ బొడిచెను. తోడనే యారఁడు పడిపోయెను. ఆకస్మికముగ మహారాజు పడిపోవుటం జూచి క్షత్రియవీరు లందఱును బలొత్తులైరి.

అప్పుడు శ్యామల గుట్టమునుండి క్రింది పడిపోయెను. కోయలూ మెకుఁ బ్రాసన యొసంగిరి. అప్పు డామె యున్నాదినిపలె రామరాయల యొద్దకుఁ బరుగెత్తుకొనిపోయి యాతని మన్నకును దనయంకమునం బేర్చుకొని కూర్చుండెను. అప్పు డామెకుఁ గన్నీరు మున్నీరై పోవుచుండెను. ఆమె యేడ్పుచు నేడ్పుచు “నాధా! ప్రాణేశ్వరా! ఒక్కమాట మాటాడుము! నిన్నాదరించుటకు నాకెచ్చును నవకాశము దొరికలేదు” అనియెను.

రామరాయలు మూర్ఛితుఁ డయ్యనేగాని యింకను మరణించి యుండలేదు—ఆతనికి కష్టకుహరములయం దస్పష్టముగ శ్యామల మధుర కంఠస్వరము స్రవించెను. ఆ మధురస్వరామృతలహరిమూలమున నా తనివ్రతి క్షణాశమునందును సంజీవనినుభవపరిచెను. ఒక్కనిమిషముతో నాతనికి దెలివివచ్చెను. ఆతఁడు మెల్లమెల్లఁగఁ గన్నులను విచ్చి శ్యామలవంకఁ జూచుచు మెల్లమెల్లఁగ “ వ—న—రా—జా ! ” అనియెను.

శ్యామల వికలహృదయమై యేడ్చుచు “ నాథా ! నేను నీదాసిని—శ్యామలను— ” అనియెను.

రామరాయలు మరల “ శ్యామ—లా ? ” అనియెను. అంతలో నాతఁడు కన్నులు మూయుటం జూచి శ్యామల యేడ్చుచు “ నావీమీ ! ఒక్కసారి పలుకరింపుము ! నాథా ! ఒక్కసారిమాత్రము— నిన్ను నేను పొందయు నీయిహజీవనమున నిసేవాభాగ్యమును బొందఁ జాలకపోయితిని ” అనియెను.

రామరాయలు మరలఁ గన్నులు విచ్చి యతికష్టముతో మెల్లమెల్లఁగ “ వనరాజును శ్యామలయు నొక్కచో యని నేనెన్నియోసారులనుకొంటిని—కాని నిశ్చయించుకొనఁజాలకపోయితిని ! శ్యామలా ! ముందుగనే యీమాటచెప్పిస్తే నేను చావకుండఁగనే యుందునే!—అసంద— ” ఇంక నాతనికి వాక్యస్ఫురణ మగుటలేదు—ఇంకఁ గంఠస్వర ముబుకుట లేదు. రామరాయలు కన్నులు మూసికొనియెను—తోడనే యాతని ప్రాణవాయువులు ప్రేమవాయుతిరంగములఁ గలసి పోయెను.

అప్పుడు శ్యామల బాలికవలె—అష్టానశిశువువలె—అధీరయగు నబలవలె స్వామివక్షమునం బడి దొరలుచు నేడువసాగెను—

ఇక నావనరాజు లేడు—ఇక నాకోయల సేనానాయకుడు లేడు—ఇక నారక్తమయి యగు కైలాసేశ్వరియును లేదు—శ్యామల యిప్పుడు పతివిహీనయు—కాతరయు—విహ్వలయునై ప్రాణేశ్వరునివక్షముపై బడి యేడ్చుచుండెను. ఎంతటి శిక్షాలాభముం బడసిన నేమి? నారీహృదయమునందలి నారీత్వ మెక్కడకు బోవును? సమీపమునం దున్న కోయలందఱు నిదియంతయుం గాంచి స్తంభితులై నిలువఁబడి పోయిరి. ఎవ్వ రేమనుటకును సాహసింపజాలకుండిరి.

రామరాయ లగపడకుండుటచే నీవక్షమునందలి క్షుత్రియవీరులందఱును నిరుత్సాహులై యుద్ధమును మానినై చిరి. విజయరాయనిం గానక యావక్షమునందలి సైనికులందఱును యుద్ధమును విరమించిరి. వనరాజుం గానక కోయలందఱును బలాయితులై పోవుచుండిరి.

ఇరువదితొమ్మిదవ ప్రకరణము.

మహారణింగమధ్యమున, రక్తతరంగమధ్యమున, హతాహత సైనికజనమధ్యమున శ్యామల భర్తకొఱకు దుఃఖించుచుండెను. గామరాయనిమృతకరేబర మురమునం జేచ్చుకొని యామె యేడ్చుచుండెను. ఆనమయమునం దెవ్వరో వచ్చి యామెను “వనరాజా!” అని పిలిచిరి. శ్యామలయాయమాట నాలకింపలేదు. మరల నావ్యక్తి ‘శ్యామలా!’ అని పిలిచెను. ఈసారి శ్యామల తలయెత్తిచూచెను. ఎదుట నొకవీరపురుషుడు నిలువఁబడియుండెను. శ్యామల యాతఁ డెవ్వరో తెలిసికొనఁజాలకపోయెను.

పురు—శేను నీతండ్రి యగుశూరనేనుని మంత్రిని—శూరదా
సందుడను.

శ్యామల “తండ్రి! నాయవంశం జూచితివా? నాస్వామి యింక
“తేను—” అని యేమవసాగెను.

శూర—శ్యామలా! ఎంగులకు ముఖం చెదవు? విధివిధానమట్లు
న్నది. నాకు మాత్రము సర్వనాశనము కాలేదా? అయినను నేను బా
లకునివలెనాఁడుదానివలె నేడ్చుట మాత్రములేదు. నీముఖము నాదుః
ఖము కాదా? ఇన్నాళ్ళు నిన్నుఁ బెంచుట యిందుకొకటే కారణము!

శ్యామల యేడ్చుచు “తండ్రి! నేనాఁడుదానను గాక మఱియే
మగును? మీరు నన్నుఁ బురుషునిగాఁ జేసితిరి. మీయాజ్ఞానుసార
ముగఁ బురుషునివలె యుద్ధముచేసితిని—మీరు చెప్పినట్లు ద్వంద్వయు
ద్ధముచేసి విజయరాయలను సంహరించి పితృబుణమును దీర్చుకొంటి
ని—ఇంతకు నన్నేమి చేయుమనియెదరు? నాస్వామికొక కించుకనేవు
సోకువఁజూడదా?” అనియెను.

శూర—నీవు పితృబుణము తీర్చుకొన్నచూట నిజమే—కాని
స్వామికొక కేడ్చుట కిది సమయము కాదు తప్పి!

శ్యామ—తండ్రి! మీపాదములఁ బట్టెనను—నన్నించుకనేపే
డువనిండు! అట్లు కానిచో నేను పిచ్చిదాన నై పోయెదను. నాహృద
యము పగిలిపోవుచున్నది. ఈస్థానముననే నాస్వామిపాదముల చెంతినే
నన్ను నిలబెట్టవనిమ్ము!—హా! నాధా! నాతో నొకసారి మాటాడ
వేమి?

శూర—శ్యామలా! ఆనందరాయకుమారుని నేనొప్పగించి సప్త
మ తీసికొండు శని నీవు నాకు మాట యిచ్చిన సంగతి మఱచిపోయితి

వా ? ఇదిగో ! తీసికొనుము ! ఈకుమారు నీకొప్పగించుటకే యిచ్చటికే వచ్చితిని.

అని చెప్పి యుయ్యెలవంటినంచితోఁ బరుండియున్న బిడ్డను బైకిఁ దీసి శ్యామలయొడిలో నుంచి “ శ్యామలా ! నుక్షత్రియవంశసంభూతుండును, సర్వారణ్యాధీశ్వరుండును, కోయల కందఱకును బ్రీత్యక్షదైవస్వరూపుండును, గిరిదుర్గప్రభుండును సగురీశండ్రి శూరసేన మహారాజు సబంధమిత్రముగ విజయగాయనిచే రణరంగవిహతుడైన యానాటిరాత్రి స్వామివియోగముచే గుండెలువగిలి మరణించినసీతల్లి వక్షముపై నేప్పుచున్న రెండేళ్లచిన్నబిడ్డ వగునిన్నుఁ దీసికొనివచ్చి యిన్నాళ్లవఱకుఁ బెంచితిని. ఉత్తమక్షత్రియవీరబాలిక వగునీవు నాయాజ్ఞను బాలించి విజయగాయని సంహరించి పత్యముణముం నీర్పుకొంటి వి—నిన్నుఁ బెంచి నీమూలమున నేనును నాస్వామియుణముఁ దీర్పుకొంటిని. తల్లీ ! నీశండ్రిని సింహాసనభ్రష్టునిం జేసినయూతెనిసింహాసనముపై నిన్నధిక్కింపజేసితిని ! పౌరుషము ఫలించితి—కాని దైవము సంపూర్ణముగఁ దోడుపడలేదు—ఇంక నే నీప్రాసంచికపరిశ్రామములం జిక్కి కష్టముఖముల ననుభవింపజాలను—నాటుణము తీతిపోయినది. కాని, బిడ్డా ! నీకు నీస్వామియుణముమాత్రము మిగిలియున్నది. నీవు సర్వవిద్యల నభ్యసించితివి—శమస్తధర్మములు నెఱింగితివి—ఇంక నీకు నేను చెప్పనలసిం దేమియును లేదు. తల్లీ ! నీవింక నన్నుఁ జూడఁ జాలవు—నేనింక నీప్రాసంచమును మమర్చియుతోఁ జూడఁజాలను ” అని చెప్పి శారదానంధుఁ డవృత్యుడై పోయెను.

శ్యామల నిశ్చేష్టయై యొకసారి యొడిలోని రూపంకను సెయిగమువలకను మఱియొకసారి స్వామివదనమువంకను సజలగా యసములతోఁ జూచుచు నిట్టూర్పులు విడుచుచుండెను. పిమ్మట శ్యామల యాచిత్య నెఱ్ఱుకొని రణరంగమునలువంకలను బరికించెను—దూరమునుండి యెనుఁగుపై నున్న వారాయణరాయలు శ్యామల కెదురు వచ్చుచుండెను.

శ్యామల సత్వరముగఁ బోయి యాతనియేనుఁగుపై నెక్కికూరుచుంఁడి
“నారాయణరాయా ! రాజచ్చత్రమును బట్టెము. ఇదిగో ! నిడుఁ
బోలుమహారాజు ! నాగొయిడిలో నున్నాఁడు ! అనియెను.

నారాయణరాయలు శ్యామలం జూచి యామెయొడిలోనికి
మారునిం జూచి విస్మితుఁ డైపోయెను. అప్పుడు శ్యామల వనరాజవే
షముం దీసివైచి “నాయణరాయా ! చూచుటలేదా యీచిన్నియా
నందరాయలను ?” అనియెను. నారాయణరాయలకు సంపూర్ణముగ
నేనంగతియుఁ దెలియలేదు. అయిననాతఁడు సత్వరముగ లేచి నిలువఁ
బడి శ్యామలతలపై రాజచ్చత్రమును బట్టెను. అకస్మికముగ నాభ
ద్రోగజమ్మపై రాజచ్చత్రముం గాంచి యుభయపై నికులును సత్వరము
గ నాచోటికి వచ్చిమూఁగిరి.

అప్పుడు శ్యామల యేనుఁగుపై నిలువఁబడి యానందరాయల
నందఱకుం జూపుచు “రాజబంధువులారా ! సామంతప్రభువులారా !
పై నికులారా ! కోయనాయకులారా ! ఈకుమారుఁడు మీమహారాజు!
పితృహంతకుఁ డగువిజయరాయనిమూలమున నిడుఁబోలురాజ్యమున
కుఁ దుద కిట్టియవధవచ్చినది. ఈయూనందరాయలు నాస్వామి యగు
రామరాయలకుమారుఁడు—సరిగ్గాదేవిచ్చిగుమారుఁడు ! కేతకీదుర్గము
న ఘాతుకులచేతులఁ బడికుండ నీతనిఁ గాచాడితిని. మీరాజవంశము
ను మీనిడుఁబోలురాజ్యసింహాసమును వెలయింపఁగల యీచిన్నికు
మారుఁడే మీమహారాజు !” అని హెచ్చరించెను.

అప్పు డందఱు నేకగ్రీవముగ “చిన్నియానందరాయమహారా
యలకు జయ ! శ్యామలామహారాజ్ఞకి జయ !” అని యుత్సాహసూ
చకముగ జయజయధ్వనిలుం గావించిరి.

ప రి శి ష ము.

శ్యామలాదేవికరుణచే నిడుబ్రోలుమహారాజ్యమునకును, సమస్తారణ్యరాజ్యమునకును జిన్నియానందరాయలే మహారాజయ్యెను. రాజబంధువుఁడును సామంతప్రభువు నగునాయరాణరాయ లాతనికి నందఱుకుఁడుగఁనుండి రాజకార్యముల నిర్వహించుచుండెను. ఆనందరాయని మహారాజుగఁ బడసినప్రజల కందఱకును మరల నెప్పటి యానందము కలిగెను.

జగదేకసుందరి యగుశ్యామల యింక లేదు—నిడుబ్రోలురాజ్యసింహాసనోద్ధారిణి యగుశ్యామల యింక లేదు—కోయలకనకప్రతిమామూర్తి యగుశ్యామల యింక లేదు—మధురమరళీగానమోహిని యగుశ్యామల—ప్రేమానందైకస్వరూపిణి యగుశ్యామల స్వామిమృతకళేబరముతోఁ జితారోహణముం జేసి ప్రజ్వలితపవిత్రాగ్నిజ్వాలాసాన్నిధ్యమున, స్వామిశరీరముతోఁ దనశరీరమును సమ్మిళితముగఁ జేసివై చినది—స్వామిప్రాణములతోఁ దనప్రాణముల నై క్యముగఁ జేసివై చినది—స్వామియనిందితప్రేమసాగరమునఁ దనయంత ప్రేమప్రవాహమును విలీనముగఁ జేసివై చినది !!

మురళి చావలేదు. ఆమె యున్మాదినిపై వీధులవెంటఁ దిరుగుచుండెను. ప్రజలందఱు నామెను జూచి భయపడి యోసరిల్లిపోవుచుండిరి. అర్ధరాత్రినేల నామెగుండెలుబాదుకొని యేడ్పుచుండిడిది. చిరకాల మట్లే యామె తనపాపఫలము ననుభవించుచుఁ బిశాచమువలె నుండుచుండెను. బ్రదికయుండియే పిశాచమైయున్న యీముతశచో తరువార నేమగుచో యని ప్రజలందఱును భయపడుచుండిరి.

శ్యామలాదేవిసహగమనముం గావించిన పవిత్రస్థలమున శ్యామలావిగ్రహమును, నీకపురుషువిగ్రహములను బ్రతిష్ఠించి పృజలందఱును బూజించుచుండిరి. కొంతకాలమున కాపవిత్రక్షేత్రమునం దొక తింత్రిచీవృక్షము బయలుదేఱెను. నిడుబోలు పృజలందఱును దాని వీరులచింతయని పూజించుచుండిరి. ఆవీరులచింతయును, ఆవీరయోధ విగ్రహములునుగూడ నిప్పటికిని బ్రజలచేఁ బూజింపఁబడుచున్నవి. చాల కాలమువఱకు నాదివ్యస్థలమున నిశ్శబ్దనిశీఢరాత్రుల యందీకిందిదివ్య గానము కోమలకలస్వనముతో విసవచ్చుచుండెను.

“ నెత్తుటివనంతిమునఁ దోగి ♦ నెనరుదీగ
జీవమోహనకరమైన ♦ బిగురుదొడుగఁ
జిన్నిచిగురాకువీటపై ♦ వన్నెగులుకఁ
గోరికము రాజనంబునఁ ♦ గొలుపుదీర్చె”

సహస్రము.

